Motto: Deschid sfânta carte unde se află înscrisă gloria
României ca să pun înaintea ochilor fiilor ei
Câteva pagini din viața eroică a părinților lor
N. Bălcescu

Predoslovie catre cititor

Epoca Renaşterii Naţionale aşa trebuie numită perioada anilor 1750-1878 niciodată în istoria românilor saltul nu a fost atât de rapid şi atât de complet, aproape nu există spaţiu al vieţii în care transformările să nu fie nu doar vizibile, dar şi uimitoare. Radu Rosetti, care a prins ultimele ecouri ale acestui timp trecut în splendidele sale „Amintiri" devenea conştient de această prăpastie ce se deschidea între România generaţiilor trecute şi cea a prezentului, notând nostalgic dar şi cu mândrie : "Nu cred să fie altă ţară în care toată viaţa publică şi privată să se fi schimbat mai repede şi mai desăvârşit decât la noi şi mai ales în care orice urmă a unui trecut, relativ foarte apropiet, să se fi stins atât de complet şi de răpăde ca la noi"[1] Fiecare segment al acestei perioade de timp include în el modificări atât de rapide încât se ridică în mod natural o întrebare: cum a fost posibilă o atât de radicală transformare ?

Răspunsurile au fost variate de la Pompiliu Eliade[2] care a văzut cheia înţelegerii acestor transformări aproape exclusiv în experienţa şi modelul francez până la Neagu Djuvara[3] care a încercat să recupereze

[1] Radu Rosetti, *Amintiri,* Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996, p. 15.
[2] vezi Pompiliu Eliade, *De l'influence francaise sur l'esprit public en Roumanie*, Paris, 1898 şi *Histoire de l' esprit public en Roumanie au XIX-é siĕcles,* Paris, 1905.
[3] Neagu Djuvara, *Între Orient şi Occident . Ţările Române la începutul epocii moderne*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1995.

şi contribuţia elementului românesc la această „schimbare la faţă a României".

Mai recent Nicolae Isar[4] lansa o ipoteză pe cât de atractivă pe atât de corectă :aceea a contribuţiei şcolii naţionale, a curentului iluminist şi a conştientizării pe această cale a ideii naţionale.

Acum încercăm să lansăm o nouă ipoteză în câmpul cercetării istorice anume că la baza modernizării noastre rapide stă una din cele mai controversate idei politice, specifică secolelor XVIII-XIX: teoria capitulaţiilor. Încercăm aici să ducem la bun sfârşit un proiect de istorie a românilor văzută, centrată şi explicată prin capitulaţii.

Acest proiect a fost lansat pentru prima oară de Nicolae Bălcescu, care a văzut în capitulaţii elementul motor al istoriei românilor centrându-şi întreaga operă istorică şi în special celebra sa „Istorie a românilor supt Mihai Voievod Viteazul" pe această temă.

Reluăm acum acest proiect bineînţeles având la dispoziţie întreg tezaurul acumulat de cercetarea istorică în cei peste 150 de ani care au trecut de atunci şi încercând să vedem adevărata istorie a românilor prin perspectiva gândirii lor politice şi istorice, prin presă şi diplomaţie căutând tot ceea ce le-a fost ca un far în această perioadă: autonomia lor bazată pe vechile tratate cu Poarta - capitulaţiile.

La finele unei cercetări uriaşe se desprind câteva concluzii asupra acestei perioade şi în special asupra începuturilor ei :perioada 1750-1821, de multe ori privită drept un simbol al celei mai negre asupriri şi a cvasi-disoluţiei noastre ca stat este în fond perioada celei mai energice renaşteri naţionale aproape fără egal în lumea est-europeană. Studiind cu atenţie tot ceea ce se întâmplă acum înţelegem reuşita idealurilor revoluţiei din 1821, chiar după dispariţia conducătorului ei, pentru că aceste idealuri nu aparţineau doar unui om aşa cum mulţi au crezut, ci unei extrem de importante clase politice care în întregimea ei acceptă acum agenda gândirii naţionale.

---

[4] vezi splendidul excurs prin cultura iluministă românească din, Nicolae Isar, *Principatele Române în epoca luminilor (1770-1830). Cultura, Spiritul critic, Geneza ideii naţionale*, Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, 1999.

Am considerat totodată interesantă observarea şi opiniilor străinilor despre ce se întâmpla în spațiul nostru şi mai ales care era opinia lor despre trecutul nostru .

Aş mai putea continua dar nu vreau să răpesc bucuria cititorilor de a descoperii ei însăşi o nouă viziune asupra istoriei românilor şi asupra perioadei pe care trebuie să ne-o asumăm cu mândrie :epoca renaşterii naționale.

Anton Caragea

9 martie 2003 - ziua celor sfinți 40 de mucenici din Sevasta

Ce sunt și ce au reprezentat capitulațiile

În vara anului 1772 (iulie-august) se desfăşurau la Focşani lucrările unui congres de pace. În fapt respectivul congres era condamnat de la început la eşec căci cele două părți aflate în conflict se situau pe poziții reciproc ireconciliabile. Într-o şedință din 16 septembrie 1770 consiliul imperial rus hotărâse încorporarea principatelor la Rusia[1] , iar în 1771 Poarta se declarase la rândul ei gata a lupta, încă 10 ani pentru menținerea suzeranității sale în Principate[2] . Totuşi, deşi congresul a început sub auspicii nefavorabile, prin lipsa de mediatori internaționali[3], a beneficiat de întreaga atenție a factorilor politici interni, aici deplasându-se o delegație importantă de boieri din Țara Românească şi Moldova, delegație numărând între ei pe mitropolitul Grigore al Țării Româneşti, episcopul Cozma al Buzăului, arhimandritul Chezarie (viitorul vestit episcop al Râmnicului) şi boierii Nicolae Dudescu, Mihai Cantacuzino, Pană Filipescu, Pantazi Câmpineanu, Grigore Băleanu, Dumitrache logofătul, Ştefan Topliceanu şi Ioniță Bălăceanu[4]. Adică într-un cuvânt tot ceea ce avea Țara Românească mai ales ca funcție şi neam.

Toți aceştia vor prezenta la 6 august 1772 Contelui Orlov, reprezentantul Rusiei în congres, o scrisoare în care îi arată existența unor „învoieli cu cari strămoşii lor s-au încheiat odinioară Porței" şi care au fost nesocotite şi țara „nu cutează nici să crâcnească spre a-şi cere vechile sale drepturi"[5].

---

[1] Leonid Boicu, *Geneza chestiunii române ca problemă internațională*, Iaşi, Editura Junimea, 1974, p. 32.

[2] *ibidem*, p. 33.

[3] vezi relatările lui Ienăchiță Văcărescu din *Poeții Văcăreşti - Opere,* Bucureşti, Editura Minerva, 1982.

[4] *Genealogia Cantacuzinilor*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice şi Editura Minerva, 1902, p. 23.

[5] *ibidem*, p. 24.

Pe 30 august la cererea lui Orlov delegaţia îi remite pentru susţinerea drepturilor sale următoarele acte „1 – supunerea Ţării Româneşti la Turc (sub Mircea) a 2-a supunere sau închinare (sub Laiot), 3 – firmanele care întăresc privileghiurile ţării, 4 – stricăciunea privileghiurilor şi unirea Ţării Româneşti" etc.

Era acesta momentul clar stabilit istoric al reintrării capitulaţiilor pe scena politică în acelaşi timp pentru Ţara Românească şi pentru Moldova. Chiar şi C. Giurescu arăta că „ce poate fi mai natural decât să admitem că atunci când boierii munteni plăzmuiau vechile lor capitulaţiuni cu Poartă, moldovenii care lucrau alături de ei, prin acelaşi mijloace şi pentru atingerea aceluiaşi scop, să fi făcut, în ceea ce-i priveşte acelaşi lucru ?

Ceea ce unii căutau să dovedească prin „învoiala" lui Mircea şi „tractatele" lui Laiot Basarab, ceilalţi susţineau prin hatiserifurile date lui Bogdan şi Vasile Lupu"[6] .

Această opinie ne este astăzi confirmată de un document din arhiva de politică externă a Rusiei din 6 august 1772 în care G. G. Orlov şi A. M. Obreskov înştiinţează de primirea a „diferite petiţii ale valahilor şi moldovenilor"[7]. Ştim deja că petiţiile valahilor conţin celebrele capitulaţii şi avem aproape certitudinea că cele ale moldovenilor conţin aceleaşi acte realizate în perioada anilor 1768, perioadă în care ţarina Elisabeta lansa apeluri la ridicarea popoarelor creştine din Balcani, iar reprezentanţii ei în Principate, precum Nazarie Carazin îi vizita pe Cantacuzini, pe Grigore al III-lea Ghica şi pe episcopul Argeşului şi principalele figuri ale principatelor pregătindu-i pentru marea ridicare. Tot în această direcţie a pregătirii propagandistice a ofensivei ruse în direcţia Principatelor Române găsim şi faptul că la 8 aprilie 1768 la tipografia Senatului Rusiei cu semnătura împărătesei Ecaterina se aflau spre a fi tipărite (vor fi traduse la 16 august 1773 de logofătul II Toma) cererile boierilor din principate care apreciau că „fericirea neamului moldovenescu este subordonată întru starea cea neclintită a pronomiilor vechi"[8] .

[6] C. Giurescu, *Capitulaţiile Moldovei*…, p. 27.

[7] M. Maxim, *Ţările Române*, p. 47.

[8] V. A. Urechia, *Memoriu asupra perioadei din istoria românilor de la 1774-1786*, Bucureşti, 1893, p. 127.

În această atmosferă încărcată, intrigile Rusiei şi ambiția lui Mihai Cantacuzino, cultura şi spiritul anti-turc al familiei sale îi vor servi ca baze pentru realizarea celebrelor capitulații[9] . Perioada de realizare a acestor acte e fără îndoială anterioară războiului izbucnit în 1768, la acea dată marea boierime din Țara Românească ştia deja ce vrea, îl răstoarnă pe domnitor şi îl blochează în capitală capturându-l la Hanul Şerban Vodă (pregătesc voluntari şi trimit o delegație în întâmpinarea ruşilor spre a le cere protecția şi ulterior spre a merge la Petersburg. La vizita la Petersburg aceste idei sunt deja clarificate şi probabil de comun acord cu ruşii interesați „în independența noastră şi întărirea influenței într-un stat tampon[10] după cum declara şeful colegiului de afaceri externe N. I. Panin ele sunt prezentate la congresul de la Focşani.

Momentul 1768–1774 era un moment în care „situația politică se înfățişa atât de complicat şi amenințătoare pentru țările noastre”[11] încât era normal ca reprezentanții clasei politice autohtone, cu atât mai mulți unii care aspirau la domnie (Mihai Cantacuzino) să aibă şi o pregătire ideologică, programatică pentru ceasul în care se pregăteau să schimbe complet direcția politică a Țării Româneşti.

Capitulațiile Moldovei sunt în mod clar redactate sub influența celor din Țara Românească şi ulterior lor, probabil în intervalul 1770 – (întâlnirea la Petersburg cu țarina Ecaterina[12]) – 1772, (când le înaintează la Congresul de la Focşani (aceiaşi opinie o are şi istoricul V. A. Urechia

---

[9] vezi Ienăchiță Văcărescu: *Opere. Poeții Văcăreşti.*

[10] L. Boicu, *Geneza,* p. 33.

[11] vezi N. Iorga, *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor,* Bucureşti, 1896, p. 313.

[12] această întâlnire trebuie să fi fost decisivă pentru realizarea schițelor de început ale teoriei capitulațiilor astfel la Petersburg se deplasează o delegație de „grei” între care enumerăm pe Inocienție, episcop de Huşi, Benedict, egumenul Moldoviței, Vartolomei Măzăreanu, egumen de Solca, Ion Paladi, biv vel logofăt, Enakaki Milu, biv vel spătar, vezi V.A. Urechia*, Documente relative la anii 1800-1831*, Bucureşti, 1889. Componența delegației ne arată atât rolul clerului în lupta de eliberare a Principatelor cât şi faptul că curând după realizarea lor capitulațiile sunt acceptate şi promovate de întreaga clasă politică.

care apreciază că „în tabăra de la Focşani, moldovenii şi muntenii fac cărțile împreună şi vor să meargă împreună la Constantinopol” [13]).

Istoriografia românească îl acreditează de multe ori ca un principal creator al „capitulațiilor” pe Ienăchiță Văcărescu. Fără a exclude o influență a puternicului şi cultului boier asupra ideii în sine, totuşi este exclus ca el să fie participant la redactarea acestor prime capitulații. În primul rând, el aparținea partidei filo-turce a boierilor din Țara Românească, iar capitulațiile au fost rezultatul tocmai al acțiunii boierilor filo-ruşii. Conform propriilor sale mărturii din „Istoria prea puternicilor împărați otomani” el nu a fost încunoştințat de diversele acțiuni pre-revolta din 1768 şi imediat după izbucnirea războiului a profitat de ocazie pentru a trece în Transilvania, la Braşov unde a rămas până la 1772, la congresul de la Focşani când a fost solicitat ca specialist de partea turcă din a cărei delegație a şi făcut parte de-a lungul convorbirilor ne având legături cu delegația ruso-română şi ulterior retrăgându-se în Imperiul Otoman.

De altfel şi diferențele marcante între textul capitulațiilor date plenipotențiarilor ruşi de boieri, la Focşani şi cel reprodus de Ienăchiță Văcărescu arată acest lucru. Cel al lui Ienăchiță Văcărăscu e extrem de apropiat de textul furnizat de Dimitrie Cantemir. În plus sunt diferiți şi anii, Văcărescu crede că s-a încheiat în 1418, iar Cantacuzino îl datează la 1383 şi 1393. Astfel se poate arăta chiar că în cadrul primei acțiuni de publicare şi de agitație internațională prin capitulații, Văcărescu nu a luat parte, meritul său urmând a se contura abia ulterior. Din partea sa Ienăchiță Văcărescu făcea cunoscute rudimentele teoriei capitulațiilor într-o scrisoare adresată în iulie 1772 marelui vizir în care ilustrând cu argumente istorice drepturile Țării Româneşti amintea pentru prima oară de o aşa numită „închinare a lui Mircea, a lui Laiotă Basarabă Voievod şi Matei Basarab la leat 1633.”[14] Cu alte cuvinte Ienăchiță Văcărescu fusese martor la născocirea ideii primelor capitulații, în perioada de

[13] V. A. Urechea, *Memoriu asupra* ..., p. 18.

[14] Vlad Georgescu, *Memoires et projets de reforme dans le principautes roumaines (1769-1830),* Bucureşti, Editura Academiei, 1970, p. 39.

dinainte de 1772, fără a participa însă la realizarea actelor care vor fi furnizate plenipotențiarilor ruşi la congresul de la Focşani.

Cine sunt totuşi cel mai probabil autorii? E clar că banul Mihai Cantacuzino e realizatorul de frunte împreună cu ceilalți membrii ai delegației care a şi prezentat lui G. G. Orlov, îl mai putem bănui la a-l fi ajutat şi pe luminatul Chesarie, episcop al Râmnicului şi strălucită personalitate culturală, cunoscător al operei lui Cantemir şi pe mitropolitul Grigorie apropiat cercurilor pro-ruse şi implicit interesat în a preciza programatic poziția țării față de Imperiul Otoman. Mai ales bănuiala noastră se îndreaptă spre un boier relativ puțin cunoscut: Pană Filipescu, membru într-o veche familie boierească interesată de istorie şi care pusese în circulație tradiția închinării Țării Româneşti sub Mircea cel Bătrân în „Istoriile domnilor Țării Româneşti" atribuite lui Constantin Filipescu şi scrise de Radu Popescu. Această carte se afla în familia Filipeştilor şi relata că: „după ce a făcut Mircea Vodă aceste izbânde, văzând obrăznicia turcilor, s-a împăcat cu ei şi le-au fost dând plocon pentru ca să se odihnească țara cu pace"[15]. Această tradiție a închinării lui Mircea, fiind o tradiție mai recentă, o completare la cea mai veche care îl considera pe Laiot Basarab artizan al înțelegerii cu Poarta şi prezența acestei tradiții la capitulațiile din 1772 ni-l recomandă pe Pană Filipescu, ca unul din creatorii de marcă ai capitulațiilor.

În fond încă de la prima ciocnire între diplomația rusă şi cea turcă de la Nemirow[16] ruşii s-au confruntat cu răspunsul obişnuit pe care Poarta îl dădea pentru orice pretenție teritorială asupra Principatelor încă de la 1699, la Karlowitz când Alexandru Mavrocordat Exaporitul declarase că „Moldova e volnică şi nu e supusă turcilor cu sabia"[17] fiind astfel prima conferință internațională ce a pus pe tapet această problemă spinoasă.

Această cerere a Rusiei arată clar că încă de atunci (1737) ea a hotărât să manevreze problema capitulațiilor în folosul ei. Dacă Țările Române erau doar dependente de Poartă se putea imagina un viitor în

[15] C. Giurescu, *Capitulațiile Moldovei,* p. 25.
[16] L. Boicu, *Geneza chestiunii,* p. 37.
[17] *ibidem*, p. 31.

care ele „volnice" fiind să se rupă de aceasta şi să se pună sub protecţia Rusiei, ceea ce constituia în fond şi o manieră de a refuza amestecul celorlalte puteri europene în problemele româneşti.

Ca răspuns la această pretenţie de unilateralitate a Rusiei, clasa politică românească, propune un set de acte cu caracter internaţional care să reglementeze relaţiile cu Poarta, dar şi cu celelalte puteri şi să garanteze autonomia şi integritatea teritoriului celor două Principate.

Nu întâmplător acestea apar în timpul războiului din 1768–1774, deci într-o vreme când „decizia asupra viitorului posesiunilor europene ale Turciei trece din mâna acesteia în mâna Europei"[18].

Cea mai bună dovadă a faptului că textul capitulaţiilor e anterior anului 1772 ne e dată chiar de notele politicii externe ruseşti. La 22 martie 1771 şi 24 octombrie 1771 ţarina Ecaterina se arăta gata a ceda principatele, dar în mod condiţionat de reatribuirea către ele a „drepturilor, imunităţilor şi obiceiurile cu care ele s-au supus Turciei", ori prima schiţă de istorie a Moldovei, accesibilă ruşilor (în care nu se vorbeşte de capitulaţii - n.n.) a apărut în 1772–1773 cu numele de „Istoria Moldovei" spre a servi plenipotenţiarilor ruşi la negocierile de pace şi nici nu cuprindea informaţii despre istoria Ţării Româneşti.

Deci de unde ştia ţarina despre capitulaţii cu doi ani înainte de specialiştii săi, dacă nu din memoriile şi de la vizita boierilor români la Petersburg.

Aceştia au ilustrat ruşilor adevăratele dimensiuni ale capitulaţiilor şi i-au făcut pe aceştia să fie interesaţi de trecutul principatelor spre a-l folosi ca o armă împotriva Imperiului Otoman, dar şi a puterilor europene competitoare. Faptul că în ciuda aprecierilor unor ruşi D. G. V. Gonţa şi L. E. Simionova[19] care consideră capitulaţiile ca posterioare anului 1776 (mergând până la 1821) acestea sunt acte pur româneşti. O dovadă suplimentară ce ne arată că teoria capitulaţiilor este o creaţie pur românească fără nici un amestec al puterilor străine şi în special a Rusiei este dedicaţia pe care Gavril, mitropolitul Moldovei o dă contelui Rumianţeff pe un exemplar al celebrului „Nakaz": „Fiindu bine

[18] *ibidem*, p. 41.

[19] vezi M. Maxim, *Ţările Române,* p. 46-49.

încredințați că de vor vieţui sub aceste folositoare pravile, întru starea cea neclintită a pronomiilor vechi, se vor face foarte fericiți la politiceasca împărtăşire”[20]. Astfel mitropolitul Gavril face „o minunată şi patriotică rezervă”[21] arătând în momentul de maximă putere al Rusiei că românii nu sunt gata a renunța la drepturile şi autonomia lor conținute în vechile legături cu Poarta oricât de tentante ar fi ofertele Rusiei. Şi mai clară ne apare opoziția boierilor din Principate la pretențiile anexioniste ale Rusiei şi conştiința realității că teoria capitulațiilor era creația lor din faptul că la aproape doi ani de la prima punere a lor în circulație, la 30 august 1774 avem în clar şi prima capitulație a Moldovei folosită de această dată în spirit anti-rus, pro-turc într-un act trimis la Constantinopol şi semnat de mitropolit, episcopi şi boieri. Acest act dat Porții prin spătarul Ioan Cuza şi postelnic Ienachi[22] Chirică cuprinde ideea că Principatele „s-au supus voluntar Porții şi au format dintotdeauna un fief separat, independent, autonom” şi solicită un tribut la cuantumul celui fixat de Mahomed IV, iar „prinții să fie aleşi în țară şi confirmați de Poartă ca în vechime”[23] .

Iată deci că aceste „capitulații” apar ca acte cu caracter național, realizate în Principate în perioada 1768–1770 şi gata a fi folosite nu în favoarea Rusiei cum ea ar fi dorit, dar în favoarea Principatelor.

În fond ce sunt capitulațiile şi care este dezbaterea născută de ele?

O lungă perioadă de timp de la „redescoperirea” acestor capitulații, moment pe care l-am analizat mai sus nimeni nu a chestionat veridicitatea acestor acte. Iar când se întâmpla aşa ceva, aşa cum avea să aprecieze M. Kogălniceanu (în 1856), „ne pare rău, foarte rău (şi fiecare cititor va înțelege pentru ce) că „Zimbrul” ne sileşte să intrăm acum cu el în discuție despre mai multă sau mai puțină autenticitate a textului tratatului, încheiat de către Moldova cu Înalta Poartă”[24] .

---

[20] V. A. Urechia, Memoriu asupra perioadei…, p. 779.

[21] *ibidem*, p. 779.

[22] vezi şi C. Giurescu, *Capitulațiile Moldovei*, p. 31.

[23] L. Boicu, *Principatele române în raporturile politice internaționale*, Iaşi, Editura Junimea, 1986, p. 203-204.

[24] C. Giurescu, *Capitulațiile Moldovei,* p. 43, n. 3 sau M. Kogălniceanu, *Opere,*vol. II, Scrieri istorice, Bucureşti, Editura Academiei, 1976, p. 575.

Adică necesitățile politice ale autonomiei Principatelor față de Poartă nu permiteau nici unui adevărat patriot să intre într-o analiză de autenticitate fără a prejudicia interesele neamului. După 1878 schimbarea poziției internaționale a țării în urma congresului de la Berlin (iunie – iulie 1878) permitea acum o analiză pur istorică ne încărcată de repercusiuni politice, la fel schimbarea de mentalitate în cercetarea istorică, trecerea la pozitivism şi la o critică acerbă contra vechilor „tabuuri" romantice.[25] Acestei atmosfere îi va aparține o critică puternică adusă existenței capitulațiilor de unul din autorii acestei şcoli C. Giurescu, în lucrarea de acum celebră „*Capitulațiile Moldovei cu Poarta otomană. Studiu istoric".*

În fond cartea era o riguroasă analiză științifică ce aplicată capitulațiilor Moldovei le dovedea influențate de Dimitrie Cantemir prin „Istoria imperiului otoman" şi „Descrierea Moldovei" „Cantemir plăzmuind pentru motive care nu se pot încă lămuri, dar care par a fi mai mult de natură politică decât ştiințifică, condițiunile închinării, consfințite printr-un hatişerif al sultanului"[26] .

Trebuie spus că paternitatea primului act de punere în discuție a capitulațiilor, îi revenise lui N. Iorga, ce aprecia, la publicarea cărții banului Cantacuzino, că „pretinsele tratate sunt rezultatul relațiilor vechi cu Poarta, aşa cum se păstrase în mintea boierilor dintr-o epocă mai târzie"[27] „cu o formă neadmisibilă din capul locului, căci în acest stil nu s-a scris niciodată în cancelaria otomană"[28] . După aceste două luări de poziție nimeni nu ar mai fi îndrăznit să reia subiectul autenticității capitulațiilor fără informații noi.

Acest lucru s-a putut face odată cu apariția unei noi generații de cercetători care în 1958 arătau: „hatt-i şerifurile privitoare la principatele române sunt acte unilaterale prin care se asigura intrarea acestor state în ceea ce se numeşte dreptul de contract, ele puteau fi retrase în orice moment de către puterea eminentă şi valabilitatea lor era limitată la durata domniei suveranului emitent"[29] . În 1974 se va descoperi primul

[25] vezi Alexandru Zub, *De la istoria critică la criticism*, Bucureşti, 1985, p. 160 – 162
[26] C. Giurescu, *Capitulațiile Moldovei,* p. 65.
[27] *Genealogia cantacuzinilor*, p. 423.
[28] *ibidem*, p. 68–69, n. 3.
[29] G. G. Florescu, *L'aspect juridique des khatt-I-cherifs – Contribution a l' etude des*

izvor turcesc ce cuprindea un act acordat lui Mihnea Turcitul în 1585, descoperire urmată de altele în scurt timp.[30]

La capătul acestei lungi perioade de reevaluare Ştefan S. Gorovei scria: „s-a pus în evidenţă un lung şir de mărturii autentice care atestă în diverse momente şi împrejurări istorice, existenţa acestor acte cu adevărat fundamentale”[31] . Deci capitulaţiile chiar dacă nu în forma în care fuseseră iniţial rescrise existau, fondul lor istoric era real şi nu doar o tradiţie stătuse la baza redactării acestor acte, ci chiar documente reale, dar căzute în desuetudine şi uitare sau chiar distruse, fuseseră în mintea creatorilor acestor acte. Cercetările recente au ilustrat că aceste acte nu erau nici unilaterale, ci cuprindeau o atentă negociere şi nici atât de efemere, ci dependente de marile condiţii strategice ce ar fi favorizat una sau alta dintre părţi. Cum spunea perfect M. Kogălniceanu „nişte legături sui – generis care erau tari când românii erau slabi şi slabe când românii erau tari”[32] .

Aceste înţelegeri între musulmani şi nemusulmani erau permise de dreptul istoric pe baza unei complicate construcţii politice ce depăşea împărăţirea strictă între o casă a drept – credincioşilor, dar – al Islam, şi una a necredincioşilor, adică a războiului, dar – al – harb permiţând existenţa unui teritoriu ambiguu, intermediar, din care – am făcut parte şi noi – dar – al – ahd – casă a păcii, a legământului ceea ce dădea o anumită stabilitate acestor hattiserifuri[33] .

Totuşi aceste înţelegeri au cunoscut o treptată evoluţie mergând spre deteriorarea statutului juridic al Principatelor pe parcursul secolului XVI când se trece de la ahidnamele de început ce garantau drepturile ţărilor române la berate şi hatişerifuri de privilegii de rang inferior, această

---

relations de l'Empire Ottoman avec les Principates Roumaines, în SAO, I Bucureşti, 1958, p. 121–147.

[30] M. Maxim, *Ţările Române,* p. 143–169, „Statutul de Ahd. În teoria şi practica juridică moldoveană”.

[31] Stefan S. Gorovei, op. cit., p. 32.

[32] M. Kogălniceanu, *Opere. Scrieri istorice*, vol.II.

[33] vezi o bună expunere a acestei situaţii la M. Maxim, *Ţările Române* p. 143 – 169 – „Statutul de Ahd. în teoria şi practica juridică musulmană”.

evoluție fiind blocată de explozia de rezistență românească din vremea lui Mihai Viteazul şi perioada imediat următoare[34].

Acestea sunt celebrele capitulații şi istoria lor zbuciumată mergând de la afirmare la contestare violentă şi sfârşind într-o acceptare ce le transformă radical ca formă, dar le păstrează conținutul şi le probează veridicitatea.

Noi să urmărim mai departe drumul variantelor de capitulații pornite la 1768 – 1770 spre a susține drepturile noastre într-o situație externă deosebit de complicată şi să încercăm să ne explicăm de ce apar ele acum şi care este clasa susținătoare şi beneficiară.

Primul răspuns se impune cu claritate din tot ceea ce am spus: realitatea istorică, un război rapid ce urma a duce la alungarea turcilor din Europa şi la restructurarea statutului Principatelor, dar aceasta deşi cea mai evidentă nu e singura rațiune. La fel de importantă e şi etapa nouă în care se aflau pe atunci domniile fanariote, etapă apreciată ca extrem de dură de cei mai buni cercetători ai epocii.

Astfel N. Iorga aprecia a corespunde acestei perioade un „fanariotism național - grecesc, cu spirit de renovare, elenică, cu şcoli în acest sens şi cu rezultatele la care se ajunge totdeauna în asemenea cazuri: la reactivarea întregii societăți româneşti, care admitea pe fanarioți ca domni care să facă la Iaşi şi la Bucureşti pe „filosofii francezi", dar nu pe grecii cu program național grecesc"[35].

Într-o altă carte Dan Lăzărescu aprecia la rândul său pentru această perioadă o întărire de nepermis a fanariotismului ce amenința a înghiți programul național românesc când odată cu revenirea Olteniei la Țara Românească, cu alungarea Austriei dincolo de Carpați şi cu reformele lui Constantin Mavrocordat se ajunge la o deosebită considerare a puterii fanariote, putere ce loveşte tot mai dur în interesele boierimii autohtone[36] prin transfer de grecitate din Fanar în Principate, prin fiscalitate şi prin măsuri reformiste ca abolirea clăcăşiei în 1737 şi 39.

---

[34] vezi Stefan Stefanescu, *Țara Românească de la Basarab I Intemeietorul la Mihai Viteazul*, Bucureşti,Editura Politica,1970.

[35] N. Iorga „*Istoria Românilor prin călători*, Bucureşti, Ed. Eminescu 1981, p.351.

[36] Dan A. Lăzărescu, *Imaginea României prin călători*, vol. I, Bucureşti, Ed. Sport-Turism, 1985.

Ştim deja cine sunt cei interesaţi de schimbarea statutului ţărilor române şi cine ar fi principalii lor beneficiari, urmând mai departe lista creatorilor de capitulaţii ce cuprinde majoritar nume de mari boieri precum Mihai Cantacuzino, I. Văcărescu, N. Dudescu, G. Callimachi, Ion Cantacuzino, D. Golescu, Gr. Ghica, Veniamin Costachi Al. Beldiman, D. Sturdza etc.[37] Apare clar aportul de marcă al marii boierimi la realizarea acestor acte diplomatice în care aşa cum aprecia Vlad Georgescu, „termenul de autonomie nu trebuie să ne înşele, el nu este decât un eufemism în spatele căruia se ascunde ideea de independenţă[38] .

Acelaşi autor ilustra o adevărată continuitate de luptă politică pronaţională în cadrul acestor categorii „Bunicul lui I. Văcărescu e ucis de turci la 1714 împreună cu Constantin Brâncoveanu, tatăl şi unchiul conduc mişcarea de la 1753, nepotul său Barbu va fi printre iniţiatorii mişcării lui Tudor Vladimirescu, în multe privinţe Mihai Cantacuzino preia şi transmite apoi nepotului său Ioan idei formulate de Şerban Cantacuzino şi Constantin Cantacuzino”[39].

Apare astfel clar că marea boierime nu e la primele încercări de restructurare a echilibrului, ci intră într-o tradiţie a activităţii politice, într-o adevărată istorie Shakesperiană a predestinării unde moartea eroică a părintelui îi obligă pe fiu la acţiune şi tot aşa într-un lanţ permanent. Nu e vorba deci de o atitudine de moment ci de tradiţii politice şi de povestiri istorice, geneologii familiale ce nu numai că obligă la activism politic, dar oferă şi argumentele istorice ce duc la naşterea capitulaţiilor. În aceste circumstanţe este cu totul firesc să constatăm ascendentul în planul ideologiei naţionale a problematicii politice, a raportului cu puterea suzerană, problemă prioritară a momentului pe care îl traversează ţările noastre. Aşa se explică reactualizarea ideilor cantemirene, devenită principala referinţă în ideologia politică”[40], iar Gh. Platon aprecia că „există o reţinere ciudată cu privire la creditul care urmează să fie acordat boierilor şi clasei pe care aceştia o alcătuiesc, în diversele etape ale istoriei

---

[37] vezi Vlad Georgescu. *Ideile politice şi iluminismul în Principatele Române (1750-1831*), Bucureşti Editura Academiei, 1972, p. 42.

[38] *ibidem* p. 145.

[39] *ibidem* p. 60

[40] P. Teodor *Interferenţe iluministe europene,* Cluj Napoca, Editura Dacia, 1984. p. 215.

noastre. Ne-am obişnuit (…) să-i excludem cu ostentaţie aproape de la orice act mare al istoriei, când îi acceptăm, admitem că au fost constatări să participe la un act progresist au făcut-o sub presiune."[41]

De data aceasta boierimea română a dovedit o atitudine de înţelegere remarcabilă a statutului Principatelor gata fiind să ia o atitudine clară „tragicul context internaţional în care totdeauna, s-au aflat ţările române în cursul istoriei au impus opţiuni la fel de tragice generate de anumite convingeri politice cei care au calculat greşit de cele mai mult ori au plătit cu viaţa[42] .

Exact, lupta pentru capitulaţii a fost declanşată de marea boierime în condiţii grele şi meritul îi aparţine cel puţin în etapa de până la 1821 şi cei care au preluat standardul apărării capitulaţiilor au sfârşit deseori tragic. Dacă privim numai la prima generaţie de creatori ai capitulaţiilor. Mihai Catacuzino îşi va sfârşii viaţa într-un exil sărac în Rusia, la fel nepotul său, spătarul Ioan Cuza va fi decapitat în Moldova, Petre Depasta nimeni altul decât un nou creator de capitulaţii va fi condamnat alături de spătarul Cuza la pierderea averii ca trădător al Porţii" cu confirmarea sultanului.[43]

Deci această luptă nu e un expedient o ofensivă culturală ci presupune în primul rând o atitudine net antifanariotă, antigreacă.

Mihai Cantacuzino şi Ion Cantacuzino se văd ca domni pământeni, iar ceilalţi creatori ai capitulaţiilor nu vor ezita la 1774 să aleagă un pământean ca domnitor, pe banul Ştefan Pârscoveanu[44] .

Creatorii capitulaţiilor în Moldova: Depasta, Cuza, Manolachi, Bogdan, Chirică vor intra într-o conjuraţie antifanariotă şi mulţi vor fi executaţi de domnul Constantin Moruzi (august 1778)[45]. Iată deci că lupta pentru capitulaţii a cerut de la bun început jertfe şi va continua să ceară jertfe de a lungul întregii sale existenţe.

---

[41] Gh. Platon *De la constituirea naţiunii la marea unire*, vol.II, Editura Univ. Alex. I. Cuza.
[42] *ibidem*,p.270.
[43] *ibidem* p. 270.
[44] L. Boicu*, Principatele române în raporturile politice internaţionale*. Iaşi, 1986, p. 210.
[45] C. Gane, *Trecute vieţi de doamne şi domniţe*, Bucureşti, Editura Lider 2000 p. 84.

Ajunge să ne gândim la Tudor Vladimirescu şi o generaţie întreagă de boieri care are „amintirea unor bejeneri în pripă a acestor goane năpraznice prin zloată, a nopţilor petrecute în capul oaselor…a zilelor de umilinţă şi deznădejde, în care mai nici una din înaltele feţe de ţării nu scăpase de furia plebei”[46] suferinţe transformate în avalanşa de memorii bazate pe capitulaţii a anilor 1821–1822.

Încă odată lupta pentru capitulaţii nu e uşoară şi ceea ce e important de observat e că primul lor rol nu e atât antiotoman căci ele arată tocmai o înţelegere între cele 2 părţi cât în mod expres antifanariot, cea mai frecventă cerere e revenirea la o domnie pământeană. Un scriitor mai puţin familiarizat cu lumea diplomatică şi de o mai redusă cultura şi informaţie ca Dionisie Eclesiachul crede la 1774 (şi multă lume o credea alături de el) că tratatul de la Kucuk Kainargi prevedea ca o condiţie pentru revenirea Principatelor la imperiul otoman „aşezământ ca turcii să nu mai seză în Ţara Românească… şi domnul să fie ales de boierii ţării din pământeni din etnia şi neamul domnesc”[47].

E clar în această atmosferă creată de capitulaţii părea improbabilă o revenire a fanarioţilor neincluşi în ele şi respinşi de societatea românească. Unul din creatorii capitulaţiilor de la 1768–’70, episcopul, ulterior mitropolitul Cozma Popescu va fi atât de disperat de revenirea fanarioţilor încât îi va scrie cancelarului austriac A.V. Kaunitz să obţină „menţinerea măcar a vechilor privilegii în cazul când independenţa nu s-ar putea obţine”[48].

Înainte de a părăsii momentul 1772 e necesar să mai facem o revizuire a unei opinii înrădăcinate în mentalitatea istorică, anume că aceste capitulaţii ar sta prin filiera lui I. Văcărescu sub influenţa lui Dimitrie Cantemir popularizat în perioada 1734–1771. În fapt aşa cum am văzut capitulaţiile Moldovei se nasc mai târziu şi sub influenţa celor redactate în Ţara Românească, şi au un caracter mai puţin elaborat, influenţa cantemiriană apărând abia în faza ulterioară a creionării lor complete în opera doctorului Petre Depasta.

---

[46] *ibidem* p. 83-85 Ioan Cuza Şi Manolachi Bogdan la 18 august 1778.
[47] P. Cornea, *Originile romantismului*, p.177.
[48] D. Eclesiarhul, *Hronograf (1764–1815),* Bucureşti, Editura Academiei, 1987.

Prima etapă e în principal a capitulațiilor din Țara Românească și acestea stau așa cum am văzut sub influența operei familiei Filipescu și a operelor lui Constantin Cantacuzino – stolnicul ce aprecia că „români: se află atâta fericiți și slobozi de tot, iar încă și domnie, stăpânirea și limba aceea a românilor tot stă să fie”[49] și în a cărui tradiție familială se menținea amintirea postelnicului Cantacuzino care evitase transformarea țării în pașalâc tocmai promițând respectarea întocmai a condițiilor „capitulațiilor”[50]. L-a fel în biblioteca familiei se află fără îndoială „Istoria Țării Românești” a stolnicului Constantin Cantacuzino într-o variantă mai amplă decât cea care ne-a parvenit nouă și în orice caz documentația strânsă pentru lucrare: „hrisoavele domnilor ce sunt pre la boierime și pre la mănăstiri date și la sate câte am putut vedea să pot scoate ceva”[51], adică o bogăție de material care îi va folosii urmașului său în elaborarea tezei capitulațiilor. Adevăratul izvor al primelor capitulații ne apare cu claritate Constantin Cantacuzino – stolnicul și opera sa istoriografică și operele familiei Filipescu, Dimitrie Cantemir și operele sale fiind recuperați de autorii moldoveni cel mai probabil în 1772 și perioada următoare. Și era normal căci „timp de secole drepturile românești vor fi acreditate în conștiința europeană prin lămuriri, dovezi istorice, opere culturale și evidența unei comunități de gândire și civilizație”[52].

Problema capitulațiilor era una prea importantă spre a-și avea izvorul în doar o operă și un personaj, ele apăreau de la început ca o operă colectivă atât a marii boierimi, a clasei politice din cele 2 principate dar și ca o punte peste generații unind istoriografii din deceniile de aur 1678 –1715 cu nepoții lor care încercau să refacă situația Țărilor Române de la sfârșitul secolului XVIII.

Deci o unitate de acțiune și simțire românească care va permite capitulațiilor în perioada următoare să își facă o intrare răvășitoare pe scena diplomatică internațională pentru aproape 100 de ani (până la 1878).

---

[49] I.C. Filtti, *Frământările politice și sociale în Principatele Române de la 1821 la 1828*, București, 1932, p. 15

[50] vezi Mircea Malița, *Introducere la ...”Pagini din trecutul diplomației românești”* Bucureşti Editura politică, 1966, p. 11

[51] Cronicari munteni p. 62

[52] *ibidem* p. 173

Capitulațiile între 1772 și 1821 – arma împotriva dominației fanariote

Abia lăsate capitulațiile de către boierii din Țara Românească pe masa reprezentanților de la Congresul de pace de la Focşani şi începea o nouă etapă a luptei. Etapă care va continua fără oprire până la 1774: popularizarea capitulațiilor dincolo de perimetrul ruso-turc şi în occident şi mai ales în Austria, direct interesată de spațiul românesc. În fond aşa cum observă şi Alexandru Duțu odată cu trecerea țărilor române de la „conştiința ortodoxă la cea națională”[1] se conştientiza primejdia reprezentată de o legătură prea strânsă cu Rusia, care în acelaşi timp țesea chiar un plan fantastic de trimitere a românilor în stepă, desființarea principatelor şi deşertificarea teritoriului spre a prevenii noi conflicte.[2] Față de astfel de opinii excentrice, patrioții români au înțeles să răspundă prin accelerarea propagandei în ceea ce priveşte drepturile lor istorice consfințite în capitulații. (începe tot acum şi prima lor folosire împotriva intereselor Rusiei ce cereau ca problema Principatelor să nu devină o chestiune europeană ci una bilaterală: ruso-turcă). Astfel în 1770 românii cereau să se bucure chiar de ar fi să ajungă „supt stăpânirea Rusiei şi bucurându-se de deplina noastră slobozenie, să nu fim lipsiți de mila ce avem supt stăpânirea turcească ci încă să ni se mai înmulțească”[3]. Împărătesei Ecaterina II-a îi cereau „asigurându-li cu multă milostenie toate privilegiurile şi drepturile lor”[4]. Într-o scrisoare către elciul (ambasadorul – n.n.) Austriei vizându-se internaționalizarea problemei se nota: „Principatele moldo-române au stătut totdeauna sloboade supt

[1] Alex. Duțu, *Mişcarea iluministă moldovenească de la sfârşitul secolului al XVIII-lea* în „Studii”, nr. 5, 1966, p. 9221
[2] vezi Leonid Boicu, *Geneza chestiunii,* p. 35
[3] N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 456-457
[4] *ibidem* p. 480

Domnii lor pământeni uniți cu Ungaria şi cu Transilvania, de unde au primit totdeauna ajutoare[5] spre a se lupta împotriva deselor opintiri ce făceau Turcii pentru a-i supune. În cele de pe urmă, nevoia a silit pe părinții noştri a se preda supt mari condiții, folositoare şi însemnate, pe care însă tiranii au început a le restrânge"[6] .

Într-o a 2-a scrisoare către acelaşi elciu se scrie „privim împrejurările de acum ca foarte princioase pentru a cere din nou vechile noastre drepturi şi a ne pune într-o stare de neatârnare"[7] .

Neatârnarea aceasta era adevăratul vis al boierilor români nicidecum stăpânirea rusească cum au exagerat mulți. Cu armatele ruse ocupând țara şi apărând ca biruitoare, trimişi la Petersburg precum odată la Istambul, cu forța aproape, boierii români găsesc curajul de a folosii capitulațiile în favoarea lor şi mai ales de a spune prin intermediul Austriei voința lor de independență şi nu de distrugere statală.

Ce e interesant, este că scrisorile menționate mai sus sunt anterioare momentului 1772, prima impunere diplomatică a capitulațiilor ilustrând din nou că acestea erau deja redactate de boierii români, cu mult înaintea congresului de la Focşani şi nu sub influența Rusiei ci contrar ei.

În scrisoarea ce acompania trimiterea capitulațiilor către reprezentantul Rusiei, contele G.G. Orlov se preciza: „urmaşii străbunilor noştri… care au legat ocrotirea țării noastre de Poarta othomanicească, cunoşteau foarte bine modul cu care s-a dat patria noastră. Cu toate acestea, în fiecare neam din urmă, se vede necunoaşterea acelor vechi învoieli şi țara gemând, nu cutează nici să crâcnească spre a-şi cere vechile sale drepturi"[8] . Acesta era adevărul, proclamarea capitulațiilor şi discuția în jurul lor era prohibită înainte de 1768 şi acesta este motivul pentru care nu aflăm informații amănunțite despre ele înainte de această dată[9], în schimb ele apărând din abundență după 1768 când războiul şi retragerea

[5] ideea e integral copiată ca formă şi fond de la stolnicul Constantin Cantacuzino din „Istoria Țării Româneşti" vezi *Cronicari munteni,* Bucureşti, Ediția M. Gregorian, 1961

[6] N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 487.488

[7] *ibidem* p. 489

[8] *ibidem* p. 492

[9] Există totuşi informații care susțin ipoteza noastră că ideea capitulaților era prezentă încă de la războiul din 1737–1739 în spațiul românesc, dacă nu şi mai dinainte. Astfel în

administrației fanariote permit aceasta. Aici e marele rol al Rusiei care a permis agitația în jurul capitulațiilor înțelegând să o folosească în jocul ei diplomatic. Că românii nu au înțeles acelaşi lucru e de acceptat.

Istoriografia de la C. Giurescu a apreciat integral actele înaintate Congresului de la Focşani ca „falsuri patriotice" cum spunea N. Iorga. În fond analiza riguroasă a lui C. Giurescu se întindea doar asupra textelor capitulațiilor moldovene şi parțial a celor muntene, iar N. Iorga era cel care dădea verdictul asupra falsității ca formă a textelor muntene[10] referitoare la supunerea Țării Româneşti față de Imperiul otoman în timpul lui Mircea şi a Laiotă Basarab (1383 şi 1460). Dar aceste acte au fost însoțite şi de documente autentice lucru nereliefat până acum, dar uşor observabil în enumerarea banului Mihai Cantacuzino: „firmanele care întăreau privilegiurile țării, firmane care totdeauna numeau pământul românesc autonom şi de sine stătător dintru început şi îndeosebi cinstit cu autonomia.

Firmane pentru a face negoțul Turcii la bâlciurile țării, firmane care opresc trecerea prin țară nu numai a turcilor de rând, dar chiar şi a Paşilor celor mari.

Firmane care opresc apelul pământenilor, de a nu fi traşi prin judecăți afară din Țara Românească.

Firmane care îndreptățeau pe Domni de a căuta pricinile de judecată între Turcii şi Români[11]. Erau acestea documente neautentice? Câtuşi de puțin şi iată câteva exemple de firmane sultanale, care la doar

---

perioada războiului din 1737–1739 când austriecii vor să ia Muntenia şi proclamă acest lucru în oraşul Câmpulung primesc răspunsul „Noi cele două provincii ale Moldovei şi Țării Româneşti am fost fără îndoială cele mai fericite din câte a supus casa otomană, deoarece suntem singurele cărora li s-a acordat dintru început şi le-a fost permanent menținut privilegiul de a fi guvernate de domnii din nația noastră şi de ritul nostru" (vezi Şerban Papacostea, „Tratatele Țării Româneşti şi Moldovei cu Imperiul otoman în sec. XIV–XVI; ficțiune politică şi realitate istorică în „Stat, Societate, Națiune. Interpretări istorice, p. 104 şi aceste cuvinte erau rostite în plină epocă fanariotă şi de nişte clerici şi orăşeni nu de cel mai înalt rang şi cultură, dar în orice caz pătrunşi încă de spiritul românismului şi amintirea capitulațiilor.

[10] *ibidem* p. 69

[11] *ibidem*, p. 499–500

2 ani de la acest moment cuprindeau absolut toate prevederile enumerate de banul Mihai Cantacuzino.[12]

Astfel la 5–14 noiembrie 1774 Abdul Hamid I declară „să nu se îngăduie nimănui ostaşi sau civili să intre în Țara Românească şi Moldova”[13] .

În privința comerțului „negustorii îşi vor prezenta scrisorile lor voievozilor Țării Româneşti şi Moldovei şi luând alte teşchererele de la voievozi vor şedea în locurile care li se vor arăta, în târgurile ce vor fi organizate… nu vor întreține vite şi nu vor înființa câşle”[13].

Pe 16/25 ianuarie 1782 „era oprită intrarea tuturor, fără poruncă în Țara Românească, iar cei ce o vor face contrariul să fie împiedicați, opriți şi să fie pedepsiți”[14] .

12/21 ianuarie 1785 „când va sosi înalta parafă împărătească să vă fie cunoscut că țara Moldovei fiind din trecut şi până acum separată la cancelarie şi fiind oprită călcarea ei cu piciorul, ea este liberă în toate privințele ….în țara mai sus pomenită să nu intre nimeni”[15].

Este vreunul din aceste documente diferit ca sens şi formă de ceea ce enumera banul Cantacuzino ca documente remise pe masa conferinței de la Focşani ?

Nu, banul Cantacuzino a uzat o metodă perfectă amestecând între texte inedite, realizate de el şi colaboratorii lui, texte autentice reuşind astfel să pună în perplexitate partea otomană, care izvoarele arată clar nu a mai putut reacționa. A strecurat şi aici firmane care nu existau precum cel cu privire la „firmane care arătau cum alegerea Domnului se făcea de românii pământeni ”[16] sau poate erau firmane din vechime care nouă nu ne-au parvenit, lucru care potrivit opiniilor unor turcologi

---

[12] fără îndoială banul prin poziția familiei sale şi izvoarele strânse de stolnicul Constantin Cantacuzino ca şi prin funcția tatălui sau de vistiernic avea acces la toate documentele de acest gen ca cele pe care le enumerăm.

[13] *Documente turceşti privind istoria României*, vol. II (1774–1791), Editura Academiei, Bucureşti, 1983, p. XI.

[14] *ibidem* p. 6.

[15] *ibidem* p. 36.

[16] *idem* p. 58.

de renume este perfect posibil. Nu trebuie crezut că aceste firmane erau doar post 1774, există o pleiadă de acte de acest gen cu conținut aproape identic, de astfel documentele citate au un început similar „când au fost cercetate condicele de porunci aflate în păstrare la Divanul meu împărătesc, s-a găsit scris că fuseseră date în repetate rânduri porunci înalte şi enumerările continuă ca la Mihai Cantacuzino „ca după ce raialele Țării Româneşti şi Moldovei, care sunt ca şi chelerul Înaltei mele împărății, îşi vor da gizielele lor după trebuință, să nu se mai perceapă pentru socotelile vechi nici bani şi nici altceva, orice ar fi ele, iar în cazul certurilor dintre musulmani şi raiale sau dintre raiale, voievodul Țării Româneşti…să le dea drepturile ce se vor dovedi”[17]. Este exact formularea lui Mihai Cantacuzino cu privire la firmanele de judecăți şi zeci de astfel de „nizamuri şi firmane ar putea fi date spre a arăta că banul Cantacuzino a dat documente reale, existente delegaților ruşi care i-au pus în încurcătură pe turci. Când aceştia potrivit obiceiurilor lor” au cercetat înscrisurile de porunci păstrate la Divanul meu împărătesc”[18] cu cele furnizate de Cantacuzino şi de ruşi s-a găsit o identitate perfectă ceea ce ne explică de ce turcii au acceptat celebra mențiune în tratatul de la 1774 privind vechile drepturi ale Principatelor şi nu le-au respins „ex. abrupto” pentru că banul Mihai Cantacuzino spusese parțial adevărul şi documentele falsificate ca formă erau şi ele valabile în conținut[19] .

Acest amestec de adevăr, acte originale şi reconstituiri (să nu uităm că Repnin ceruse boierilor să aducă originalele actelor şi cererilor lor)[20]. Ceea ce Mihai Cantacuzino făcuse; amestecate între documente originale, emanate de la Poartă acte realizate intern, dar care alcătuiau un tot şi împinse suficient de mult în trecut pentru ca depistarea lor să fie dificilă. Astfel se explică marea victorie a capitulațiilor: ele nu au fost declarate false şi respinse de Poartă în mod oficial, clar şi ferm niciodată (singura punere sub întrebare, dar extrem de moderată a apărut la 1856 când

[17] *ibidem* p. 500.
[18] *ibidem* vol. III Anexe p. 5-11.
[19] *ibidem* p. 15.
[20] vezi M. Maxim *Țările Romane* p. 48 şi Leonid Boicu, *Principatele române* p. 212.

reprezentantul turc a declarat că nu s-au putut găsii în arhivele țării sale urme ale capitulațiilor [21].

În plus ceea ce a provocat şi mai mult consternarea Porții a fost un capitol sugestiv intitulat: „stricarea privileghiilor şi ruinarea Țării Româneşti”[22] prin care în contrast cu toate asigurările date de Poartă era descrisă situația de facto a țării.

Perioada 1772-1774, în pofida întreruperii negocierilor de la Focşani, este prin excelență perioada diplomatică a confruntării. După primele victorii surprinzător de rapide ale armatei ruse în anii precedenți conflictul va trena şi va apărea tot mai clar în urma implicării general europene şi în special a Austriei că adevărata soluție va apărea pe plan diplomatic, înfrângerea oricât de severă a Turciei neputând duce automat la ocuparea teritoriului de către Rusia ci doar la o intervenție europeană. „Dezmembrarea Poloniei o anunța pe a Turciei şi nu exista cabinet sau om de stat care să nu aibă un proiect de împărțire a Imperiului otoman ținut în rezervă pentru momentul oportun. Privită din acest unghi de vedere suzeranitatea otomană a constituit o piedică în calea anexării principatelor de către alte puteri, în calea declanşării unei tragedii asemănătoare celei poloneze”[23].

Existența noastră va fi în primul rând salvată în această perioadă de rivalitatea ruso-austriacă şi de interesul general european pentru această zonă şi tot această rivalitate va permite capitulațiilor să îşi câştige reputația internațională.

Astfel încă din 1769 viitorul împărat Iosif al II-lea îi va declara lui Frederic al II-lea că „nici el, nici mama sa nu vor accepta vreodată ca ruşii să rămână în posesia Moldovei şi Valahiei”[24].

Perioada 1772-1774 este deci o perioadă propice agitării problemei capitulațiilor şi în plus o perioadă pentru Moldova de formulare suplimentară a acestor acte. Ajungându-se şi pentru această țară la primul text definitiv al capitulațiilor moldovene aflat sub influența combinată a

[21] L.Boicu, *Geneza chestiunii,* p. 30.
[22] *ibidem*, vol.II, p. 500-505.
[23] L. Boicu, *Geneza chestiunii*, p. 30.

actelor finalizate de boierii din Țara Românească şi de tradiția cantemiriană ce apreciase că „bisericile, legea, giudecățile, obicei ele nezmintite şi nebetejite şi le-au păzit… în țările noastre nu s-au clădit moschei, ceea ce este cel mai mare semnul vrednicii şi slobozii”[25]

La fel de importantă şi ilustrativă pentru realizarea capitulațiilor înainte de 1772 şi chiar de 1770 şi în Moldova şi de corelarea lor cu realități şi informații istorice este existența unui apel al boierilor şi clerului moldovean către țarină, în decembrie 1769 şi în care solicitau retrocedarea din Polonia a inventarului şi documentelor Mitropoliei Moldovei care conține vechile drepturi ale țării şi care fuseseră luate în urma expedițiilor lui Ioan Sobiescki din 1686.[26] Deci încă din 1769 acesta căuta informație istorică pe baza relatărilor lui Cantemir despre drepturile țării ajunse în Polonia, practic deci organizau o adevărată vânătoare de documente menite a ne proba drepturile în fața noii puteri ce dorea a ne ocrotii.

Fără îndoială că rămăsese în memoria oamenilor politici români amintirea proclamației din 30 mai 1711 care justifica acțiunea Moldovei prin necurmatele încălcări ale suveranității ei, a tractatelor ei” de către Poartă. Aici se invocau vechile capitulații acordate de otomani lui Bogdan al III-lea, drepturi ale țării nerespectate de turcii”[27-28].

Opinia generală e că dezbaterea în jurul capitulațiilor a început abia cu 1772/1774, dar este o opinie falsă. Încă de la jumătatea sec. XVII în fața luptei între boierimea autohtonă şi cea de origine grecească (vezi conflictul vestit Cantacuzini – Leurdeni, extins pe aproape 3 decenii până la domnia lui Şerban Cantacuzino 1678-1688) şi în fața presiunilor tot mai crescute ale Porții asupra drepturilor principalelor aceste acte

---

[24] *ibidem* p. 33.

[25] D. Cantemir, *Hronicul vechimii româno-moldo-valahilor*, editia. Grigore Tocilescu, Opere, t III, p.170.

[26] Kogălniceanu, Arhiva Românească” ediția II-a, tom II 1860 p.159-163.

[27]vezi pentru impactul acestei proclamații V. Cândea şi Dinu C. Giurescu în *Pagini din trecutul diplomației românești*, Bucuresti, Editura Politică, 1966, p. 196.

[28] pentru opinia autorilor cu privire la conformitatea capitulațiilor cu realitatea istorică vezi Dinu C Giurescu, *op.cit,* p. 74.

încep a fi tot mai des ridicate la rang de principiu diplomatic. Astfel cronicarul Radu Popescu la începutul secolului al XVIII-lea ştia despre capitulații suficiente informații (să nu uităm această cronică se afla în posesia boierului Pană Filipescu care nu întâmplător e unul din creatorii capitulațiilor). „Deci după ce au făcut Mircea Vodă aceste izbânde, văzând obrăznicia turcilor, s-au împăcat cu ei şi le-au fost dând plocon pentru ca să se odihnească țara cu pace”[29].

Aşa cum mulți istorici înțeleg „într-o vreme dominată covârşitor de spiritul tradiției, argumentarea boierilor români trebuia neapărat să se rezeme pe invocarea situațiilor din trecut, pe drepturile istorice ale țărilor lor.”[30] Astfel se explică valul de mențiuni care pătrund în întreaga societate românească din afara arcului Carpaților, în sec. XVII–XVIII cu o accentuare deosebită după 1770, când întâlnim ca element propice eventual chiar sub forma unei anexiuni legale (printr-o aderare chipurile benevolă) Rusia trebuia să le întărească Tarilor Romane poziția externă distinctă, adică statutul special de autonomie rezultat din capitulații”[31].

După anul 1773, probabil an nu numai de acțiuni militare, dar şi de concentrare pe problema capitulațiilor, anul 1774 se deschide la 30 martie cu o scrisoare adresată „împărătesei Rusiei, contelui I.N. Panin şi mareşalului – conte Romanțof” în care se arată îngrijorarea factorilor politici din Principate ce observă că Rusia e mai puțin dornică să sprijine cauza „capitulațiilor” în urma complicațiilor situației internaționale.

„Temerea noastră nu este că ne vom pierde numai privilegiile, ci că mai mulți dintre noi ne vom pierde şi viața (temere după cum am văzut îndreptățită de evenimentele ulterioare – n.n.) pentru că tiranul păţit din cele trecute va schimba chipul cârmuirii noastre în paşalâc (…) şi nici un fel de învoială sau tractat nu-l va putea face să le păzească”[32].

---

[29] *vezi Cronicari munteni*, editia M. Gregorian, vol. I, Bucureşti, 1961, p. 239.
[30] Şerban Papacostea „*Tratatele”* p. 93.
[31] Apostol Stan, *Protectoratul Rusiei asupra Principatelor Române (1774-1856). Între dominație absolută şi anexiune*. Bucureşti, Ed. Saeculum Io, 1999 p. 13.
[32] N, Iorga, *Genealogia,* p. 517.

Contelui Panin aceeaşi i se adresau „pentru slava şi marile interese adevărate ale Rusiei s-o ocrotească spre a se asigura slobozenia”[33].

Ce se întâmplase? Rusia satisfăcută de partea sa din Polonia[34] şi înțelegând deja că va ieşii răsplătită şi cu părți ale imperiului otoman, probabil cu Crimeea, anexări pentru care avea binecuvântarea Austriei şi a Europei şi înțelegând că anexarea Principatelor e mult mai dificilă înregistrase o marcantă scădere de interes. Scădere care se datora şi diverselor acțiuni politice bazate pe „capitulații”, prin care clasa politica românească încercase să cointereseze Austria şi Europa în garantarea autonomiei lor şi evitarea trecerii de la un stăpân la altul. Astfel de acțiuni tratate grotesc de Rusia, ca nerecunoştința, făcuseră să se simtă un curent de abandon pe care boierii români care îşi legaseră soarta de Rusia şi agitația în jurul „tractatelor” cu Poarta îl înregistrau cu deznădejde. Ştiau că provocaseră daune intereselor otomane prin dezvăluirile făcute la Focşani dând părții ruse documente autentice pe care ea nu le-ar fi putut deține şi care aruncaseră în perplexitate Poarta („o pățise tiranul” cum spuneau ei) şi furnizând şi acte politice constituite de ei în acord cu tradiția şi realitatea istorică amplificaseră această derută, iar acum ar fi venit timpul răfuielii (din această derută Poarta va ieşi definitiv abia la 1878).

Această disperare se accentuează şi în mai 1774 se adresează feldmareşalului rus „Rumiantev” o scrisoare în care e rugat a ajuta o deputație din țară să ajungă la Petersburg, delegație prin care „să propunem şi să cerem simpla noastră rugăciune şi dorință: întărirea slobozeniei noastre”[35].

La 3 iunie în două scrisori diferite, adresată una contelui Panin se cerea: „a vă spune cu plăcere umilele rugăciuni pentru întărirea slobozeniei țării noastre”[36] iar contelui Cernisev o altă misivă: „rugându-vă pentru întărirea slobozeniei terii noastre”[37].

---

[33] *ibidem* p. 519.
[34] vezi şi *Istoria modernă universală*, vol. I, p. 163-173.
[35] N. Iorga, *Genealogia*, p. 517.
[36] *ibidem*, p. 529.
[37] *ibidem* p. 532.

Aşa cum aprecia Leonid Boicu la 1772-1774 „accentul preocupărilor româneşti cădea asupra condiţiilor retrocedării către Poartă a Principatelor sau asupra formulării unui statut de stat - tampon”[38]. Pentru cea dintâi ipostază (…) se continuau eforturile merite să repună Principatele în vechile lor drepturi originare.

E aici momentul să spulberăm o altă mentalitate greşită legată de „capitulaţii”, ideea că acestea au apărut ca obiect de atenţie diplomatică doar la 1772, dacă ne referim la forma clară data de Mihai Cantacuzino atunci această idee are o oarecare raţiune. Dacă ne referim însă la conţinut trebuie arătat că documente cu un conţinut similar (singura diferenţă e ca ele nu se pretindeau a fi un „tractat” ci doar informaţii din el) au fost înaintate cu mult timp înainte curţii de la Viena. „În esenţă memoriile succesive înaintate curţi din Viena în cursul războiului şi al negocierilor de pace, în 1716–’18 rod al speranţelor de eliberare trezite de biruinţele contra vechilor dominatori, cer pe lângă desprinderea ţări de turci, „păstrarea datinilor” ei în relaţie cu Poarta, domnii să nu mai fie străini, ci români orânduiţi pe viaţă, tribut scăzut la nivelul vechi, revenirea la autonomia internă chiar în cazul păstrării suzeranităţii otomane”[39] -[40].

Capitulaţiile existau deci în conştiinţa diplomaţiei europene (să ne reamintim episodul de la Carlowitz când turcii răspund polonezilor „că Tara Moldovei nu pot să o deie să le fie lor podani, că iaste volonică, că turcilor îi închinată, nu-i luată cu sabia”[41]) şi numai astfel se explica rapida lor acceptare într-o societate bazată pe tradiţie, precum era cea medievală”.

Într-o societate diplomatică ce deţinea arhive, date perfecte , ca cea vieneză şi care respingea „de piano” orice inovaţie „repunerea în vigoare a unor vechi drepturi recunoscute în trecut, dar violate în prezent”[42] nu a născut proteste deoarece aceste acte se regăseau ca

[38] L. Boicu, *Principatele române* p. 200.

[39] vezi Valeriu Sotropa, *Proiectele de constituţie, programele de reformă şi petiţiile de drepturi, din Ţările Române în sec. al XVIII-lea şi prima jumătate a sec. al XIX-lea*, Bucuresti, Editura Academiei, 1976, p. 33-34.

[40] originalul „plângerii boierilor din Ţara Românească”, cu menţiunea clară a proto-capitulaţiilor „drepturile din tractele cele vechi” la Hurmuzaki în *„Documente privitoare la istoria românilor*, vol. VI, p. 181-234.

[41] vezi şi Ştefan Stefănescu, *Istoria Românilor*, p. 20.

[42] *ibidem* p. 120-121.

spirit în toate memoriile ce fuseseră înaintate curții de la Viena şi sporadic şi altor puteri în ultima sută de ani. Ele nu constituiau o noutate şi nu au născut uimire în lumea diplomatică europeană obişnuită a auzii de ele nu doar de la partea română dar şi de la cea turcă la toate marile congrese de pace ale perioadei: 1699, 1718, 1737, 1739, 1772 şi acum la 1774.

Un singur exemplu e mai mult decât grăitor pentru frecvența cu care proto-capitulațiile sunt furnizate diplomației europene de către români.

În aprilie 1711 la tratativele de la Luțk, Dimitrie Cantemir va face să fie menționate de nenumărate ori cuvintele în textul final „după vechile obiceiuri ale Moldovei" anume: „granițele țării, autonomia ei față de turci", organizarea internă etc."[43] Aceste cuvinte nu reprezintă nimic altceva decât reprezentarea vechii realități statuate prin „capitulații", aceea că avem de a face cu un pământ liber, libertate răscumpărată anual prin diferite sume de bani înaintate Porții.

Ilustrativă pentru modalitatea prin care amintirea acestor acte s-a păstrat în societatea românească este modul în care s-a luat decizia acceptării adevăratelor ahidnamele, a actelor originale. Astfel actul din martie / mai 1456 „prin care Petru Aron şi adunarea țării hotărăsc să răscumpere pacea de la turci"[44] menționează: „ne-am sfătuit mult şi am socotit între noi despre cotropirea şi pieirea țării noastre"[45] şi în final toți boierii semnează adresa prin care se decide răscumpărarea păcii de la turci.

Astfel de acte colective antrenează conştiințele a multor oameni şi participarea la ele devine o adevărată tradiție familiară şi orală, specifică societății medievale. Toți oamenii prezenți la astfel de adunări (şi ele au fost numeroase în istoria noastră pe această problemă a relațiilor Poartă – Principate)[46] poartă convingerea, absolut reală, că decizia lor apare la

---

[43] Ion. Ionaşcu, *Relațiile internaționale ale României în documente (1368–1900),* Bucureşti, Editura Politică, 1971 p. 198-202.

[44] *ibidem* p. 112, vezi si Franz Babinger, Cel dintâi bir al Moldovei către sultan, Bucureşti, 1936.

[45] *ibidem* p. 112–113.

[46] În 1601 boierii la începutul domniei lui Radu Şerban hotărăsc într-o mare adunare supunerea față de Poartă declarând că „pe viitor ei vor continua să procedeze în aşa fel

capătul unei forme de negocieri, deci o formă de tratat prin care în schimbul tributului țara rămâne complet independentă. De aici, din această amintire a marilor adunări care au decis problema raporturilor cu Poarta apare tradiția capitulațiilor. Din acest moment „reprezentanții clasei politice a Țării Româneşti şi Moldovei au invocat în toate împrejurările care puteau servii interesele româneşti: capitulațiile”[47 -48] .

La 1774 boierii sunt practic disperați în fața acestei noi uitări a capitulațiilor, a acestei noi trădări, cum o socotesc fără a avea însă curajul său o spună cu glas tare, căci unicul loc de refugiu le rămâne Rusia. Totuşi bătălia nu e definitiv pierdută căci „diplomația țaristă în scopul întării propriilor poziții în dauna Porții a urmărit formarea unui stat mai puternic în regiunea Dunării. Astfel cu prilejul preliminariilor de pace de la Focşani (1772), Rusia a pus problema constituirii Principatelor într-un singur stat (pe care să-l poată înghiți mai uşor -n.n.) care urma astfel să se formeze Statul independent Dacia, situat între Rusia, Austria şi Turcia”[49] .

În final ”tratatele ruso-turce au prevăzut dispoziții prin care se îngrădea sistemul politici otomane de ascensiune, înlocuindu-l cu sistemul convențional al tratatelor internaționale”[50].

Ca urmare tratatul încheiat în 1774 la Kuciuk Kainargi prevede la art. XVI că „Principatele au a se bucura în viitor de aceleaşi privilegiuri, de care s-au bucurat în timpul domniei sultanului de fericită amintire Mahomed (IV) prea iubitul tată al Maiestății sale sultanului”[51]

Aşa cum arăta A.D. Xenopol, tratatul din 1774 datorită situației internaționale complexe: „recunoştea Rusiei numai un drept încă foarte nehotărât, acela de a proteja Țările Române. Ambasadorul rusesc din Constantinopol putea, când va cere nevoia, să vorbească în favoarea lor şi

---

cum au făcut de …140 de ani de când ei recunosc superioritatea otomană” vezi Stefan Stefănescu *Istoria. Românilor* p. 123.

[47] La fel Dimitrie. Cantemir la 1711 după tratatele vorbeşte boierilor din nou de raporturile cu Poarta şi de încălcarea de către ea a „tractatelor” inițiale.

[48] St. Stefănescu, *Istoria Românilor*, p. 121.

[49] I.Vântu, G.G. Florescu, *Unirea Principatelor în lumina actelor fundamentale şi constituționale*, Bucuresti, Editura. Ştiințifică, 1965, p. 40.

[50] *ibidem* p. 40-41.

[51] C. Giurescu *Capitulațiile* p. 27 şi Hurmuzaki supliment I, doc. MCCLXXII p. 898-899.

prin însăşi tratatul se stipulau spre folosul lor mai multe condiţii princioase”[52] Începând cu tratatul de pace încheiat între Rusia şi Imperiul otoman de la Kuciuk Kainargi (10/21 iulie 1774) capitulaţiile au fost luate drept bază de discuţie în ceea ce priveşte organizarea şi statutul internaţional al Principatelor Române”[53].

Neştiind încă de semnarea păcii şi de condiţiile stipulate boierii încă se mai agitau pentru apărarea ţării, la 10 iulie ei adresau scrisori către feldmareşalul Rumianţev (Romanţof). Obreşcof şi I.N. Panin cerându-le „să luaţi parte şi voi după bunătatea Escelenţei voastre la întărirea slobozeniei neamului nostru”[54].

În momentul aflării prevederilor exacte ale păcii o adunare a ţării cu semnăturile mitropolitului, episcopilor şi a boierilor ţării îi scrie contelui Rumianţev (22 iulie 1774): „Fiindcă Escelenţa voastră aţi binevoit a ni spune prin graiu, că în tractatul de pace de curând încheiat s-au pus ca temeiu de fericire a ţării noastre starea în care se afla ea în zilele lui sultan Mahomed al IV-lea, plecat ne rugăm E.V. a se face prin deosebit articol o descriere a acestei stări, încât să nu mai poată fi privitoare de deosebite tălmăciri. Deci, mai înainte de toate, cel dintâiu privileghiu al nostru era: 1. Alegerea Domnilor noştri în fiinţa unui pământean, întărit de Poartă, prin cererea cu anaforaua noastră, pe toată viaţa, dovadă la aceasta aducem pe Domni care au domnit în zilele pomenitului sultan Mehmed al IV-lea.

„…Aceasta ne rugăm să se facă şi acum a se alege adică Domnul ţării din pământeni, *acesta fiind temeiul privileghiilor*.”

„Plătindu-se haraciul, Domnul să rămână nesupărat în stăpânirea şi administrarea ţării noastre”[55]. Conform lui Mihai Cantacuzino alte 3 ponturi fiind date prin prinţul Potemkin către ţarină şi către contele Panin[56] în care se cerea: ”Elciul Măriei sale, ce se va afla după vremi la

---

[52] A.D. Xenopol, Războaiele dintre ruşi şi turci şi înrâurirea lor asupra Ţărilor Române, Bucuresti, Editura Albatros, 1999, p. 185.

[53] Stefan Stefănescu, *Istoria Românilor*, p. 121.

[54] N. Iorga, *Geneologia*, p. 526.

[55] *ibidem* p. 537–538.

[56] *ibidem* p. 540, tot acum, la 1 august 1774, o adunare a boierilor la Mitropolie hotărăşte să trimită la Poartă cu un arz, pe boierii Constantin Cocorescu şi stolnicul Dumitrache în care cer „revenirea la vechile privilegii”, vezi V.A.Urechia, *Memoriu*…, p. 12.

Contantinopol, să fie ascultat şi slobod a apăra şi sprijinii drepturile țării noastre după tractate”[57]

Ce ne spun aceste texte date imediat în perioada următoare semnării tratatului de la Kuciuk Kainargi? În primul rând o puternică tendință antifanariotă, care se va menține până la finele revoluției din 1821, tendință ce consideră” temeiul tuturor privileghiurilor”: alungarea grecilor, refacerea domniei pământene. În al 2-lea rând o uşurare față de îndepărtarea posibilității de anexare la Rusia, cu excepția boierilor Cantacuzino şi Filipescu puternic compromişi, restul sub o formă sau alta s-au reorientat rapid, acceptând supremația Porții şi luptând pe lângă aceasta spre a îndeplinii programul înregistrat în capitulații.

Al 3-lea rezultat (şi poate cel mai important pentru cercetarea noastră) este problema sultanului considerat model pentru respectarea „capitulațiilor”, a tractatelor cu Poarta: Mahomed [58].

Care Mahomed a fost o lungă discuție: Mahomed al II-lea (1444, 1451–1481) sau Mahomed IV (1649–1687).

Boierii români nu puteau face confuzia pe care au făcut-o negociatorii ruşi, care în necunoştință de cauză (deşi istoriografia rusească susține că ruşii sunt creatorii capitulațiilor – n.n.) au acceptat menționarea lui Mahomed IV, ca sultan. Deşi din enumerarea privilegiilor făcute de boierii români în iulie 1774 se vede clar că ei se refereau la celălalt Mahomed al sec. XV.

Odată greşeala comisă de ruşi care îl notaseră pe Mehmed IV ca un creator al „tractatelor” boierii români disperați nu au mai avut ce face şi au pus toate „ponturile” lor, adică toate informațiile pe care le dețineau de la Cantemir şi cronicarii sec. XVI-XVII despre starea țării în vremea lui Mehmed II pe seama lui Mehmed IV.

Ei ştiau prea bine şi aveau nenumărate informații că în perioada 1649–1687 domnii celebri ca Radu Mihnea III, Constantin Serban Basarab, Gheorghe Ştefan, Grigore Ghica etc. nu îndeplineau condițiile

[57] *ibidem* p. 540, aceste acte au apărut şi în „Trompeta Carpaților” în anii 1868 şi 1869 fiind furnizate lui Cezar Bolliac de D.A. Aricescu.

[58] vezi pentru această cheltiune şi opiniile lui C. Giurescu, *Capitulațiile* şi mai ales cele mai moderne ale lui M. Maxim în *Țările Române* p. 48.

scrise de domnie pe viață, ei fuseseră înlăturați de Poartă, nu fuseseră aleşi în țară ci direct de Poartă etc.

În fața nepriceperii ruşilor (de altfel la celelalte negocieri de pace precum la congresul de la Bucureşti din mai 1812 spre a-i împiedica a mai comite erori grosolane români le vor da cărți şi materiale privind capitulațiile - n.n.) românii au trebuit să se descurce, după posibilități manipulând informațiile istorice cu speranța că aceasta nu se va observa.

Ca urmare tot în lunile iulie / august boierii scriau Porții: „ştiut este de toți că Țara Românească de la o vreme se oblăduiau fără de nici-o regulă cu toate se urma după părere, după putință şi voință; însă obiceiurile cele vechi se păzea sau în scris, sau în ținere de minte ce se mărturisea de toți într-un chip… Deci fiindcă prea puternica Poartă au revărsat milele sale şi au aşezat oblăduirea Țării Româneşti după starea cea veche. ….(se cere) a ni se preaînoi aşezământurile cele vechi ale țării”[59].

Imediat după ce feldmareşalul – conte Rumianțev „anunța (Mitropolitului Moldovei n.n.) la 28 iulie încheierea păcii şi dispoziținile referitoare la Principate îi scrie că s-a hotărât ca țara „să aibă voie să se folosească cu toate acele odihne cu cari s-au folosit în vremile împăratului sultan Mehmet”[60].

La 30 august spătarul Ioan Cuza şi postelnicul Ienachi Chirică se roagă „să le dea desăvârşit înalta ascultare la plecatele noastre cereri cu pecețile tuturor întărită în care se cuprind cele vechi ale noastre pronomii”[61].

Ce ne arată toate aceste documente: o mare adaptabilitate, o menținere a liniei capitulațiilor şi o conştientizare în întreaga societate românească a rolului acestor acte. (Ne vedem încă odată obligați să ilustrăm că aceste capitulații existau în memoria colectivă înainte de 1771 sau 1772 şi încă în dimensiuni cu mult mai largi decât am crede, în chiar conştiința oamenilor simpli, un cântec din 1768 ne vorbeşte de

[59] N. Iorga, *Genealogia* p. 541.
[60] C. Giurescu, *Capitulațiile* p. 29.
[61] *ibidem* p. 31.

arestarea domnului Grigore al III-lea Ghica şi revolta din Bucureşti şi menţionând chiar principiul capitulaţiilor.

„Noi după a noastră stare
N-avem altă supărare
Cherestele, zaharele
Ne deprinsesem cu ele”[62] .

Parcă ar vorbii Mihai Cantacuzino.

Ce însemna în fond tratatul de la Kuciuk Kainargi pentru Principate?

„Trăsătura principală a raporturilor Principatelor cu Poarta înainte de tratatele ruso-turce constă în aceea că ele nu erau reglementate pe cale convenţională”[63].

După 1774 prin înscrierea „tractatelor” Principatelor cu Poarta (a capitulaţiilor) în tratatele cu caracter internaţional dintre Rusia şi Turcia a acestea căpătau o sancţiune internaţională.

După faza regimului de state tributare (până în sec. XV-XVI) şi faza regimului de vasalitate[64] se intra în faza unor raporturi stabile reglementate prin capitulaţii.

Din acest moment, până la 1878 „capitulaţiile” aşa cum fuseseră ele scrise de banul Cantacuzino, de Pană Filipescu şi de Chesarie al Râmnicului, de spătarul Ioan Cuza şi postelnicul Ienachi Chirică deveneau o realitate. Ele erau înscrise în circuitul diplomatic internaţional şi oficializate ca acte valabile. În aceşti 100 de ani capitulaţiile au funcţionat, au produs efecte benefice pentru ţara noastră şi au fost reale.

Din acest moment 1774 / 75 apar transformări masive în istoria capitulaţiilor, generaţia care le-a creat fie emigrează în Rusia (Cantacuzinii) fie cade sub securea fanarioţilor reîntorşi.

Tot acum plecarea lui Mihai Cantacuzino face ca responsabilitatea pentru capitulaţii şi păstrarea lor să cadă asupra lui Enăchiţă Văcărescu, reîntors în ţară, a cărui popularitate şi relaţii de prietenie cu clerul (Grigore

---

[62] *Cronici şi povestiri româneşti verificate (sec.XVII-XVIII)* editţa Dan Simionescu, Bucureşti, Editura Academiei, 1967, p. 131.

[63] I. Vântu, G.G. Florescu *Unirea principatelor* p. 41.

[64] G.G. Florescu. *L'aspect juridique des khatt-i-cherfts în Studia et Acta orientalia*, vol.I. Bucuresti, 1958, p. 121-147.

al Argeşului îi era oaspete frecvent[65], la fel şi Chesarie al Râmnicului) cu marii boieri ai țării şi slujbele de încredere cu care a fost onorat de Alexandru Ipsilanti (1774-1782) şi Nicolae Caragea (1782-83) Mihail Suțu (1783-86) şi chiar şi de Nicolae Mavroghenii în prima parte a domniei (1786-1791)[66] îi vor crea o aureolă de bărbat înțelept, apărător al poporului, aureolă care va supraviețui până la 1821 şi o găsim chiar amintita într-o scrisoare a lui Tudor Vladimirescu către Barbu Văcărescu.

Nu e astfel de mirare că tradiția ulterioară îl va prezenta pe Văcărescu ca un creator al capitulațiilor. Deşi el, în fond, este doar un transmițător, un păstrător al creațiilor lui Mihai Cantacuzino şi Chesarie al Râmnicului tradiția parvenindu-i de la aceştia şi cum o recunoaşte şi el „cum am auzit-o". „Au hotărât-o şi cu sfat din obşte la leat 1418 (an diferit de cel al lui Cantacuzino, deci e primul moment când se creează pe lângă cele 2 inițiale capitulații ale Țării Româneşti datate la 1382 / 83 sau 1393 şi 1460 o a 3-a variantă. Creația fie e chiar a lui Văcărescu, care devine convins de utilitatea capitulațiilor şi în baza cunoştințelor sale de istorie creează această nouă dată şi o înscrie în a sa: „Istorie a preaputernilor împărați otomani. Ceea ce e cea mai plauzibilă variantă. Fie o preia de la Chesarie, martor al naşterii capitulațiilor la 1768 /69 domnul cu boierii au închinat Țara Românească fără război …..le-au hărăzit toate privileghiile, adică a rămânea la toate prințipatul cum au fost şi până atunci cu obiceiurile şi orânduielile sale cele dinceput şi cu a nu se putea face măcar o geamie în țară şi ce dă va şi veni vreun pământean la legea turcească, să-şi piarză patria, robii şi toate cele mişcătoare şi acolo să iasă din țară şi țara să-şi dea numai tributul sau dajdea, care atunci s-a legat a fi pe an taleri 15.000…şi aşa făcând prințipatul mefruzul calem adică deosebit de condeiu"[67] .

---

[65] veci Gh. Crutzescu, *Podul Mogoşoaiei*, Bucureşti, 1943, p. 62.

[66] vezi *Poeții Văcăreşti, Opere*, p. 270-289, vezi pentru problema primei apariții în operele lui Ienăchiță Văcărescu a ideii capitulațiilor, memoriul pe care acesta îl trimite în iulie 1772 marelui vizir spre a-i cere respectarea autonomiei Țării Româneşti în baza primelor ei tratate cu Poarta în Vlad Georgescu, *Memoires et projets de reforme dans le principautes roumaines (1769-1830)*, Bucureşti, Editura Academiei, 1970, p. 34-39.

[67] *ibidem* p. 204–205.

E aici influența culturii şi a ştiinței despre Imperiul otoman a lui Văcărescu.

Trebuie arătat că odată cu revenirea fanarioților şi cu politica elastică a acestora reapare teama de a vorbii de capitulații. În plus retragerea creatorilor în Rusia provoacă o sincopă între textele actelor furnizate la 1772 şi cele ce apar după 1774. Sincopă ce apare ilustrată în crearea unor noi capitulații, deci masiva documentație pe care Cantacuzino o ia cu el în Rusia, lipseşte de acum şi e înlocuita cu amintiri, acte mai noi şi idei ale lui Văcărescu.[68]

Este aceasta un moment deosebit când lupta primejdioasă pentru capitulații găseşte noi continuatori energici şi dispuşi la risc: „în Principate începuturile curentului național sunt legate de sfârşitul secolului al XVIII-lea când sunt concepute primele memorii ale boierimii adresate marilor puteri în contextul războaielor ruso-austro-turce”[69]. Acest curent național, puternic antifanariot ce marca naşterea națiunii moderne române va găsii soluții originale de acțiune şi va creşte tot mai mult sfârşind la 1821 sub forma unui tăvălug care îi va mătura pe greci din organizarea politică a țărilor române.

„Regimul fanariot ce aduce cu el o întărire a puterii centrale”[70] a unei puteri ostile boierimii şi percepută de aceasta ca un duşman personal şi al privileghiilor țării devine ținta unor „petiții la Viena şi la Sankt Petersburg (ce) propun întoarcerea la vechile „capitulații” cu Poarta şi accesul la tron al boierilor pământeni”[71]. Trebuie arătat că această duşmănie contra domnitorilor fanarioți nu provenea în mod unilateral din vreun sentiment de xenofobie sau de ambiție prost înțeleasă ci din conştientizarea faptului că aceşti „cei mai obedienți supuşi ai împărăției turceşti instalați pe tronurile de la Iaşi şi Bucureşti aveau drept scop să

[68] Se vede aici câte dreptate avea Neagu Djuvara când spunea că „dintr-o minoritate activa ieşită din rândul boierimii” s-au ivit toți doctrinari renaşterii naționale în *„Intre orient şi occident. Țările Române la începutul epocii medievale* (1800-1848), Buc. Ed. Humanitas, 1995, p. 326.

[69] M. Opritescu*, Partidul Național Democrat condus de N. Iorga, (1910-1938*), Bucuresti, 2000, p. 1.

[70] N. Djuvara *op.cit.,* p. 123.

[71] *ibidem* p. 123.

distrugă fiinţa autonomă a Moldovei şi Munteniei să lichideze raporturile contractuale stipulate în capitulaţii”[72].

Astfel se explica „activismul politic al românilor în sec. al XVIII-lea”[73] în jurul capitulaţiilor, arma cu care îi puteau răsturna pe fanarioţi şi reface independenţa ţării.

Următoarea bătălie în jurul capitulaţiilor se muta în jurul conflictului Austria – Moldova pentru ocuparea Bucovinei, aşa că de această dată capitulaţiile încep din nou a fi în centrul atenţiei, dar acum în Moldova.

În vara lui 1775 Nicolae Vasilevici Repnin primeşte un memoriu în care i se atrage atenţia că „Poarta nu numai că nu era îndreptăţită să cedeze o parte a teritoriului Moldovei, care, de altfel, i se supusese de bună voie şi nu fusese obligată să o facă prin forţa armelor, ci că era chiar datoare să-i restituie ceea ce îi uzurpase ea însăşi, de a lungul veacurilor”[74-75].

Ca urmare a acestor proteste N.V. Reprin va cere în iunie 1775, pe când era în drum spre Poarta spre a susţine drepturile principatelor să îi fie furnizate originalele capitulaţiilor[76] şi tot acum va primii în acelaşi protest acuzaţii contra lui Grigore al III-lea[77] Ghica în care se invoca „Statutul special al Principatelor, supunerea de bună voie sub oblăduirea Porţii” şi obligaţia acesteia din urmă de a „respecta toate drepturile noastre, privilegiile noastre şi să menţine libertatea noastră şi patria noastră fără cea mai mică dezmembrare”[78] deci respingând cedarea Bucovinei tocmai pe baza capitulaţiilor.

Repnin, nefamiliarizat cu capitulaţiile precum toţi diplomaţii noi care abia acum începeau să audă de ele a cerut originalele spre a-i fii facilitată misiunea la Constantinopol.

---

[72] A. Stan, *Protectoratul Rusiei,* p. 32.

[73] V. Ciobanul, *La graniţa a trei imperii,* Iaşi, Editura Junimea, 1995, p.6.

[74] *ibidem* p. 144.

[75] vezi şi A. Vianu, *Cu privire la hatişerifurile de privilegii acordate Principatelor Române în anul 1774*, în „Romano-Slavica“, V. 1962, p. 121 şi următoarele.

[76] L. Boicu, *Principatele Române*, p. 212.

[77] vezi A. Iordache, *Principii Ghica o familie domnitoare din istoria României,* Bucureşti, Editura Albatros, 1991.

[78] *ibidem* p.209.

E interesant că el a ajuns la Istambul şi a pornit cu elan pentru îndeplinirea misiunii sale lucru transformat ulterior în hatiseriful din 1774 al Porţii care enumera imunităţile Principatelor.

Deci Reprin îşi primise actele solicitate, care nu pot fi decât toate acele firmane originale enumerate la 1772 de Mihail Cantacuzino şi cu care el a putut forţa Poarta să elibereze hatişeriful.

Deşi aceasta iniţial declarase verbal „că va restitui Principatelor vechile lor privilegii, dar nu în scris Moldova şi Muntenia trebuind să se mulţumească doar cu cuvântul ei”[79] . Această schimbare de optică extrem de rapidă a avut probabil lor odată cu trimiterea noilor acte de către boierii moldoveni.

Să nu credem deci că boierii din principate se „cumințiseră” după încheierea păcii, câtuşi de puţin. Lupta continua cu energie spre a smulge de această dată, de la Poartă care le rămăsese putere suzerană toate concesiile de care aveau nevoie pentru un stat mai puternic, care să nu fie o pradă sigură pentru prima putere care s-ar ridica contra lor.

„După încheierea tratatului de pace (de la Kuciuk Kainargi – n.n.) două delegaţii din ambele ţări au solicitat de astă dată de la Constantinopol: respectarea autonomiei şi a vechilor drepturi şi privilegii”[80] .

În plus „s-au mai adresat Rusiei în 1775, câteva memorii (două de către domnitorul Ţării Româneşti, Alexandru Ipsilanti, către ţarina Ecaterina şi doua de către boieri, dintre care unul de către ţarina Ecaterina făcut de către boierii munteni şi altul de către cei moldoveni către ambasadorul Rusiei la Constantinopol”[81].

Vedem deci câtă dreptate avea L. Boicu când aprecia: că „Din istoria relaţiilor diplomatice ale ţării noastre apare limpede că în perioada de semidependenţă faţă de Imperiul otoman a rămas neatinsă convingerea că relaţiile ţărilor române cu Poarta sunt de natură contractuală distincte de acelea care leagă raialele şi sangeacurile de imperiu”[82].

---

[79] *ibidem* p. 212.
[80] Valeriu Şotropa, *op.cit.,* p. 86.
[81] *ibidem* p. 36.
[82] L. Boicu, *Principatele române* p. 18.

Ca urmare pacea din 1774 e un moment extrem de important al relațiilor între imperiu şi principate tocmai ca urmare a apariției capitulațiilor pe scena diplomatică.

„Întreaga desfăşurare a raporturilor româno-turce de după anul 1774 se va axa pe principiul respectării nizamurilor care circumscriau linia politică oficială față de Moldova şi Țara Românească.

Tocmai cerințele respectării nizamurilor amintite au determinat emiterea (...) a numeroase firmane (…) în ele evidențiindu-se eforturile pentru…..readucerea locuitorilor plecați în bejenie (..) pentru iertarea „trădării" lor față de Poartă"[83] etc.

Spre a înțelege mai bine schimbarea rapidă de mentalitate post-1774, putem enumera câteva însemnări rapide privind capitulațiile care apar în operele câtorva dintre cronicarii timpului. Astfel în manuscrisul unui anonim, "Lista succesiunii împăraților turci, a vizirilor şi domnilor Munteniei şi Moldovei până la anul 1781"aici în dreptul numelui lui Bogdan Orbu găsim însemnarea :"la 1503,Bogdan Vodă, fiul lui Ştefan, care a închinat turcilor Moldova"[84] .

La fel cronicarul Atanasie Comnen Ipsilanti în „Scrieri bisericeşti şi politice", notează şi el despre momentul închierii capitulațiilor: "Bogdan, cu sfatul ce i-a lăsat tatăl său cu limbă de moarte a închinat Moldova sultanului Suleiman în anul mântuirii 1529,cu învoieli anumite, cu dare hotărâtă"[85] (influența textului lui Cantemir este atât de marcantă încât nu necesită explicații suplimentare).

Înainte de a vedea conținutul diverselor acte ce reflectă agitația românilor pentru recunoaşterea capitulațiilor în perioada 1774-1787 trebuie să observăm o caracteristică generală, anume că partea otomană nu va vorbii niciodată explicit de „tractate" - de capitulații deşi va include aproape complet prevederile lor într-o suită de documente eliberate în această perioadă. Deci „capitulațiile" sunt aplicate, dar nu se recunoaşte aceasta niciodată fățiş. Dacă ne reamintim declarația Porții din noiembrie

---

[83] *Documente turceşti*, vol. II, p. XI.

[84] *Documente Hurmuzaki. Scrieri şi documente greceşti privitoare la istoria românilor din anii 1592-1837*, Bucureşti, 1914, p. 305.

[85] *ibidem*, p. 144.

1774 că va da tot ceea ce cuprind capitulațiile, dar niciodată în scris. Vedem aceeaşi tendință de rezistență față de ideea de le accepta, combinată cu conştiința faptului că acele prevederi sunt reale, iar cererile bazate pe ele trebuie îndeplinite. E neplăcerea de a acorda ceva pentru că *trebuie* şi nu pentru că *vrea.*

În fond Poarta se va conduce în aceşti 10 ani de diplomație după trei principii clare: 1) să nu recunoască niciodată în scris aceste „acte" ale principatelor (vedem chiar şi formularea din tratat, iar în martie 1779 Poarta hărțuită de Rusia să recunoască „capitulațiile" o va soma „dacă există privilegiul să îi fie prezentat, dacă nu Rusia să înceteze a îl susține"[86]) să le pună sub semnul întrebării când poate sau să se retragă într-o tăcere definitivă când e presată să le accepte şi i se arată că argumentul că „nu le-a găsit în arhivele sale"[8] poate fi uşor răsturnat prin întrebarea clară: are ea interesul să îl găsească ? S-au prin întrebarea şi mai directă: de ce a recunoscut atunci toate aceste privilegii în anii de dinainte de 1768?

2) Dorința Porții de a nu lăsa ca informații despre existența „capitulațiilor" a „tractatelor" să se scurgă spre Principate, teama că în clasa politică românească se va afla despre amploarea acestor posibilități şi ele vor fi exploatate în detrimentul Istambului provoacă dorința Porții de a nu menționa nicăieri cuvintele cheie: „tractate, obligații reciproce" etc. Este dorința de nu vorbi despre un lucru dezagreabil combinat cu

3) Preocuparea continuă spre o riguroasă aplicare şi respectare a drepturilor propriu-zise din „tractate" dar nefolosindu-se termenul (e un adevărat tabu), adică într-un cuvânt respectarea scrupuloasă a obligațiilor, dar fără a se vorbii despre ele. E o convenție, nescrisă clasa politică din Principate să nu mai vorbească de „capitulații" şi în schimb prevederile lor vor fi aplicate atâta timp cât nu intră în conflict cu interesele Porții.

Convenție statuată sub amenințarea luării acestor privilegii în caz de continuare a agitației pe această temă. Această trecere în umbră în perioada 1774–1787 e tocmai o recunoaştere a adevărului: capitulațiile încep a funcționa din nou, acum.

[86] L. Boicu, *Principatele române*, p. 212.

De ce toată această acțiune concentrată ?

O singură frază ne lămureşte: „între dezagregarea imperiului otoman şi geneza chestiunii române ca problemă internațională e o strânsă legătură”[87].

Apare aşa cum am spus o avalanşă de nizamuri (ordine, regulamente, etc.) ce reflectă pe rând fiecare prevedere a „capitulațiilor”.

În 5–14 noiembrie 1774 Abdul Hamid ordona „să nu se îngăduie nimănui….ostaşi sau civili, să intre în Țara Românească şi Moldova”[88].

16 / 25 ianuarie 1782 „era un nizam vechi (cât de vechi ? n.n.).

Cu înaltă poruncă faptul că ele să fie la adăpost de tiranii ca şi de oprimări şi era o cerință a dreptului să se creeze condiții pentru ridicarea bunăstării”[89].

12/21 ian. 1785 „când va sosii înalta poartă împărătească să vă fie cunoscut că țara Moldovei fiind din trecut şi până acum separată la cancelarie şi fiind oprită călcarea ei cu piciorul, ea este liberă în toate privințele iradeaua mea este ca să se asigure liniştea şi bunăstarea raialelor ei….în țara mai sus pomenită să nu intre nimeni”[90] să se depună eforturi şi să se arate atenție pentru cele pomenite mai sus, potrivit cerințelor condițiilor nizamului (un nizam mai vechi găsit în arhive)[91].

Toate acestea sunt făcute, fără mare plăcere, ca urmare a acțiunii combinate a boierilor şi a Rusiei. Imperiul otoman nu va uita că a fost obligat la aceste concesii şi îşi va îndrepta ura spre Rusia când la începutul războiului din 1787 va considera că el a izbucnit tocmai datorită cererilor şi prevederilor anormale de la 1774 A.D. Xenopol sesiza şi el aceeaşi pornire „războiul din 1787 nu a fost decât o urmare a celui din 1768. Neînțelegerile rămase în urma păcii de la Kuciuc – Kainargi, exploatate de ruşi pentru a-şi întinde necontenit dominația lor pe socoteala turcilor, precum şi alte încurcături ce veniră în urma lor, conduseră din nou la ruperea păcii încheiate şi la vărsarea sângelui între cele 2 împărății”[92].

---

[87] *ibidem* p. 212.
[88] L. Boicu, *Geneza chestiunii române,* p. 12.
[89] Documente. Turceşti, vol. II p. 6.
[90] *ibidem* p. 35.
[91] *ibidem* p. 58.
[92] *ibidem* p. 59.

În primul rând situația internațională se schimbase dramatic în detrimentul Turciei. Rusia reușise să încorporeze bucata din Polonia primită la 1772, reușise să se apropie de Austria pe baza unui controversat proiect de realizare a unui regat Dacic, şi al unui imperiu bizantin reconstituit şi mai ales țarina Ecaterina II-a găsea în Iosif II un interlocutor mult mai comod şi mai interesat în „marea politică" şi anexiuni decât mama sa[93] : Maria Tereza (1740-1780) şi implicit mult mai uşor manevrabil de celebra „Semiramidă a Nordului".

În 1783 printr-o lovitură de maestru Rusia anexase Crimeea absolut amiabil şi cu acceptul puterilor europene şi era gata să meargă mai departe.

Potențialul său militar era refăcut după lungul război cu Turcia, efectivele sale numărând la 6 iulie 1783 după cifrele domnitorului N. Caragea 80.000 ostaşi aleşi (50.000 bine pregătiți 30.000 suficient) 80.000 trupe de garnizoană în Europa şi Asia şi 200.000 trupe neregulate[94].

În plus aliatul tradițional al Imperiului otoman, Franța trecerea printr-o gravă criză financiară şi de autoritate care va duce în 1789 (la 2 ani de la începutul războiului) la marea revoluție franceză[95] şi care deja imobilizase Franța în 1787 prin vestita rebeliune nobiliară[96] . Prusia lui Frederic al II-lea, deşi începuse a fi interesată de situația Porții nu era nici destul de puternică şi nici destul de interesată a intervenii în favoarea Istambului[97]. Tot acest context atât de defavorabil era menit a duce la explozie.

Nerealizând situația de izolare şi inferioritate în care se află Poarta îşi manifesta doar nemulțumiri şi opoziții violente față de tot ceea ce constituiau împlinirile prevederilor „capitulațiilor". Astfel Poarta se revolta refuzând să accepte înființarea consulatelor străine în Principate, mişcare care „da o nouă vigoare concepției (prevăzute în capitulații – n.n.) potrivit căreia Moldova şi Muntenia se bucurau de o situație politică particulară nefăcând parte din imperiul otoman"[98].

---

[93] A.D. Xenopol, *Războaiele dintre ruşi şi turci,* p. 97.
[94] E. Zollner, *Istoria Austriei* vol.II, p. 289-296.
[95] *Documente. Turceşti,* vol. II p. 47-48.
[96] vezi Albert.Mathiez, *Revoluția franceză,* p. 30-43.
[97] *ibidem* p. 41-43.
[98] D. Berindei, *Românii şi Europa în perioadele premoderne şi modernă*, Bucureşti.

Turcia era conştientă de această latură a deschiderii consulatelor străine, aşa că semnând beratele pentru înfiinţarea consulatelor sultanul Abdul Harid I va declara „se vede că vine vremea să părăsesc ambele principate”[99] .

Un fapt care trebuie semnalat este că Poarta va încerca să reziste deschiderii consulatelor străine tocmai folosindu-se de capitulaţii. Istoricul V.A.Urechia arată că „Poarta încă în iunie 1780 nu permite înfiinţarea unui asemenea consulat din partea Rusiei. Ea neagă Rusiei acest drept de a stabili un consul în Muntenia, Moldova şi Basarabia, sub cuvânt că aceasta nu a mai fost până acum şi că s-ar călca stipulaţiile capitulaţiunilor Moldovei şi Munteniei cu Turcia care opresc înfiinţarea în Principate de tribunale străine”[100].

Conştienţi de faptul că Poarta pierde teren în această confruntare boierii revin la atac cu prevederile capitulaţiilor. Astfel în iulie 1782 marii boieri din Moldova semnau un act de unire „pentru apărarea vechilor drepturi şi privilegii” ale ţării[101].

În aprilie 1783 Nicolae Caragea (aceasta ne explica poate şi rapida lui înlocuire ulterioară) trimite către Bulgakov (ambasadorul rus la Constantinopol) un memoriu privind încălcarea de către Poarta a tratatului din 1774 şi cerând domnia ereditară (în beneficiul său, bineînţeles) şi „respectarea privilegiilor ţării”[102] .

Ca urmare a acestor acţiuni dârze ale românilor în 1783, la venirea pe tron a lui Mihail Suţu noul domn va primii un act emis la 10 martie pe care Văcărescu îl prezintă astfel legându-l şi de capitulaţii „Iara dă la ’83 augustu venise domn aici Mihail Vodă Şuţu şi după acestu tractat ce s-a săvârşit la ghenaie ’84 dedese prea puternica împărăţiei şi Ţării Româneşti un deosebit hatişerif cu multe privileghii decât acel ce au dat la ’75[103] (tot el scrisese despre tratatul de la Kuciuk Kainargi: şi la

---

[99] L. Boicu, *Principatele Române* p. 231.
[100] V.A.Urechia, *Memoriu asupra perioadei din istoria românilor de la 1774-1786*, Bucureşti, 1893, p. 177-178.
[101] L. Boicu,*Principatele Române*, p. 233.
[102] vezi actul la V. Sotropa *op.cit.,* p. 37 şi L. Boicu, *Principatele Române* p. 236.
[103] *ibidem* p. 237.

1774, iulie 4, s-au încheiat pacea la Kainargic) înnoind şi oareşcare privileghii ale Moldovei şi Ţării Româneşti”[104].

Ce e cu această avalanşe de document enumerând privilegii ale ţării în condiţii tot mai precise?

Nimic altceva decât rezultatul presiunii diplomatice româneşti practic continua de la 1768, când într-un moment de euforie (notat dar şi batjocorit de filoturcul Ienăchiţă Văcărescu: „găsim pă polcovnicul Nazarie, îl întâlnim cât pe un mântuitoriu al ţării şi ne zice: ce căutaţi a merge la feldmareşalul căci oaste vine multă, mai bine să mergeţi la împărăţie. Să cereţi privileghi, ca şi cum ar mai fi rămas altă treabă pă aici dă stăpânirea ţării şi numai privileghiile lipea”[105]) s-a crezut prăbuşirea imperiului otoman mai aproape decât era. Înfierbântaţi de discuţiile din anii anteriori, de capitulaţiile plăzmuite cel mai târziu în 1768 toţi aceştia au crezut că văd ceasul independenţei sub protecţia Rusiei venit, „curând ei au avut însă prilejul să constate că speranţele lor în ceea ce priveşte posibilitatea prăbuşirii Imperiului otoman erau nejustificate”[106].

Ca urmare după 1774 ei „au solicitat sprijinul diplomaţiei ruse, pentru a-l determina pe padişah să emită un act special cu putinţă, toate drepturile şi privilegiile de care urmau să se bucure ei în viitor sub oblăduirea Porţii[107].

Numai în perioada 1774-1786 sub dubla presiune a Rusiei şi a boierilor Poarta va da pe lângă o multitudine de nizamuri[108] şi hatişerife ca cele din 1774; Senedul din 1783 şi un nou hatişerif în 1784 toate garantând drepturile enumerate în capitulaţii (acele ce erau cât de cât conforme cu interesele Porţii).

În plus aşa numita Convenţie explicativă de la Constantinopol din 1779 (convenţia de la Ainalî Kavak, cum a fost supranumită) a făcut ca „regimul de vasalitate impus prin voinţa unilaterală a Porţii a fost înlocuit printr-un raport convenţional prevăzut în tratate internaţionale şi

[104] Poieţii Văcăreşti, *Opere* p. 288.
[105] *ibidem* p. 237.
[106] *ibidem* p. 262.
[107] V. Ciobanu, *La graniţa a trei imperii,* p. 51.
[108] *ibidem* p. 55.

garantat de acestea”[109] „cu drepturi şi obligaţii reciproce ale părţilor contractante”[110].

De ce oare Rusia va înscrie cu atâta asiduitate capitulaţiile în programul său? Existau pentru ea avertismente că la un moment dat capitulaţiile vor putea deveni negative, elemente de blocare a ambiţiilor ei.

Astfel în 1771, la Constantinopol, s-a semnat un tratat între Austria şi Poartă în care contra Olteniei, Viena se obliga să obţină retrocedarea teritoriilor ocupate[111] . Protestele au curs imediat arătând ca Imperiul otoman are obligaţia prin capitulaţii de a apăra teritoriile Ţării Româneşti[112] nu de ale înstrăina.

Astfel Rusia îşi semna blocarea intenţiilor sale viitoare de anexiune căci „Imperiul otoman nu putea ceda teritoriul unui stat aflat doar sub suzeranitatea şi nu în componenţa sa”[113].

Atunci cum se explică această insistenţă ?

Simplu „luată pe nepregătite Rusia îşi va formula cu timpul obiectivele politice”[114].

Acţionând cu vigilenţă, cu rapiditate, descriind capitulaţiile ca mari oportunităţi pentru Rusia, punându-i documente favorabile la dispoziţie, intervenind în discuţiile de pace, permanent activi boierii români au ilustrat Rusiei, care nu avea încă un plan pentru regiunea balcanică, un plan de acţiune.

Boierii români au jucat pe două fronturi, cu Rusia şi cu Poarta şi chiar şi pe al 3-lea, cu Austria şi au reuşit să învingă. În plus ei întâlneau şi interesul Rusiei care putea acţiona astfel nestingherit în detrimentul imperiului otoman fără a putea fi acuzată de egoism, de a-şi urmării propriile interese ci din contră lozinca ei era aceea a unui ajutor, a unei protecţii dezinteresate date unor state slabe de la poalele Carpaţilor. Un dublu interes

---

[109] vezi Ion Ionaşcu, *Relaţiile internaţionale ale României în documente*, Bucureşti, Editura Politică, 1971, p. 236.
[110] I.G. Vântu, G.G. Florescu, *Unirea Principatelor,* p. 46.
[111] *ibidem* p. 47.
[112] *Istoria Basarabiei. De la începuturi până în 1998,* Bucureşti, Editura Semne, 1998, p. 27.
[113] *ibidem* p. 27.
[114] *ibidem* p. 38.

lega astfel cele două diplomații şi ducea deocamdată Principatele la recunoaşterea drepturilor lor.

Între timp deja în vremea lui Mavrogheni straturi tot mai largi ale societății româneşti înțelegeau să reia discuția despre capitulații, într-o „Cronică Anonimă" a respectivei domnii se spune:

„Socotind c-om avea ticnă
Şi biata țară odihnă
A da numai zahanale
Podvade şi cherestele
Iar cum bani şi alte nevoi
Chirii de cară şi oi
Nici le mai socoteam noi"[115].

Astfel în preajma izbucnirii noului război tensiunea internă şi externă în jurul capitulațiilor era din nou maximă, după cum au observat mulți comentatori „Rusia se sprijinea pe aşa-zisele capitulații ale românilor ca pe acte juridice intrate în dreptul internațional ceea ce turcii nu contestau teoretic ci le ignorau din motive practice"[116]

Trebuie arătat că în această perioadă (1768–1787) cele mai mari progrese le-a făcut teoria şi aplicarea practică a capitulațiilor: Moldova.

Aceste progrese sunt înregistrate ca urmare a recuperării complete a tradiției cantemiriene şi a operei lui Petru Depasta. În special ultimul începe prin opera sa „Cronica Domnitorului Constantin Neculai Mavrocordat" o recuperare a capitulațiilor şi a rostului lor în politica externă a principatelor astfel aflam că la 1742 „unii din leşi sărind peste şanțurile de hotar, încălcau, tara trecând peste margini, vodă stărui puternic pentru confinele Moldovei şi după ce se întruniseră arbitrii de ambele părți la punctul atacat de contestare cu tărie respingând atacul, revendică prerogativele Principatului"[117] iar în timpul războiului din 1768-1774 sunt alungați „nişte turci nesubordonați legilor (…) fondându-şi locuințe uneori cu porunci împărăteşti, alte dăți cu învoirea şi concursul celor de la putere… stăteau neclintiți, vodă îi respinsese silind mulțimea cea îndărătnică

[115] *ibidem* p. 27.
[116] *Cronici şi povestiri româneşti versificate*, p. 257.
[117] L. Boicu, *Principatele române,* p. 256.

a se strămuta cu totul”[118] Iată deci un exemplu clar de aplicare a capitulațiilor în perioada conflictului.

Tot acum are loc, așa cum am menționat, ultima etapă a receptării operei cantemirene.

Operă ce ilustra tradiția închinării țării a primelor capitulații „Bogdan a făcut Moldova tributară turcilor. De aceea turcii îi numesc Bogdani pe Moldoveni”[119] .

„Românii îi opuseră o armată destul de frumoasă, dar strâmtorați fără speranță de ajutor şi persecutați de fierul inamicului ei nu aveau a alege decât sau a murii sau a-şi pierde libertatea şi se supuseră unui tribut anual sultanului[120] .

Legenda închinării lui Tăutul şi a lui Bogdan este prezentată la Cantemir un pic diferit aşa că o prezentam în întregime, deoarece ea dă impresia de negocieri-tratative şi abia în final doua înțelegeri de tip contractual. De aici probabil şi ideea capitulațiilor ca un contract: „Tăutu logofătul vine ca delegat al lui Bogdan, principele Moldovei….admis în audiență declară că are misiunea *de la principele şi de la poporul Moldovei* de a oferii sultanului amândouă Moldovele sub condițiuni onorabile, în special ca religia lor să rămână neatinsă şi țara să plătească tribut anual Porții … (sultanul – n.n.) acceptă din toată inima condițiunile propuse, le confirmă cu scrierea măriei sale proprii şi actul acesta îl da delegatului pentru a îl duce principelui său[121].

După aceea Soliman se întoarce… şi pe când era aproape de Sofia vine Bogdan cu unii din boierii săi înaintea lui şi îi prezintă 4000 de galbeni, 40 de cai moldoveneşti şi 24 de vulturi cu promisiunea de a-i trimite în tot anul la Constantinopol asemenea dar, în semn de profundă supunere. Împăratul priveşte pe Bogdan cu toată distincția şi ratifica din nou condițiile contractate cu delegatul”[122].

---

[118] C. Erbiceanu, *Cronicari greci care au scris despre români în epoca fanariotă,* Bucureşti, 1888, p. 316.
[119] *ibidem* p. 318.
[120] D. Cantemir, *Istoria imperiului otoman. Creşterea şi scăderea lui.* Bucureşti, 1876, Editura Academiei p. 62.
[121] *ibidem* p. 98-99.
[122] *ibidem* p. 272-273.

Vedem deci în această operă o serie de elemente pe care le vom regăsii în istoria capitulațiilor: 1) adunarea generală a țării ce decide închinarea; 2) trimiterea unui delegat înarmat cu depline puteri, dar şi cu un set de condiții; 3) Aceste condiții sunt acceptate precum un *contract* şi transformate într-un act emis de sultan.

Această metodă de stabilire a închinării ne duce la o dublă ipoteză: fie boierii români la 1768 au construit capitulațiile sub forma unui tratat pe baza acestor informații de la Cantemir şi de la Cantacuzini şi a diverselor acte furnizate de Poartă de a lungul timpului pentru întărirea privilegiilor Moldovei şi Țării Româneşti şi au alcătuit un tratat perfect real în fond, dar inexistent ca formă s-au aveau între actele lor, delegații de împuternicire, mai vechi, ale celor trimişi să negocieze închinări, acte ce ar fi stabilit clar care erau condițiile pentru închinare şi care au stat la baza întocmirii ahidnamelor originale. Fie prima ipoteză, fie că după toate aceste acte şi relatări boierii au creat ei însăşi condițiile inițiale ale închinării, fie că se aflau în posesia unor acte[121] ce enumerau condițiile de obținut pentru închinare şi care păreau adevărate tratate mai lipsind doar semnătura părții otomane, lipsă pe care boierii români au suplinit-o.

O concluzie e clară şi dorim să o repetăm: capitulațiile au un fond informațional, real, conținutul e existent istoric şi regăsibil în acte ale timpului, doar forma este tipică pentru o viziune de tip contract, specifică diplomației europene şi româneşti (de tradiție bizantină) şi diferită de cea islamică.

E posibil ca această formă să fie existenta şi în mentalitatea celor ce au acceptat primele ahidnamele conştienți că ei au înregistrat un act contractual şi nu unul unilateral păstrând în arhivele lor atât condițiile înaintate Porții sub semnătura domnului şi ahidnameul de răspuns, ce le sancționa, cu semnătura sultanului.

Deci în opinia lor, un tratat specific european. Relatări de epocă ne sprijină în a crede aceasta: Filippo Buonoccorsi Callimachus scrie „…valahii, care neam e astăzi divizat în două părți…(au rezistat turcilor – n.n.)……mult timp după aceasta au ajuns totuşi la supunere astfel încât să îşi păstreze toate legile lor împreună cu avuțiile şi până aproape şi libertatea”[123].

[123] *ibidem* p. 275.

Deci cum se aprecia: „textul lui Callimachus dovedeşte nu numai că acest statut special al Țării Româneşti şi Moldovei în raport cu Imperiul otoman era cuprins în convenții şi tratate dar şi că aceste tratate erau cunoscute în sferele diplomației europene”[124].

Aceasta este în opinia noastră cea mai credibilă variantă. Informațiile istorice bogate de la Cantemir, Constantin Cantacuzino, Filipeşti, cronicari vechi[125] şi acte din arhive[126] toate au creat (împreună cu memoria colectivă ce păstra amintirea marilor adunări ale țării ce acceptaseră închinarea) aceasta abundenta de material privind teoria capitulațiilor.

Acestea erau premizele pentru clasa politică din principate de a făurii teoria capitulațiilor şi au încurajat-o în fond să continue a face acest lucru până la jumătatea sec. al XIX-lea cu conştiința că toate aceste acte erau adevărul şi doar reparau o dubla nedreptate. Pe de o parte dispariția originalelor şi pe de cealaltă parte vizau transformarea sistemului islamic de închiere a păcii într-unul european. Nu un fals ci o traducere a tradiției orientale – turceşti într-un limbaj diplomatic acceptabil european: tratatul.

Conținutul e real, forma tipic europeană, nu e de mirare că boierii din principate au continuat lupta producând noi şi noi tipuri de capitulații, realitatea lor li se părea atât de evidentă, transpunerea lor în limbaj diplomatic european atât de necesară încât ei erau convinşi că doar reproduc acte desuete aparținând altui timp într-un limbaj modern.

În aceste condiții este lesne de înțeles că toate părțile pe măsură ce se apropia războiul încercau să-îi atragă pe români prin promisiuni pe baza capitulațiilor.

Un firman al lui Abdul Hamid I e ilustrativ pentru presiunile pe care ruşii şi austriecii le făceau asupra românilor prin intermediul unor promisiuni atractive bazate pe capitulații: „potrivit vicleniilor lor moscoviții şi austriecii, duşmanii împărății se vor gândii să înşele

[124] precum cel de la 1456 dat boierului Mihu, vezi I. Ionaşcu *Relațiile internaționale* p. 117.
[125] Şerban Papacostea, *Tratatele* p. 97-98.
[126] *ibidem* p. 99.

raielele, iar unele vor putea da crezare părerilor lor rătăcite”[127] Dacă nu o vor face răsplata va fi mare şi principatele „vor fi ocrotite de corvezi…., se vor convinge de roadele devotamentului lor şi al serviciilor făcute cu dreptate față de înaltul meu Devlet. De asemenea este clar că şi mitropoliții, episcopii, egumenii, călugării, boierii şi notabilii de acolo vor fi tratați cu bunăvoință ceea ce va duce la sporirea respectului față de persoanele lor, iar locuitorii țării vor fi tratați de acum încolo cu milostenie…de azi încolo sub umbra înaltei mele împărții raialele nu vor fi supărate în nici un fel şi se vor depune eforturi pentru ridicarea bunăstării lor prin scutiri şi libertăți”[128].

Practic promisiuni masive pe baza capitulațiilor dar fără a se preciza acest lucru clar.

Asemenea păcătosului de o viață nici în ultimul moment Poarta nu renunța la proastele sale obiceiuri şi nu e de mirare că multă lume a preferat să susțină în continuare politic Rusiei, în special, mult mai deschisă în a privii problema capitulațiilor ca propria ei problemă.

Războiul început va accelera această lentă, dar ireversibilă mişcare de desprindere de sub tutela otomană ce stimulează energiile latente ale clasei stăpânitoare, forțând-o să iasă din pasivitate şi să-şi elaboreze o strategie politică”[129].

După primul an de operațiuni militare, în care Moldova este practic ocupată (1787) prin trădarea principelui Alexandru Ipsilanti, în 1788, datorită rezistenței lui Mavrogheni operațiunile militare trenează pe linia Carpaților pentru ca în 1789 echilibrul să se rupă la Mărtineşti, la Focşani, la Râmna unde pe rând trupele ruso-austriece obțin victoria, Bucureştiul e ocupat şi linia Dunării desparte acum cele 2 tabere aflate în conflict.

---

[127] vezi Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Româneşti,* Editia. C. Grecescu, Bucuresti, 1963, p. 23 şi *Istoria Țării Româneşti (1290-1690) Letopiseţul Cantacuzinesc* Editia C. Grescescu, Simonescu, Bucureşti 1960 p. 4 ambele evocând „închiderea Țării Româneşti şi a lui Laiotă Basarab” cea mai veche tradiție despre închinare.

[128] cum de exemplu doar Mahomed al II-lea a eliberat acte referitoare la închinarea Moldovei în 1455; 1456; 1479/80, e puțin probabil ca măcar unul din această multitudine de acte să nu fie supraviețuit până în sec. XVIII-lea.

[129] *Documente turceşti* vol. II p. 289.

Este acum un nou moment de acțiune politică, şi de luptă pentru „capitulații", lupta condusă acum de un alt strălucit reprezentant al familiei Cantacuzino – Ioan Cantacuzino.

Revenit din Rusia, datorită sărăciei, integrat de Mavrogheni în noua armată a țării va profita de ofensiva acestuia în Transilvania spre a dezerta. Ulterior va lua contact cu trupele ruse şi va reveni în principatul aflat acum sub administrație ruso-austriacă. Aici dorind şi el reîntoarcerea domniilor pământene şi refacerea privilegiilor țării bucurându-se şi de încrederea Rusiei şi prietenia lui Potemkin concepe planul folosirii din nou a capitulațiilor spre a rezista în fața austriecilor ce ar fi vrut să încorporeze Țara Românească.

După cum aprecia şi N. Bălcescu: „ Ioan Cantacuzino face copii după actele tatălui său şi hatişerifurile ce garantează granițele țării şi face un protest cu semnăturile falsificate ale boierilor care îi obliga pe turci să renunțe la malul românesc al Dunării"[130].

În momentul ocupării Țării Româneşti, Austria va încerca sa o ia din nou înaintea Rusiei, solicitând boierilor țării prezenți la Bucureşti un jurământ de credință față de împăratul de la Viena. Act față de care Ioan Cantacuzino se opune vehement căci „Aceste articole era cu totul nedrepte mai întâi că ele nu chezăşuea nici unul din privileghiurile Principatului"[131].

Conform tradiției antiturce a *familiei Cantacuzino* (după execuția din dec. 1715 a lui Ştefan Cantacuzino şi a tatălui său stolnicul Constantin Cantacuzino aceasta devenise o chestiune de orgoliu familial) Ioan Cantacuzino se va sprijinii în toate actele sale pe diplomația rusă, interesată în a nu vedea Viena într-o poziție de forță la Dunărea de Jos, (Din nou tradiția familiei Cantacuzino se făcea simțită: ne aducem aminte de vorbele de la 1658 ale postelnicului Constantin Cantacuzino care „mult plângea şi să văeta pentru săraca de țară, cum va să-şi piarză legea şi sfintele biserici să se facă meceturi[132].

---

[130] *ibidem* p. 288-289.

[131] P. Cornea, *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mişcarea ideilor şi literature între 1780-1840,* Editura Minerva, Bucuresti, 1972 p. 38.

[132]N. Bălcescu, *Opere, Scrieri istorice, politice şi economice 1844 – 1847,* vol. I., Bucureşti, Editura Academiei, 1974, p. 121.

În fond Ioan Cantacuzino nu e singurul (chiar dacă e pe departe personajul cel mai important al luptei pentru capitulații în acest moment); „la sud şi la est de Carpați, în contextul războaielor ruso-austro-turce şi a primejdii dispariției statalității româneşti, s-a produs o puternică reacție față de proiectele străine, de organizare a Principatelor Române şi de definire a statutului lor politico juridic de autonome în virtutea tradiției istorice a Țării Româneşti şi Moldovei”[133-134].

În sprijinul acestei idei îl putem cita chiar pe Ienăchiță Văcărescu care având idei politice contrare lui Cantacuzino, (de altfel el trăia în acel moment în Imperiul otoman încercând să îl sprijine în lupta pentru recuperarea Principatelor) şi care , câțiva ani mai târziu, confruntat cu cereri de ilegale din partea Porții şi cu o foamete în țară (în vremea lui Constantin Moruzi) va refuza să dea grâul țării căci: „graiul e luat din Țara Românească conform unui simplu obicei nemenționat în „tractatele” cu Poarta pentru că vechile hatihumaiumuri ale țării nu pomenesc despre aceasta”[135].

Deci unitate de idei, indiferent de tabăra aleasă în folosul drepturilor țării prevăzute de capitulații.

În momentul în care Austria se pregăteşte să iasă din scenă (vara lui 1790) Ioan Cantacuzino va înainta la conferința de la Şistov un memoriu în care arată că „românii formează o națiune, iar turcii să le restituie teritoriul uzurpat, domnitorul să fie ales nu numai de boieri ci de o adunare națională compusă din cele trei stări (influența revoluției franceze – n.n.) tributul fixat la 300 de pungi, fără obligația de a aproviziona Poarta şi fără monopolul cumpărăturilor, protecția cele 3 puteri (Rusia, Austria, Prusia) – (să nu uităm că Prusia era cea care media înțelegerile de la Siştov şi preluase de la Franța dezmembrată de revoluție misiunea de a proteja Poarta[135] – n.n.) teritoriul neutralizat şi apărat de o armată națională[136].

---

[133] *ibidem* p. 118.
[134] *ibidem* p. 130.
[135] Stefan Stefănescu, *Istoria Românilor* p. 120-121.
[136] vezi Dan Berindei*, Românii şi Europa*...

Aşa cum avea să îl aprecieze la 1845 N. Bălcescu, el ştie că „Tara Românească este o țară liberă, ea îşi are drepturile sale….silită de împrejurări fatale, Țara Românească trebuie în urmă să se plece, să se recunoască supt protectoratul Turciei, iar niciodată a-i fi roabă”[137].

Ca urmare a acestui uriaş efort „Poarta a reconfirmat statutul juridic al raporturilor sale cu Principatele”[138], la finele războiului.

Această recunoaştere se datora în mod clar şi preluării de către Rusia (şi de teama Austriei) a luptei pentru capitulații la intervenția patrioților români. Pentru Rusia „restituirea (principatelor – n.n.) nu trebuia să fie însă o restituire pur şi simplu. Dacă nu se putea obține deplina lor independență, sultanul trebuia determinat să garanteze că va respecta condițiile în care ele s-au supus, inițial, Porții otomane”[139]. „Totuşi Ecaterina nu şi-a mai putut realiza planurile sale grandioase. Poarta otomană a recuperat Principatele Române cu condiția principală de a respecta clauzele care le priveau din tratatul din 1774, convenția din 1779 şi actul din 10 martie 1783”[140] Era deci încă o victorie a clasei noastre politice, care luptându-se pentru capitulații înțelesese că „trebuiau trase toate foloasele din aceste contradicții de interese, pentru a compensa, în măsura în care era posibil, repercusiunile, uneori dezastroase pe care le aveau pe diverse planuri, asupra poporului român şi de cele mai multe ori, conducătorii lor politici au reuşit să o facă”[141].

Observatorii acelui timp au apreciat şi ei pacea de la Iaşi (ianuarie 1791) ca o mare victorie a capitulațiilor: „după pacea de la Kainargi, peste ani 19 deschizându-să iarăşi războiul între muscalii cu turci …s-au încheiat iarăşi pace, rămânând aceste două țări, iar supt turci şi tot cu privileghiurile lor”[142].

Odată încheiat războiul şi noua generație de creatori de capitulații a trebuit să se retragă în Rusia. Nici de această dată speranțele lor nu s-au

---

[137] V. Cândea, D. Giurescu, *Pagini din trecutul diplomației* p. 205-206.

[138] vezi de acelasi autor *Țara Românească de la Basarab I Intemeietorul la Mihai Viteazul*, Bucureşti, Editura Politica, 1970.

[139] L. Boicu, *Principatele române* p. 270.

[140] N. Bălcescu, *Opere I,* p. 23.

[141] L. Boicu, *Principatele române* p. 270.

[142] *România în relațiile internaționale* p. 41.

împlinit. Imperiul otoman a rămas în continuare puterea suzerană. Ioan Cantacuzino disperat s-a dus la Iaşi unde a întâlnit un Potemkin pe moarte, care l-a consolat oferindu-i azil în Rusia şi avertizându-l împotriva rămânerii în ţară. Potemkin mort ca şi planurile lui Cantacuzino legate de Rusia, în disperare de cauză, el, marele duşman al Austriei i-a înaintat un memoriu solicitându-i să ia sub protecţia ei Principatele.

Şi acest memoriu rămas fără răspuns, Ioan Cantacuzino s-a refugiat în Rusia continuând să se preocupe de politica şi istoria Principatelor[143]. De la el ne rămâne însă o ciudată scriere care ne povesteşte „că atunci când armata rusă ocupa Moldova prinţul Potemkin a ars actele de drepturi şi privilegii ale provinciei obţinute pe când Moldova a fost cedată Turciei”[144]. Această însemnare face parte din lungul şir de distrugeri ale arhivelor din Principate, distrugeri care îi sileau pe boierii români ca în lipsa actelor lor originale privind circumstanţele supunerii la turci să plăsmuiască altele noi conforme cu realitatea istorică.

Din acest moment Imperiul Otoman va opera o schimbare de tactică acceptând recunoaşterea capitulaţiilor, actele care vor urma în perioada următoare vor beneficia toate de aceeaşi marcă.

Adică de recunoaşterea existenţei în arhivele imperiului a unor acte conţinând înregistrări ale privilegiilor principatului, privilegii conţinute în capitulaţii. Astfel la 30 sept. / 3 oct. 1791 Poarta emite un firman cu privilegiile principatelor: „când au fost cercetate condicile de porunci aflate în păstrare la Divanul meu împărătesc, s-a găsit scris că fuseseră date În repetate rânduri porunci înalte ca, după ce raialele Ţării Româneşti şi Moldovei, care sunt ca şi chelerul Înaltei mele împărţii, îşi vor da griziele lor după trebuinţă, să nu se mai perceapă pentru socotelile vechi, nici bani şi nici altceva orice ar fi ele, iar în văzul certurilor dintre musulmani şi raiale - voievodul Ţării Româneşti să le dea drepturile ce se vor dovedi”[145] etc. Textul este mult mai mare (vezi anexe) şi cuprinde toate privilegiile menţionate în capitulaţii (minus domnia pământeană).

---

[143] *ibidem* p. 53.

[144] Vlad Georgescu*, Memoires*…, p. 91-92.

[145] V. Ciobanu, *La graniţa a trei imperii* p. 6.

În fața protestelor tot mai mari ale boierilor, ce solicitau dreptul lor la autoritate şi putere în țară. (căci aşa cum am arătat în această perioadă rolul capitulațiilor e predominant antigrec şi antifanariot) Fără a accepta domnia pământeană, Poarta face totuşi un pas în ale recunoaşte autohtonilor un drept privilegiat la funcții. Totuşi modul de redactare al firmanului este o adevărată capodoperă diplomatică. Recunoscând principiul vechilor capitulații că voievozii sunt stăpâni pe principatul lor, dar nerecunoscând dreptul la domnie pământeană, recunoscând prioritatea boierilor din țară, dar lăsând-o la decizia voievodului. În fond Poarta se juca cu principatele un fel de „uite popa, nu e popa" diplomatic care va produce din nou iritare.

Astfel la 19/28 octombrie 1791 era emis următorul firman: „când au fost cercetate înscrierile de porunci păstrate la Divanul meu împărătesc… s-a găsit că în privința posturilor de provincie… chestiunea acordării lor depindea de alegerea domnilor. De aceea în înalta poruncă acordată mai înainte cu privire la condițiile nizamului țării se află scris şi cuprins că în privința posturilor care aparțin, de regulă, boierilor celor 2 țări, dându-se întâietate drepturilor boierilor vilaietului chestiunea folosirii, după cerințe, a celor devotați, fie dintre greci, fie dintre localnici, este lăsată şi dată pe seama voievozilor lor."[146].

Tot în acelaşi firman mai are loc o premieră o nouă recunoaştere a vechimii acestor privilegii:

„De asemenea ei mai scriu ca regulile lor veşnice, pe care, contrar îngăduinței Înaltei împărății se stricase……sa fie ca în trecut şi să se acorde mila şi îndurarea mea….pentru ocrotirea privilegiilor acordate mai înainte şi pentru menținerea clauzelor şi regulilor cuprinse în înalta poruncă împodobită cu hatt-i-humaiun"[147] .

E aici vorba de un efort enorm venit din partea Porții, în dorința de a-şi ralia principatele, de a le mulțumii. Nu numai, prin acordarea a aproape toate privilegiile solicitate, dar şi prin recunoaşterea sursei lor istorice, a vechimii lor şi a existenței lor în arhivele otomane, ba chiar şi a responsabilității pentru călcarea lor. Bineînțeles sunt limite în acest efort

[146] Zilot Românul, *Opere,* p. 188.

[147] Din nefericire aceste opere nu ne-au parvenit, ele sunt probabil păstrate undeva în Rusia.

al sultanului reformator Selim III, de a găsii o cale de dialog cu clasa politică românească. Limite determinante de sistemul de corupție bazat pe domnia fanariotă şi care implicit nu favoriza împlinirea principalei cereri a clasei politice: domnia pământeană. Ca şi crearea chiar la granițele principatului a focarului de tensiune de la Vidin focar care v-a provoca nenumărate daune principatelor orientându-le din nou[148] spre unica soluție: colaborarea cu Rusia şi războiul.

De altfel în această perioadă încep a fi folosite cu insistență termenii de: mefuz ül - kalem, ve maktu-ül kadem", adică cele două țări româneşti, sunt „separate la cancelarie şi se interzice călcarea lor cu piciorul – ele fiind „libere în toate privințele" (min küllü vücüh serbest)[149] toate acestea fiind consecințe ale acestui efort menționat, de a pune pe o bază nouă relațiile bilaterale, lipsind de pretext, pentru eventuale noi războaie, Rusia.

Se încerca astfel să se pună capăt perioadei în care „încălcând ahidnameurile" cu Țările Române Poarta otomană dispunea tot mai mult de teritoriul (principatelor)… ca de un teritoriu al Imperiului otoman"[150].

Din nefericire pentru acest plan năvala grecilor nu numai că îşi continua nestingherit cursul ci se şi agrava până la insuportabil în vremea lui Constantin Hangerli (1797-1799).

„Şi apoi să nu ne mirăm pentru ce năvăleau învățați (şi nu numai - n.n.) greci în țările Românilor răspunsul este scurt şi pozitiv. Pentru că aici la noi găseau şi adăpost şi siguranță şi libertate de ajunsă pentru a-şi exprima pe față şi pe larg cugetările lor, ceea ce lipsea în imperiul otoman pentru că țările noastre îşi conservaseră prin tratatele de capitulație un număr de prerogative de independență față cu popoarele din Turcia: pe când acelea erau paşalâcuri subjugate cu sabia iar pentru conservarea acestor prerogative s-au luptat mulți şi dintre Domnitorii Fanarioți"[151].

Acum clasa politică românească lupta prin aceleaşi capitulații a se rupe de uricioasa tutelă pe care grecii le-o impuneau şi pe care o vedeau legată de Poartă, iar aceasta nu avea tăria de a rupe această

[148] *Documente turceşti* vol. II p. 5-11.
[149] *ibidem* p. 15.
[150] *ibidem* p. 15.
[151] vezi D. Eclesiarhul, *Hronograf*, p. 89.

legătură, profitabilă financiar, dar ruinătoare politic. Ruinătoare pentru că o expunea intrigilor Rusiei, care nu ezita nici un moment a apăra şi lărgii drepturile principatelor şi a intervenii tot mai hotărât, de acum în orice problemă în care îi era solicitat suportul prin dovezi din „capitulații".

În direcția acestei permanente intruziuni a Rusiei în problema capitulațiilor şi a folosirii de către ea a dreptului de intercesiune în favoarea principatelor, drept ce îi fusese recunoscut de ultimele două tratate de pace, putem menționa permanentele acțiuni ale consulului general rus în principate; I.V. Severin. Acesta îşi baza pretențiile „pe stipulațiile referitoare la Moldova şi Țara Românească ale tratatelor şi convențiilor ruso-turce, începând cu cel de la Kuciuk – Kainargi şi terminând cu cel de la Iaşi, inclusiv, …atunci procedeul în discuție trebuie să fie avut ca scop să demonstreze tuturor puterilor interesate, dar şi românilor înşişi, că poziția internațională a Principatelor Române era cea definită de actele diplomatice amintite, cu toate concluziile care se desprindeau dintr-o astfel de interpretare"[152].

Adică, că poziția Principatelor depinde în întregime de Rusia, de bunăvoința ei. Care la un moment dat poate să înceteze făcând să cadă în desuetudine toate privilegiile dăruite de ea principatelor. Interesul ei în ceea ce privea agitarea problemei capitulațiilor în zona românească începea să scadă tot mai mult. Drepturi ale românilor sancționate de istorie şi Poartă nu erau interesante pentru Rusia, ea le-ar fi dorit uitate şi înlocuite cu amintirile mai noi ale tratatelor ruso-turce, ca bază a dreptului internațional al Principatelor. Că nu a reuşit asta se vede din chiar însemnările celor mici şi anonimi ai timpurilor care totuşi notau pe marginea cărților lor amintiri istorice, ca să nu se piardă.

„Să se ştie de când au domnit Ştefan Vodă cel Bătrân şi au rămas fiu sau Bogdan şi au închinat turcilor Țara Moldovei, leat 6964' (1456) se scrie într-o însemnare de sfârşit de secol XVIII – ce greşeşte doar personajele, dar are amintirea perfectă a anului în care Petru Aron a semnat vestita sa supunere față de Mahomed II.

---

[152] V. Ciobanu*, La granița a trei imperii*, p. 109.

Un alt personaj T. Jora biv vel pitar scrie şi el că „La anul 6964 au închinat țara turcilor Bogdan Vodă”[153].

Aceste două însemnări sunt prin ele însele de o valoare excepțională căci ne confirma primul an pus în capitulațiile Moldovei prezentate la congresul de pace de la Focşani, cel mai probabil, 1456, după vechile tradiții.

Aşa încât în perioada, 1791–1806, cu toate eforturile Rusiei de a face uitate capitulațiile ele subzistaseră în amintirea oamenilor, în tradiția lor, aşa cum subzistaseră de secole. În plus „Poarta însăşi incapabilă să îşi mențină prin forța armelor dominația în S-E Europei, invocă tot mai frecvent „capitulațiile”. Era şi aceasta o modalitate de apărare în momente de slăbiciune prin recunoaşterea faptului că Moldova şi Țara Românească, prin statutul lor internațional jucau rolul unor țări autonome de la marginea Imperiului otoman având printre altele, funcția unor state – tampon”[154].

Totuşi cel mai important moment al perioadei rămâne fără îndoială eliberarea de către Poartă a celebrului regulament – Kanunmame (apărut tocmai ca urmare a breşelor din sistemul otoman făcute de tratatele de la Kuciuk Kainargi, Şiştov şi Iaşi) „prin care se făceau paşi înainte pe calea întăririi autonomiei lor, pe calea vechilor privilegii „Țara Românească şi Moldova (se aprecia în document - n.n.) fiind din trecut şi până acum, sloboade, în toate privințele, prin separare la cancelarie şi prin interzicerea călcării lor cu piciorul, toate dările şi arenzile se afla în seama voievozilor”[155].

Astfel această carte de legi ne apare ca „o receptare din partea turcă a capitulațiilor, a autonomiei Principatelor precizând că aceste țări”[156] sunt libere şi beneficiază de un statut aparte în cadrul imperiului[157].

În 1802 problema capitulațiilor reapare într-o situație tensionată în care țările române aflate sub presiunea jafurilor lui Pasvanoglu (în acest an domnitorul Țării Româneşti, Mihai Şuțu a şi părăsit tronul de teama

---

[153] I. Corfus, *Însemnări de demult*, Iaşi, Editura Junimea, 1975, p.1.
[154] *ibidem*, p.1.
[155] A. Iordache, A. Stan, *Apărarea autonomiei. Principatelor române (1821–1859),* Bucureşti, Editura Academiei, 1987 p. 8-9.
[156] L. Boicu, *Principatele române* p. 270.
[157] G.D. Iscru, *Istoria modernă a României*, vol. I, Bucureşti, 1997, p. 44.

acestuia) trebuie să facă față și unor cereri materiale nejustificate din partea Porții. Ceea ce ar fi fost altădată acceptat cu supunere va trezi acum proteste şi chiar un plan de solicitare a ajutorului Rusiei spre a îl elimina pe Pasvanoglu.

În orice caz se cere ajutor consulilor ruşi în temeiul tratatelor şi al capitulațiilor spre a se rezista acestor cereri. Astfel în aprilie – mai 1802 consulul rus la Iaşi va declara: „Chestiunea sarcinilor şi impozitelor cerute din Moldova, peste măsura dreptății, fiind aflată de astă dată de gloriosul țar al Rusiei această stare a prilejuit punerea în mişcare a sentimentelor sale de milă față de suferințele coreligionarilor, potrivit firii sale pentru eforturi continue… La mai sfătuit pe sus numitul consul să cerceteze sarcinile şi impozitele care au fost înființate cu gâlceavă de la data închierii tractatelor şi condicilor şi confirmării privilegiilor celor 2 voievodate şi condamnă dările… care au fost adăugate mai înainte sau mai târziu, contra tratatelor”[158] .

Ca urmare a acestor proteste, şi a schimbării domnitorilor Mihail şi Alexandru Şuțu cu Constantin Ipsilanti şi Alexandru Moruzi sultanul Selim al III-lea a dăruit ambelor țări, la 17 octombrie 1802 un nou hatti-humaiun de recunoaştere a privilegiilor lor.

„Țara Românească şi Moldova fiind ca şi chilerul Înaltei Porți şi asigurarea liniştii, siguranței şi a tihnei locuitorilor şi raialelor de acolo ducând la propăşirea şi la înflorirea celor 2 țări, de aceea în trecut fuseseră întocmite regulamentele lor de bună ordine, care prevedeau clauze care se cereau respectate.

Dar cu vremea stricându-se unele clauze cuprinse în înaltele porunci….de aceea la vechile lor condiții adăugându-se, de astă dată, de azi încolo, şi alte câteva clauze au fost emise în aceste clipe două porunci înalte care cuprind întărirea nizamului celor două țări”[159].

Cu toate aceste eforturi ale Porții atât domnitorul cât şi clasa politică din principate au rămas apropiați de Rusia. Ambii domnitori

---

[158] – textul integral al Kanunname în *Documente străine despre români*, Bucureşti, 1979, Arhivele Statului p. 143-144.

[158] *Documente turceşti*, p. 160-161.

[159] *ibidem* p. 190.

numiți şi-au arătat curând disponibilitatea pentru o politică pro-rusă. În special Constantin Ipsilanti a încercat recrutarea unei armate naționale, l-a sprijinit cu bani şi arme pe Caragheorghevici în răscoala sa. Într-un cuvânt a desfăşurat permanent o politică ostilă Porții. Aceasta nu va ezita în 1806, la insistențele noului ambasador francez Sebastiani să îi mazilească pe cei doi domnitori, iar pentru Constantin Ipsilanti să obțină şi condamnarea la moarte.[160]

Rusia va considera aceasta ca o încălcare a privilegiilor principatelor şi nu va ezita să declare un război ce va dura 6 ani, sfârşindu-se abia sub presiunea intervenției lui Napoleon în 1812.

Toată această perioadă în care principatele au fost ocupate de trupele ruse au permis din nou un larg câmp de manevră diplomației boiereşti din Principate. Diplomație care a recurs din nou, după cum era de aşteptat la folosirea capitulațiilor spre a-şi atinge scopul. La fel convorbirile diplomatice ruso-turce, începute aproape imediat după declanşarea războiului şi continuate până la final au permis şi celor două părți să îşi expună punctele de vedere în problema capitulațiilor şi a rolului lor în politica internațională.

Şi acest război ca şi celelalte a avut prin insuccesele Porții acelaşi rol, înfrângerile militare succesive ale Porții o obligau apoi la mai mult să emită în folosul Principatelor Române un şir de acte, de privilegii. Acestea dădeau conținut legal capitulațiilor aduse în desuetudine printr-o practică politică abuzivă. În acest sens sunt semnificative hatişerifurile din 1774; 1784; 1802 şi 1806, Senatul din 1783 şi firmanele din 1791 şi 1792"[161].

Aceste acte au devenit atât de importante mai ales în declanşarea acestui război din 1806–1812 (război care poate fi numit cu adevărat războiul capitulațiilor) încât în 18 octombrie 1806 sultanul îi va scrie lui Napoleon, numit Padichach de France, că a trebuit să consimtă la reintegrarea lui Constantin Ipsilanti şi a lui Alex. Moruzi, în urma amenințărilor Rusiei şi Angliei, deoarece prin destituirea celor doi

[160] Pentru amănunte vezi Anton Caragea, *Fanarioți: vieți trăite sub semnul primejdiei* în „Magazin Istoric" nr. 10; 11; 12 /2000.
[161] A. Stan *Protectoratul Rusiei*, p. 14.

voievozi el încălca capitulațiile țărilor române unde se prevedea un termen de domnie de 7 ani[162] .

Iată deci pretextul folosit de Rusia spre a declara războiul: încălcarea capitulațiilor. Odată ocupate Principatele, şi Rusia se va lovi de aceeaşi problemă: încălcarea acum de către ea a capitulațiilor în încercarea de a face față efortului financiar al susținerii frontului.

Clasa politică românească îi va spune clar în față Rusiei că nu acceptă tocmai de la ea încălcarea privilegiilor țării.

Naum Râmniceanu povesteşte: la 24 aprilie 1807.

L-a camera veliților adunându-se din ordin Domnesc toți boierii, nația şi mazili şi arhiereii.

S-a citit următorul pitac domnesc … să se cugete cu toți şi să afle venit de unde să scadă cheltuielile acestor armate. Arhiereii însă şi toți boierii veliți s-au opus cu anafora că înaltele oficiilor lor sunt una din privilegiile vechi ale țării şi că au bune nădejdi la Înălțimea sa că nu numai vechile privilegii vor rămâne nestrămutate, dar că şi altele nouă vor obținea după făgăduința ce le-a dat"[163].

Şi Napoleon şi-a exprimat în această perioadă interesul pentru capitulații, când îngrijorat de posibilitatea ca Anglia să fie principala beneficiară a prăbuşirii imperiului otoman a depus eforturi continue „în vederea întăririi suveranității otomane asupra Principatelor Române considerată şi ca o posibilitate de barare a accesului Rusiei sau Austriei la gurile Dunării"[164].

Naum Râmniceanu îşi exprima tot în această perioadă, în scrierea „Despre originea românilor" mândria de a fi român, de a fi încă liber datorită capitulațiilor „Al treilea din bravurile sabiei, a cărora trofee prin ajutorul lui Dumnezeu cu glas mare se predică libertatea pretutindeni

---

[162] D. Eclesiarhul, *Hronograf*, p. 158, vezi N. Iorga, *„Les avatars diplomatique des Descorches a Constantinopole"* în Revue Histotique du Sud-Est European, Bucureşti, IV (1928), p. 214-230.

[163] C. Erbiceanu, *Cronicari greci* p. 271.

[164] *România în relațiile internaționale*, p. 57, vezi Dumitru Almaş*, Poziția lui Napoleon I față de Țările Române până la pacea de la Tilsit (1807)* în Analele Universității din Bucureşti (Istorie), IX (1960), p. 65-84.

a credinței noastre ortodoxe şi a celorlalte obiceiuri încât şi sunetul clopotelor este neîmpiedicat. Acestea nu mândrindu-ne le spunem ci reprezentând gloria strămoşilor”[165].

Extrem de important pentru poziția şi a celor două părți aflate în conflict este un raport din 5 noiembrie 1811 conținând convorbirile între cele 2 părți de la Giurgiu, din care prezentăm partea referitoare la privilegiile principatelor:

1) „Confirmarea şi întărirea tuturor tratatelor din trecut privitoare la țările care vor fi înapoiate şi predate”[166].

La acestea şi la celelalte cereri (plata în număr a furniturilor către Poartă, domnia pe 7 ani, libertatea comerțului, desființarea raialelor[167] etc.) partea turcă răspunde: „de la pacea de la Kainargi şi până acum, clauzele referitoare la cele două țări s-au tot înmulțit, (...) şi au ajuns la limită, astfel încât nu mai e loc de mai mult”[168]

Răspunsul rus a fost: „Articolele propuse sunt conforme cu tratatele din trecut….(ale Principatelor n.n.). Acest drept a fost stabilit şi se adevereşte prin tratatele din trecut, aşa că nu este ceva nou”[169].

Din nou în spatele acestei aparent întâmplătoare menționări a capitulațiilor, a tratatelor lor cu Poarta găsim influența boierilor români.

Ce se întâmplase? Înaintea începerii noilor negocieri, aceştia i-au înmânat delegatului rus Obresko o broşură intitulată „Historie de Moldavie”[170].

Această broşură nu e altceva decât o versiune lărgită a capitulațiilor prezentate la Focşani în 1772. Cu argumentarea clară că: „țara s-a închinat de bunăvoie sub 5 condiții: să nu se strice legea creştinească a Moldovei, domnul să fie ales pe viață de țară, Moldova să fie cârmuită după propriile sale legi, toate legile, privilegiile şi obiceiurile să fie

---

[165] *Documente turceşti*, p. 302.
[166] *Documente turceşti*, p. 302.
[167] *ibidem*, p. 302-303.
[168] *ibidem*, p. 303.
[169] *ibidem*, p. 303, vezi Sergiu Columbeanu, *Contribuții privind situația internațională a Țărilor Române între anii 1806-1812* în Revista de Istorie, Bucureşti, III (1976), p. 657-676.
[170] *L. Boicu, Principatele române,* p. 200.

respectate, turcii să nu aibă dreptul de a intra în țară, să nu ocupe dregătorii şi să nu se amestece în nici un chip în treburile țării[171].

Iată deci că încă o dată eforturile românilor erau răsplătite şi integrate în acte internaționale.

Întreg acest efort se va oglindi de o factură neobişnuită în tratatul final de la Bucureşti. Cum în cursul negocierilor preliminarii, ruşii se izbiseră de multe ori de refuzul turcilor de a mai acorda noi privilegii pe lângă cele acordate după Kuciuk - Kainargi ei vor trece la un nou contract bazat pe capitulații şi vor impune în textul final o formulă diferită față de cele de la 1774 şi 1791 scriind în art.5 „De asemenea Înalta împărăție să respecte documentele şi seneturile cu privire la privilegiile Țării Româneşti şi Moldovei care au fost închinate până la începutul războiului aşa cum se scrie în articolul 5 al senetului de preliminarii"[172].

Adică, dacă în 1774 se prevăzuseră privilegiile din vremea lui Mahomed IV (greşeala ruşilor), iar la 1791, doar actele încheiate până atunci, acum se lăsa printr-o formulare ambiguă drum liber oricăror acte încheiate cu Poarta şi care privilegiau cele două principate, adică capitulațiilor.

Astfel se explică şi momentul de adevărată explozie a diverselor versiuni ale capitulațiilor care se va înregistra în cei 9 ani de până la 1821, anii lui Zilot Românul şi a lui Dionisie Fotino, adică anii victoriei clare a capitulațiilor în conştiința societății româneşti din cele două principate.

Cu momentul încheierii păcii de la Bucureşti 6/28 mai 1812) intră în problema capitulațiilor Zilot Românul cu următoarea notiță: „Aşadar, fără zăbavă, fu silit de încheie pacea, ca darea Basarabiei şi a părții Moldovei până la apa Prutului să şi iscălire tractaturile (…) rămânând Țara Valahiei şi Moldovei până în Prut tot cum au fost mai înainte, adică cu pravilile şi priveleghiurile lor şi cu domni orânduiți de la Poartă"[172]. Nu era primul tratat de pace în care Zilot Românul vedea înregistrându-se problema capitulațiilor: „după zisa mai sus pace ce o au încheiat nemții şi muscalii cu turcii în leat 1791, măcar de s-au şi întocmit a-şi avea iarăşi privileghiurile lor pe deplin"[173].

---

[171] *ibidem*, p. 200.
[172] *ibidem* p. 308.
[173] Zilot Românul, *Opere,* Bucureşti, Editura Minerva, 1996, p. 90–91.

De ce putem spune că odată cu opera lui Zilot Românul avem de a face cu *maturizarea concepției românești cu privire la capitulații ?*

Un singur element de comparație și ne va da răspunsul ca și Ștefan Fănuță, Dionisie Eclesiarhul fusese unul dintre cei mărunți.

Nici unul nu s-a aflat în preajma măririlor, amândoi au avut o viață agitată și destul de plină de lipsuri și totuși ce diferență enormă în opera lor și în primul rând în ceea ce privește concepția politică și receptarea capitulațiilor.

Dionisie Eclesiarhul trăiește practic marele moment al nașterii lor, înscrierea lor în primele tratate dar concepția lui rămâne atât de palidă. Admirator necondiționat al rușilor, iubitor de istorie „cu dulceață iaste oareşcum a poveștii (...) de patria sa și a istorisi de ceale ce s-au întâmplat neamului său”[174]. Timbru de declamator popular, o poveste fermecătoare fără îndoială, dar atât de simplistă. Principalul izvor de informații al lui Dionisie Eclesiarhul e „câte am auzit de la cei bătrâni și câte îmi sunt în știință în zilele stării meale”[175].

Nu găsim în ciuda fantasticei revărsări de energie pe problema capitulațiilor înregistrată în vremea sa decât palide ecouri, eclesiarhul de la episcopia Râmnicului nu știe prea multe, el e doar un bătrân cronicar, inspirat cunoscător de oameni, dar fără o concepție politică clară.

Ce diferență între el și Zilot *Românul* (nu Serdarul sau orășanul ci pur și simplu tăios: românul) chiar și numele de cronicar fiind o alegere cu mesaj asupra rostului operei. Poet, literat de marcă, funcționar dedicat și un permanent iubitor al istoriei sale contemporane Zilot are o concepție clară, știe unde îl duce istoria și mai ales știe ce vrea să scoată din ea: dovezile de mărire și „privilegii” ale neamului său. Citindu-l pe Zilot care beneficiază și de o cultură aleasă, citise fără îndoială. Descrierea Moldovei” a lui Cantemir ca și cartea editată la Viena în 1806 de frații Tunusli după scrierile banului Mihai Cantacuzino, se interesează de toate tratatele încheiate în vremea sa. La el izvorul oral și viața proprie deși importante nu mai sunt totul ci doar o bază de pornire. După cum aprecia și Paul Cornea „Zilot Românul e unul din cei mai interesanți autori ai vremii și opera sa ar merita să fie scoasă din uitare”.

[174] *ibidem* p. 189.
[175] D.Eclesiarhul, *op. cit*., p. 32.

Ce ştie deci un cronicar al perioadei de până la 1823 despre capitulaţii ?

În primul rând ştia despre idealul generaţiei sale: domnia pământeană şi trecerea ei în capitulaţiile iniţiale: „Domnii Ţării Româneşti, când era de sineşi stăpânitori, îşi făcea singuri diadohi, după ce s-au închinat ţara turcilor să alegea de mitropolit şi obştea ţării?[176]

Cum s-a făcut această închinare, Zilot cunoaşte şi încă cu amănunte de o mare bogăţie (încât ne putem întreba dacă nu a citit acea „Istorie a Moldovei" dată plenipotenţiarilor ruşi la Congresul de la Bucureşti.

În favoarea acestei idei vine un catalog din 1823 al bibliotecii banului Grigore Brâncoveanul de la care ştim că împrumuta cărţi[177] şi care avea această carte în biblioteca sa; în plus el mai poseda informaţii şi din „Istoria Daciei" a lui Dionisie Fotino – apărută în 1812, tot la Viena).

Astfel descrie el prima închinare a ţării: „domnii Ţării Româneşti au lucrat pace cu dânsul, să-i dea ceva şi puţin, şi să-şi aibă toate privileghiurile ţării şi pravilele sale nestrămutate. Asemenea pildă luând şi domnii Moldovii, s-au întocmit legături cu turcul şi aşa din toate neamurile şi eparhiile ce s-au supus la turc, aceste două eparhii numai au rămas slobode precum se văd, iar toate celelalte roabe"[178].

Iar într-o poezie îşi va iartă chiar mândria de a aparţine unui astfel de neam atât de viteaz: „Un neam mic foarte

Pă lângă alte,
Să izbutească
Ca să-şi păzească
Şi legea bine
Şi pentru sine
De tot să fie
În slobozenie
Cu obiceiuri
Cu privileghiuri

[176] *ibidem* p. 12.
[177] Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, p. 282, vezi aceiaşi opinie entuziastă şi la B.P.Haşdeu*, "Ultima cronică română din epoca fanarioţilor",* Bucureşti, 1884.
[178] Z. Românul, *Opere*, p. 92.

…….
Ca totdeauna
Lipsă nici una
Numai c-o dare
Mică nu mare
La cea Înaltă
Turcească Poartă”[179]

Aceste capitulații sunt înțelese de Ştefan Fănuță nu doar ca elemente de istorie ci ca o bază politică în lupta pentru menținerea acestor drepturi, un instrument formidabil:

„Când stăpânirea
V-avea pornirea
Spre răutate
Iar nu dreptate
Ei s-o poprească
S-o dojenească
Închipuindu-i
Sau înfățişându-i
Ponturi, tractaturi
Cu-mpărații marturi”[180]

Remarcabil este că Zilot Românul este cel care făureşte o adevărată sinteză între evenimentele ce au dus la închinarea Țării Româneşti şi a Moldovei, unificând cele 2 închinări şi capitulațiile rezultate într-un singur text.

El ştie că „Mircea Vodă cel Bătrân şi Laiotă Vodă, amândoi Basarabeşti, încheiară şi legară aşa pace cu turcul atunci, cât rămase țara atunci slobodă ca nici una alta”[181].

„Tractaturile Mircea Vodă cel Bătrân, la leat 1382 (deci informație de la banul Cantacuzino) şi ale lui Vlad Laiotii – Vodă, la leat 1460,

---

[179] vezi remarcabilul studiu introductiv al dlui Marcel D.Ciucă, *”Zilot Românul.Opere.”* p. XLVI.
[180] Zilot Românul, *Opere,* p. 95.
[181] *ibidem* p. 96.

arată învoirea turcului cu această Țara Românească, iar a celorlalte sunt osebite într-ale lor istorii”[182].

Zilot Românul – Ştefan Fănuță este atât de conştient de însemnătatea acestor acte pentru existența țărilor române ca neatârnate încât le dedica lor şi celor doi domnitori cărora le-a închinat câte o povestire aparte: „La Mircea Vodă Basarab cel Bătrân, carele văzând în vremea aceea toate veciniile stăpânirii de peste Dunăre, călcate şi robite de turc şi pre toată Europa spăimântată, au legat pace cu dânsul, ca să-i dea câte trei mie de bani roşii spre semn de plecăciune pe an şi alt nimic, şi turcul la stăpânire şi obiceiurile țării nici un amestec să nu aibă.

Pre care aşezământ menținându-l turcul la urma şi deschizând el război cu pricinuiri de alte cereri l-au bătut Mircea-Vodă cu românii, golindu-l până la Adrianopoli şi aşa au rămas țara iar sloboadă”[183]. (Iată deci că Zilot Românul nu e la curent sau nu reține informația lui Ienăchiță Văcărescu cum că închinarea ar fi avut loc la 1418 şi că el s-a bazat exclusiv pe Mihai Cantacuzino şi pe Dionisie Fotino.

Tot această diferență existentă la Dionisie Fotino arată că acesta probabil nu a citit „Istoria prea puternicilor împărați otomani a lui Văcărescu sau nu i-a dat atenție deşi susține că informația despre închinarea Țării Româneşti îi provine de la acesta[184]).

„La Vlad-Laiotă Basarab (au domnit la leat 1460) carele văzând robirea Tarigradului de turci, iarăşi au făcut legătură cu Poarta Turcească, ca să-i dea zece mii de galbeni pe an şi alt nimic amestec turc în țară să nu aibă care legătură iarăşi nepăzind-o turcul şi viind asupra țării cu mulțime de puteri, s-au înfrânt toate …după care iar au rămas țara slobodă”[185].

Faptul că toată această informație îi provine în special pe filiera fraților Tunusli e recunoscut de el: „Domnii țării (Mircea şi Vladul)[186]. cari cu răvana şi vitejia lor au încheiat acele înfricoşate tractate cu turcii,

[182] *ibidem* p. 96.
[183] *ibidem* p. 106.
[184] *ibidem* p. 184.
[185] *ibidem* p. 203-204.
[186] *ibidem* p. 331-332.

pă care le arată istoria țării, mai cu seamă cea scrisă în limba grecească şi tipărită în Viena, Austriei la leatul 1806”[187].

Pentru Ştefan Fănuță tratatele nu au doar o valoare istorică sau politică, dar şi una de mândrie națională: „Să nu ştii de țara noastră că e un slobod norod. Nesupus la alte pravili, ci la cele româneşti. Întărite prin tractate, nicidecum l-ale turceşti[188].

„Dar să-ți ajungă, o iubite după atâtea dovezi
Din tractate şi din condici ce-ți arăta ca să crezi.
Că drăguța țară noastră e doamnă într-ale ei.
Iar nu provincie turcească”[189].

Pentru el deci capitulațiile au o importanță deosebită ele sunt „privileghiurile care le-am avut de la strămoşi şi le-am păstrat cu atâta sânge şi cu atâtea legături, cari pe larg le arăta Istoria”[190].

E interesant că Zilot Românul nu prea apreciază eforturile Rusiei de a reînvia capitulațiile şi înțelege că momentul 1774 e în primul rând un moment românesc: „La pacea însă ce-au făcut după acest război la Kainangic, cu slava armelor ruseşti, s-au mai întărit şi privileghiurile țărilor acestora, prin silință şi iscusință boierilor şi arhiereilor ce după pronie s-au aflat atunci”[191].

Ce capacitate de înțelegere pentru eforturile boierilor de la 1774. Numai şi pentru această frază prin care Zilot a luat-o cu mult înaintea multor istorici moderni ca înțelegere a acestui moment şi el merită a rămâne în istorie.

La fel de interesantă e şi opinia sa cu privire la lupta puterilor vecine (Rusia, Turcia şi Austria) de a ne proteja şi de a ne garanta aplicarea capitulațiilor „Se mâhnesc țările asupra acestor vecine puteri,

---

[187] *ibidem* p. 204.

[188] E vorba aici de o confuzie între Vlad Țepeş (1448, 1456-1462, 1475) şi Laiotă Basarab (1473-1477. Confuzie de care D. Fotino vorbeşte limpede: „Vlad Vodă II Basarab, pronomitu Laiotă, frate cu Radu cel Frumos…şi nepotul lui Mircea Vodă cel Bătrân”, p. 301.

[189] Z. Românul, *Opere,* p. 255.

[190] *ibidem*, p. 276-277.

[191] *ibidem*, p. 277.

care, în vremea când cu ocrotirile ce zic că le-au făcut, ele se văd scăzute din dreptățile lor şi privileghiurile ce au avut mai înainte şi din vreme în vreme scad”[192]

Punând față în față vorbele plenipotențiarilor turci de la Giurgiu din 1811 care se plângeau de drepturile prea numeroase acordate principatelor cu această riguroasă şi caustică luare de poziție în problema respectării „privilegiilor” țării înțelegem gradul de maturitate la care ajunsese clasa politică românească atât în relație cu Rusia cât şi cu Poarta şi a menirii pe care ea o dădea în acest moment capitulațiilor. Ele nu mai erau opuse unei părți în mod unilateral spre a sluji interesele celeilalte cât în mod general, ele erau acum drepturile țării, drepturi sfinte căruia nimănui nu i se mai putea accepta să le calce.

Din nou tot la Zilot Românul se observă cu claritate rolul predominant antifanariot al capitulațiilor. Pentru el rolul fanarioților gândit de Poarta e: „cugetând Poarta căci mijlocul domnilor greci să dezgolească țara de privileghiurile ei şi să o facă roabă ca pe greci şi alte neamuri”[193].

Despre ultimul domnitor fanariot dinaintea revoluției (căci practic ultimul domnitor fanariot în ambele principate e Scarlat Callimachi[194]). Alexandru Şuțu, Ştefan Fănuță spune: „Şi măcar că unii ce-i ştia firea lui, cea spre răutate pornită, iar mai ales dărăpănarea privileghiurilor şi dreptăților ce li-au păstrat românii cu sângele lor, se temea de fiara aceasta”[195]. „Şi nu e de mirare de dânsul căci s-au aflat să fie grec, şi grec cu aşa duşmană fire asupra privileghiurilor românilor”[196]. Sunt strânse între aceste rânduri cele mai puternice argumente, şi cea mai groaznică acuzație pe care creatorii şi cei influențați de capitulații o aduceau sistemului fanariot. Nu numai încălcarea „privilegiilor” țării prin însăşi existența lor dar chiar urmărirea ca un scop a distrugerii şi a restului prevederilor capitulațiilor[197].

---

[192] *ibidem*, p. 205.
[193] *ibidem*, p. 186.
[194] *ibidem*, p. 188.
[195] *ibidem*, p. 108.
[196] vezi Anton Caragea, *Fanarioții, vieți trăite sub semnul primejdiei* în Magazin Istoric (serie nouă) 2000, nr. 12.
[197] Z. Românul, *Opere,* p. 116.

Înțelegem de aici importanța teribilă a evocării capitulațiilor pentru distrugerea acestui sistem, ca şi ura cu care reprezentanții puterii oficiale trebuiau să fi urmărit pe cei ce înțelegeau să răspândească ideea capitulațiilor. Tot prin aceasta înțelegem şi lupta teribilă pentru salvarea diverselor documente ilustrând privilegiile țării din mâinile grecilor care urmăreau să le distrugă, sau să le folosească doar în interes propriu.

Puțini istorici s-au preocupat de eforturile depuse pentru salvarea acestor documente de la diversele atacuri la care au fost supuse. Dincolo de vicisitudinile istoriei naturale a Principatelor[198] (cutremure, inundații, incendii, etc.) nici istoria politică nu a fost uşoară chiar D. Cantemir ilustrând distrugerea documentelor ce atestau vechea autonomie a Moldovei în urma atacurilor desfăşurate de regele polonez Ioan Sobieski în 1685 asupra Iaşiului: „Aceste ponturi (capitulațiile – n.n.) au fost foarte păzite până în vremea vestitului crai leşesc Ioan Sobieski, carele la anul 1685, întorcându-se de la o bătălie ce avusese cu tătarii şi trecând prin Iaşi, a cerut să e vază, şi aprins fiind de o ură nespusă ce avea asupra turcilor a poruncit ca să se arză în mijlocul târgului zicând: cum că Moldova nu va avea mai multă trebuință de acest hatişerif bun de nimică, prin războaiele ce câştiga creştinii asupra turcilor, şi cum că leşii erau prea de ajuns a o apăra de dânşii”[199].

Să nu uităm şi momente similare şi pentru Țara Românească, ca arderea Bucureştilor la 1595, ocuparea lor de turci şi luarea arhivelor lui Brâncoveanu la 1714 sau ocuparea aceluiaşi oraş de austrieci la 1716 etc.

Naum Râmniceanu ne relatează şi el despre jafurile pe care grecii le făceau în arhive şi de adevăratul embargo pe care îl stabiliseră pentru români în privința accesului la informații privind „privilegiile” țării. Astfel Nectarie mitropolitul (dec. 1812-1818) i-a destăinuit: „În scurt, am hotărât ca nicidecum să nu rânduiesc iconom român la Mitropolie, pentru ca să nu afle secreturile Mitropoliei, fiindcă la această mitropolie sunt date în păstrare toate hrisoavele cele vechi ale voievozilor români care

[198] *ibidem,* p. 141.

[199] acuzație nedreaptă, însuşi fanarioții beneficiau din existența Țărilor Române ca teritoriu separat vezi şi opiniile lui V. Ciobanu, *Statutul juridic*, p. 17.

privesc la dezrădăcinarea noastră, a grecilor şi a legăturilor care are Ţara Românească cu othomanicească Poartă şi hatişerifurile împărăteşti care întăresc privileghiurile ţării şi ale românilor (din care, iată, în taină îţi spuiu că şi eu şi fratele proin mitropolit. Dositheiu am tăinuit câteva, ca să nu se afle după vremi la Mitropolie) şi alte multe tainice scrisori care nu ne este de folos de să vor vedea"[200] .

Naum Râmniceanu concluzionează că grecii „au lăsat ţara în lipsă de dovezile acestor bunătăţi ce războaie şi trataturi împărăteşti le-au aşezat şi le-au întărit[201] (să nu uităm şi memoriul din 1792 care ne relatează arderea „actelor de drepturi şi privilegii ale Moldovei" de către Prinţul Potemkin moment care pentru trăitori a fost văzut „ca un abis enorm care s-a deschis şi a înghiţit totul"[202]).

E vorba deci de o luptă acerbă desfăşurată cu o intensitate maximă în perioada fanariotă pentru salvarea acestor documente şi multe dintre ele au fost salvate mărturie stându-ne documentele ce garantau privilegiile ţării şi date la congresul de la Focşani sau cele date în preajma încheierii convenţiei de la Ainali - Kavak prinţului Repnin[203].

În fond în preajma anului 1821 sub impulsul tipăririi la Viena a „Istoriei Ţării Româneşti" în 1806, sub impulsul rescrierii unei „Istorii a Moldovei" pentru Congresul de la Bucureşti şi al tipăririi cărţii lui Dionisie Fotino – „Istoria vechii Dacii" între 1818 şi 1819 corelată cu retipărirea operei Cantemirene[204] precum şi al vastităţii de scrieri istorice apărute în Principate (precum operele lui Zilot, Dionisie Eclesiarhul, Dobrescu, Însemnărilor Androneştilor etc.) toate au tensionat la maximum problema capitulaţiilor.

Astfel în plan internaţional, în mai 1818 la Buyukdere se redactează un „Proiect de convenţiune între Rusia şi Poarta otomană relativ la principate" unde punctul unu prevede: „confirmarea solemnă

---

[200] vezi P. Cernovedeanu, *Cavalerii apocalipsei*, Bucureşti, Editura Silex, 1993.

[201] M. Kogălniceanu, *Opere II, Scrieri istorice,* Bucureşti, Editura Academiei, 1976, p. 579.

[202] Vlad Georgescu, *Memoires*…, p. 91-92.

[203] *Izvoare narative interne privind revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, Craiova, 1987 p. 25.

a tuturor privilegiilor şi imunităţilor acordate celor două provincii prin toate tratatele anterioare”[205]. La 15 iunie 1820 la Tsarkoe-Selo, împăratul Rusiei primea un raport despre veniturile Principatelor în care se făcea precizarea că „Rusia a garantat Moldovei şi Valahiei, inviolabilitatea privilegiilor ei”[206]. La fel, la 30 octombrie 1820, chiar domnitorul fanariot Scarlat Callimachi îi scria lui Capodistria despre capitulaţii şi rolul lor în politica externă a Principatelor înainte de revoluţia Tudor: „Afacerea Principatelor nu pare a mai prezenta dificultăţi, în plus Sublima Poartă a consimţit să reînnoiască actele organice care conţin privilegiile lor, privilegii care vor fi asigurate şi garantate”[207].

Tot spre curtea Rusiei pornesc în preajma revoluţiei de la 1821 o serie de memorii redactate de partida naţională interesată în a transforma Rusia într-un aliat în vederea modificării raporturilor politice cu Poarta, astfel în 1818 cunoscutul boier filo-rus Iordache Rosetti Rosnovanu îi scrie Cancelarului Stroganov un memoriu asupra „Stării Moldovei cu accent faţă de poziţia faţă de Turcia” în care aprecia ca bază legală a intervenţiei Rusiei în favoarea Moldovei „tratatul din 1512 prin care Moldova trebuie să ofere anual un dar Porţii, iar acest dar trebuie să fie fixat conform tratatelor de după 1774 între Rusia şi Poarta Otomană. Respectându-se tratatul din 1512 şi Moldova revenind în starea de drept urmează a primi autonomia internă, libertatea comerţului, inviolabilitatea teritoriului”[208]. Amintirea capitulaţiilor stăruia în mintea tuturor celor interesaţi de o soartă mai bună pentru Principate şi care vedeau în ele baza legală şi istorică a cererilor lor privind respectarea autonomiei Principatelor. Astfel „Un memoriu anonim asupra Moldovei şi Valahiei” aprecia că „Principatul (Moldova-n.n.) se dăruia guvernului turc, un tratat a fost creat ce conserva exerciţiul exclusiv al religiei creştine, administrarea justiţiei, a fost convenit că nici un turc nu putea să se

---

[204] *ibidem*, p. 91.
[205] Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, vol. XVIII. *Corespondenţă diplomatică şi rapoarte consulare franceze*, p. 383-384.
[206] *ibidem*, p. 431.
[207] *ibidem*, p. 461.
[208] Vlad Georgescu, *Memoires…,* p. 69.

stabilească sau să aibă posesiuni în principat. Acesta recunoştea autoritatea Porții şi se obliga a îi plăti un tribut anual”[209]. Un alt memoriu arăta şi el despre momentul capitulațiilor că „Turcia prin constituția sa, prin respectul religios față de tratate părea a îi oferi siguranța viitorului (…) sultanul a promis a garanta şi proteja Moldova aceasta se obliga a plăti un tribut anual (…) nici un atentat nu a fost adus dreptului de suveranitate, constituției, religiei sau privilegiilor țării şi convenția prevedea ca nici un turc să nu se poată stabili în țară”[210] .

Chiar traseul vieții lui Tudor Vladimirescu înainte de 1821 este extrem de ilustrativ pentru impregnarea capitulațiilor în întreaga societate românească şi al impactului extraordinar pe care îl vor avea la 1821. Astfel Tudor Vladimirescu care îl cunoaşte pe Zilot Românul[211] şi probabil aflase de la acesta anumite informații despre capitulații, în plus în perioada şederii la Viena (iunie – decembrie 1814) aflase de cărticica Tunusliilor făcute după informațiile lui Cantacuzino. În cele două şederi la Mehadia avusese relații cu Nicolae Stoica din Hațeg care ştia la rândul său suficiente lucruri despre capitulații: („Această bătălie a fost la Rovinile Ialomiței. De peirea acestor voinici lui Baiazit, său i-au părut, dar şi el peste Dunăre scăpa bătut. De unde către Mircea soli trimeasă şi pace pusără şi acasă să dusă”[212]) pe care i le-a transmis şi lui Vladimirescu.

Aflat în relații de colaborare şi cu marele ban Nicolae Brâncoveanu a putut să citească şi de la aceasta cărți de istorie (acestea erau după relatările lui Stoica de Hațeg principala sa pasiune)[213] toate acestea constituindu-se într-o formidabilă informație de care se va folosi în 1821 pentru a susține drepturile țării sale în dificilele momente ale acelui an.

Un ultim element menit a ne ilustra puterea cu care capitulațiile penetraseră pretutindeni şi în societatea românească, şi în cea europeană şi în mentalitatea Porții. Şi cât de înrădăcinate erau ele mai ales în ideile celei din urmă şi cât de des uza de ele atunci când era în interesul ei ne

[209] *ibidem*, p. 98.
[210] *ibidem*, p. 91.
[211] vezi şi *Documente turceşti*, vol. I.
[212] vezi Zilot Românul, *Opere,* p. 332–333.
[213] vezi descrierea pe care acesta i-o face în opera sa, p. 152–153.

arată relatarea conform căreia la 1815 „Poarta otomană a răspuns în repetate rânduri Petersburgului şi Vienei că nu va acorda Serbiei privilegiile pe care le aveau Moldova şi Ţara Românească deoarece Serbia era o provincie cucerită, pe când cele două principate romane erau provincii care s-au dat prin tractate scrupulos observate în toate timpurile[214] .

[214] N. Stoica de Haţeg, *Cronica Banatului*, Editura Facla, Timişoara, 1981, p. 111.

Capitulațiile și revoluția din 1821

Situația extrem de explozivă a anului 1821, împletind în ea tensiunea reconstrucției europene, primejdiile conținute în evoluțiile politice ale peninsulei Balcanice, iar în Țările Române nemulțumirile acumulate în peste 100 de ani de guvernare fanariotă tindeau să se apropie de un sfârșit violent.

Era absolut justificat, în acest context, pentru partida națională şi pentru principalul ei exponent, în acest moment Tudor Vladimirescu, ca primele revendicări, tinzând spre restabilirea drepturilor națiunii române să își găsească argumentele în teoria capitulațiilor. Astfel odată declanşată revoluția, prin proclamația de la Padeş-Tismana (23 ianuarie 1821), conducătorul revoluției a înțeles că trebuie să îi ofere o justificare legală menită a preîntâmpina intervenția Porții şi a justifica răscoala sa: „Ca nişte credincioşi dar şi supuşi robi ai prea puternicei împărății, cu lacrămi ne rugăm să trimită om împărătesc – nu de legea noastră – ca să cercetează şi să vază jalneca stare a țării şi să ni se facă îndreptare şi orânduială, ca să lipsască jafurile şi să ne răspundem ce va fi cu drept către preaputernica împărăție: precum şi până acum am răspuns şi de acum înainte a răspunde nu tăgăduim, ca nişte credincioşi ce am fost şi suntem şi în veci a fi voim. După încredințarea ce avem că preaputernica împărăție nu ne va lipsi de milele sale, cu care din vechime ne-au hrănit şi cu nume de amanet – încredințat de către milostivul Dumnezeu – ne-au cinstit…”[1]

După acest moment, 23 ian. 1821, Tudor Vladimirescu va repeta această idee, bazată pe capitulații (şi va insista şi mai mult asupra acestei teorii după dezavuarea rusă) precum că, Țara Românească este nu o

[1] *Răscoala din 1821. Documente interne*, vol. I, Bucureşti, Ed. Academiei 1959, p. 309.

provincie supusă, ci una dată la amanet de Dumnezeu, Sultanului, care e dator ai acorda toată grija şi toată atenţia. Amanet, adică încredinţată în păstrare şi cu toate drepturile, putând fi oricând răscumpărată şi nicidecum o proprietate a sultanului. Zilot Românul, contemporan evenimentelor expune şi el aceeaşi poziţie de satisfacţie faţă de atitudinea Porţii: „căci Poarta nu călca acum nici o dreptate a ţării, precum făcea atunci, între acele vremi, ci toate pravilile şi privileghiurile românilor să păzea dăspre dânsa”[2]. Deşi evoluţia ulterioară a răscoalei este controversată[3], apărând tot mai des elemente ale unor ciocniri de interese între boierii de la Bucureşti şi Tudor Vladimirescu, între acesta din urmă şi Eterie, între Eterie şi reprezentantul Rusiei în capitala Valahiei, Alexandru Pini, totuşi apar şi elemente care ne vorbesc şi de existenţa unor interese încă comune între aceste părţi. Astfel la 5 februarie 1821, în faţa cererilor divanului din Bucureşti de a solicita intrarea trupelor turceşti în ţară spre a pune capăt rebeliunii lui Tudor, Alexandru. Pini îşi va fonda opinia de respingere a acestei intervenţii, opinie care convenea în fond tuturor părţilor implicate, pe teoria capitulaţiilor şi integrarea lor în tratatele dintre Rusia şi Imperiul Otoman. „Prima chestiune e bazată pe un punct de drept, a cărui soluţie se găseşte în spiritul şi litera Hattiserifului din 1802 care garantează celor două principate inviolabilitatea frontierelor lor.”[4]

Această respingere a intervenţiei turceşti şi opoziţia boierilor favorabili mişcării lui Tudor va duce la amânarea cererii intervenţiei turceşti. Lăsând în continuare ţara în mâinile lui Tudor Vladimirescu şi a trupelor greceşti devotate Eteriei, încă pe ascuns, dar care nu aşteptau decât momentul trecerii Prutului de către trupele generalului Ipsilanti şi ale Rusiei spre a prelua controlul.

La începutul lunii martie, Alexandru Ipsilanti după ce trece Prutul (23 februarie) porneşte spre Bucureşti în speranţa de a-l devansa pe

---

[2] Zilot Românul*, Opere,* p. 155.

[3] Vezi G.D. Iscru şi A. Oţetea, *Revoluţia din 1821,* vezi si Marin Mihalache, Tudor Vladimirescu. Mişcarea de la 1821 şi drama conducătorului ei. Bucureşti, Editura Militară, 1971, p. 12 17, p. 40-49.

[4] *Răscoala*... p. 238.

Tudor şi a ocupa odată cu capitala Valahiei, drumul spre Constantinopol, sediul puterii în Țara Românească, divanul – organul legislativ suprem şi odată cu toate acestea legitimitatea pe teritoriul Principatelor. Tocmai de aceea în momentul părăsirii Iaşilor, proclamația pe care o adresează locuitorilor Țării Româneşti, are cu totul alt ton şi alt conținut decât în Moldova. Ştiind că intră într-o țară posibil ostilă, generalul eterist încearcă să capteze bunăvoința vorbind din nou de capitulații şi drepturile sacre ale pământului pe care păşeşte: „Bărbați români !… Îndestule veacuri ticăloasa voastră patrie, avându-şi gumazul plecat la neomenitul jaf grozavei obidiri, îşi pierdu şi chiar rămăşițele dreptăților sale”[5].

Din acest moment începe ceea ce am putea numi „cursa spre Bucureşti” în care ambele părți sunt interesate a ajunge primele şi a câştiga implicit legitimitatea şi conducerea temporară a Țării Româneşti.

Eteria pare avantajată de faptul că în capitală se află deja fosta gardă domnească a lui Alexandru Şuțu, majoritar câştigată la cauza greacă. Iordache Olimpiotul, „țarul” Alexandru, Bimbaşa Sava, Hagi Prodan trebuie să vegheze şi să păzească „trofeul” pentru Ipsilanti. Tudor Vladimirescu în urma unui marş fulger, ajunge la Bucureşti şi forțează intrarea în oraş, anunțând prin proclamația de la Bolintin (16 martie 1821) : „Ştiu că vă este auzită şi cunoscută cererea ce face tot norodul Țării Româneşti (cel de Dumnezeu păzit) pentru dreptățile folositoare la toată obştea! Care dreptăți din vechime le avem milă hărăzită de prea puternica împărăție, stăpânitoarea noastră”[6]. Patru zile mai târziu, într-o nouă proclamație Tudor Vladimirescu arată din nou „Pricinile care m-au silit a apuca armele sunt: pierderea privilegiilor, jafurile cele nesuferite”[7]. Aşa cum este cunoscut, Vladimirescu va intra în oraş şi va putea trata astfel de pe o poziție superioară cu Alexandru Ipsilanti. În acelaşi timp, în mod surprinzător o explicație asemănătoare a răscoalei era dată de boierii fugiți la Braşov într-o scrisoare adresată împăratului Austriei: „A fost în primul rând ultimul gospodar, prințul Alexandru

[5] *Răscoala din 1821*, volumul I, p. 319.
[6] *ibidem*, p. 372.
[7] *ibidem*, p. 385.

Şuțu, al cărui sistem de furt şi spoliere a fost exersat pe față, imunitățile (privilegiile) Provinciei încălcate de maniera cea mai arbitrară”[8].

Două zile mai târziu (27 martie 1821) boierii rămaşi în Bucureşti se exprimau în acelaşi spirit şi invocând aceleaşi drepturi din vechime ale capitulațiilor, dar de data aceasta într-un *arz* către Poartă: „… sosind până aici la Bucureşti, Theodor Vladimirescu, însoțit cu mulțime de norod din cinci județe ale Craiovii, cu lacrămi de umilință, îmbrăcați în văşmântul jali şi acei desăvârşit prăpădiri pentru dreptățile şi preveleghiurile ce din vechime au avut țara aceasta … Să ni se dea voie a arăta mai pe larg greotățile ce au suferit acest norod din pricina stăpânitorilor şi a pierderii dreptăților şi previleghiurilor ce din vechime au avut cu milostivire hărăzite de către prea puternica împărăție, hrănitoarea noastră”[9].

Aceleaşi idei, aceeaşi demonstrație, bazată pe capitulații este oferită şi lui Metternich, arbitrul Europei în acest moment de către boierii din Țara Românească. Capitulațiile sunt menite a ilustra că nu se doreşte o perturbare a echilibrului european, ci din contră o refacere a lui, o îndreptare a unor încălcări: „Poporul valah dezlănțuit contra guvernământului prinților greci care l-a deposedat de drepturile şi privilegiile acordate lui de Sublima Poartă Otomană”[10] … acest singur articol ar trebui să fie singur suficient pentru a o convinge pe Alteța Voastră că toate drepturile acordate țării de Sublima Poartă şi sancționate prin stipulațiile din tratate au fost abolite”[11].

Repetarea tot mai clară a drepturilor principatului Valah bazate pe capitulații, uneşte practic toate taberele. De la Eteria lui Ipsilanti care cere tocmai respectarea lor, arătând că ele odată încălcate fac necesară revolta românilor împotriva turcilor, alături de greci. Boierii fie ei rămaşi la Bucureşti, fie fugiți la Braşov, solicită marilor puteri şi curții suverane respectarea capitulațiilor şi reacordarea privilegiilor politice, a autonomiei țării. In final, bineînțeles Tudor Vladimirescu pentru care capitulațiile îi justifică revolta în fața Porții Otomane şi a marilor puteri, îi permite să

[8] *ibidem*, p. 400.
[9] *ibidem*, p. 410.
[10] *ibidem*, p. 413.
[11] *ibidem*, p. 414.

respingă intervenția grecilor în afacerile interne ale țării şi tot capitulațiile sunt cele care îl fac să se prezinte în fața poporului ca un apărător al drepturilor încălcate şi să le ofere ca soluție pentru repararea nedreptăților existente în interior. Capitulațiile acordă dreptul la reforme în interiorul țării, adică după cum ilustrau "Cererile norodului românesc", o reaşezare sensibil novatoare a principatului Țara Românească. Această agitație în jurul teoriei capitulațiilor se va răspândi, la început timid şi în Moldova, unde pe 31 martie boierii moldoveni se plâng către Poartă: „Primeşte prea puternice şi mult milostive împărate ascultarea tânguirii norodului Moldovei, care de la moşii şi strămoşii lor au avut şi au pravile în suflete a păzi curățenia credinței şi a supunerii către pragul prea puternicei mari împărății"[12]

Luna aprilie devine aproape pentru întreg spațiul românesc o lună a tensiunii, a clarificărilor. Dezavuarea Rusiei e clară, raporturile Tudor-Ipsilanti apar şi ele ca definitivate, iar revoluția românilor apare în fața marilor puteri, tocmai pe temeiul capitulațiilor ca o mişcare legală, supusă suzeranului de la Constantinopol şi cu o existență separată de acțiunea grecilor, devenită extrem de violentă atât în Principate cât şi în Grecia[13] . În aceste condiții într-o scrisoare adresată împăratului rus se cere: „scoate din robie poporul nostru la vechea libertate şi autonomie! … experiența noastră ne-a asigurat că pe viitor nu ne vor folosi simplele tratate… Dunărea să fie hotar de netrecut al întregii Dacii şi barieră de nepătruns împotriva puterii otomane şi poporul să aibă cetățile trebincioase … pentru siguranța hotarelor. Acestea sunt drepturile noastre naționale de netăgăduit pe care noi, toată mulțimea poporului dacic, le cerem stăruitor"[14].

Cererile națiunii române prinsă tot mai mult în pericolele declanşate de acțiunea greacă devin tot mai intempestive şi mai clare. Într-un alt document redactat de boierii din Bucureşti sub influența lui Tudor Vladimirescu, tocmai spre a preîntâmpina intervenția turcească sau măcar a o orienta contra revoltei greceşti se spune pe temeiul vechilor

[12] *ibidem*, p. 441.
[13] vezi Gh. Platon, *Istoria modernă a României,* p.12-20.
[14] *Răscoala din 1821*, vol. II, p. 55.

capitulații: „Țara Românească de când s-au supus Înaltei Porți arătatu-s-au vreodinioară vreunul din raelele haine împărăției?" şi tocmai de aceea solicită intervenția Porții spre a putea rezolva nenumăratele probleme interne ale principatului.

În acelaşi timp Tudor Vladimirescu excedat de prea multele comunicate şi acțiuni ale lui Alexandru Ipsilanti ca şi lipsa de dorință a acestuia de a acționa în mod real pentru eliberarea grecilor trecând la sud de Dunăre, obține de la boierii rămaşi în Bucureşti la 14/26 aprilie 1821 un răspuns dur pentru aventurierul eterist: „Patria noastră era liberă şi liniştită sub ocrotirea unui împărat prea bun, bucurându-se din belşug de privilegiile ei… Excelența voastră să creadă că suntem în cea mai mare încurcătură, războiți din toate părțile, amenințați, supărați, pierzând toate nădejdile noastre"[15] .

Scrisoarea aceasta este extrem de ilustrativă, nu numai prin condamnarea grecilor care amenință stabilitatea țării şi privilegiile ei obținute prin capitulații, dar şi prin dezvăluirea clară şi cinstită a impasului în care se afla mişcarea românilor în fața condamnării europene şi a inevitabilității intervenției otomane.

Prioritară devine din acest moment tocmai salvarea principatelor de la jaful şi distrugerile pe care o confruntare militară greco-otomană, pe teritoriul românesc, le-ar fi antrenat, cu atât mai mult în cazul în care poziția românilor nu ar fi fost cu desăvârşire clarificată.

Tocmai spre a realiza această clarificare boierii din Bucureşti îi solicită lui Metternich ca împreună cu țarul Rusiei să intervină pentru restabilirea vechilor capitulații, privilegii ale Țării Româneşti: „săracii lăcuitori luând pe un Theodor Vladimirescu căpetenie lor, s-au rădicat împotriva tiranilor jefuitori cerând de la prea Înalta Poartă scăpare de la ei şi a dobândi călcatele noastre dreptăți… să ni se dea strămoşăştile noastre privileghiuri şi cele din vechime obiceiuri care le-au avut pământul. Şi ne făgăduim… că vom păzi şi noi nestrămutat toate câte strămoşii noştrii s-au făgăduit la prea Înalta Poartă când au cerut-o ocrotitoare țării… ci doar cu lacrimi ne rugăm împărăției sale… ca să ne aducă la cea dintâi stare bună, cu o dreaptă ocârmuire, întemeierea

[15] *ibidem*, p. 157-160.

privileghiurilor”[16] . Extrem de adevărată e opinia formulată cu acest prilej de Zilot Românul care arată „iar cu uciderea lui (Tudor – n.n.) ne-am năruit şi ni s-au întărit ale noastre privileghiuri, încă şi cu întoarcerea domniei de la greci, iar la pământeni, precum din vechime au fost”[17]. Deci marele revoluționar prin moartea sa reuşise încă o dată să îşi salveze neamul şi să îi întărească drepturile prevăzute prin capitulații.

Scrisoarea urmărea astfel a atrage în favoarea noastră intervenția şi protecția Austriei şi a Rusiei prin ilustrarea clară a diferențelor între mişcarea românilor şi cea a grecilor. Scrisă la începutul lunii mai scrisoarea nu a mai ajuns la destinatari înainte de intervenția militară otomană care a provocat retragerea lui Tudor Vladimirescu, conflictul final cu Eteria de la Goleşti şi arestarea şi în final şi uciderea marelui revoluționar[18] .

Aşa cum se temuse Tudor Vladimirescu în momentul când solicitase amânarea intervenției otomane sau când pregătise armata națională română, a pandurilor, sosirea trupelor turceşti a provocat în imensa lor operațiune de represiune desfăşurată pe teritoriul Principatelor Române nenumărate pagube populației civile.

Îngroziți de scenele oribile[19] ce s-au repetat pe întreg teritoriul Valahiei şi Moldovei boierii români retraşi la Braşov s-au adresat la 31 august 1821 împăratului Austriei solicitându-i protecția şi intervenția pentru stoparea răufăcătorilor care „au pustiit necruțător tot pământul Daciei… Nu ne-a rămas deci altă speranță decât împărătească voastră milă, ca prin puternica voastră protecție, în acest moment potrivit, pământul Țării româneşti să se bucure în viitor de pace nestrămutată, de linişte şi dreptate, cu toate privilegiile sale, obiceiurile locale în veci… să încuviințați ca să se orânduiască într-un astfel de chip pacea statornică liniştea şi dreptatea patriei noastre, bucurându-se de propriile sale privilegii şi obiceiuri pământene şi de o domnie statornică şi trainică”[20].

---

[16] vezi şi G.D.Iscru, *Revoluția din 1821,* p. 120-150.
[17] Zilot. Românul, *Opere*, p. 158.
[18] *Răscoala din 1821,* vol. II, p. 324-326.
[19] *ibidem*, p. 343.
[20] *Răscoala din 1821*, vol. II, p. 324-326.

Ca pe parcursul zbuciumatelor luni de până atunci, toate speranțele pentru mai bine erau legate de asigurarea autonomiei teritoriului românesc, autonomie ce nu putea apărea ca egală decât prin invocarea privilegiilor garantate prin capitulații.

În luna septembrie 1821, un document ce urmărea a îi şantaja pe boierii munteni evoca între actele compromițătoare: „un act dat lui Theodor Vladimirescu, semnat de boieri de rangul întâi, doi şi trei, prin care boierii îl recunosc căpetenie mai mare a lor şi-l autorizează să trateze cu Poarta pentru privilegiile lor şi ale țării etc. Chestiunile acestea lezează nu numai Poarta ci şi alte puteri”[21].

Această scurtă notiță menită a şantaja ne arată totuşi cel mai frumos moment al revoluției de la 1821, o unire a tuturor boierilor, indiferent de rangul lor, a întregii clase politice a Munteniei şi a celor interesați de modernizarea şi modificarea statutului intern şi internațional al țării, scop în care înțelegeau a îl folosi pe Theodor Vladimirescu, mişcarea sa şi capitulațiile, iar notița finală a şantajului ce arată că aceste „chestiuni” lezează marile puteri e mai ilustrativă decât volumele unei biblioteci ce ar ilustra legătura revoluție-partidă națională, Capitulații-statut internațional. Capitulațiile erau din nou singura armă diplomatică, de peste 50 de ani ele erau câmpul de bătălie pe care patrioții români înțelegeau să lupte şi eventual să moară pentru impunerea drepturilor națiunii noastre. Ele erau singurele acte ce lezau într-adevăr extrem de mult interesele marilor puteri.

Într-un cuvânt, într-o Europă ce clama de la 1815 prioritatea tratatelor, a dreptului, a legitimității, a vechimii, a revenirii la tradiție şi la trecut capitulațiile erau o materie explozivă. Intr-o Europă în care un personaj de marcă precum contele Salaberry[22] ne recomanda: „a agita ideea capitulațiilor însemna a impune respectarea națiunii române şi a dreptului ei la autoreformare internă. Poarta a înțeles perfect această idee şi în oct. 1821 în fața tensionării situației internaționale Sultanul Mahmud al II-lea cerea comandanților turci din Moldova: „huzmeturile

[21] *ibidem*, p. 343.
[22] N. Isar, *Principatele române, p.*

şi orice alt va fi, să lucrează şi să ocârmuiască de către împuterniciţii caimacami, după pronomiile prinţăpaturilor (drepturile n.n.)”[23] .

Totuşi amintirea jafurilor şi a imenselor violenţe nu era uitată şi nici iertată (în fond va rămâne ca o tragedie nestinsă în memoria generaţiei de la 1821: „În primul rând fiindcă mulţi dintre membrii clasei conducătoare vor traversa o criză de conştiinţă”[24] … bazată pe amintirea acestor bejeniri în pripă, a acestor goane năpraznice prin zăpadă, a nopţilor petrecute în capul oaselor, adulmecând scene de groază, a zilelor de umilinţă şi deznădejde, în care mai niciuna din înaltele feţe ale ţării nu scăpase de furia plebee sau de vandalismul bandelor de arnăuţi, nu putea să se şteargă fără urme din memorie”[25]).

Astfel de suferinţe se cereau răzbunate şi într-un document din octombrie 1821 boierii români cer intervenţia Rusiei şi a trupelor sale, care „să aducă o vindecare rănilor de moarte şi nedrepte ale nevinovatului popor român, monarh (al Rusiei n.n.), ce drept foloseşte biciul lui împotriva barbarilor încăpăţânaţi, care calcă legăturile sfinte ale tratatelor (capitulaţiile n.n.) pentru a mântui acest popor nevinovat de răutatea stăpânirii”[26] .

Aceasta este speranţa generală, o intervenţie a Rusiei care să readucă garantarea privilegiilor din Capitulaţii încălcate prin intervenţia militară pustiitoare a turcilor. În această direcţie boierul Nicolae Rosetti Rosnovanu îi adresa din Chişinău cancelarului rus Stroganov un memoriu în care declara că „Moldova a fost independentă şi guvernată de prinţii săi ereditari până în 1512 (…) atunci ea se decide a căpăta protecţia Turciei (…) propunerile pe care ea le-a făcut au fost acceptate şi sancţionate printr-un hatişerif în care principatul e numit autoguvernat (…) articolele sale sunt conservate de tradiţie şi sunt reproduse în diverse cronici şi în mod particular în istoria otomană a lui Cantemir”[27]. Pe baza acestor elemente istorice, la care Nicolae Rosetti Rosnovanu adaugă

---

[23] *Răscoala din 1821*, vol. II, p. 364.

[24] P. Cornea, *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mişcarea ideiilor şi literatura între 1780-1840*, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, p. 161.

[25] *ibidem*, p. 177.

[26] *Răscoala din 1821*, vol. II, p. 386.

[27] Vlad Georgescu, *Memoires*…., p. 104.

şi textul unei capitulaţii aparţinând sultanului Soliman, în 1530 şi una aparţinând sultanului Mahomed al IV-lea din 1643, el se crede îndreptăţit a solicita Rusiei o intervenţie cât mai grabnică în favoarea Principatelor. Aceeaşi credinţă o arată tot în luna octombrie fostul mitropolit Ignatie, mitropolitului Dionisie Lupu aflat în funcţie: „când Ţara Românească se va bucura iarăşi de tot ce a pierdut pe nedrept, şi când se va reînnoi protecţia Rusiei, care singură poate să pună în aplicare privilegiile ţării, atunci vă veţi putea întoarce în eparhia prea sfinţiei voastre ca să mângâiaţi turma şi patria p.s.v.”… datoria p.s.v. este să veghiaţi ca Ţara Românească nu numai să nu piardă privilegiile câte le avea, dar să dobândească şi tot ce mai este drept şi de trebuinţă ca să poată… să revină iarăşi la starea ei dinainte”[28] .

Aceleaşi idei se găsesc în noiembrie 1821 într-un arz al boierilor moldoveni către Înalta Poartă, cauza tulburărilor e găsită în „cumplitele supărări ale domnilor greci din Ţarigrad, care de la o vreme încoace au început a să orândui în locul pravilnicilor domni pământeni moldoveni ce era aşăzaţi asupra vechiurilor obiceiuri ale pământului ce din vechime erau făcute hărăzire sfântă în ţara noastră”[29] spre a se pune capăt acestei situaţii principala solicitare apare clar „Să fim slobozi de acum înainte în veci de domnia şi oblăduirea grecească şi să milostivească prea puternicul nostru împărat prin hotărâre de sfânt şi împodobit al său hatişerif, după cea din vechime sfântă aşezare, ca să aibă ţara noastră oblăduire de pământeni, păzind numirea de domnie şi privileghiurile cele vechi, ce sunt hărăzite ţării până acum”[30] „împletind cu datornica râvnă a supunerii şi a credinţii sfintele slujbe după puterea şi starea ţării următoare milelor, harurilor şi privileghiurilor ce ni s-au dat de la nedeşărtatul izvor şi sunt cuprinse în împărăteştile hatişerifuri ce sunt date la leaturile othomaniceşti 1180, 1198, 1206, 1217”[31] .

În condiţiile în care bătălia declanşată de Eterie şi Tudor Vladimirescu era în mod clar pierdută, partida naţională înţelegea că nu

---

[28] *ibidem*, p. 390.
[29] *ibidem*, p. 402.
[30] E.Vârtosu, 1821. *Date şi fapte noi,* Bucureşti, 1932, p. 119-120.
[31] *ibidem*, p. 405.

trebuie să piardă şi războiul pentru drepturile naţiunii. Îmbrăcată în haina credinţei către Înalta Poartă, partida naţională înţelegea a-şi afişa şi clama odată cu credinţa şi ruptura faţă de „apostasia" grecească şi programul de refacere a principatelor încercând şi reuşind în final să îl impună şi Porţii. Program bazat pe domnia pământeană şi autonomie, toate cerute şi obţinute în baza vechilor capitulaţii, a vechilor acte bilaterale româno-turce ce excludeau marile puteri în avantajul Porţii (în special pe Rusia) şi ofereau partidei româneşti şansa extraordinară de a îşi realiza redobândirea drepturilor naţiunii române în propria sa casă: Principatele Române. Astfel într-un arz de la 1821 se menţionează că „patria noastră Valahia, s-au supus la împărăţia othomanicească în leat cu legături în scris să răspunză pă tot anul suma de bani ce s-au manicească nici un fel de amestec în pământul nostru câtuşi de puţin, ci să stăpânească ţara de domni pământeni, cu toate obiceiurile ce au avut pă deplin.

În aceeaşi ordine de idei, dar intervenind de data aceasta pe lângă puterea protectoare, boierii moldoveni, refugiaţi în Bucovina, îi arată consulului rus A. Pini: „Da, era cu putinţă ca noi, oameni necunoscători ai interpretării tratatelor, să cădem în asemenea greşeli… numai în mahzarul nostru am arătat desluşit epocile tratatelor cu puterea protectoare date prin cele patru hatişerifuri, declarându-ne mulţumiri cu privilegiile cuprinse acolo. Doar o singură cerere am adăugat, adică să scăpăm de jugul fanariot şi cârmuirea ţării să se dea pământenilor ca în vechime, aducând drept pildă hotărârea din anul 1529, epocă de supunere a ţării, adică domnii să fie moldoveni, precum şi tratatul de la Kainargi, capitolul 16, paragraful 8 al aceluiaşi capitol, unde în chip desluşit Rusia protectoare dispunea ca atât domnul să fie pământean, ca pe timpul lui Mehmed al IV-lea, cât şi capuchehaiele să fie pământeni… având toată siguranţa că nu greşim cu nimic dacă cerem ceea ce Rusia protectoare a orânduit prin tratate"[32]. Oriunde se îndreaptă cererile boierilor noştri, spre Rusia sau Imperiul Otoman, conţinutul e ideatic acelaşi drepturile noastre sunt bazate pe capitulaţii, acestea sunt acte de drept internaţional, au caracter obligatoriu, care ne permite realizarea obiectivelor naţionale.

[32] *ibidem*, p. 51.

Din acest moment însă tot mai pregnant apare o ruptură în interiorul clasei politice, fie ea din Țara Românească sau Moldova în funcție de orientarea politică filorusă sau filoturcă. Deşi aşa cum am arătat programul e din perioada 1822-23 aproape identic pentru ambele grupări, iar argumentarea bazată pe Capitulații serveşte aceluiaşi scop: reinstaurarea autonomiei şi a domniilor pământene şi asigurarea stabilității la nord de Dunăre. Diferă însă adresantul, puterea care e considerată îndeajuns de puternică şi de interesată pentru a gera un astfel de program complex în favoarea națiunii române.

La 1 iunie 1822 grupul de susținători ai politicii balcanice a Rusiei din Braşov, înțeleg să dezavueze activitățile boierimii filoturce din Țara Românească solicitând intervenția cabinetului rus: „căci datorită ei (Rusiei n.n.) şi numai ei au fost respectate temeiurile întocmite în diferite timpuri şi tratatele în favoarea şi pentru ajutorul neamului ortodox al Țării Româneşti, precum şi biserica religiei noastre ortodoxe a fost respectată şi drepturile locului au fost încuviințate şi privilegiile parțiale au fost păstrate”[33] , fără această intervenție ei „sunt martori oculari a măcelurilor, jafurilor şi pângăririlor care s-au săvârşit”[34] .

Programul este identic: retragerea trupelor otomane şi reinstaurarea regimului domniilor pământene. Aceeaşi partidă de la Braşov se adresa din nou cabinetului de la Petersburg la 14 august 1822 prin ambasada de la Constantinopol: „Trebuia să ne mulțumească (numirea ca domn a lui Grigore al IV-lea Ghica – n.n.) prea puternice suveran, fiindcă prin aceasta Înalta Poartă părea că vrea să fie redate vechile noastre privilegii, desființate prin nesocotirea vechilor noastre tratate. Dar ne-a mâhnit, pe de o parte fiindcă, cunoscând drepturile noastre, nu a vrut să lase poporului alegerea noului domn cum se făcea în vechime, iar pe de altă parte fiindcă toate aparențele ne încredințează că Înalta Poartă vrea să nimicească regimul țării, recunoscut din vechime şi aprobat prin tratate oficiale cu puterea protectoare a majestății voastre imperiale”[35] .

---

[33] *ibidem*, p. 104.
[34] *ibidem*, p. 106.
[35] *ibidem*, p. 130.

Este acesta drumul care va duce la Regulamentele Organice, punctând pe acest traseu, convenția de la Ackerman (octombrie 1826) şi războiul ruso-turc din 1828-29. Cu această scrisoare, adresată Rusiei care e privită ca unica putere aptă şi dornică a desăvârşi şi impune opera de refacere națională conținută în înscrierea Capitulațiilor în dreptul public, în tratatele ei cu Poarta, boierimea din Țara Românească preia protecția acesteia şi teoria Capitulațiilor spre a o servi în lupta ei cu cealaltă parte a clasei politice, rămasă în Principate şi care îşi va face cunoscute crezurile în „Constituția cărvunarilor". Această parte a boierimii emigrante, favorabilă Rusiei se va manifesta şi la Cernăuți la 25 august 1822, prezentând idei similare celor ale boierilor munteni de la Braşov: „Tratatul încheiat la anul 1529 de către domnul Bogdan cu Sultan Suleiman I-ul întăreşte slobozănie legii noastre cea svinte, opreşti cu totul pe oricari musulman de a să căsnici ei în țara noastră întemeiază slobozănia noastră şi pe aceia a neguțătorii noastre ne împuterniceşti a alege prințipii noştrii şi a ne ocârmui fără nici o periorisire, după ceale înscrise şi obicinuite pravili a noastre, fermanuri, ci s-au slobozât de la urmaşii pomenitului sultan"[36].

Deşi de nenumărate ori în istoriografia românească au existat opinii negative față de marea boierime rămasă în exil după 1821, reacții datorate fără îndoială opoziției acesteia față de intențiile reformatoare ale domnului Moldovei şi apropiaților lui şi în egală măsură şi datorită circumstanțelor întoarcerii acestora după înțelegerea de la Ackerman – Cetatea Albă când prin „Anafora pentru pronomiile Moldovei" ei şi-au impus fără menajamente un anume crez politic şi social în bună măsură conservator. Totuşi trebuie ilustrată lupta acestei mari boierimi pentru salvarea drepturilor şi prestigiului țării.

Această agitație permanentă a servit ca un element de presiune față de Poartă şi poate nici retragerea trupelor turceşti şi nici atitudinea turcă față de principate nu ar fi fost atât de laxă şi binevoitoare fără acea sabie a lui Damocles veşnic protestatară de la Braşov, Cernăuți sau Chişinău. Şi iarăşi trebuie menționat că nu de puține ori situația acestor

[36] *ibidem*, p. 147.

emigranți nu a fost una strălucită şi că o luptă politică de aproape 5 ani, precum aceea pe care au dus-o ei este extrem de dură, de multe ori fiind amenințați cu confiscarea averii. Iată o scrisoare din august 1822 care alătură descrierea condiției dificile a emigrantului regretul față de țară şi conştiința luptei pentru drepturile acesteia: „Credința, viața, averea sunt supuse intrigii, dizgrației şi tiraniei. Unde este menținerea privilegiilor pământene, dintre care primul este interzicerea şederii turcilor în Moldova?… Dacă ne întoarcem va trebui să devenim organe ale tiraniei şi victime ale dizgrației”[37] . Spre a sluji țării acest corespondent necunoscut arată: „Codicele Moldovei şi toate documentele privitoare la întărirea drepturilor obşteşti au fost înfățişate de mine… având de gând să lucrez şi de aici înainte pentru bunăstarea scumpei noastre patrii”[38] . A lucra pentru istorie, a lucra pentru strângerea documentelor privind Capitulațiile, aceasta e misiunea pe care o consideră necesară spre a-şi sluji patria unul din emigranții români de la 1821.

Într-un larg memoriu din decembrie 1822 în care se analizează efectele grave ale revoluției şi ale menținerii trupelor turceşti se apreciază că singura ieşire din situația gravă, existenta a Țării Româneşti este „să se întărească toate granițele ei din toate părțile în toată siguranța… ar fi foarte binefăcător pentru ea ca să se adauge de acum înainte şi aceste cetăți cu pământul din jurul lor la întregul trup al statului Țării Româneşti şi să fie încredințate uneia şi aceleiaşi ocârmuiri, cum a fost şi în timpurile vechi, adică atunci când s-a supus Țara Românească prin tratate Porții”[39].

Deja ecourile revoluției începeau a se stinge, dar nu şi amintirea şi rolul Capitulațiilor. În sept. 1823 boierii moldoveni analizând într-un memoriu către domnitorul Ioniță Sandu Sturza (1822-28) urmările evenimentelor din 1821-22 în contextul unor plângeri ale unor turci privind pierderile lor în această perioadă: „Iar noi după cuprindire sfintelor hatihumai[umuri] şi fermanuri ce spre vecinice privileghiuri s-au învrednici a dobândi țara noastră de la fericiții şi pururе viețuitorii în pomenire pre puternicii şi milostivii împărății şi după obiceiul ce s-au legiuit prin ce de

[37] *ibidem*, p. 153.
[38] *ibidem*, p. 154.
[39] *ibidem*, p. 230.

totdeauna urmare păzită din vremi uitate în învechime”[40] cerând în baza acestor privilegii ale capitulațiilor respingerea cererilor venite din partea turcă.

Evenimentele anului 1821 au avut fără îndoială un ecou uriaş în întreg spațiul românesc, lucru imediat notat de observatorii străini ai evenimentelor, printre aceştia consulul austriac din Iaşi, Raab într-un raport adresat curții de la Viena constata următoarele: „Principiile trâmbițate de Tudor Vladimirescu şi anume: înlăturarea domniilor fanariote, restaurarea vechilor Capitulații cu Poarta, înfrânarea samavolnicilor… această doctrină demagogică cu siguranță că va găsii aderenți şi în Moldova provocând mişcări similare”[41] . Chiar şi Imperiul otoman fusese silit încă odată a se conforma prevederilor din capitulații, în perioada maximei tensiuni, a ocupației militare a principatelor: „deci începu chehaia-bei a stăpânirii după pravilele şi obiceiurile țării a nu să atinge ştiind că toată strigarea lui Tudor dăspre partea țării, aceasta au fost, adică pentru zminteala ce făcea tiranii, stăpânitorii dreptăților celor întărite de Poartă şi cunoscute şi la alte curți”[42].

Un alt contemporan, fie el Chezarie de Buzău sau Naum Râmniceanu cum îl apreciază diverse surse declara: „O anule cu leatul 1821. Tu cu adevărat, prin intrarea-ți de ai şi pricinuit Românilor amărăciune, dar deodată şi deşteptare. Lunile tale, academii s-au închipuit pentru români, zilele tale învățături… ceasurile tale dascăli… iar minuturile tale, ca nişte sori luminători s-au înfipt în simțurile românilor”[43] .

Aşa cum am putut vedea în toate perioada de după 1821 problema capitulațiilor se pune tot mă acut, dacă mai e nevoie şi de alte exemple mai putem menționa eforturile lui Constantin N. Filipescu care cerea între anii 1823 şi 1828 ca pe baza acestor acte să fie recunoscută independența principatelor[44] La rândul său Nicolae Rosetti Roznovanu negocia acelaşi lucru cu ruşii (el urmând a devenii noul domnitor)[45].

---

[40] *ibidem*, p. 232.

[41] Gh. Platon, *Istoria modernă a României*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1985, p. 54.

[42] Zilot Românul *Opere,* p. 157.

[43] *ibidem*, p. 54.

[44] I.C. Filitti, Frământările politice şi sociale, p. 78.

[45] *ibidem* p. 78 şi *Arhivele naționale,* Bucureşti, fond Rosetti – Rosnovanu (256) dosar 8, fila 6 -14.

În primul rând apăruseră schimbări în rolul țărilor române în planul politicii internaționale: „Principatele au devenit odată cu Eteria şi Tudor o problemă internațională şi 1826 e momentul de sfârşit al internaționalizării problemei, când ele sunt tratate ca o afacere ruso-turcă”[3]

Ce se schimbase însă în societatea românească ?

De secole, de când ruşii intraseră în contact cu zona balcanică, principii români (Şerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, Gheorghe Stefan, D. Cantemir, etc.) şi clasă politică a văzut în ei, în virtutea a ceea ce N. Iorga numea „comunitatea de credință ortodoxă”[46]. salvatorii principatelor din mâinile turcilor şi din ambiția austriacă.

La rândul lor ruşii „au recunoscut în români pe acei creştini pe care apropierea de împărăția lor şi legăturile mai slabe cu Poarta (capitulațiile – n.n.) îi expuneau mai întâi privirii lor, când îşi aruncau ochii în viitor pe întinsul câmp al politicii ruseşti.

Ei văd că pentru a ajunge la sârbi, bulgari şi greci trebuie să treacă întâi prin români.

Asupra acestora îşi vor îndrepta ei privirile; de dânşii se vor îngriji ei mai mult; pe dânşii îi vor avea în vedere în toate tratatele lor ulterioare pentru a-i scăpa tot mai mult de sub uricioasă supremație turcească, nu însă pentru a-i lăsa liberi să se dezvolte (...) ci pentru a-i pune sub o altă protecție, mult mai periculoasă, aceea a Rusiei, (.) (care) avea o țintă mai adâncă, aceea de a lovi în existența chiar a poporului nostru, a stinge în el, orice spirit de lucrare neatârnat şi de dezvoltare națională, într-un cuvânt a ne face ruşii”[47].

Lucru acesta a devenit tot mai clar odată cu trecerea timpului, la 1737 în Moldova feldmareşalul Münich cerea boierilor să depună jurământ de credință către Rusia[48]. La 1770 țarina promulga alipirea principatelor la imperiul moscovit. La 1791 zvonurile au mers în aceeaşi direcție, pentru ca la 1812 odată cu ruperea Basarabiei situația să fie clară „Răpirea Basarabiei ar fi trebuit să învețe pe români un lucru dacă

---

[46] *ibidem* p. 177.

[47] A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993, p. 389-382 şi idem *Războiele* p. 34.

[48] vezi A. Xenopol, *Războaiele dintre ruşi şi turci.*

există vreun pericol pentru existența lor ca națiune, aceasta va venii de la Nord, dacă este vreun element adevărat dușman al elementului român este acel rusesc, care nu din neîntâmplare, din neîngrijire pune în pericol existența noastră, ci lucrează cu conștiință la distrugerea ei"[49].

Lucru acesta devine într-adevăr clar după 1812, dar totuşi Rusia rămâne unica alternativă viabilă pentru schimbare. Unica putere cu suficientă tărie şi interes pentru a elibera zona românească. În timp ce Austria considera țările române că se fac vinovate de polonism" formula în spatele căreia (..) vedea ascunse revoluția şi tendința de preponderență a Franței"[50].

Franța şi Anglia erau încă prea îndepărtate şi neinteresate economic în zona spre a intervenii eficient[51].

Aşa că se foloseşte în continuare aceeaşi formulă şi in „actele politice de la Akerman şi Adrianopol (...) garantându-le principatelor statutul juridic propus, Rusia contribuia efectiv la lărgirea autonomiei acestora deşi, paralel, îşi instituie dreptul efectiv de protectorat.

Rezultatul va fi invers decât cel aşteptat de marea putere protectoare „pe cât ruşii, câştigau în înrâurire asupra Țărilor Române pe atâta ei pierdeau în simpatie. Dacă mai rămăsese încă vreo urmă de simpatie pentru ruşi în Țările Române, ea face cu totul stinsă în războiul acesta"[52] (1828-1829).

Durităţile ocupației militare, exigențele financiare, controlul dur au născut un masiv curent de opoziție în societatea românească față de acțiunile Rusiei[53].

„Înrâurirea rusească în principate, nu se mai mulțumii ca până acum numai cu precumpărarea numelui său şi a puterii sale, ci vroia a lua forma unei organizări care să supună toate puterile vii ale națiunii

---

[49] *ibidem*, p. 138.

[50] *România în relațiile internaționale*, p. 101-102.

[51] vezi Apostol Stan, Protectoratul Rusiei, p.40-48. vezi şi capitolul II din Ştefan Zeletin, Burghezia Română (Neoliberalismul), Bucureşti, Editura Humanitas, 1997.

[52] *România în relațiile internaționale* p. 90-91.

[53] A.D. Xenopol, *Războaiele*, p. 166.

voinței şi capriciului său. Aceasta se ajunse de Rusia pe deplin prin Regulamentul Organic”[54].

Din acest moment rolul capitulațiilor se schimbă radical. Dacă la 1822 ele îşi pierduseră rațiunea de a mai fi antifanariote căci, prin revenirea la domniile pământene sistemul de dominație grec încetase de a mai avea caracterul de putere şi duritate de până atunci urmând a fi treptat complet înlăturat. Tot de la 1822 componenta antiturcă se redusese şi ea aproape complet, căci Imperiul otoman fusese acela care realizase refacerea drepturilor vechi ale țării în timp ce Rusia se opusese vehement cerând reîntoarcerea fanarioților.

Ca urmare pe măsură ce constatau că Rusia devenea tot mai opusă intereselor noastre, elitele româneşti încep a folosii capitulațiile pentru întărirea legăturilor cu Poarta şi pentru respingerea protectoratului rus. Cum după 1821 Rusia, Prusia şi Austria solicitaseră restabilirea legalității în Principate adică, „o administrație autonomă a acestora concordantă cu vechile tratate, cu capitulațiile”[55] care dobândesc astfel o consacrare internațională.

Elita românească începe a le folosii contra pretențiilor excesive ale Rusiei. Aceasta trebuie făcută să înțeleagă că Principatele fiind autonome şi protejate de Poartă nu mai pot primii nici o altă protecție şi în nici un caz nu pot accepta intervenții în afacerile lor interne. Din acest moment (1829, dar şi mai clar 1834, retragerea trupelor ruseşti care lărgeşte câmpul de manevră al oamenilor politici români face mai clară această schimbare), capitulațiile sunt antiruse. În momentul în care va fi clar că Rusia nu intenționează să înțeleagă jocul diplomatic românesc apelul va fi direcționat şi în plan internațional „Fiind deci state autonome în raporturi de vasalitate cu Imperiul otoman. Principatele Române, conform capitulațiilor care erau invocate tocmai spre a devenii parte integrantă a dreptului public european urmau să se guverneze pe domni pământeni cu toate obiceiurile ce au avut de deplin”.

---

[54] A.Iordache, *Principatele Române în epoca modernă*, vol. I, Bucureşti, Editura Albatros, 1996, p. 198-215.

[55] A.D. Xenopol*, Războaiele*, p. 168.

O astfel de manevră ce bloca acum avansul Rusiei permitea cele mai mari nădejdi: „şi rămâne numai la mila lui Dumnezeu ca el precum au iconomist de au înnoit vechiul privileg al ţării cu ocârmuirea domnii de domn pământean”[56] Cuvintele acestea ale mitropolitului Grigore către logofătul Alexandru Filipescu – Vulpe exprimau speranța cea mare. Că țară acum eliberată de Rusia şi cu abuzurile Porţii drastic limitate va ştii să îşi conducă drumul spre unire şi independență.

Drumul marilor nădejdi era deschis şi din nou „capitulațiile” – problema vechilor tratate era în avangardă, prin ea se urmărea rezolvarea marilor dificultăți ale principatelor şi cu ajutorul lor se va reuşii, Rusia va fi înfrântă.

Impresia produsă de momentul 1821 este uriaşă, menționarea permanentă a capitulațiilor în cursul revoluției le transformă din nou în elemente de atracție pentru clasa politică românească. Astfel Alexandru (Alecu) Beldiman va acorda din nou atenție capitulațiilor după 1821, în special, ilustrând încălcările lor: „acordarea de terenuri tătarilor în Buceag, transformarea Hotinului în raia la 1725 şi schimbările cele adesea şi fără de vreme ale Domnilor, una din pricinile cele mai mari, care aducea țara în ticăloşie”[57].

La 28 septembrie 1821 vornicul Teodor Balş şi boierii refugiați la Cernăuți cer „să se milostivească către noi prea puternica noastră împărăție, prin aşezământul sfântului său înfrumusețat Hatişerif, după cel dintâi sfânt aşezământ ca să aibă țara oblăduirea întru sineşi printre pământeni, păzind numirea domnii şi cele dintru început privilegiuri care s-au revărsat ţării până acum”[58].

Un arz din Iaşi al boierilor rămaşi în țară cere şi el „hărăzeşte nou prin înalt vrednic de închinăciuni alt Hatişerif pronomiile obiceiurilor ce din vechi au avut norodul Moldaviei, care din vreme în vreme s-au pierdut mai de tot ființa lor din întrebuințările cele rele ale Domnilor greci, ce au fost orânduiți oblăduitori pământului”[59].

---

[56] A. Stan, *Protectoratul Rusiei*, p. 45.
[57] C.C. Giurescu, *Capitulațiile* p. 34.
[58] *ibidem*, p. 35.
[59] *ibidem*, p. 36.

Lupta pentru drepturile țării prin capitulații nu avea loc doar în Moldova ci şi în Țara Românească. „Anul 1821 poate fi considerat, în mod simbolic, drept linia de clivaj care desparte societatea veche românească – încremenită în ortodoxie, patriarhalitate, moravuri semiorientale, smulsă din timp şi pasivă la apelurile istoriei, de societatea nouă, laică, occidentalizată, dinamică, reaşezată în confluența vremii şi deschisă dialogului culturilor”[60].

Noua societate se năştea acum tocmai prin apelul la istorie, prin lupta pentru vechile drepturi şi „tractate” singurele care puteau alcătui temelia unei vieți noi. La anul 1821 s-a conştientizat în mod tragic că lupta pentru drepturile țării prin vechile tratate nu e doar o modă intelectuală, sau un apanaj al unei familii ci o necesitate urgență, națională. Se vede clar că acum aceasta luptă e a tuturor din chiar numărul masiv de memorii şi petiții semnate[61] de întreaga clasă politică românească, indiferent că aparține protipendadei sau clasei politice de mijloc, indiferent de orientarea politică prorusă, proaustriacă sau pro-otomană, dorința e una: restaurarea capitulațiilor ca unică cale de refacere a națiunii.

Extrem de clare şi ilustrative în această direcție sunt două memorii adresate Rusiei de către diverşi boieri din Țara Românească.

În primul dintre aceste documente se declară: „Națiunea valahă, în urmă cu câteva secole guvernată de un prinț legitim, de aceeaşi națiune, bucurându-se de dreptul umanității.

În anul 1382 sub domnia renumitului sultan Baiazid, prințul nostru numit Mircea pentru a prevenii dezastrele de care Patria noastră putea fi amenințată de acest faimos tiran a luat de acord cu poporul decizia de a încheia cu sultanul un tratat prin care țara se obliga să îi plătească un cadou, ca un simbol al supunerii, 3 mii de aspri pe an, pentru a continua a se bucura de vechile sale drepturi şi tradiții (...)

Dar acelaşi tiran va rupe tratatele din această epocă, națiunea valahă reuşeşte să îşi recupereze drepturile sale, şi rămâne liberă până în 1462 când prințul Laiotă va reînnoii printr-un aviz comun, al întregii

---

[60] P.Cornea, *Originile romantismului*, p. 161.

[61] V. Georgescu, *Memoires et projets de reforme dans le principautes roumaines 1831-1848. Avec un supliment pour les annes 1769-1830,* Bucureşti, 1972, p. 163-164.

națiuni, vechiul tratat, bazat pe aceleaşi condiţii confirmate de sultanul Mahomed care a promis să le respecte, dar le-a încălcat.

În anul 1470 prinţul Vlad încheie pace cu sultanul sub aceleaşi condiţii”[62]

Cel de al 2-lea memoriu citează şi alte înţelegeri - tratate în folosul aceleiaşi idei: refacerea naţiunii române din cele 2 principate „şi după ce a ales de Hospodar pe prinţul Şerban, el a încheiat ultima pace cu Poarta cu condiţia de a-i plătii un tribut anual contra obligaţiei ei de a respecta vechile drepturi ale ţării, conţinute în tratatele precedente, prin care erau acordate: acela de a întreţine armată, de a-şi alege prinţul, născut în ţară, tratat din nou încălcat…..s-au încălcat drepturile Naţiunii, ca şi alte tradiţii stipulate de tratate”[63] .

Pacea din 1774, favorabilă ţării distruge stabilimentele turceşti, confirmă privilegiile noastre şi se restabileşte dreptul de alegere a unui prinţ din naţiunea noastră…drepturile noastre nu au fost nici acum complet respectate[64] .

Concluziile: „noi nu vedem nici un fel de mijloc de a putea exista sub dominaţia turcilor cu care naţiunea valahă liberă, mai mult de odată a încheiat tratate şi totdeauna a fost înşelată de Poartă”[65].

Între timp zvonurile sunt tot mai acerbe şi acum ca şi la 1806 „poporul a prins a zice că ruşii au să preia Moldova din stăpânirea turcească ca şi pe Ţara leşească şi nu vor mai avea o domnie. Această prevestire era luată ca un basm de către boieri, ei fiind încredinţaţi că asta nu se va putea întâmpla vreodată, datorită condiţiilor în care ţara a fost închinată sultanului Baiazid al II-lea”[66] .

Tot la 1821 vornicul Teodor Balş îi va spune seraschierului de la Silistra „a început să-i înşire toate suferinţele ţării pricinuite de străini,

---

[62] V.Georgescu, *Memoires et projets de reforme dans le principautes roumaines 1831-1848. Avec un supliment pour les annes 1769-1830*, Bucureşti, 1972, p. 163-164.
[63] *ibidem* p. 166.
[64] *ibidem* p. 167.
[65] *ibidem* p. 168.
[66] Manolachi Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani până în zilele noastre* vol. II, Bucureşti, ed. C.Mihăescu Gruiu, Bucureşti, Editura Semne, 1998-1999, p. 249, vol. II.

precum şi drepturile ce le avea şi le nădăjduia să le fie din nou recunoscute în puterea alcătuirii lor cu Poarta şi a firmanurilor care le păstra încă de sultanul Baiazid al II-lea”[67].

Într-un proiect de constituţie redactat la 1822 se arată „Pontul 1 – Norodul Moldaviei, ce din vechime şi până astăzi a avut şi are sfinţit privileghiul slobozeniei şi acela al volniciei de a se oblădui cu ocârmuitorul său şi cu pravilele ţarei sub umbrirea prea puternicei împărăţii căreia este supusă, cere de a avea şi folosinţa acestui privilegiu întru deplină legiuire cele căzute ale dreptăţii şi în păzirea celei datornice a sa supuneri şi a credinţei sale către Inaltui Devleat”[68].

La fel memoriul cărvunarilor aprecia şi el că „Norodul Moldaviei din vechime şi până astăzi a avut şi are sfinţit privileghiul slobozeniei şi acela al volniciei de a se oblădui cu ocârmuitorul său şi cu pravilele ţarei”[69]

Ce ne arată toate aceste avalanşe de memorii şi petiţii solicitând drepturile ţării şi bazându-se pe capitulaţii ?

În primul rând că anul 1821 e un moment de răspântie[70], „un an în care întreaga societate, întreaga elită înţelege că numai refacerea situaţiei de autonomie a ţării mai poate salva naţiunea de la completa distrugere. În faţa ineficienţei Eteriei” îndată ce se va afla că ţarul îl dezavuează pe Ipsilanti boierii se vor grăbii să bată în retragere, abandonând un steag sub care se înregistraseră mai mult din interes decât din convingere”[71]. Apoi în faţa Rusiei blocată într-o intervenţie de spiritul Sfintei Alianţe. În final şi în faţa eşecului lui Tudor Vladimirescu şi al intervenţiei otomane în forţă, ce a adus jafuri şi crime înfiorătoare („Nu trecea noapte în Iaşi fără siluiri de femei, de fete, de băieţi, de bărbaţi, fără focuri, fără jafuri”[72]) clasa politică a înţeles că fără un efort imens, născut din disperare, unit şi sesizând întreaga Europă asupra situaţiei lor. Principatele sunt condamnate la dispariţie.

---

[67] *ibidem*, p. 272.

[68] D.Hurezeanu, Gh. Sbârnă – *Partide şi Curente politice în România. Programe şi orientări doctrinare – 150 de surse originale.* Bucureşti, Editura Eficient, 2000, p. 39

[69] V. Şotropa, *Proiectele de constituţie*, p. 68.

[70] P. Cornea, *Originile romatismului*, p. 161.

[71] *ibidem*, p. 37.

[72] R. Rosetti, *Amintiri*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996, p. 112.

„În primul rând (…) mulți dintre membrii clasei conducătoare vor traversa o criză de conştiință cu întinse repercusiuni care îi va pune pentru prima dată în situația de a-şi măsura răspunderea socială şi de a înțelege că existența națiunii trebuie aşezată pe alte baze. În al 2-lea rând fiindcă rolul principal îl vor juca din ce în ce mai mult după 1821, reprezentanții claselor mijlocii şi mici, oameni fără ataşamente puternice în vechea societate fanariotă, formați în spiritul renaşterii naționale şi la şcoala Europei”[73].

Din această disperare, din conştientizarea răspunderilor tuturor se naşte o mişcare unificată de apel la capitulații, spre a se pune capăt tuturor samavolniciilor a căror victime erau Principatele.

Într-o Europă dominată de legitimism şi conservatorism, de dorința reîntoarcerii la trecut, a respectului față de drepturile legitimate de secole, apelul la „capitulații”, la acte seculare ce ne restabileau drepturile era singurul apel care putea fi acceptat şi primii curs. Pentru că avea de a face cu puteri conservatoare, chiar reacționare, duşmane astfel revoluției pe care o reprimau pe plan european, Tudor (şi urmaşii săi – n.n.) tindea să apară ca luptător pentru aplicarea unor principii străvechi care ar fi trebuit puse la temelia raporturilor cu Turcia”[74]. Această tendință[75] ce se suprapune peste dorința turcilor de a îi înlătura pe greci din mecanismele lor administrative va face ca țărilor române să le fie recunoscut dreptul la domnia pământeană după peste un secol de întrerupere.

Această victorie a capitulațiilor va provoca o explozie de bucurie în societatea românească. Se părea că toate drepturile vechi vor fi restaurate, că o nouă epocă de fericire se va întoarce.

Pe cât de oribilă şi traumatizantă fusese perioada 1821/1822 pe atât de puternic a fost sentimentul de uşurare şi de speranță.

Vlădica Ilarion al Argeşului se va face ecoul acestui sentiment de bucurie că totuşi timpul nu a biruit amintirea drepturilor principatelor şi că el va apuca să le vadă restabilite prin domnia pământeană a lui Grigore

---

[73] P. Cornea, *Originile*.... p.160.

[74] vezi A. Stan, *Protectoratul Rusiei*, p. 30.

[75] vezi relatările lui Salabery care ne sfătuia să aşteptăm, căci Sf. Alianță ne va lua într-un final partea – în N. Isar, *Principatele române*, p. 236.

D. Ghica „ci mă bucur privind mai vârtos cu ochii sufletului, la ridicarea neamului din prăpastia în care mai mort zăcea, aruncat de vrăşmaşa vreme, vătămătoarea de om, surpătoarea de cetăţi şi stingătoarea de neamuri… veselindu-mă, am săltat cu duhul şi serbez ziua cea mântuitoare şi dimpreună cu mine a o serba pe toţi îndemn”[76].

Fără îndoială domniile pământene vor avea şi lipsurile lor[77] (fiscalitate ridicată, menţinerea corupţiei a unui sistem economic şi politic rigid şi înapoiat), dar totuşi în cadrul lor lupta pentru capitulaţii va înregistra nenumărate succese. Două exemple în această direcţie: lupta naţională prin intermediul capitulaţiilor purtată de Grigore Ghica şi de Ionică Tăutu.

[76] P. Cornea, *Originile*, p. 213.

[77] vezi Gh. Platon, *Istoria modernă a României,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, p. 25-38.

A. Capitulațiile în epoca renaşterii naționale (1822-1848)

Grigore Ghica se arată de la bun început un om nou pentru timpuri noi: interesat în a restabili privilegiile principatelor şi în a da un nou impuls activităților naționale, el însuşi un patriot desăvârşit şi energic, susținător al reînființării învățământului național prin opera lui Gh. Lazăr (în anii 1818-1821)[1], (ulterior al reorganizării Şcolii de la Sf. Sava[2], inițiator al trimiterii primilor bursieri români la Pisa şi ulterior la Paris[3]).

Cunoscător al evoluțiilor eteriste şi dornic în a profita de moment spre a obține recăpătarea drepturilor țărilor române numele lui se află la locul de onoare alături de cel al marilor boieri: Brâncoveanu şi Văcărescu[4] , în scrisoarea ce îl împuterniceşte pe Tudor la ridicarea norodului, iar ulterior numele lui apare pe o serie de memorii solicitând refacerea privilegiilor naționale[5]. Un astfel de trecut nu a putut decât să îl recomande partidei naționale şi să îl ajute a devenii domnitor. Odată ajuns în scaunul țării tot acest trecut i s-a impus şi l-a transformat prin deosebita sa corespondență cu cavalerul de Gentz într-un propagator al ideii capitulațiilor în mediul diplomatic european. Maniera sa decisă şi abundentă în informații, dar în acelaşi timp diplomatică îl impun atenției noastre, astăzi, ca unul dintre personajele remarcabile ale luptei pentru capitulații în perioada imediat următoare momentului 1821.

Astfel în iunie 1823, Gr. Ghica îi scria corespondentului său vienez o amplă pledoarie pentru drepturile Principatelor, atât în fața Rusiei cât şi a Turciei: „după Constituțiile (capitulațiile – n.n.) fundamentale ale principatelor, constituții care au fost sancționate formal, după ce Poarta a primit aceste

---

[1] N. Isar, *Principatele românilor în epoca luminilor.*
[2] N. Isar, *Şcoala de la Sf. Sava.*
[3] N. Isar, *Principatele române…*
[4] Gh. Platon, *Istoria modernă a României.*
[5] A. Stan, *Principatele române în epoca modernă.*

țări sub protecția sa, numirea prinților străini în administrarea țării, trebuie să fie privită ca o inovație şi ca un atentat adus tratatelor care garantează aceste Constituții, Rusia ea însăşi a propus la Kainardii dintr-un singur motiv, reînscrierea acestor vechi privilegii"[6] , acelea de a ferii principatele de intrigile greceşti. În dificilul moment al redactării acestei scrisori, domnul se confrunta atât cu diversele pretenții ale Porții cât şi cu cerința Rusiei de a se revenii la sistemul domnilor fanarioți, ambele cerințe încălcând autonomia prevăzută prin capitulații a Țărilor Române. Lucru pe care domnitorul îl face astfel cunoscut într-o nouă scrisoare din 8/20 noiembrie 1823 clar cavalerului de Gentz şi prin el curții vieneze drepturile inalienabile de care se bucură principatele: „Dorința mea e de a aduce câteva observații la partea relativă la capitulațiile celor două principate şi la pretenția contestabilă a Rusiei… Trebuie avut mult curaj sau să presupui pe cititori mai puțin instruiți pentru a vorbi de capitulațiile pe care sultanii Mahomed II, Soliman II, şi Mahomed IV le-au acordat Principatelor, sau să pretinzi că aceste capitulații pe care nimeni nu le-a văzut şi pe care nici o istorie nu le menționează au fost confirmate de tratatele dintre Rusia şi Poartă. Acesta conține două lucruri diferite: 1. Capitulațiile țării şi 2. Reconfirmarea acestor capitulații prin tratatele între Rusia şi Poartă.

Dacă dvs. înțelegeți prin capitulații o convenție formală realizată între această țară şi Poartă, aveți dreptate de a revoca existența lor, dar deoarece prințul Mircea, primul a pus Valahia sub protecția binevoitoare a Sublimei Porți, dacă acesta era prea mândră, prea impérieuse, pentru a face o convenție cu el. Sultanul Baiazid pentru a constata acest act, a socotit că face acest lucru acordându-i acestui nou tributar un hatişerif, în care, după ce a fixat tributul pe care Valahia trebuia să îl plătească anual ca preț al protecției, el a adăugat că această țară va fi guvernată întotdeauna de prinții săi după legile sale şi după tradițiile existente pe care le confirmă în întregime.

Sultanul Mahomed II a făcut şi el să fie trimis în anul (loc alb) un hatişerif în acelaşi sens, unde mai spune că turcii nu trebuie să intre în

---

[6] Vlad Georgescu, *Din corespondența diplomatică a Țării Româneşti (1823-1828)*, Bucureşti, Muzeul româno-rus, 1962, p. 79.

afacerile interne ale țării. Un alt hatişerif apăra de acuzație, citație şi judecată un supus valah în fața altui tribunal, decât acela al Principatelor.

În 1767, Sultanul Mahomed IV a trimis prințului domnitor pe atunci, Grigore Ghica, un hatişerif asemănător, îndreptat mai ales contra turcilor care urmăreau arbitrar să intre în țară.

Este de remarcat că în toate aceste firmane, Valahia este reprezentată formal ca o țară separată de restul imperiului otoman, având propriile sale legi şi guvernul său separat.

Dar actul cel mai recent şi cel mai decisiv în această privință este hatişeriful pe care bunătatea inepuizabilă a sultanului Selim al III-lea a binevoit să ni-l acorde în anul 1802. Toate tradițiile vechi, toate privilegiile țării au fost numite şi confirmate în totalitatea lor, în mod solemn şi pentru totdeauna.

Putea Sublima Poartă să recunoască mai clar constituția şi imunitățile celorlalte privilegii ale țării decât a făcut-o în maniera hatişerifului susmențional?

Şi dacă terminologia diplomatică nu îi poate da acestora termenul de capitulație cel puțin în semnificație şi formă?

Iertați, d-le unui valah, a pleda cu această ocazie, cauza cea mai importantă a patriei sale: dacă nu ar fi decât că aceste tratate încheiate între puteri ar fi inutil, ar fi chiar ridicol să mă hazardez cu observațiile mele personale în fața unui asemenea judecător. Dar cum nu este decât chestiunea hatişerifelor date de Sublima Poartă, în timpuri diferite, care s-ar putea să nu fie aşa de bine cunoscute mă alin gândindu-mă că veți găsi ardoarea mea demnă de indulgența dvs”[7] … „Dacă îmi este permis să avansez o opinie, făcând abstracție de toate aceste tratate o voi face rezumând-o astfel:

1) Principatele au incontestabil privilegiile lor separate.
2) Sublima Poartă a recunoscut şi confirmat aceste privilegii prin maniera sa, adică prin hatişerife.
3) Dacă mai e ceva la ultimul punct e că şi Rusia are maniera sa de a interveni în favoarea lor”[8] .

[7] *ibidem*, p. 96-97.
[8] *ibidem*, p. 98-99.

„Dreptul pe care Rusia îl are de a intervenii în favoarea celor două principate e din nou clar şi expres oprit”[9] (prin hatişeriful din 1802 – n.n.).

Toată această uriaşă demonstraţie este extrem de interesantă, în primul rând prin poziţia celui care o face, căci e unul din rarele cazuri când domnitorii principatelor îmbrăţişează această teorie a capitulaţiilor şi o exprimă în prim planul relaţiilor internaţionale. Apoi prin cel căruia îi e adresată, personaj cheie al diplomaţiei europene post 1815 şi câtuşi de puţin în ultimul rând prin subtilitatea cu care sunt demontate toate pretenţiile Rusiei de a impune un protectorat abuziv şi exploatator asupra Principatelor.

Dezvăluirile pe care scrisoarea le aduce în privinţa nenumăratelor vexaţiuni la care erau supuse Principatele de curtea suverană şi cea protectoare.Simţul diplomatic cu care se realizează contracararea pretenţiilor Rusiei de a crede că actele capitulaţiilor îi aparţin doar ei şi sunt înscrise doar în actele bilaterale cu Poarta. Vechimea acestor acte şi respectarea lor până în timpurile moderne sunt argumentele forte pe care Grigore D. Ghica le impune cu patos în corespondenţa sa ilustrând astfel drepturile românilor ca acte internaţionale necontestabile şi create prin efortul propriu.

Domnitorul nu ezită într-o altă scrisoare să îşi ilustreze clar conduita fermă pentru apărarea acestor acte: „Fiecare om supus al Porţii sau străin, va găsii mereu lângă mine protecţia pe care constituţiile (capitulaţiile) Principatului şi tratatele i-o acordă, dar nici o persoană să nu se amăgească că va putea obţine vreodată ceva ce va fi contrar acestor două puncte care formează baza acţiunilor mele (5/17 martie 1824)”[10] .

Şi într-adevăr în momentele de dificultate, momente în care domnitorului i se cere fermitate în apărarea capitulaţiilor el o face, astfel la 22octombrie/3noiembrie, el îi scrie lui Gentz în legătură cu purtarea lui Cuciuc-Ahmed-aga „dar era posibil ca marele agă al bestiilor turceşti să

[9] *ibidem*, p. 98.
[10] *ibidem*, p. 125.

facă în mod arbitrar o execuție când există în țară un prinț, singur deținător al acestei puteri după tratate?”[11].

Această mândrie națională de a fi român şi de a fi după tratate şi mai ales după capitulații stăpânul de necontestat al acestui principat îl va face să scrie în noiembrie 1825 cu o duritate deosebită în legătură cu relațiile sale cu Minciaki: „El (consulul rus – n.n.) a căutat în fiecare moment să mă facă să îmi amintesc, de privilegiile țării, a cărei inviolabilitate este, spune el, garantată prin tratate. I-am spus că nu e persoană în această lume mai interesată decât mine în a observa cu cea mai mare atenție aceste privilegii, binele patriei depinde de ele şi eu nu sunt străin de acest bine”[12] .

[11] *ibidem*, p. 157.
[12] *ibidem*, p. 194.

B. Ionică Tăutu şi capitulaţiile

Ionică Tăutu despre care s-a scris şi nu fără dreptate că „viaţa, faptele şi scrisele lui se topesc în legendă”[1] iar alţi autori au văzut în el „gânditorul politic care a dezvoltat ca nimeni altul teoria capitulaţiilor”[2] a avut fără îndoială sclipiri de geniu pe care puţini autori le-au înţeles şi apreciat aşa cum ar trebui. „Opiniile lui Ionică Tăutu privind evoluţia raporturilor cu Poarta şi modalităţile de asigurare a unei autonomii politice cât mai largi oferă un exemplu de ceea ce însemna în epocă capacitatea de adaptare la realităţile timpului. Calea luptei pentru emancipare politică, în condiţiile unei ţări atât de mici, cum era Moldova – şi judecata, evident, era aplicabilă şi Ţării Româneşti – nu, putea fi alta decât ceea a acţiunii paşnice, politico-diplomatice, în vederea lărgirii autonomiei politice în raporturile ei cu puterea suverană”[3].

Încă de la începutul activităţii publice în vestita sa „Strigare norodului Moldavii către boierii pribegiţi şi către Mitropolitul”[4], „unul dintre cele mai importante pamflete ale sale” el va dezbate ardenta problemă a capitulaţiilor. „Silnicili nevoi de pe dinlăuntru, cari de multe vremi ticăloşăsc pre norodul Moldavii, au fost totdeauna pentru dănsul dreptăţi legiuite ca să-şi ceară driturile ce i s-ar cuvini… Acest pământ odinioară ocârmuit de endipendanţi săi voievozi, au avut hotărările sale în întindiri, aşăzământurile sale în datorii, preveleghiurile sale în urmare, şi pravilile sale… În urmă, vreme au prelungit o epohă în cari îndesătili năvăliri a neastâmpăraţilor tătari, ce fără cuvinţă şi dreptati tulbură tihnita odihnă a acestui norod, au fost pricină cari au cerut neapărat aflari de adăpost supt vreo puteri megieşâtă. Aceasta s-au făcut de către voievodul Bogdan, care au întemeiet aşezământuri cu pre puternica Poartă othomanicească… Priveleghiile aşăzati atunce, pre cari obşte Moldavii nu conteneşti de a le

[1] Ionică Tăutul, *Scrieri social politice*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1974, p. 18.
[2] N. Isar, *Principatele Române în epoca luminilor*, p. 149.
[3] *ibidem*, p. 149.
[4] *ibidem*, p. 149.

sfinții, au avut câteva vremi de urmări… Dintr-u aceasta au născut puternica pricină de intrigă între dânşii, legiuita pricină a apărării domnilor şi sfânta datorii a pre puternicii Porții ca să pui în lucrări liniştire… atâta s-au (n.n.) schimbat aşăzatile privileghii, încât statul Moldavii acum nu esti decăt un scheletu a grozăbiei, pre cari dacă ar fi putință a-l vide acel vechi irou al acestui pământ, voevodul Ştefan cel Mari, ar veni în cel de pre urmă năcaz şi deznădăjduire”[5] . Nimic mai clar decât această descriere.

Revenind la remarcabila analiză a d-lui N. Isar „I. Tăutu demonstra că închinarea către Poartă s-a făcut cu titlu de protecție iar nu de supunere necondiționată”[6] şi o demonstra prin ilustrarea clară a situației libere a Moldovei de dinainte de închinare, libertate „supt privirea şi primirea nației învecinati”[7] şi ulterior a evoluției istorice care a dus la încheierea capitulațiilor şi ulterior la încălcarea treptată a acestor drepturi până la momentul 1821.

Singura soluție, singura posibilitate pe care autorul o vede e refacerea vechiului stat: „vechile preveleghii, însămnând toati datoriile noastre şi toati driturile, arată tot ceia ce eram datori să dăm”[8] . „În vreme ce pământul acesta au pus armile gios, au supus încredințare odihnii sale la pre puternica stăpâniri a Porții”[9] .

Cauza relelor stă tocmai în dezunirea pământenilor care nu vor şi nu ştiu să îşi apere drepturile căci dinspre partea ei „Pre puternica Poartă totdeauna au ştiut că în pământul acesta sănt la lucrare preveleghiile aşăzati, pravilile lui şi bunili rânduieli”[10].

Dacă dezunirea ar fi depăşită şi capitulațiile ar fi considerate ca un veritabil document nu numai de politică externă, dar şi de politică internă „atunce Moldavie supt un voevod patriot, cu dureri pentru statul său… împlinind toate datoriile sali către pre puternica Poartă, fără sminteală, ar fi fost unul din pământurile cele fericite”[11].

---

[5] I. Tăutu, *Scrieri…*, p. 80.
[6] N. Isar, *Principatele Române*, p. 149.
[7] I. Tăutu, *Scrieri*, p. 80.
[8] *ibidem*, p. 80.
[9] *ibidem*, p. 83.
[10] *ibidem*, p. 88.
[11] *ibidem*, p. 89.

Ionică Tăutul ne apare astfel ca unul din rarii gânditori politici care observă utilitatea capitulațiilor nu doar în apărarea drepturilor internaționale ale patriei sale, dar şi în organizarea în interior a unui nou stat, a unei noi domni capabile să facă față cerințelor secolului XIX. Era acesta drumul care va duce ulterior, în anii 1853-56 la lupta pentru unire prin agitarea problemei capitulațiilor, la unificarea celor două programe de transformare internă şi externă într-unul singur: național.

Ulterior imediat după evenimentele anilor 1821-22 el urmărea într-un „Plan pentru alcătuirea unei istorii a Moldovei în anii 1821-1821", carte ce urma a se intitula „A doua solie", următoarele idei extrem de revelatoare pentru opinia lui asupra capitulațiilor „Titlul cărții să fie: A doua solie. Pentru că în adevăr solii hotărâtoare de soarta Moldaviei, până acum au fost două. Cea dintâi în vremea domnului Bogdan, spre închinare țării sub umbra şi ocrotirea Pre Înaltei Porți şi cea al doile, acum"[12] .

Aceeaşi opinie o exprimă I. Tăutu şi în largul său răspuns „Scrisoare-pamflet împotriva marilor boieri moldoveni refugiați la Cernăuți": „Deci, îmi este iertat a vă da sfatul meu! Eu vă pun înainte că pământul nostru din învechime este închinat la prea Înalta Poartă, cu privileghiurile noastre – ce sunt desăvârşit priincioase şi folositoare; că supt umbra ei ne adăpostim cu toată ticna şi liniştirea şi nu avem răle, decât numai pre acele dintre noi, ci ne facem unul altuia; că Prea Înalta Poartă nu cere de la noi decăt birul şi supunerea; că a le împlini este cea mai legiuită datorie a noastră"[13] .

Pentru Ionică Tăutu aflat acum implicat în apărarea domniei lui Ioniță Sandu Sturza, (prin a cărui influență a devenit inițial căminar, ulterior comis şi din 1824 secretar al Capuchehaiei Moldovei la Constantinopol, deci o carieră în plină ascensiune pentru care el a renunțat la orice alte ocupații lucrative, mult mai satisfăcătoare financiar[14]) a cărui alegere el înțelesese să o sprijine şi să o salute ca o refacere

[12] *ibidem*, p. 100.

[13] *ibidem*, p. 132. vezi Valerian Popovici „Cu privire la opoziția marii boierimi împotriva lui Ioan Sandu Sturdza", domnul cărvunarilor, *Studii şi cercetări, Ştiințe Istorice*, VIII, (1957), numărul1.

[14] vezi – Studiul lui Emil. Vârtosu în Ionică Tăutul, *Scrieri social-politice.*, p. 10-18.

nesperată a drepturilor noastre vechi. Capitulațiile însemnau pentru Tăutu, a acorda Moldovei o şansă de care fusese lipsită în ultima sută de ani, şansa unei vieți normale, liniştite şi în continuă dezvoltare. Aceasta e poziția de pe care el amendează şi respinge plângerile boierilor de la Cernăuți şi Chişinău „Supt buna voință ce are marile împărat de fericirea noastră şi supt grijile unui domn patriot ne este deschis… a statornici temeiurile unei fericiri bune, pre care să o lăsăm moştenire urmaşilor”[15] .

Totuşi Ionică Tăutu nu luptă pentru impunerea ideii capitulațiilor doar în interiorul țării ci şi în exteriorul său şi dincolo de învinuirea de filo-otoman care i s-ar putea aduce el înțelege să îşi apere drepturile țării chiar față de Imperiul Otoman în care nu încetează de a vedea de altfel „partenerul” nostru natural. Astfel la 6 iunie 1824 într-o „socotință privitoare la chezăşia cerută de Marele Vizir pentru siguranța ostaşilor şi neguțătorilor turci din Moldova” el scrie: ”cu paza mărginimii (a hotarelor – n.n.) ne poate eşi şi driturile ei (ale țării – n.n.) şi, în sfârşit, cu aceasta noi singuri vom strica un însemnat privileghi al nostru. Căci a ne păzi singuri țara este a fi un stat însămnat”[16] . În continuarea aceloraşi idei concluziile sale privind necesitatea organizării cu ajutorul Porții a unui stat nou, puternic merită redată deoarece baza acestei organizări este constituită din nou de prevederile şi grija pentru capitulații: „Că nu numai ne stricăm privileghiile pe care, poate, le-au hrentuit oarecum vreme, dar le întocmim, şi ne statornicim pentru noi o îndămnare, urmaşilor le lăsăm o pricină să ne pominiască, şi străinii să continiască de a ne mai huli că pierdem prilejurile. Şi în sfârşit al 4-le. Aciastă stare ne mai aduce să fim chiar un stat stăpânitor, precum am fost după privileghiile cele vechi a țării, adecă cu adivărat şi birnic, dar de sine stăpânitor, cu pravilele şi cu puterea sa întru toate ale țării”[17] urmând cuvinte care trebuiesc înscrise cu aur căci ele ne explică viața şi faptele celui care a fost Ionică Tăutul şi lupta lui pentru drepturile neamului său cuprinse în capitulații „Aciasta este mult pentru un patriot adevărat şi pentru persoanele ce ştiu giudeca în politică”[18] . Într-o scrisoare din

[15] *ibidem*, p. 132.
[16] *ibidem*, p. 135-136.
[17] *ibidem*, p. 143-144.
[18] *ibidem*, p. 144.

1825 către Theodor Balş îşi exprimă mândria faţă de trecutul Moldovei: „strămoşii noştrii nu să legăna decât între plug şi arme. Ei sămăna trofeile, cu sângile mărturisiră supunire către Poartă şi brăzda pământul”[19] .

Aceluiaşi corespondent în 15 februarie 1826 vorbindu-i despre temeiurile şi mijloacele politicii externe a Moldovei îi spunea: „Cât pentru politica ce pre dinafară a noastră ia să închee într-un singur şi prisne articol, adecă: noi suntem un norod supus Înaltei Porți otomaniceşti, căriia dăm pe an nişte dări hotărâte şi rămânem înlăuntrul nostru slobozi despre dânsa în legia, în pravilile şi în obiceiurile noastre… Este adevărat că, după privileghiul ce ni dădusă Sultan Soliman Canoniu noi rămăsăsăm a fi aceia ce să numeşte un état soverain: avem ocărmuiria noastră, mai mai neatârnată; avem armia şi puteria noastră; putem face, precum am şi făcut, războaie şi păci cu megieşii; însămnam ceva între alte staturi şi puteam ține cu dânşile aduciri diplomaticeşti. Mica dare ce ni era însemnată a da Înaltei Porți pe an era pentru a-i ave scutiria când vrăşmaşii noştri ar fi fost mai tari”[20] . Încă o dată Tăutu exprimă aici ideea sa favorită: garanțiile date de capitulații trebuie să fie principala noastră grijă şi principalul nostru temei. Temei spre a nu fi supuşi altor state, spre a ne menține existența neatârnată şi grija spre a ne recuceri etapă cu etapă drepturile sacre obținute prin înțelegere cu Sublima Poartă. Acesta şi numai acesta este drumul datoriei, drumul politicii noastre externe pentru adevăratul ambasador al Moldovei de la 1824 la 1828 la Istambul.

Pentru Ionică Tăutu obținerea capitulațiilor este prin ea însăşi o imensă victorie.

Un fapt definitoriu al existenței naționale pe care nu ezită a îl face cunoscut şi în legăturile sale cu exteriorul, devenite după 1824, grație misiunii sale la Constantinopol mult mai frecvente şi mai facile. Legături de care înțelege să uzeze pentru a face publicitate cauzei şi istoriei naționale, astfel într-o scrisoare din 1828 el arată unui milord elementele definitorii ale existenței Moldovei: „Aceste două provincii, independente… s-au supus Imperiului Otoman în timpul… lui Soliman, dar cu condiția

[19] *ibidem*, p. 150.
[20] *ibidem*, p. 158.

expresă ca guvernelor lor să fie conservate în starea existentă, că turcii nu se vor amesteca în nici un fel în administrația lor interioară şi că religia le va fi respectată. În compensația acestor privilegii şi a suveranității protectoare a Porții cele două provincii sunt obligate de a acorda ajutor militar şi de a plăti anual un tribut… Câteva din aceste condiții există încă în integralitatea lor”[21] .

În 1828 într-o descriere a instituțiilor Moldovei el ilustra principala caracteristică a poziției politice a Moldovei: „Supusă împărăției otomaniceşti… având o cârmuire atârnată de la Înalta Poartă, dar în mărginirea privileghiilor locului, slobodă lucrătoare înlăuntru”[22] … slobodă… în felul ocârmuirii sale, Moldavie, mărturisindu-să supusă stăpânitoarei sale puteri, precum o leagă privileghiile, şi dându-şi dările rânduite. Să poate făli de împlinirea datoriilor atârnării sale”[23] .

Devenit tot mai convins după izbucnirea războiului ruso-turc din 1828-29 de necesitatea de a avea în fruntea Principatelor un domnitor tânăr, capabil să facă față situației tensionate şi bazându-se pe teoria capitulațiilor să obțină independența Moldovei, Ionică Tăutu începe o acțiune politică menită să îl transforme în domnitorul țării.

În august 1829 în cadrul unui şir de cereri adresate Rusiei şi Turciei spre a îl numi domn al Moldovei, Ionică Tăutu îşi va fundamenta cererea pe „privileghiul cel mare, ca pre domnii noştri să-i aliagă Divanul țării cu primirea opştiască a lăcuitorilor”[24] iar între argumentele forte ale acestei candidaturi arată filiația sa din logofătul Ioan Tăutul, care „au fost ambasadorul domnului Bogdan, în vremea supunerii țării la Sultan Soliman I”[25] . În cererea similară adresată Înaltei Porți, el arată din nou „Acest numit comis Ioan Tăutul este descendent direct din logofătul Tăutul, care logofăt Tăutul, fiind trimis de către voievodul Bogdan cel Bătrân, ca să închine țara noastră la Înalta Poartă a puternicii Împărății”[26] .

---

[21] *ibidem*, p. 202.
[22] *ibidem*, p. 203.
[23] *ibidem*, p. 204.
[24] *ibidem*, p. 271.
[25] *ibidem*, p. 272.
[26] *ibidem*, p. 278.

Tot în august 1829 în aceeaşi serie de acte menite să pregătească ascensiunea sa la tronul Moldovei el va scrie în „Manifest adresat către moldoveni, pentru alegerea sa ca domn al Moldovei" aceleaşi idei menite a îi lega numele de momentul cel mai mare, în opinia sa, al istoriei Moldovei şi în general a românilor: semnarea capitulațiilor. De altfel conştiința mândriei apartenenței sale la un neam pe atât de vestit cât şi de vechi l-a însoțit de la începutul carierei sale stându-i drept îndemn pentru toate faptele sale încă din 2 septembrie 1823 când se propunea înălțarea sa la rangul de mare comis făcând să se scrie despre apartenența sa la un neam „care s-au însămnat totdiauna cu credincioasăle slujbe ce au adus patriei"[27] .

Aceste slujbe nu au luat, din fericire, sfârşit odată cu prematurul şi tristul sfârşit al marelui gânditor politic în Constantinopolul anului 1830.

Generația anului '48 a înțeles şi a prețuit rolul şi mărturia lui Ionică Tăutul în sprijinirea şi regăsirea identității şi drepturilor naționale înțelegând a saluta în el pe cel ce a făcut ideea capitulațiilor să trăiască o nouă perioadă de glorie. Nu e deloc întâmplător că aproape fiecare mărturie şi amintire a urmaşilor în legătură cu Ionică Tăutu sfârşeşte prin a vorbi despre capitulații, deoarece în Moldova anului 1822 el a reprezentat ideea drepturilor românilor față de Înalta Poartă, dar şi față de ei, drepturi, „privileghiuri" cum le spune el, stabilite prin actele pe care străbunii săi le semnaseră la Constantinopol şi pe care el le vroia reîntronate în Moldova pe tron odată cu el. Candidatura lui ca să parafrazăm o expresie celebră, data de la tratatele lui Bogdan cel Orb şi el era conştient şi mândru de aceasta şi nu a ezitat să o reamintească şi contemporanilor săi devenind practic în memoria lor: omul drepturilor Moldovei. Alecu Russo va spune frumos la 1855: „Ionică Tăutu e România reînviată, mascată de toate patimile patriotice şi giucând tot acelaşi rol prin condei şi stăruințI în politică, care îl giuca Vladimirescu ca puşca plăieşească"[28] .

---

[27] *ibidem*, p. 311, vezi şi Gheorghe Agavrilioaiei, "Ionică Tăutu (1795-1830) „în Analele Ştiințifice ale Universității din Iaşi, XII (1966), nr. 2, p. 223-229.
[28] *ibidem*, p. 351.

Tot el va spune prezentând legătura indisolubilă capitulații-Tăutu: „corespondența şi documentele politice găsite la el sunt, la cunoştința noastră, singurele documente ale acei mişcări ce se afundă între trataturile de la Acherman şi Adrianopol… din mormântul lui Tăutu ne va arăta această… carte… De independență, de vechi drituri?”[29] .

În 1856 Gheorghe Tăutu va scrie în poezia sa „La mormântul lui Ioan Tăutu”:

„ …bărbatul care
Se afl-acie de toți uitat
……
Iubia Moldova, mândra lui țară
……
Ale ei drepturi statornicite
De-anticul, bravul, bunu-i străbun
Privind cu ochii cum sunt lovite
Plânge românul, plânge acum,
Strigă cu voace, cu voace tare:
Copii ai Romei, să ne unim !
Căci privilegiul ni este mare
Decât noi trebui să-l sprijinim !”[30]

Astfel intră Ionică Tăutul în istorie, luptând pentru drepturile țării sale prevăzute prin capitulații, poate e unicul exemplu când această idee a covârşit atât de mult mintea şi imaginația unui scriitor politic şi istoric român până la 1848. Şi din nou I. Missail în 1863 va aprecia: „Ceea ce n-a putut să facă Tudor cu sabia, a voit să realizeze Tăutul cu capul, cu pana”[31]. Asemănare care capătă noi valențe prin unitatea de poziție pe care cei doi au avut-o în problema capitulațiilor pe care amândoi le-au considerat singurele acte menite a garanta libertatea nației lor şi din momentul în care au înțeles aceasta nu au încetat a-i face şi pe ceilalți să creadă prin puterea convingerii lor şi nu au încetat a face aceasta şi după moarte.

[29] *ibidem*, p. 352-353.
[30] *ibidem*, p. 360.
[31] *ibidem*, p. 362.

Numele lor însemnând un singur lucru, acelaşi lucru în memoria urmaşilor: drepturile naţiunii române.[32] Grigore Ghica şi Ionică Tăutu nu erau însă singurii oameni politici care priveau capitulaţiile ca elemente de bază ale diplomaţiei româneşti şi după instaurarea domniilor pământene. Astfel, în 1823 un grup de boieri moldoveni, pro-ruşi, în scria consulului Minciaky cerând intervenţia Rusiei pentru respectarea capitulaţiilor deoarece „supuşi Turciei noi suntem în acelaşi timp supuşi la prea puternica protecţie a Rusiei, noi am fost protejaţi de tratate, avem recuperate drepturile noastre politice peste care opresiunea împietase de prea mult timp, ne-am adus aminte de drepturile noastre, cum a fost atunci când acest principat în 1529 a recunoscut suveranitatea Turciei. Reclamaţia noastră a fost bazată pe vechile noastre drepturi şi aceste cereri (domnia pământeană – n.n.) sunt sprijinite pe vechea stare de lucruri”[32]. Un an mai târziu când era clar că domnia pământeană era obţinută, patru boieri moldoveni delegaţi de domnitorul Ioniţă Sandu Sturdza îi scriau sultanului Mahmud al II-lea „Clemenţa Înălţimii Voastre în favoarea poporului moldovean e infinită, ea i-a acordat vechiul privilegiu de a avea un prinţ pământean şi toate vechile instituţii au fost recunoscute şi sancţionate”[33].

O viziune la fel de triumfalistă asupra respectării capitulaţiilor după 1822 avea şi un memoriu cuprinzând „Consideraţiuni asupra Moldovei şi Valahiei la începutul anului 1825”. „Pactul închiat iniţial de Bogdan cu sultanul Soliman asigura Principatelor liberul exerciţiu al religiei ortodoxe, conservarea legilor scrise şi a obiceiurilor.. se recunoştea independenţa Moldovei, apărată de o armată naţională, comandată de un Domnitor inamovibil şi liber în funcţia sa… aceleaşi condiţii au fost puţin mai târziu ataşate şi la suveranitatea Valahiei”[34].

Interesant este că autorul pune în aceste „Consideraţii” ca elemente ale capitulaţiilor exact cererile partidei naţionale de până la Tratatul de

---

[32] vezi şi Constantin M.-Gruiu*, Moldova (1359-1859)*, Bucureşti, Editura Semne, 1998, p. 236.

[32] D. A. Sturdza*, Documente privitoare la istoria românilor*, supl. I, vol. IV (1802-1849), Bucureşti, 1891, p. 25.

[33] *ibidem*, p. 60.

[34] *ididem*, p. 65.

la Adrianopol. Totul se regăseşte aici inclusiv cererea privind „libertatea comerţului" care ar fi fost şi ea prevăzută în capitulaţii. Aceste „Consideraţii" au în mod clar drept autor un personaj din apropierea domnitorului Ioniţă Sandu Sturdza, deoarece cuprind şi un atac virulent la adresa Rusiei: „imunităţile acordate Principatelor în acest prim pact de un necredincios, nu pot fi obţinute de la un suveran ortodox (al Rusiei – n.n.)"[35]. Adică ceea ce putuse acorda sultanul (şi se spera că va mai acorda) nu era câtuşi de puţin de aşteptat din partea Rusiei. Din tabăra boierilor opoziţionişti refugiaţi la Cernăuţi[36] veneau altfel de memorii, care bazându-se tot pe teoria capitulaţiilor protestau pentru încălcarea acestora şi ruinarea tării în timpul domniilor lui Grigore Ghica şi Ioniţă Sandu Sturdza. Astfel în 1825 ei îi scriu lui Nessel Rode: „spre a depune la picioarele tronului imperial al legitimului nostru protector prea umila noastră cerere în care expunem călcarea tuturor drepturilor şi imunităţilor noastre şi cerem să fie reintegrate vechile nostre instituţii de care Moldova s-a bucurat din timpuri imemoriale"[37].

Aceiaşi boieri îi trimit o suplică şi cancelarului Metternich în care îl roagă: „să priviţi cu bunăvoinţă cererea noastră prea umilă pe care am adresat-o şi împăratului Rusiei în care expunem încălcarea instituţiilor noastre, suspendarea drepturilor, a imunităţilor, privilegiilor cele mai sacre pe care Moldova le posedă din timpuri imemoriale, în virtutea concesiunilor pe care Înalta Poartă, suverana noastră le-a acordat. Fără aceste instituţii patria noastră nu are viitor"[38]. Tot din tabăra boierilor pro-ruşi Nicolae Rosetti Rosnovanu trimitea la Sankt Petersburg un „Memoriu adresat Rusiei" în care bazându-se din nou pe teoria capitulaţiilor cere respectarea drepturilor de autonomie ale Moldovei, retragerea trupelor turceşti şi revenirea boierilor în ţară: „un tratat a fost ca urmare închiat între Poarta otomană şi Principate, ale cărui articole se găsesc în mai multe cronici moldave (…) mai multe articole

[35] *ibidem* p. 65.
[36] vezi N. Isar, *Istoria modernă a românilor (1774-1848*), Bucureşti, Editura România de Mâine, p. 88-89.
[37] D.A. Sturdza*, Documente privitoare la istoria românilor*, supl. I, vol. IV (1802-1849), Bucureşti, 1891, p. 80.
[38] *ibidem*, p. 81.

din acest tratat sunt în vigoare până în aceste zile, pentru că nu permit turcilor să ocupe teritoriul în Moldova sub nici un pretext, de a domicilia, de a face moschei, şi să nu se amestece în administrarea internă"[39].

Chiar şi tabăra lui Ioniță Sandu Sturdza, cu toată neîncrederea masivă pe care o are față de Rusia, îi cere din timp în timp ajutorul bazându-şi demonstrația tot pe teoria capitulațiilor. Ei nu cer Rusiei o favoare care ar obliga Moldova ci doar respectarea unui drept obligatoriu pentru Poartă ca şi pentru Rusia: „Sublima Poartă e dispusă a restabili printre noi ordinea legală şi regimul distinct pe care Moldova îl posedă din timpuri imemoriale, regim pe care ea la obținut în virtutea unui pact liber consimțit, care a fost consolidat de tratatele dintre Rusia şi Poartă"[40]. Numai pe această bază Divanul Moldovei este gata a colabora cu Rusia pentru îndepărtarea armatei otomane, revenirea refugiaților şi a consulilor ruşi, adică înlăturarea efectelor revoluției din 1821. Definitorie pentru activitatea politică din Principate în perioada primilor domni pământeni rămâne: "Socotința asupra cererii de chezăşie cerută de Prea Înaltul Devlet făcută la 6 iunie 1824 la Iaşi" spre a se obține retragerea turcilor din țară şi semnată chiar de domnitorul Ioan Sandu Sturdza. „Moldova cerea ca să devie iarăşi stat stăpânitor, cum au fost după privilegiile cele vechi ale țării adică atârnat de adevărat şi birnic dar de sine stătător cu pravila şi puterea sa"[41].

Practic în aceiaşi direcție mergeau atât cererile boierilor emigranți cât şi actele lui Grigore Ghica sau Ionică Tăutu şi activitatea diplomatică a lui Ioan Sandu Sturdza. Ca de atâtea ori chiar dacă mijloacele erau diferite clasa politică românească se regăsea în acțiunea comună pe temeiul capitulațiilor.

După cum aprecia N.Iorga în al său vestit studiu „Dezvoltarea ideii unității politice a românilor „după aceasta (1821 – n.n.) se ridică o generație nouă…pătrunsă în întregime sub influența ideilor nouă din Apus, nu de patriotism muntenesc sau moldovenesc, ci de patriotism românesc[42] „iar acest patriotism îşi găsea o parte a uneltelor sale tocmai în amintirea vechilor noastre tratate cu Poarta.

---

[39] Vlad Georgescu*, Memoires*…, p. 133.

[40] *ibidem*, p. 83.

[41] E. Hurmuzaki, *Documente*, vol. X, p. 591.

[42] vezi studiul lui P.P.Panaitescu,Unificarea politică a Țărilor Române în epoca feudală, în *Studii privind Unirea Principatelor,* Bucureşti,Editura Academiei,1960, p.88.

C. Capitulațiile între 1830–1848, armă împotriva protectoratului rus

În ciuda temerilor românilor privind continua încercare a Rusiei de a le încălca drepturile, perioada se deschide în mod paradoxal,(căci evenimentele vor da dreptate celor ce se temeau) cu un gest prin care Rusia pare a încredința că va păzii capitulațiile.

Astfel în instrucțiunile redactate în numele țarului Nicolae I (1825–1855) şi trimise comisiilor de întocmire a Regulamentelor Organice „se prevedeau (...) că orice ar întreprinde adunările şi domnii contra privilegiilor Principatelor Române stabilite în tratatele şi hatişerifurile dintre cele două mari puteri, suzerană şi protectoare, se va considera ca un lucru neînființat”[1].

Se continuă vechea politică rusească, atât de bine cunoscută de români „când agenții săi se străduiră de a câştiga pe bunii şi credulii boieri pentru a obține semnăturile lor, ei nu le cântărea decât drepturile lor răsunătoare, în virtutea cărora ei aveau liberul arbitru de a scutura barbarul jug turcesc şi de a se ataşa binefăcătorului protectorat al țarilor foarte creştini şi foarte ortodocşi”[2].

Paradoxal sau nu, aceste cuvinte dure veneau chiar de la I.H. Rădulescu şi poate ele sunt acelea care îi vor pava drumul până la calitatea de lider al revoluției de la 1848.

În toată perioada ocupației „dispunând de ponderea politică şi militară în raporturile cu Turcia, Rusia reuşea să impună acesteia promisiunea de a respecta mai riguros «capitulațiile» Principatelor Romane. Limitând suzeranitatea turcească, dar sporind totodată propria ei influență în Moldova şi Țara Românească”[3].

---

[1] A. Iordache, *Principatele române*, p. 203.
[2] *ibidem* p. 199-200.
[3] A. Iordache, A. Stan, *Apărarea autonomiei*, p. 33.

Cei doi domni (numiți ulterior, la 1834) „se plasau cu fermitate pe principiul că în temeiul capitulațiilor cu puterea suzerană, Principatele Române constituiau entități statale separate de restul imperiului otoman”[4]. După extrem de lunga perioadă de ocupație rusă, puterile europene cereau: „restabilirea legalității în relațiile cu Principatele, adică o administrare autonomă a acestora concordanță cu vechile tratate, cu capitulațiile”[5].

Dorința unei contraponderi la protectoratul țarist se făcea simțită aproape pretutindeni în Europa, dar mai ales la Bucureşti unde consulul francez Lagan intervenea pe lângă superiorul său, ambasadorul francez la Constantinopol, amiralul Roussin cerându-i să tempereze Rusia „folosind perspectiva capitulațiilor care reglementau raporturile Principatelor cu Poarta”[6].

Între timp situația se tensionase şi în Principate, încă înainte de izbucnirea noului război ruso-turc, în încercarea de a profita de slăbirea puterii Rusiei în regiune spre a-i alunga pe cei mai fideli slujitori ai ei: grecii din administrația Principatelor. O anaforă generală a clerului şi boierilor din 10 iulie 1827 ajungea la domnitorul Grigore IV – Ghica (1822-1828). În document se cerea „expulzarea egumenilor străini şi înlocuirea lor cu autohtoni ca o ocazie favorabilă şi noi rugăm foarte umil Sublima Poartă, de a binevoi să confirme astfel printr-un hatişerif acele vechi privilegii ale țării”[7]. Iată deci capitulațiile întrebuințate şi spre a face ordine în țară. De altfel pe aceeaşi temă fusese trimis şi un arzmahzar la 6 noiembrie 1825 în care se ceruse „restabilirea şi menținerea privilegiilor Patriei noastre comune (şi) ca prin intervenția Alteței noastre, vechile privilegiuri ale țării vor fi respectate”[8].

---

[4] *ibidem* p.33, vezi în această direcție remarcabilul studiu al domnului Constantin Mihăescu-Gruiu, Moldova (1359-1859),Bucureşti, Editura Semne, 1998, p. 237-238.

[5] G. Meitanu, *Acțiunea diplomatică a Europei* p.24.

[6] *Apărarea autonomiei*, p.53.

[7] V. Georgescu *Mćmoire et projets* vol.II, p.172.

[8] *ibidem* p.172, pentru situația tensionată a începutului de secol XIX vezi şi Constantin C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului XIX,* Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1957.

Extrem de interesantă ne apare şi iniţiativa lui Constantin Radovici din Goleşti care pregăteşte cu acceptul domnitorului Grigore Ghica şi a cunoscutului boier Dinicu Golescu, spre a furniza românilor o imagine completă a drepturilor lor bazate pe capitulaţii „Adunare de tracturile ce s-au urmat între prea puternica împărăţie a Rusiei şi Înalta Poartă, însă numai acelea care sunt pe sama Principatelor Valahiei şi Moldovei, începute de la pacea ce s-a săvârşit la Kainargi (când s-au prefăcut drepturile noastre străvechi) şi până la cea de acum de la Akerman1826,Buda,1826."[9]

Nici Moldova nu făcuse excepţie de la acest nou val de memorii ce invoca capitulaţiile.

Astfel în ianuarie 1828 într-o lucrare intitulată: „Nouveau tableu historique et politique de la Moldavie" se reaminteau condiţiile închinării la Poartă: „Pe patul de moarte, înconjurat de cei mai buni generali şi principalii demnitari ai provinciei (Ştefan cel Mare-n.n), le arată superioritatea mereu crescută a acestui imperiu şi le dă sfatul de a urma exemplul Valahiei în a transforma ca şi ea Moldova tributară aceluiaşi imperiu care singur putea prevenii întreaga aservire a provinciei şi să îi conserve o umbră de existenţă politică.

Sultanul flatat le asigură menţinerea perpetuă a tuturor privilegiilor, drepturilor şi legilor provinciei"[10].

„Prin stipulaţiile tratatelor lui Bogdan cel orb, fiul lui Ştefan cel Mare, dreptul de suveranitate dat Porţii, nu implica pe cel de a intervenii în administrarea afacerilor interioare de provinciei"[11].

Concluzia a aproape 3 secole de la încheierea acestor legături: „Turcia prin venalitatea ministerelor sale, prin diversitatea de moravuri şi de religie pare cea mai puţin interesată de binele acestei ţări, dar era legat de o rămăşiţă de respect pentru vechile sale tratate cu Moldova"[12].

Ce ne arată toate aceste acte ? În primul rând o teamă de Rusia, o conştientizare a prezenţei sale, tot mai active în zonă şi nu întotdeauna

---

[9] V.A.Urechia*, Memoriu asupra perioadei din istoria românilor de la 1774-1786*, Bucureşti,1893.
[10] *ibidem* p.194.
[11] *ibidem* p.196.
[12] *ibidem* p.274.

binevoitoare principatelor. Apoi o conştientizare a faptului că însemnăm din ce în ce mai puțin pentru Turcia, o rămăşiță, o amintire de care se cramponează, în fața tăvălugului rusesc. Un ultim obstacol, tot mai fragil. Va urma ruperea zăgazurilor şi invazia rusă şi oficializarea ei: Regulamentul Organic, calul Troian care aneantiza orice separare între Rusia şi Principate.

Apăreau însă în acest moment noi amenințări la adresa țării. Odată cu momentul retrocedării către imperiul otoman se punea tot mai acut problema relațiilor cu puterile europene prin întrebarea dacă capitulațiile economice (le numim astfel spre ale deosebiri de capitulațiile cu caracter politic invocate de patrioții români a fi fost acordate de Poartă) sunt sau nu impozabile şi asupra Principatelor Române. Dacă acestea sunt parte integrantă a imperiului otoman şi au doar caracter de provincie privilegiată atunci actele semnate de guvernul de la Constantinopol, în speță capitulațiile economice pot fi considerate ca impuse şi asupra principatelor[13].

Dacă Principatele sunt, aşa cum susțin patrioții români şi prietenii lor europeni, țări suverane, care fără a-şi pierde acest drept, au încheiat tratate sau au primit capitulații politice, care le-au asigurat o protecție ele rămânând state independente, de rang inferior, dar nu provincii, atunci capitulațiile economice nu li se aplică.

Miza deşi poate părea doar politică (dar ce importanță are şi în acest domeniu) e extrem de importantă şi în plan economic. Beneficiind de tarife preferențiale, de scutiri şi de un statut juridic aparte supuşii puterilor străine ar putea practic lua sub control economia principatelor şi distruge imediat orice încercare de a îi da o tentă națională.

Miza deci e însăşi supraviețuirea Principatelor politic şi economic.

Conştienți de aceasta, boierii români fac apel la singura putere interesată ca nimeni altceva să nu se interfereze cu acțiunile ei în Principate: Rusia „Tot ceea ce putea contribui la binele Principatelor a fost prevăzut prin gloriosul tratat de la Adrianopole şi prin dispozițiile Regulamentelor Organice. Într-adevăr textul tratatului sus-menționat şi asigurând

[13] vezi I.C. Filitti, *Romania față de capitulațiile Turciei, în Opere,* ed. Georgeta Penelea, p.10-60.

Principatelor perfecta libertate a comerţului şi independenţa unei administraţii naţionale şi în acelaşi timp garantând toate vechile privilegii şi imunităţi, putând el însuşi germenele tuturor prosperităţilor”[14].

După această parte introductivă dedicată nu numai laudelor pentru Rusia, dar şi unei subtile atenţionări că prin introducerea capitulaţiilor economice această operă de preponderenţă rusă s-ar prăbuşii, urmează partea juridic – explicativă, bazată pe textul vechilor tratate.

„Este poate aici locul de a observa că cele două principate chiar dacă ele sunt considerate ca făcând parte din imperiul otoman în virtutea dreptului de suveranitate pe care Poarta îl exersează fără întrerupere de la finele sec. XVI (căci în 1393 sub domnia lui Baiazid I are loc prima supunere a Valahiei de către prinţul său Mircea, la suveranitatea otomană, dar întreruptă în diferite epoci prin lungi intervale de curajul prinţilor care s-au succedat şi abia din 1601 după moartea prinţului Mihai supranumit Viteazul, când suveranitatea Porţii devine stabilă şi va înceta a fi contestată, în acest timp având mereu imunităţile şi privilegiile consacrate prin capitulaţiile lor vechi (...) cele două principate s-au bucurat într-adevăr în toate timpurile de o administraţie interioară, independentă, ele întotdeauna au avut liberul exerciţiu, al legilor lor, acest drept le-a fost în mod particular asigurat prin convenţiile încheiate între ele şi Poartă în 1393, în 1460, în 1601 şi e singurul care s-a conservat intact în mijlocul vicisitudinilor pe care le-au traversat ulterior, el e garantat de toate tratatele stipulate după anul 1812 între imperiul rus şi Poarta otomană, e relatat în toate hatişerifurile emise în diferitele epoci relative la Principate.

Rezultă deci că principiul dreptului de apel invocat de subiecţii străini e incompatibil cu imunităţile Principatelor (…) şi e inaplicabil. Principatelor având în vedere diferenţa de principii legislative”[15].

„În Valahia şi Moldova din contră (faţă de Imperiul otoman) legea protejează în mod egal pe străini şi indigeni. Aceştia profită de toate avantajele care rezultă pentru Principate din imunităţile lor particulare şi din independenţa administraţiei lor”[16].

---

[14] V. Georgescu *Mĕmoires*, vol.II, p.43.
[15] *ibidem* p.48.
[16] *ibidem* p.49.

Acest citat lung din memoriul boierilor din Țara Românească grupați în Consiliul Administrativ e extrem de clarificator pentru ambianța existentă în momentul retragerii ruse şi pentru evoluția problemei capitulațiilor, pe lângă cele două tratate, tradițional invocate, se adaugă un al treilea tratat cel de la 1601 care merită o atenție specială. Acesta provine din amintirea faptelor Viteazului şi a actelor de închinare primite de Radu Şerban de la Poartă în perioada următoare (1603).

Aceste acte de închinare fuseseră iarăşi obținute ca urmare a unei adunări a țării[17] care le solicitase Porții. Amintirea s-a perpetuat şi prima mențiune a acestui tratat considerat şi integrat în categoria actelor de privilegii o avem la 1821 când un grup de boieri refugiați la Braşov o menționează într-un memoriu către țarul Rusiei[18]. Idee pe care o găsim acum reluată în acest nou memoriu.

Acest memoriu nu e nici pe departe singurul cu referire la problema capitulațiilor noastre versus cele europene[19]

Chiar şi Alexandru Chica trimite după luarea puterii un memoriu amplu, „expozeu" cum îl numeşte el invocând capitulațiile spre a pune capăt interferențelor între regimul capitulațiilor europene şi suveranitatea țării sale[20].

Şi viitorul domn Gheorghe Bibescu (1842-1848) îi va cere consulului rus Titov să solicite Constantinopolului să nu aplice țării tratatele de comerț semnate de Poartă[21].

Rusia conform Convenției de la Petersburg (ianuarie 1834) a evacuat Principatele solicitând Imperiului Otoman să restabilească relațiile cu Moldova şi Țara Românească conform „tratatelor"[22] dintre ele, dar şi dintre Principate şi Poartă.

Din acest moment începea cu un nou elan lupta împotriva protectoratului rus, momente ca opoziția lui Ion Câmpineanu, problema articolului adițional, revolta bulgară de la Brăila, conjurația confederativă

[17] vezi Stefan Stefănescu, *Istoria Românilor*, p. 123 şi *Țara Românească.*
[18] V. Georgescu, *Mĉmoires*, vol.II, p. 166.
[19] vezi - *Apărarea autonomiei,* p. 80-85.
[20] *ibidem* p. 83.
[21] *ibidem* p. 85.
[22] *ibidem* p. 49.

din Moldova, încercarea de lovitură de stat a lui Dimitrie Filipescu, revolta de la Iaşi din 1847 etc. toate oglindeau aceeaşi opoziţie faţă de încălcările statutului garantat de principate prin „tratatele de privilegii".

Cum avea să spună N. Djuvara: „inteligenţei politice şi stăruitoarei, activităţi diplomatice a unui mănunchi de mari boieri îşi datorează probabil ţările române norocul, de a nu fi fost prefăcute în simple gubernii ale împărăţiei ţarilor"[23].

Un fapt extrem de ilustrativ pentru amploarea pe care o lua menţionarea fenomenului capitulaţiilor în această epocă e şi memoriul lui Mihail Sturdza din 1 februarie 1828 care socotea că la baza relaţiilor noastre cu Poarta şi cu celelalte puteri trebuie să stea vechile tratate – capitulaţiile.

Venită din partea unui reprezentant al marii boierimi, pro-ruse această opinie similară celei exprimate de susţinătorii lui Ioniţă Sandu Sturdza, adică de clasa mijlocie şi mergând în aceeaşi direcţie cu opiniile care vor fi exprimate de tinerii generaţie de la 1848 sugerează unificarea peisajului politic în jurul lupte pentru vechile tratate.

„Instituţiile ce guvernează Moldova sunt bazate pe autoritatea capitulaţiilor acordate de guvernul otoman, care nu sunt decât o confirmare a vechii administraţii a principatelor. Orice deviere de la acest sistem primordial este o infracţiune manifestă (faţă de tratate) şi faţă de voinţa autorităţii supreme.

Sublima Poartă acordă Gospodarului administrarea Moldovei, cerându-i în acelaşi timp de a se conforma invariabil la uzajul şi drepturile tradiţionale ale acestei provincii[24].

După reinstaurarea domnilor principala problemă care va interesa societatea românească va fi depăşirea problemelor ridicate de Regulamentul Organic şi de articolul adiţional.

Adică într-un cuvânt, lupta împotriva preponderenţei exagerate a Rusiei.

În aceasta luptă se va căuta atragerea şi a puterilor străine. Care erau efectele acestor încercări? Din Iaşi, la 1 februarie 1839 Huber

---

[23] Neagu Djuvara, *Intre Orient şi occident,* p. 326.

[24] *Partide şi curente politice,* p. 46.

[25] A. Stan, *Protectoratul Rusiei* p. 46.

(consulul francez) informa pe ministrul de externe al Franței contele Mole despre o convorbire cu Mihail Sturdza în care acesta afirma necesitatea unui protectorat franco-englez spre a bloca pretențiile ruseşti de hegemonie.

Diplomatul francez se exprima în favoarea acestei idei punând la dispoziție şi o serie de informații furnizate de domnitorul Moldovei spre a atesta caracterul autonom al Statului. La loc de frunte figurau tratatul din 1711 dintre Cantemir şi Petru I şi capitulațiile din 1513 care erau menționate şi în tratatul de la Adrianopole, Ambele acte arătau că drepturile autonome ale țării erau consacrate şi în planul acordurilor internaționale[25].

Existau însă şi limite clare în susținerea poziției româneşti prin invocarea capitulațiilor „limite cel mai bine exprimate de Doré de Nion consulului francez la Bucureți: „Fiecare pas ce va îndepărtează de suzeranitatea otomană vă apropie de absorbția Rusiei”[26] .

Prudență şi iar prudență erau cuvintele cele mai frecvent invocate de reprezentanții anglo-francezi în Principate. Şi totuşi o adevărată ofensivă se desfăşura prin intermediul capitulațiilor în aceea perioadă ofensivă care va continua până la 1848 şi din care amintim doar câteva repere: publicarea acestor acte de către Felix Colson în „Le Național” republicarea tratatelor Moldovei în „Gazeta Transilvaniei”. În 28 ianuarie 1840, în Courrier francaise (la 22 noiembrie. 1839) în „Arhiva românească” (vol. II. 1845, p. 349-351).

Spre a înțelege cât de adânc înrădăcinate devin capitulațiile în această perioadă, în mentalitatea chiar a diplomaților Porții putem cita din firmanul de destituire a domnitorului Alexandru Ghica (octombrie 1842) care emanat de la Constantinopol declara ca menire a domnitorilor românii: „a pune în lucrare după rânduială şi cuviință toate dispozițiile obşteşti privitoare la deosebitele privilegii şi regulamente vechi şi noi ce s-au hărăzit de către slăviții noştri strămoşi[27].

---

[26] *ibidem* p. 174, Simona Vărzaru, *Prin Țările Române.Călători străini din secolul al XIX-lea*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1984, p.54-58.

[27] Dimitrie A. Sturdza, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. IV, Bucureşti, 1891, p. 518.

Cu alte cuvinte chiar Poarta, în această perioadă de rezistență anti-rusă, încerca a impulsiona receptarea şi respectarea capitulațiilor ca documente româno-otomane, fără legături cu Rusia[28]. Ilustrative pentru cât de conservatoare rămâneau viziunile multor oameni politici din epocă,de la care nu ne am aştepta sunt o serie de acte şi memorii pe care I. H. Rădulescu le redacta la finalul revoluției de la 1848 spre a-şi explica poziția în timpul revoluției astfel în „Memoires de la regeneration roumaine ou sur les evenemens de 1848 accomplis en Valachie", Paris, 1851 el notează că „drept vasal, eu sunt turc"[29] iar cu un an mai devreme aprecia că „eu am jurat prietenie turcilor"[30].

Prăpastia se va adânci în perioada următoare când la 4 aprilie 1855 I.H. Rădulescu scria către lordul Palmerstone cuvinte care vor fi interpretate drept o trădare a crezului național românesc: "Moldo -Valahia va rămânea totdeauna sub suzeranitatea Turciei, nimic nu o predispune a acționa altfel şi va fi gata să lupte pentru susținerea integrității Imperiului Otoman".[31]

Mai mult deşi retras după revoluție în Occident el rămâne străin de toate eforturile celorlalți revoluționari de a impune în Principate conceptul de suveranitate bazat pe capitulații, efort pe care el îl respinge „de piano": "Încerc o durere egală în a vedea violându-se autonomia noastră şi în a vedea atacată suveranitatea Turciei.Eu mă despart de compatrioții mei, pe care îi cred amăgiți de doctrine străine, atunci când ascultând de o nobilă, dar fatală înfocare, ei se indignează contra suzeranității Porții, ca urmare a ultimelor evenimente".[32]

---

[28] vezi privind opinia cabinetului de la Petersburg față de aceste încercări studiul lui Alexandru Vianu, „Rusia şi numirea primilor domni regulamentari. 1830-1840" în Analele Universității din Bucureşti (Istorie), XI (1962), p. 53-64 .

[29] I.H.Rădulescu, "*Memoires sur l Histoire de la regeneration roumaine ou sur les evenements de 1848, acomplis en Valachi*e, Paris, 1851, prefață, p. 3.

[30] *idem*, *Souvenirs et impressions d un proscript*, Paris, 1850, prefață, p. 1.

[31] *idem, Memoriu asupra Principatelor Dunărene*, Biblioteca Academiei Române, ms.Arhiva I.H.Rădulescu, I, 19, p. 1-3 ceea ce îl salvează pentru posteritate pe Heliade este faptul că scrisoarea nu a fost niciodată trimisă destinatarului, scrisoarea fiind în original cu plicul netrimis în anexele la" *Memoriu*".

[32] *idem*,"*Memoires sur l Histoire de la regeneration*..", p. 2 şi memoriul „*Turcii şi Românii*" Biblioteca Academiei Române, ms, Arhiva I.H.Rădulescu, I,17.

Justificarea acestei atitudini nu prea populară o va avea Heliade în „Încercări asupra dreptului public al Românilor sau România şi Turcia”(sub semnătura N. Russo) în care el se arată de a dreptul neîncrezător în teoria capitulațiilor şi mai ales în maniera în care compatrioții lui se puteau servii de ele, pentru el tot ceea ce se putea scoate din aceste acte fără a vătăma poziția Turcie era un bun câştigat.I.H. Rădulescu refuza însă orice trecea peste această barieră ca vătămător pentru români şi mai ales pentru autonomia lor. Toate drepturile noastre treceau pentru el prin bunăvoința Porții, şi depindeau de aceasta chiar revoluția de la 1848 era pentru el dependentă de Turcia: ”am făcut revoluția sub auspiciile suveranității otomane; a ne menține prin popol în contra voinței suveranității, ar fi a schimba caracterul constituției ce am proclamat”[33] .

Concluzia lui este clară şi dezarmantă :”chiar de m-ar strivii Poarta eu tot voi fi credincios”[34]. Aceasta este explicația luării sale de poziție la finele revoluției când în prezența lui Fuad Paşa el declară:” Mi-am îndeplinit sarcina. Capitala şi țara sunt în mâinile turcilor. Cât pentru mine mă retrag”[35].

Cazul lui Ion Heliade Rădulescu, un adevărat simbol pentru perioada 1830-1848 este extrem de relevant pentru moderația şi chiar temerea cu care oamenii timpului sunt gata a se apropia de problema suveranității turceşti asupra Principatelor. Tocmai de aceea saltul calitativ reprezentat de generația ce se afirmă în timpul revoluției este cu atât mai semnificativ.Tot în aceste declarații ale lui I.H. Rădulescu se pot observa cauzele care vor submina unitatea echipei revoluționare şi apoi a exilului de după 1848.Încăodată atitudinea față de capitulații este aceea ce explică multe din fenomenele vieții politice româneşti de la jumătatea secolului XIX.

---

[33] N.Russo (alias I.H.Rădulescu), *Încercări asupra dreptului public al Românilor sau România şi Turcia*, tomul I, 1866, p. 101 în B.A.R.ms, I.
[34] *Ibidem*, p.89.
[35] *Ibidem*, p.101.

Capitulațiile în cadrul revoluției de la 1848

Aşa cum era normal, în perioada revoluției de la 1848, capitulațiile vor fi privite ca acte menite a demonstra drepturile românilor față de Înalta Poartă şi implicit menite a crea Principatelor un statut internațional aparte. Cum spunea Mihail Kogălniceanu, ele se constituiau într-un „atestat de nobleță şi o proclamație de drepturi”[1] şi era de aşteptat ca ele să joace un rol marcant în desfăşurarea revoluției de la 1848 în Principatele Române. Principalul lor atu (acela de a ilustra dreptul românilor la autonomie internă şi la reformarea instituțiilor lor), era menit a fi folosit în lupta împotriva Regulamentelor Organice şi a organizării statuate de ele.

În fond această acțiune de folosire a teoriei capitulațiilor împotriva acestor acte constituționale impuse de Rusia începuse încă din 1829, când într-un memoriu intitulat „Cererile ce ar fi putut face Valahia şi Moldavia la un congres de prinți creştini pentru siguranția lor cea din afară şi statornicirea cea din lăuntru” autorii solicitau unirea, independența, crearea unei armate naționale, acordarea unei constituții şi alegerea unui prinț străin (în condiții ce se vor păstra practic neschimbate până la 1866) toate acestea justificate prin vechile capitulații ale căror efecte trebuiau să înceteze prin: „răscumpărarea neatârnării acestei provinții, să se îndatoreze cârmuirea locului a plăti Turchiei acum, odată pentru totdeauna o sumă de bani, ale căreia capete să poată da pe fiecare an, atâta dobândă, cât era suma ce plătia mai nainte Porței aceste două provinții împreună supt numele de dajdie”[2] .

[1] Al. Zub, *Mihail Kogălniceanu*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1984, p. 28.

[2] Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date şi mărturii*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, p. 86.

Ideea nu piere şi o regăsim opt ani mai târziu la Florian Aaron în a sa *Idee repede de istoria prinţipatului Ţării Rumâneşti*, în care analizând lupta lui Mihai Viteazul apreciază lupta eroului, deoarece: „tot folosul a fost că turcii se-nvăţară a respecta drepturile ţării până mai târziu”[3].

Doar un an mai târziu, în 1838 pe când tensiunea atinge maximum în Ţara Românească, în lupta împotriva articolului adiţional şi a încercării tot mai acerbe şi mai înverşunate a Rusiei de a prelua controlul asupra scenei politice interne a principatului. Ioan Câmpineanu şi aliaţii săi găsesc de cuviinţă a-şi baza întreaga răsturnare a pretenţiilor Rusiei de a intervenii în afacerile interne ale Ţării Româneşti tocmai în vechile drepturi câştigate de strămoşii lor prin capitulaţii.

Nicăieri mândria şi tăria naţională nu sunt mai clar statuate tocmai pe baza acestor acte, care permit încă o dată marilor noştri bărbaţi de stat să intre în focul luptei apărând autonomia naţiunii lor în faţa pretenţiilor baronului Rückman: „Supt iscăliţii rumâni ai Prinţipatului Valahii, mădulari ai Adunării Naţionale, adunaţi ca să proclame drepturile locului (ţării) lor… şi a întrebuinţa toate drepturile păstrate atât prin tratatele părinţilor lor cu Înalta Poartă, cât şi prin legile politice ale locului”. Ei se consideră aleşi a veghea „dacă legile se urmează, dacă tractaturile sunt respectate” şi drept urmare în virtutea puterilor ce le sunt încredinţate, de popor, membrii partidei naţionale decretează unirea şi independenţa precum şi caducitatea Regulamentului Organic.

Încă de la primul punct la baza acestor doleanţe şi decizii stă „siluirea cea dă curând a articolelor trei şi patru din tractatul de la 1460, legătura care era între rumâni şi Poartă să află ruptă; cu toate acestea, pentru ca să se păstreze prietenia ei, se va negocia lângă dânsa răscumpărarea birului şi dajdia ce se va prerădica la acest prilegiu”[4] .

Spre a fi clară legalitatea acestor dorinţe în faţa ţării, a naţiunilor Europei şi a curţilor de la Petersburg şi Constantinopol punctul 6 prevede:

---

[3] *ibidem*, p. 118,vezi si Florian Aaron*, Idee repede de istoria principatului Tarii Romanesti,* Bucuresti, 1835, p. 86.

[4] *ibidem,* p. 120.

„Acest act, însoțit dă o bucată giustificativă asupra drepturilor locului şi dă actul numirii suveranului se va face în patru originaluri”[5].

Felix Colson, un apropiat al partidei naționale şi în speță al lui Ioan Câmpineanu, care a urmărit întreaga desfăşurare a evenimentelor anului 1838[6] şi a fost la curent cu acțiunile românilor de luptă împotriva tendințelor expansioniste ale Rusiei îl informa pe consulul Franței la Iaşi în 28 ianuarie 1839 asupra noilor aspecte ale vieții politice din Principate „Mai înainte de 1821, românii, lăsați pradă, în ciuda tratatelor închiate de ei cu Sublima Poartă, brutalității turcilor şi tiraniei fanarioților nu se prea ocupau de treburile țării lor sub aspect politic”[7]. Ultimele evoluții internaționale însă le dădeau din nou speranța românilor de a-şi câştiga autonomia. Un alt mare cărturar şi revoluționar paşoptist, Mihail Kogălniceanu aprecia în deschiderea cursului său de istorie națională de la Academia Mihăileană din 24 noiembrie 1843, chiar dacă într-un mod voalat, sub amenințarea cenzurii, importanța capitulațiilor pentru istoria principatelor slăvind „cel de pe urmă drit ce le mai rămăsese, dritul de a fi ocârmuiți de către domni pământeni”[8] . Şi slăvind totodată la ordinul domnitorului rolul Rusiei în restaurarea capitulațiilor „pacea de la Adranopol se încheie între Rusia şi Turcia, şi drituri perdute de veacuri ni se întorc înapoi”[9].

Faptul că întreaga generație de la 1848 este conştientă de importanța capitulațiilor nu mai era de mult un secret pentru nimeni, dar cât de întinsă şi câtă amploare are folosirea lor aceasta abia acum se observă când găsim relatate informații din interogatoriile luate fruntaşului Eftimie Murgu la 30 oct. 1845 unde paradoxal găsim dovezi atestând că în lupta acestuia de luminare a românilor din Ardeal între argumentele sale figurează tocmai capitulațiile: „Iată o altă scriere cu titlul – Continuitatea politică şi epidemiştii – pe aceasta cine a redactat-o?

---

[5] *ibidem*, p. 120.
[6] vezi N. Isar, *Publicişti francezi şi cauza romanilor,* Bucuresti, Editura Academiei, 1991, p. 12-18.
[7] Cornelia Bodea, *Anul 1848*..., p. 128.
[8] *ibidem*, p. 222.
[9] *ibidem*, p. 223.

E.M.: Aceasta am cules-o eu însumi din diferite izvoare.

…….

Cui i-ai comunicat, deci, acestă scriere?

E.M.: Până acum nimănui, deoarece nu e încă terminată

Prin acest document, dumneata ai căutat să răzvrăteşti pe valahii din Comitatele Banatului, afirmând că aici nobilimea nu exista în vechime şi că proprietatea pământului era în întregime a populaţiei valahe, că drepturile acestea le-au recunoscut şi turcii"[10].

Nicolae Bălcescu în celebrul său discurs „Privire asupra stării de faţă, asupra trecutului şi viitorului patriei naţionale" va da cea mai bună definiţie asupra simbolului de speranţă şi putere pe care îl reprezenta istoria naţională (şi implicit teoria capitulaţiilor) pentru cei care vor lupta în revoluţia de la 1848: „Cum, aceste ţări române care numeră esistenţă de 18 veacuri, cum, acestă naţie peste care a trecut atâtea potopuri de naţii barbare fără a o putea înghiţi, fără a o face să-şi pearză naţionalitatea sa, care a scăpat nevătămată din grozăviile veacului de mijloc… care fu atâta vreme campionul creştinătăţii şi bulevardul civilizaţiei şi al libertăţii… cum oare vor putea a se stinge? Românii nu vor pieri! Românii nu pot pieri !"[11].

Semn predestinat al importanţei pe care capitulaţiile le vor avea în legăturile revoluţiei de la 1848 cu marile puteri şi în justificarea revoltei lor e textul scrisorilor de acreditare şi a instrucţiunilor cu care Ion Ghica este trimis la Constantinopol de fraţii Goleşti, N. Bălcescu, I.E. Rădulescu şi Brătienii: „Patrioţii români nutresc speranţa fermă de a vedea reuşind misiunea d-lui Ion Ghica, misiune care are drept scop de a face Prinţipatul să reintre în sensul adevărat al vechilor sale capitulaţii cu Sublima Poartă"[12]. În instrucţiuni se arăta: „câţiva români, dintre cei mai influenţi, dornici să păstreze intacte vechile capitulaţii care leagă Principatul de Sublima Poartă, fixează următoarele instrucţiuni… d-lui Ion Ghica:

1. Ca Principatul să fie menţinut sub egida salutară a capitulaţiilor glorioşilor sultani Baiazid Ilderim şi Mahomed al II-lea.

[10] *ibidem*, p. 252-253.
[11] *ibidem*, p. 318.
[12] *ibidem*, p. 352.

2. Ca Principatul Valahiei să aibă dreptul de autonomie, aşa cum rezultă din înseşi aceste capitulaţii şi, în consecinţă, ca Sublima Poartă să recunoască românilor dreptul de a aduce instituţiilor lor toate schimbările cerute în mod imperios de nevoile ţării, fără să prejudicieze prin aceasta prerogativelor şi supremaţiei Sublimei Porţi”[13] .

Erau aici trasate liniile directoare ale legăturilor pe care revoluţionarii români înţelegeau a impune colaborarea cu Poarta, colaborare făcută necesară de obţinerea „mijloacelor de a opune o rezistenţă comună agresiunilor ce ar putea să le vină din partea Rusiei”[14] după cum se arăta în acelaşi document. Baza acestei colaborări trebuiau să fie însă capitulaţiile, acte ce dădeau drepturi românilor la o existenţă naţională autonomă şi mai ales cel mai important şi necesar drept în momentul realizării acestor acte (17 mai 1848) dreptul la revoltă.

Nu întâmplător, considerăm noi, prima manifestare a partidei revoluţionare îşi are fundamentarea ideologică în capitulaţii, deoarece numai ele dădeau posibilitatea de afirmare a dorinţelor naţiei române, numai ele le justificau acţiunea în arena legislaţiei internaţionale şi tot nu întâmplător, odată revoluţia izbucnită vom găsii aceste acte invocate atât în preambulul Declaraţiei de la Islaz cât şi în articolele sale.

„Poporul român, încât către cele din afară nu supără pe nimeni, respectă toate puterile şi cere a respecta şi ele drepturile stipulate prin tractaturile lui Mircea şi Vlad V., recunoscute de toate tractatele închiate apoi între Înalta Poartă şi Rusia şi protestă asupra oricărei fapte ce s-a făcut în protiva acestor tractate… Această voinţă e legată, e pe credinţa tractatelor şi nu e în paguba nimănui.

Poporul român leapădă un Regulament care este în protiva drepturilor sale legislative şi în protiva tractatelor ce-i recunosc autonomia”[15].

Ulterior aproape fiecare reformă cerută, fiecare îmbunătăţire, fiecare noutate e bazată pe puterea acestor capitulaţii şi pe dreptul poporului român de „a-şi avea relaţiile de-a dreptul cu Înalta Poartă”.

---

[13] *ibidem*, p. 353.
[14] *ibidem*, p. 352.
[15] *ibidem*, p. 533-534.

Şi în enumerarea pe scurt a decretelor poporului român primul solicită: „Independența sa administrativă şi legislativă pe temeiul tractatelor lui Mircea şi Vlad V. şi neamestec al nici unei puteri din afară în cele din întru ale sale”[16].

Finalul apreciază că „Aceste decretări vin din glasul general al țării, sunt drepturi vechi ale ei, sunt după legi, sunt după tractate”[17].

Dacă revoluționarii şi-au încheiat proclamația prin cuvintele „La arme români! La armele mântuirii!”[18] devenea clar pentru cei avizați că aceste arme ale salvării erau doar capitulațiile.

Numai ele în febra revoluționară care cuprinsese Europa puteau asigura marile puteri: Franța şi Anglia că nu se dorea o rupere a echilibrului politic internațional al timpului şi o violare a dreptului internațional, din contră drepturile noastre erau drepturi bazate pe tratate internaționale.

Capitulațiile linişteau Turcia arătându-i că nu se doreşte independența şi ruperea legăturilor cu ea, ci din contră o apropiere pe baza similitudinii de interese în blocarea expansiunii ruse.

În final capitulațiile erau şi unica armă împotriva intruziunilor Rusiei în viața politică internă a Principatelor, numai invocarea lor şi a dorinței de status-quo frontalier putea dezamorsa tendința rusească de intervenție antirevoluționară, în forță. Prin invocarea lor Rusia era forțată a rămâne în expectativă, în a căuta pretexte pentru o viitoare intervenție, în a încerca să declanşeze o campanie diplomatică menită a contracara impactul respectării tratatelor internaționale de către români.

Tot capitulațiile se constituiau şi în posibilitatea clară de obținere a reformelor interne dorite de revoluționari şi în prilejul şi motivul înlăturării „odioaselor” regulamente organice.

În doar aceste câteva cuvinte puse cu un simț politic acut şi demn de remarcat revoluționarii români au câştigat partida şi dacă revoluția

---

[16] *ibidem*, p. 537.

[17] *ibidem*, p. 538.

[18] *ibidem*, p. 541, pe linia aceloraşi idei privind rolul capitulațiilor în revoluția de la 1848 vezi şi N.Iorga, *Istoria românilor. Revoluționarii*, vol.VIII, Bucureşti, 1938, p. 83-113.

din Țara Românească va rezista încă 3 luni de la momentul Islaz şi dacă va putea înscrie pagini nemuritoare de istorie, aceasta se va datora şi acestei inteligente folosiri a capitulațiilor – argument forte care nu va mai lipsi în marile acte revoluționare ale anului 1848.

Dacă în revoluția din Moldova din martie 1848 considerente ideologice siliseră a se proclama „Sfânta păzire a Regulamentelor Organice”[19] ceea ce implicit a blocat posibilitatea folosirii capitulațiilor ca argument, ele fiind acte internaționale de un prea mare renume şi de o prea puternică acțiune ce trebuia a fi folosite abia într-o fază ulterioară, a obținerii independenței şi a unirii, revoluționarii din Muntenia au ştiut a le încadra perfect în planul lor de reformare. Florian Aaron conştient de importanța folosirii internaționale a problematicii capitulațiilor îi scria chiar în 12 iunie 1848 lui G. Barițiu: „Noi suntem emancipați şi ne vom bucura de aici înainte de toate drepturile de care suntem vrednici. Înaltei Porți îi vom rămânea credincioşi, îi vom plăti tributul”[20].

Pe linia aceloraşi idei şi a dorinței de a demonstra Europei, dorința de stabilitate internațională a noului guvern revoluționar, în scurtul timp al ministeriatului sau la externe, N. Bălcescu va anunța consulii puterilor străine că „În urma dreptului de administrare internă independentă dobândit de Principatul Valahiei şi care atrage după sine în mod explicit pe acel de a-şi da legi, o nouă Constituție”[21] este proclamată.

Întreaga această primă etapă, de până la cucerirea puterii este dominată de legalism, prudență şi reverență formularistică, fiind în principal adaptată cerințelor exterioare.

---

[19] *ibidem*, p. 388.

[20] *ibidem*, p. 543.

[21] N. Bălcescu, *Opere IV, Corespondență*, Bucuresti, Editura Academiei Romane, 1964, p.88. Această formulă a lui N.Bălcescu va face carieră în diplomația anului 1848, unul din susținătorii mişcării romîneşti, francezul H.A.Ubicini o va nota astfel: ”în fond nimic nu se schimbase, națiunea nu făcuse decât să modifice administrația sa interioarăîn virtutea autonomiei pe care i-o recunoscuseră capitulațiile sale cu Poartaşi articolul V al Tratatului de la Adrianopole”, H.A.Ubicini în „*Memoire Justificatif de la revolution roumaine du 11-23 juine* 1848, Paris, 1849, p. 11-12.

După abdicarea domnitorului Gh. Bibescu începe a se face simțit un oarecare radicalism, e drept în principal al opiniei publice, nu atât al marilor figuri şi mai ales adresat în special societății româneşti, uzului intern am spune. Astfel un anume Ion Catina, într-un articol din Pruncul Român din 17 iunie 1848, declară: „Sublima Poartă nu are pentru întâea oară a face prin tractaturi şi legături tributare din parte-ne cu noi şi noi nu acum pentru întâia oară recunoaştem tractaturile Sublimei Porți de pace, d-alianță şi de protecție… Sublima Poartă recunoaşte tot acele tractaturi ce încheă cu străbunii noştri odinioară; adică ea îşi aduse aminte încă de când România avea dreptul de a nu se amesteca nimeni în viața noastră politică, dreptul de a deschide şi închea un război, independința legilor, indepindința administrației, dreptul d-avea reprezentanții noştri ori şi unde, pe urma căror drepturi România aduce omagiile ei Sublimei Porți tot cu dreptul acela reînviem şi tractatele noastre strămoşeşti în relațiile noastre de amicie cu Înalta Poartă…

Fiindcă poziția în care ne aflăm noi şi nația nu ne lasă să desvălim în largul ei această sfântă protecție, ne mărginim numai a esprima încă o dată sentimentele noastre cele tinere către Sublima Poartă şi a arăta dorința noastră"[22]. Era aici şi o amenințare voalată la adresa Porții în eventualitatea unui climat politic internațional mai favorabil sau în cazul în care ea ar fi pregetat a subscrie la programul revoluționarilor munteni. In tot cazul o luare de poziție ce privea capitulațiile ca documente folositoare într-un anumit timp şi context, dar care se pot rupe dacă anumite necesități sau rațiuni o cer. Era o expresie a radicalismului muntean în acele momente de cumpănă şi poate nu cea mai potrivită ținând cont că din acel moment Rusia începuse deja vânătoarea de pretexte menite a-i permite o viitoare intervenție în Principate.

Între timp revoluția îşi urmează cursul şi prioritare redevin problemele interne, comploturile din19 şi 29 iunie, problema agrară. În acest context survine vestea intrării trupelor ruse, peste Prut, în Moldova şi chestiunea internațională redevine ardentă ca şi rolul Capitulațiilor.

Astfel la 18 iulie, Comitetul din Cernăuți, al revoluționarilor moldoveni scăpați de persecuțiile domnitorului Mihail Sturza anunță noile sale speranțe

[22] Cornelia Bodea, *Anul 1848*, vol. I, p. 560.

revoluționarilor de la Iaşi: „Mişcarea Valahiei spre dobândirea neatârnării naționale; ajutorul ce a primit ea de piste Carpați, şi călcarea hotarelor Moldovei de către o putere ce s-au îndatorit prin tractate a o respecta; aceste trei acte însemnate au să hotărască pentru totdeauna soarta provinților dunărene, legată de chestia Orientului”[23].

Câteva zile mai târziu (la 30 iulie 1848) acelaşi comitet de la Cernăuți se adresa lui Suleiman Paşa acuzându-l pe Mihail Sturza de încălcarea capitulațiilor şi solicitând depunerea lui: „Domnul Sturza… s-au silit prin toate mijloacele să desfacă legăturile ce leagă pe Moldova către Imperiul Otoman, şi pentru ca să agiungă la scopul acesta cu țăl de a-şi asigura avuțiile dobândite prin răpire el nu s-a sfiit a se face instrumentul activ a o mulțime de lucrări ascunse şi contrarii intereselor Înaltei Porți”[24]. Din partea lor protestatarii anunță că „Moldova este pătrunsă de simțirile cele mai cordiale pentru Imperiul Otoman. Moldovenii, care prin politica lor sunt şi vor fi pururea amici credincioşi a Înaltei Porți, astăzi mai mult decât totdeauna vroesc a consolida tractatele strămoşilor lor cu Ea”[25]. Din nou capitulațiile erau şi pentru Moldova supremul mijloc de a cointeresa Poarta în obținerea ajutorului şi a autonomiei Moldovei, în a-l izola pe Mihail Sturza, partizan învederat al Rusiei şi în a-i obține demiterea, tocmai scoțând în evidență legalitatea poziției şi a plângerilor lor şi în a pune acțiunea de reformare sub auspiciile Înaltei Porți direct interesată în a-şi restabilii autoritatea în zonă.

Efervescența, mai ales doctrinară a revoluționarilor moldoveni va strălucii sub pana lui Mihail Kogălniceanu care în „Dorințele ale partidei naționale din Moldova” va da cea mai minuțioasă şi strălucitoare argumentație a drepturilor românilor în baza capitulațiilor justificând revoluția din martie 1848, dar şi pe plan mai larg autonomia, unirea şi în viitor independența națională.

Scopul acestor manifestări este pentru Kogălniceanu, următorul: „Înainte dar de toate, moldovenii protestează despre nestrămutata lor

---

[23] *ibidem*, p. 638.

[24] *ibidem*, p. 642, Popovici Valerian, *Dezvoltarea mişcării revoluționare din Moldova după evenimentele din martie 1848,* Studii şi cercetări, secția Istorie, Iaşi, V (1954) p. 1-2.

[25] *ibidem*, p. 643.

hotărâre de a nu lovi driturile cuiva, cel mai sfânt dintre aceste drituri este neatârnarea noastră din lăuntru, şi prin urmare autonomia… Această neatârnare a fost întâia condiţie a următorului tratat din 1512 prin care Moldova în domnia lui Bogdan, fiul lui Ştefan cel Mare, au cunoscut suzeranitatea Turciei… Acelaşi tratat s-au mai întărit şi la 1530 de către Soliman cel Mare şi toate hatişerifurile şi firmanurile Poartei în urmă slobozite s-au întemeiat pe aceste capitulaţii; acestea asemine s-au cunoscut şi pe toate tractatele încheiate între Turcia şi Rusiea, care declarându-se ocrotitoarea driturilor noastre. S-au îndatorit prin urmare a ne apăra şi cel mai sfânt al nostru drit, ce este neatârnarea noastră din lăuntru”[26]. Urmează apoi o lungă enumerare a tuturor actelor diplomatice ce recunosc drepturile principatelor: tratatul din 13 aprilie 1711 dintre Dimitrie Cantemir şi Petru cel Mare, tratatul de la Kuciuk-Kainargi din 1774, cel de la Iaşi din dec./ian. 1791/92, convenţia din 10 martie 1779, tratatul de la Bucureşti din 16 mai 1812, actul separat al Convenţiei de la Ackerman, proclamaţia feldmareşalului Witgenstein din 8 mai 1828 ce „făgăduieşte prinţipatelor o eczistenţă legală şi statornică după vechile drituri”[27], articolul 5 al tratatului de la Adrianopol din 1829; Hatişeriful din 1834 anunţând numirea de noi domni şi sfârşitul ocupaţiei ruseşti („aceste principate vor avea drepturile celei de sineşi legiuiri”[28]). Concluzionând „În puterea dar acestui drit de neatârnare din lăuntru de autonomie întemeeat pe titlul Moldaviei de stat Suveran, pe o întrebuinţare de veacuri şi pe toate tractatele”[29] partida naţională are nu numai dreptul la revoluţie ci şi la reformare internă liberă şi la anularea protecţiei Rusiei şi în primul rând la „neatârnarea administrativă şi legislativă în toate cele din lăuntru, fără amestec a orice puteri străine”[30] şi „pe lângă toate acestea… unirea Moldovei cu Ţara Românească pe temeiul punturilor de mai sus”[31] (în primul rând a capitulaţiilor – n.n.)

---

[26] *ibidem*, p. 650.
[27] *ibidem*, p. 651.
[28] *ibidem*, p. 651.
[29] *ibidem*, p. 652, vezi şi studiul lui Constantin M.-Gruiu, *Moldova (1359-1859),* Bucureşti Editura Semne, 1998, p.155-158.
[30] *ibidem*, p. 653.

Spune Mihail Kogălniceanu „căci tocmai pe tractate se întemeiază spre a reclama autonomia lor şi dritul de a-şi uni țările… căci articolul 5 al tractatului de la Adrianopol… prin chiar cuvintele sale, recunoaşte românilor vechile capitulații şi, prin urmare, şi cea întâi condiție a acestora, adecă dritul autonomiei”[32].

Însăşi rolul Turciei, crede Kogălniceanu şi odată cu el întreaga generație de la 1848, este acela ilustrat în „Jurnalul din Constantinopol” pe care el îl citează aici: „În Valahia şi Moldavia, curțile suzerană şi protectoriță au trimes fieştecare un comisar extraordinar, spre a se încredința acolo de starea lucrurilor şi a linişti duhurile şi a întări dacă ar fi trebuință driturile ce ele au din tractaturi”[33].

Drepturile celor două curți suverană şi protectoare „sunt mărginite… prin deosebitele tractate ce formează temelia Constituției de acum a Principatelor”[34].

Găsim tot aici o extraordinară punere a chestiunii Principatelor într-un context mai larg, juridic, descris de scrierile elvețianului Vatel „un stat slab care pentru siguranța sa se pune sub protecția unui mai puternic, şi se îndatoreşte, spre recunoştință, la mai multe îndatoriri în echivalentul acestei protecții, fără însă a se desbrăca de guvernul şi suveranitatea sa, prin acestea nu contineşte de a figura între suverani, ce nu cunosc altă lege decât dritul gintelor”[35].

Spre a ilustra suprapunerea completă a cazului românesc cu textele juridice ale elvețianului, M. Kogălniceanu se bazează pe un expozeu istoric uriaş, urmărind o singură idee, ca un fir călăuzitor de-a lungul istoriei noastre, capitulațiile şi rolul lor în subzistența națiunii române ca factor important pe scena politică internațională. Expozeul începe cu analiza de când ”au fost o vreme când Valahia şi Moldova, deşi de sute de ani puse de bunăvoie sub suzeranitatea Înalții Porți păstra încă mai toate libertățile ce li fuseseră asigurate prin tractatele lui Mircea şi a lui

[31] *ibidem*, p. 663.
[32] *ibidem*, p. 663-664.
[33] *ibidem*, p. 654-655.
[34] *ibidem*, p. 665.
[35] *ibidem*, p. 666.

Bogdan”[36] urmate de „scurta descriere a jărtfilor făcute Rusiei de către români, de la Petru cel Mare şi până în epoha cei de pe urmă campania asupra Turciei din 1828”[37] când „Rusia şi Turcia cunoscură şi întăriră principatelor Capitulațiile prin care acestea s-au fost pus sub suveranitatea Înaltii Porți, toate privileghiile şi slobozeniile ce li s-au învoit atât prin Capitulații cât şi prin tractatele închiate între ambele imperii sau prin deosebite hatişerifuri”[38] .

Toate acestea au fost însă cuvinte frumoase care nu au fost urmate şi de împliniri pe măsură. Din contra Rusia a decis să smulgă principatele pas cu pas de sub suzeranitatea Porții şi să le anexeze imperiului său în pofida dreptului clar şi imposibil de eludat al Principatelor la ființa națională. Numai contrar acestor amenințări la adresa capitulațiilor Principatelor au înțeles a se ridica revoluționarii români, de aici şi furia Rusiei care îşi vede oprite intențiile expansioniste prin crearea unui stat românesc unit al Moldovei şi Valahiei care ar face imposibil noi conflicte în zonă cu Imperiul Otoman, chezăşind pacea şi liniştea Europei.

Acest memorabil act se încheie tocmai cu rememorarea cuvintelor lui Ştefan cel Mare: „Dumnezeul părinților voştrii, însă se va îndura de lacrimile slugelor sale şi va scula dintre voi pre cineva, carele va aşeza iarăşi pre urmaşii voştri în libertatea şi puterea de mai înainte”[39] cuvinte menite a ilustra legătura între trecutul glorios, de neatârnare şi lupta din acele zile pentru recâştigarea drepturilor națiunii române. Avem fără îndoială în acest document cea mai completă analiză a drepturilor şi doleanțelor românilor în momentul 1848, expuse şi bazate în întregime pe teoria capitulațiilor. Înscrierea acestora în acte internaționale, existența lor şi ca acte bilaterale între Principate şi Poartă şi rolul lor în menținerea autonomiei națiunii române şi a drepturilor ei de-a lungul istoriei, toate servesc în a ilustra poziția de deplină legalitate a autorilor actelor revoluționare, existența unor precedente istorice şi a unei presiuni la nivelul întregii națiuni pentru a realiza reorganizarea administrativă a

[36] *ibidem*, p. 666.
[37] *ibidem*, p. 668.
[38] *ibidem*, p. 669.
[39] *ibidem*, p. 683.

Principatelor. Fără îndoială, că accentul enorm pus pe capitulații în această demonstrație e datorat şi caracterului de replică la adresa circularei cancelarului rus, Nesselrode din 19 iulie 1848 care se dorea o reiterare a recunoştinței pe care românii ar datora-o Rusiei. Nici o recunoştință, spune Kogălniceanu, drepturile noastre existau şi principalul obstacol în calea lor devenise tocmai Rusia şi intenţiile sale de cotropire.

În ultimă analiză capitulațiile devin sub pana celui mai acid scriitor politic al timpului din Moldova explicație, cauză, chezăşie, argument final. Fără aceste acte demonstrează el, nu se poate înțelege nici istoria noastră, nici prezentul, nici viitorul şi nici adevăratele cereri ale „partidei naționale". Odată ele expuse, totul devine clar şi inteligibil. În acest moment capitulațiile nu sunt doar în inima revoluției române de la 1848,(ele reprezentau revoluția încă de la proclamația de la Izlaz), ci devin însăşi cererea nației române, chezăşia unirii şi a independenței lor, a realizării refacerii legăturilor cu Europa. Încă o dată Capitulațiile semnifică tot şi explică tot, în acest extraordinar memoriu al lui Mihail Kogălniceanu.

Presa internațională va prelua aceste demonstrații manifestându-se în sprijinul revoluției române ale cărei nuanțe antiruseşti nu puteau fi trecute cu vederea: „Ceea ce trebuie să spunem este că românii nu pot să ajungă la independență decât cu concursul Germaniei, Ungariei şi Franței. Independența lor este primul termen al problemei ridicate de stabilirea turcilor în Europa; problemă în care toate puterile sunt angajate şi printre altele, mai mult decât pare s-o creadă"[40] .

Bun cunoscător al climatului internațional, Eftimie Murgu, angrenat în mişcările din Imperiul Habsburgic şi Confederația Germană îi scria în aceeaşi ordine de idei lui Nicolae Bălcescu, solicitând revoluționarilor români respectarea Capitulațiilor, singura garanție a viitorului principatelor: „Relațiunea cu Turcia să nu o clintiți; decât de la Francia să cereți şi de la Germania să vă [re]cunoască de stat suveran; aşa apoi muscalul nu-şi poate căuta mai mult pretest spre a se amesteca în treburile românilor"[41]. Ziarele din Țara Românească şi în special „Pruncul Român „ din 13 iulie, apreciază rolul Capitulațiilor în realizarea

[40] *ibidem*, p. 784.
[41] *ibidem*, p. 794.

unirii în articolul: „Unire cu Moldova… nici un român nu se va bucura pe deplin de cele dobândite până ce Moldova nu va fi liberă. Înalta Poartă care a recunoscut drepturile noastre, care a primit noua Constituție a noastră, nu va primii ca într-o singură familie să fie unii în lanțurile robiei şi alții în culmea fericirii… Moldova nu poate fi fericită până când nu va fi unită cu țara dincoace de Milcov”[42] .

În fața agitației revoluționare din întreaga Europă şi mai ales a celei din Principatele Române socotite şi mai primejdioase datorită proximității lor la 19/31 iulie „nota circulară a cabinetului rusesc către reprezentanții săi din străinătate: vorbeşte şi ea de capitulații încercând să transforme această teribilă armă a diplomației româneşti într-un avantaj pentru pozițiile ei. Demonstrația cabinetului încearcă să ilustreze tocmai tendința revoluționarilor de a eluda capitulațiile prin „răsturnarea ordinii stabilite şi unirea celor două Principate într-un singur stat, fără nici un fel de legături cu Rusia sau cu Poarta otomană. Principatele… nu sunt state recunoscute, ci pur şi simplu provincii, constituind parte integrantă dintr-un Imperiu… nu au o existență politică decât în virtutea tratatelor închiate între Poarta Otomană şi noi, tratate neavând ele însele nimic comun cu totalitatea acordurilor pe baza cărora e fondat dreptul public al Europei. Doar acestor tratate, în special celor de la Bucureşti, Ackerman şi Adrianopol, le datorează Moldova şi Valahia privilegiile adăugate sau substituite celor pe care le dețineau de la început de la vechile lor capitulații cu Poarta”[43] . Motivul condamnării e clar „uitând că majoritatea avantajelor asigurate patriei lor nu se datorează decât protecției binevoitoare a Rusiei, ei resping această protecție, pentru a face apel la aceea a altor puteri”[44] .

„Propria noastră securitate este în joc” concluzionează sumbru circulara. Şirul ideilor şi bătălia se desfăşoară din nou în jurul Capitulațiilor care apar acum în ochii cabinetului rusesc drept acte venite numai în urma eforturilor sale şi ca urmare a politicii sale de protecție şi implicit legate de aceasta. A te rupe de protectoratul rus înseamnă a renunța

[42] *ibidem*, p. 798.
[43] *ibidem*, p. 812.
[44] *ibidem*, p. 813.

şi la capitulaţii lucru pe care Rusia nu îl poate face, apreciază ipocrit circulara, fără a-şi pierde onoarea. Urmează o demonstraţie alambicată menită a arăta Europei că Principatele nu au o existenţă de sine stătătoare şi nu fac parte din dreptul public european (contrar teoriei lui Vatel ilustrată de Kogălniceanu) şi nu sunt subiecte de drept, decât în relaţia bilaterală Rusia-Înalta Poartă. „Drepturile noastre se bazează în orient pe tratate care în occident nu există”[45] încearcă a linişti opinia publică internaţională oficialităţile de la Petersburg.

Ecoul acestei note nu va fi însă cel scontat, presa franceză (Le Siĉcle) aprecia în 13 august 1848, că în opinia rusă :„Provinciile Dunărene nu sunt câtuşi de puţin un stat suveran şi independent; ele există în virtutea tratatelor, sub suzeranitatea Porţii şi protectoratul Rusiei; protectorat căreia îi datorează toate avantajele de care se bucură. De pe urma faptului că Rusia, de altfel de acord cu Poarta, acţionează în sensul restabilirii ordinii legale în Moldova şi Valahia, nu trebuie să se tragă concluzia că ţarul vrea să se amestece în afacerile interne ale statelor independente… dat fiind că Rusia nu acţionează singură, deoarece în provincii intră şi trupe turceşti, nu se poate vorbi de încălcarea tratatelor de la Bucureşti, Ackerman şi Adrianopol, ci de executarea lor”[46] şi articolul continuă în aceleaşi volte ironice demonstrând insanitatea argumentelor ruseşti în problema Principatelor şi dificultatea susţinerii lor în faţa realităţilor de pe teren.

Conştienţi de sprijinul european de care se bucurau şi în faţa primejdiei acute reprezentată de intervenţia turco-rusă în Principate, în ziua de 20 iulie/1 august 1848 are loc o imensă demonstraţie în „Câmpul Libertăţii din Bucureşti care se închie cu adoptarea unei protestaţii înaintea Europei întregi”[47] : „Românii în puterea drepturilor ce le au şi care sunt consfiinţite prin toate tratactele, şi în puterea dreptului neamurilor se sculară la 11 iunie… Românii făgăduiră, se chezăşuiră că nu numai vor respecta toate drepturile ce Poarta le are asupra Ţării Româneşti… dacă Înalta Poartă va respecta drepturile românilor… atunci românii

[45] *ibidem*, p. 815.

[46] *ibidem*, p. 820, vezi pentru sprijinul acordat cauzei rpmânilor de către presa şi revoluţionarii francezi studiul domnului N.Isar, ”*Mărturii franceze privind revoluţia de la 1848 în ŢaraRomînească* „În Revista de Istorie”, t.36, nr.5, 1983, p.464-477.

[47] *ibidem*, p. 822.

recunoscători… ii jură credință, dragoste şi supunere… dacă Înalta Poartă nu îşi va retrage trupele de pe pământul român şi că dacă va căuta prin putere armată să se amestece în trebile țării din lăuntru, atunci toate tractatele ce ecsistă se socotesc ca desființate chiar de Poartă… Că atunci națiа română este deliberată de orice îndatorire ar avea către Înalta Poartă”[48] .

Tonul acum e aspru, e dur, amintind Porții că actele invocate, capitulațiile, nu erau unilaterale ci erau un tratat cu obligații bilaterale şi încălcarea lor de către una din părți aducea şi caducitatea lor şi implicit sfârşitul dominației otomane.

Din nou în aceste momente dificile când se decidea soarta revoluției din Muntenia avem de analizat un document extrem de semnificativ intitulat: „Drepturile românilor către Înalta Poartă”, autorul lui, N. Bălcescu. Încă de la început, autorul îşi statuează foarte clar poziția: „Țara noastră românească nu fu niciodată supusă cu sabia ci de bunăvoia sa se recunoscu sub protecția turcilor. La anul 1393, părinții noştrii după ce luptară mai multe veacuri pentru independența lor cu atâtea potoape de nații barbare… se învoiră cu Mircea cel Bătrân… şi împreună închinară țara turcilor… Acest tratat… nu poate fi privit după dreptul ginților (neamurilor) altfel decât ca un tratat de protecție… care nu atrage suveranitatea ei”[49] . Era aici o aluzie clară la nota guvernului rus. Muntenia nu şi-a pierdut niciodată suveranitatea, şi-a ales doar un protector puternic pentu apărarea ei şi prin condiții bine determinate. Şi oricum „Acest tractat însă nu ținu mult: Românii iubea prea mult indepindința; ei jertfiseră prea mult pentru dânsa ca să-l poată suferii cu plăcere, oricât de nesupărător era”[50] .

„La 1460, domnul Vlad V., sfătuindu-se cu popolul trimise deputați la Adrianopole şi încheiară un tractat ale cărui articole principale sunt acestea… acest tractat nefiind nici lăsat în uitare, nici ramplasat printr-un altul mai nou, este încă în tărie şi astăzi şi singur numai hotărăşte raporturile țărei cu Înalta Poartă. El asigurează poporului dreptul de a-şi

[48] *ibidem*, p. 822.
[49] *ibidem*, p. 831-832.
[50] *ibidem*, p. 832.

da legi, dreptul d-a face răsboi şi pace; prin urmare nu poate fi privit ca un tractat de subpunere ci numai ca un tractat de protecţie, ca o alianţă neegală… Astfel privesc acest tractat toţi publiciştii Europei. <<Dacă se respectează istoria, zice învăţatul publicist Martens… apoi este învedeat că Ţara Românească n-a fost niciodată încorporată, că ea n-a pierdut niciodată caracterul esenţial al suveranităţii sale… că suveranitatea sa nu poate fi atinsă… că ea nu e datoare a recunoaşte asupră-i o putere legiuitoare străină. Ţara Românească este un stat suveran şi un tractat de protecţie, un tribut, o alianţă nepotrivită şi chiar supremaţia nu-i pot lua suveranitatea>> „[51] . Urmează apoi citatul devenit aproape sacrosant din Vatel sprijinind dreptul la suveranitate al unei ţări ce plăteşte tribut. După care începe contraatacul la presiunile Rusiei ce consideră existenţa noastră naţională ca reieşind şi fiind dependentă de înţelegerile ei cu Poarta şi implicit de protecţia ei. „Ele (Capitulaţiile – n.n.) sunt recunoscute însuşi şi de tractatele Rusiei cu Poarta deşi acestea nu pot lega întru nimic pe români, căci Rusia, fiind numai o chezaşă a drepturilor ţării, nu poate trata pentru noi şi în numele nostru”[52] .

În final N. Bălcescu opune Porţii otomane chiar propria sa recunoaştere prin articolul 8 al hatişerifului din 1834: „«Aceste principate au toate drepturile unui principat independent». Aşadar după glăsuirea tractatelor noastre cu Poarta, după dreptul gintelor şi chiar după tractatele Rusiei cu Poarta, poporul român şi-a păstrat totdeauna dreptul său de suveran… Acestea sunt fraţi români drepturile noastre… Timpul nu a venit ca să dobândim o indepindinţă absolută. Posiţia noastră politică, după tractate este încă bună, numai trebuie a fi păzită de Înalta Poartă”[53] .

Prin acest articol din „Poporul suveran” (din 2 şi 6 august 1848) N. Bălcescu continua, ceea ce realizase M. Kogălniceanu în „Dorinţele partidei naţionale…”, el creionase în clar şi afirmase public poziţia noastră în cadrul imperiului, poziţie obţinută prin lupte şi sancţionată de o istorie zbuciumată

---

[51] *ibidem*, p. 833-834.

[52] *ibidem*, p. 834.

[53] *ibidem*, p. 834,vezi Apostol Stan, Anastasie Iordache, *Apararea autonomiei Principatelor romane (1821-1859),* Bucuresti, Editura Academiei, 1987, p. 92-96.

care dă astăzi dreptul românilor la suveranitate. N. Bălcescu afirmă cu plăcere acest drept în auzul nu numai al naţiei române, dar şi al Europei şi mai ales al Imperiului Otoman, avertizat încă odată că independenţa nu e o soluţie atât timp cât siguranţa noastră e statuată prin capitulaţii. Dar acestea nu numai că oferă drepturi, dar creează şi obligaţii pentru Poartă, obligaţii pe care în noua situaţie internaţională şi sub presiunile Rusiei aceasta nu trebuie să ezite a o îndeplini. În caz contrar: „Să nu uităm că suntem datori a apăra naţionalitatea şi dreapturile noastre, de vom fi nevoiţi, chiar vărsând sângele nostru”[54] .

În faţa atitudinii conciliatoare a Porţii, conştientă de propriul său interes în a îi menaja pe revoluţionari şi în urma constituirii noii Locotenenţe domneşti acesta „Supune spre acceptare Maiestăţii sale Imperiale următoarele 22 de articole menite să slujească drept bază noilor instituţii: Independenţă administrativă şi legislativă bazată pe tratatele lui Mircea şi Vlad V., fără nici un fel de intervenţie din partea puterilor străine în administraţia internă”[55].

După cum se ştie în urma dezinteresului manifestat de marile puteri occidentale, aflate şi sub presiunea propriilor bulversări interne, Poarta otomană a fost lăsată fără un ajutor concret, în momente dificile sub presiunea continuă a Rusiei ce solicita tot mai ferm eradicarea focarului de tensiune din Muntenia[56].

La rândul ei, deşi mulţi autori au vorbit de o adevărată pactizare a Porţii cu revoluţia munteană[57] trebuiesc ilustrate clar limitele acestei colaborări orientate net şi strict anti-Rusia, şi nu de o intenţie de sprijinire a reformelor şi modernizării în spaţiul românesc. Turcia era interesată de orice ar putea slăbi influenţa rusească, de orice eveniment ce ar îndepărta acest pericol de Constantinopol, dar nu înţelegea a face prea mari concesii spre a obţine aceasta. Deşi favorabilă mişcării româneşti, Turcia nu a înţeles nimic din frenezia reformatoare a guvernului de la

[54] *ibidem*, p. 835.
[55] *ibidem*, p. 835.
[56] vezi şi D. Berindei, *Diplomaţia românească modernă*, Bucureşti, Editura Albatros, 1995, p.93-94.
[57] Vezi Apostol Stan,*Protectoratul Rusiei asupra Principatelor Romane (1774-1856*), Bucuresti, Editura Saeculum IO, 1999, p.190-197.

Bucureşti şi chiar a împărtăşit în secret temerile de agitație comunistă ale Petersburgului.

Fără teama de Rusia ea s-ar fi lansat cu plăcere, precum la 1821 în sugrumarea acestor tendințe iar în momentul în care împinsă de Rusia va trebui să facă aceasta va recurge fără prea multe menajamente la violență şi intimidare. Singurul lucru ce a temperat-o a fost neplăcerea de a face această operă de represiune la ordinul Rusiei, teama de a nu creea un nou curent anti-turc în principatele dunărene şi conştiința faptului că acțiunile sale erau atent urmărite de o Europă care îi era unicul reazăm în fața poftelor cabinetului de la Petersburg.

Proclamația lui Fuad Paşa către boierii şi locuitorii Țării Româneşti a oglindit perfect această completă lipsă de dorință a Porții de a înțelege ceea ce se întâmplase în Principate. „O revoluție izvorâtă din acel duh al comunismului… s-a ivit între voi şi au tulburat liniştea şi siguranța pacinicei înaintări de care vă bucurați până acum, prin instituțiile naționale ce Înalta Poartă v-au acordat”[58]. Dintr-o dată Capitulațiile nu mai sunt acte bilaterale ci unilaterale, izvorâte din bunăvoința Imperiului Otoman. Într-o corespondență din Bucureşti, „Gazeta de Transilvania” relata tocmai această profundă neînțelegere dezvăluită odată cu intrarea trupelor otomane în Bucureşti. „Cum se înfățişă deputația, vestitul trimis de neagră şi sângeroasă pomenire începu a citi acee hârtie prin care mai repeta încă o dată, căci tot i se părea că nu credem că a venit să aducă pacea şi buna orânduială în țară, caşi când pacea şi buna orânduială ar fi lipsit. Într-însa călcând tractatele, pretutindeni pe sultanul îl numeşte suveran în loc de suzeran; calomniind mişcarea românilor”[59].

Câteva zile mai târziu (15 septembrie) a urmat şi intrarea trupelor ruse, ale generalului Lüders pe teritoriul Țării Româneşti şi ulterior intrarea în capitală. Din nou primul interes al Rusiei este de a manevra în sensul dorit de ea capitulațiile: „actele acestui guvern închipuit (revoluționar – n.n.) nefiin potrivite nici cu instituțiile cu care se cârmuieşte acel principat în puterea tractatelor, nici cu ființa politică ce i s-a hărăzit prin aceleaşi tractate apoi Mărirea-Sa Împăratul a toată Rosia,

[58] C. Bodea, *Anul 1848 la români…*, p. 867.
[59] *ibidem*, p. 876.

în unire cu Mărirea-Sa Sultanul au hotărât a se pune grabnic capăt la asemenea neorânduieli şi a se restatornici în Țara Românească un guvern legitim pe baze întemeiate”[60] .

Se poate pune întrebarea de ce Rusia după toate problemele şi dificultățile pe care ridicarea chestiunii capitulațiilor i le-a produs, nu urmează exemplul Turciei care le trece în proclamațiile sale în umbră sau le falsifică complet conținutul.

Răspunsul nu poate fi decât unul, aceste acte continuau a reprezenta în mâinile Rusiei un act de presiune fantastic, o garanție a rolului lor (câştigat cu greu la gurile Dunării prin războaiele secolului XVIII) şi mai ales un model care extins la scara imperiului otoman îi putea aduce disoluția completă, lucru care se va încerca în 1853, când țarul va cere acordarea unui regim similar, de protecție asupra tuturor creştinilor ortodocşi din imperiu ceea ce va duce la izbucnirea războiului Crimeei. In final, capitulațiile şi respectarea lor se puteau constitui oricând aşa cum era şi acum cazul într-un excelent pretext de ocupare militară a Principatelor sau de război împotriva Porții. Pur şi simplu, la aproape un secol de la punerea lor pe tapet (în 1772) ele îşi menținеau pentru Rusia aproape întreg potențialul enorm de exploatare pentru a produce disoluția Imperiului Otoman. Astfel încât oricât de multe neplăceri îi produceau Rusiei în acele momente [existența Capitulațiilor ca o armă diplomatică în mâna reprezentanților națiunii române, ea nu a încetat nici acuma a le folosi, chiar denaturându-le, restrângându-le sensul ori aceasta se va dovedi un ajutor nesperat pentru națiunea română în marile bătălii ce vor urma revoluției.

Conştienți de importanța evocării Capitulațiilor ca argument pentru o eventuală rezistență armată reprezentanții puterilor străine, în special ai Angliei, consulul general R.G. Colquhoun îl anunța pe Stratford Canning, ambasadorul britanic la Constantinopol: „că pandurul Magheru e hotărât să reziste”[61], iar Magheru invoca în favoarea acestei rezistențe, într-o proclamație din 14 septembrie, capitulațiile „căci ne sculăm, nu ca să robim, nu ca să jefuim, ci ca să apărăm nişte legiuiri, pe care ni le-am

[60] *ibidem*, p. 880.

[61] *ibidem*, p. 885 si A.D.Xenopol, *Războaiele dintre ruşi şi turci şi înrăurirea lor asupra Țărilor Române*, Bucureşti, Editura Albatros 1992.

dat în puterea tractatelor, ce străbunii noştrii, Mircea cel Vestit şi Vlad V. încheie cu Înalta Poartă; şi aceste legiuiri nu sunt asupritoare, nu sunt tiranice; sunt umane, sunt creştine;"[62] .

Tocmai din aceste înțelegeri izvora dreptul revoluționarilor de a lupta cu arma în mână contra Porții, drept care la insistențele marilor puteri şi al grupului pro-turc al revoluționarilor (condus de I.H. Rădulescu)[63] , nu va fi însă folosit Gh. Magheru dizolvându-şi tabăra de la Râureni – Câmpul lui Traian şi refugiindu-se în Imperiul Austriac[64] .

Revoluția era practic încheiată în spațiul extra-carpatic când N. Bălcescu se hotăra să o intercaleze în marea evoluție a poporului român în studiul său „Mersul revoluției în istoria românilor", apărut în revista „România Viitoare", la Paris:

„Ce voieşte, ce strigă la 1821 poporul român, acum în picioare şi deşteptat? Poarta călcase drepturile țării; poporul cere ca ele să se consființească din nou… într-un cuvânt cere ca statul să se facă românesc… Pacea de la Adrianopol recunoaşte Capitulațiile vechi şi autonomia țării, aceea ce era un bine şi o dreaptă răsplătire a jertfelor ce românii făcură pentru ruşi în atâtea rânduri… Revoluția de la 1848 căută a reîntregii pe români numai în drepturile sale de om şi cetățean fără a căuta a-l reântregi în drepturile sale de nație. Întru aceasta ea se mărgini a cere ca Turcia să respecte vechile Capitulații recunoscute şi întărite prin Tratatul de la Adrianopol şi hatişeriful din 1834. Ea ceru asemenea ca Rusia să-şi păzească tractatele care recunosc autonomia şi independența administrativă a țării şi nesiluirea pământului ei.

Revoluția de la 1848 nu este dar în drept împotrivitoare nici Porții, nici Rusiei, de vreme ce se mărginea a cere păzirea tractatelor fără a proclama un drept nou. Românii, în bună credința lor, socoteau că aceste puteri vor fi gata a păzi sfințenia tractatelor şi nu vor putea a le tăgădui reformarea legiuirilor potrivit dreptului lor de autonomie"[65] .

Un alt revoluționar, mai puțin ilustru, G. Crețeanu, aprecia la rândul

---

[62] *ibidem*, p. 884.

[63] Al.Piru, *I.H.Radulescu* Editura Minerva, Bucuresti, 1971, p.24-26.

[64] A.N.I.C., fond Gheorghe Magheru,dosar nr.3| 1857, fila 3.

[65] N. Bălcescu, *Opere II. Scrieri istorice, politice şi economice*, Editura Academiei, Bucureşti, 1974, p. 109-110.

său într-un articol intitulat: „Scopul nostru" ca „La sentimentul de amor (față de patrie – n.n.) corespunde principiul suveranității naționale; căci cei ce își iubesc patria nu vor să o mai vadă nici într-un chip supusă. Din principiul suveranității se naşte acela al întrunirii, fiindcă este ştiut că suveranitatea pere îndată ce se înstrăinează o parte dintr-însa"[66] .

În final, analizând ce a însemnat revoluția de la 1848 trebuie să fim de acord cu G. Zane că „în epoca revoluției N. Bălcescu pune de pe o poziție nouă problema statutului internațional al Principatelor. Invocarea acestor `tratate` considerate de N. Bălcescu, fără nici o rezervă, autentice. Şi cu deplină putere încă a fost o teză de mare răsunet a revoluției române de la 1848. A servit ca temei de drept pentru fundamentul programului revoluției însăşi şi combaterea de pe pozițiile dreptului internațional a intervenției turceşti şi țariste în Principate. Ea a pătruns în literatura politică occidentală şi la un moment dat chiar turcii au acceptat-o"[67] .

Mai departe, analizând şi mai adânc impactul extern şi manevrarea în timpul revoluției de la 1848 a chestiunii capitulațiilor în interesul națiunii române, tot G. Zane mai apreciază că: „N. Bălcescu a înțeles că Țara Românească şi în primul rând, guvernul revoluționar de la 1848 trebuie să tragă toate consecințele din prevederile acestor tratate, mai întâi de toate, dreptul ei la autonomie. În numele acestui drept a combătut politica adoptată de Locotenența domnească față de intervenția turcă şi a reclamat apărarea cu orice preț a independenței țării, chiar cu armele. (La 4 martie 1850 îi scria lui A.G. Golescu, La Lieutenance inaugura son avčnement en sacrifiant par un acte public remis ŕ Soliman l'autonomie du pays"[68] – Locotenența inaugura înălțarea sa sacrificând printr-un act public remis lui Soliman, autonomia țării).

Fără îndoială acesta este cel mai mare merit al echipei revoluționare de la Bucureşti, impunerea capitulațiilor ca realitate politică la nivelul țării, la nivelul comisarilor de propagandă imprimând naționalității române, cetățenilor Țării Româneşti ideea clară că ei beneficiază de anumite drepturi față de Înalta Poartă drepturi sacre, inalienabile, smulse cu armele şi care implică Porții o anumită responsabilitate pentru țara

[66] C. Bodea, *Anul 1848...*, vol. II, p. 1197.
[67] N. Bălcescu, *op. cit.*, vol. I, p. 23.

noastră şi anumite obligaţii pe care nu le poate călca. Aceeaşi demonstraţie, transformând capitulaţiile în obiect al dreptului public internaţional le impunea ca subiect de discuţie în presa europeană, aducând la cunoştinţa opiniei publice internaţionale existenţa unui popor cu anumite drepturi la poalele Carpaţilor. Respingând cu hotărâre toate încercările diplomaţiei ţariste de a pune accentul pe tratatele moderne, realizate de ea cu Poarta în sec. XVIII şi XIX, diplomaţia românească concentrează, discuţia pe capitulaţii, ca acte istorice de care Imperiul Otoman trebuie să ţină seama şi mai ales care exclud dreptul Rusiei la intervenţie şi amestec în afacerile noastre interne.

Chiar dacă deznodământul acestei controverse diplomatice nu ne va fi favorabil, dreptul forţei fiind încă o dată mai puternic decât forţa dreptului totuşi marea evoluţie ce avea să aducă cu ea unirea principatelor era declanşată.

Întreaga Europă auzise strigătul de ajutor al românilor şi luase act de drepturile lor oglindite în capitulaţii, de acum nu mai era necesar decât un moment diplomatic favorabil pentru ca aceste drepturi să devină integrate, de facto în sistemul juridic internaţional şi să fie puse sub garanţia europeană silind astfel atât Poarta cât şi Rusia să ţină cont de ele în atitudinea lor viitoare.

Cum revoluţia de la 1848 a pregătit fără îndoială drumul spre unirea principatelor şi în plus întreaga perioadă care va urma până la 1856 va sta sub semnul activităţii unor fruntaşi ai acestui eveniment ar fi poate necesară o evaluare suplimentară, o analiză a ce au însemnat capitulaţiile în mesajul diplomatic al revoluţiei.

„O dată cu anul revoluţionar 1848 se poate vorbi de o diplomaţie românească unitară, legată de lupta pentru deplina autonomie şi apoi pentru independenţă”[69] în care rolul principal l-au jucat „capitulaţiile apocife” prin care s-a căutat să se legitimeze pretenţiile îndreptăţite la o limitare a abuzivei dominaţii otomane[70].

---

[68] *ibidem*, p. 182.

[69] D. Berindei, *Din începuturile diplomaţiei româneşti moderne*, Bucureşti, Editura Politică, 1965, p. 7-8.

Câteva exemple sunt ilustrative: la 19 iulie guvernul provizoriu îi adresa o notă lui Soliman Paşa declarându-i că: „sunt 18 secole de când românii au plătit cu sângele lor dreptul de a numii acest pământ România şi a-l lăsa moştenire glorioşilor lor fii când Înalta Poartă luase sub protecţia sa Ţara Românească şi îi asigurase independenţa în treburile interne”[71] iar Pruncul Român” (scria la 31 iulie) în articolul „Cum stau treburile noastre”?

„Credeţi că românul nu este gata să se bată când ranele robiei sângeră încă ? Cum credeţi că românul nu se bate pentru dreptul lui de autonomie pe care Mircea şi Vlad V. l-au ţinut cu sângele bătrânilor noştri”[72].

Într-o altă notă din 31 iulie guvernul Valahiei arată: „Excelenţă, când Imperiul otoman a binevoit să ne acorde protecţia sa ne-a asigurat o totală şi deplină independenţă în interior. Sultanul Baiazid şi mai târziu în 1460 Sultanul Mahomed II au consfinţit drepturile noastre pe care le-am respectat solemn. De mai multe ori drepturile noastre au fost nerecunoscute şi cu toate acestea am împletit în conduita noastră faţă de Sublima Poartă sentimentul fiului cu fidelitatea vasalului. Sperăm că (...) ea nu va lăsa niciodată să cadă în uitare tratatele lui Baiazid şi Mahomed II (...) privându-ne de drepturile noastre”[73].

La 1 august 1848 A.G. Golescu îi scria lui Robert Colquhoun (consulul britanic la Bucureşti) cea mai corectă şi succintă relatare a rolului şi importanţei capitulaţiilor la 1848.

„Opera noastră s-a desăvârşit cu mare uşurinţă pentru că am fost fermi pe drepturile noastre incontestabile care ne sunt recunoscute prin tratatele lui Baiazid, Mahomed II şi chiar prin art.5 din Tratatul de la Adrianopol”[74].

Unul din principalele organe de presă ale revoluţiei nu doar din Transilvania, dar şi din cele 2 principate extracarpatice „Gazeta de Transilvania” relata în 1848 într-o corespondenţă de la Bucureşti un plan

[70] *ibidem* p. 30.
[71] *Anul 1848*, vol.II, p. 605-606.
[72] *Anul 1848*, vol. III, p. 7.
[73] *Documente străine despre români*, p. 181-182.
[74] *ibidem* p. 171.

utopic, de intervenţie pe lângă Nicolae I, „cu puterea ce are, să mijlocească a ni se întrupa Basarabia; insistându-se asupra faptului că anexarea unei jumătăţi de Moldovă reprezintă o gravă încălcare a dreptului neamurilor", Poarta neputând ceda ce nu stăpânea, iar Imperiul ţarist „nu avea dreptate a cuprinde o provincie ce Turcia nu o putea da"[75].

Tot ei redactorii „Gazetei" vor înţelege rapid greşeala şi în special G. Bariţiu va lua o atitudine tot mai ostilă Rusiei. „El condamnase în cursul verii ocuparea Moldovei şi a Ţării Româneşti de armata rusă, ceea ce a condus la înăbuşirea revoluţiei din cele două Principate.

Bariţiu a publicat în „Gazeta de Transilvania" un fulminat articol împotriva politicii ruseşti (1848, nr. 57)[76].

La rândul său secretarul guvernului Voinescu II, explicase programul revoluţionar, inclusiv semnificaţia tricolorului, „care trezise suspiciunile comisarului otoman, drept un simbol al trecutului relaţiilor româno-otomane, bazate pe capitulaţiile voievodale pe care românii vroiau să le reactiveze"[77].

În momentul în care a început contra-acţiunea Porţii bazată pe două principii: „suveranitatea sultanului şi integritatea imperiului otoman, care presupunea că Principatele Române sunt parte integrantă a imperului, cel dintâi principiu a căzut, cum era şi firesc, din cazul locului"[78].

Ca urmare a acestei acţiuni şi a intervenţiei brutale a Rusiei la 29 iunie, consulul francez Thion şi cel prusac Richthofen urmaţi de cel austriac vor protesta pe lângă comisarul otoman: Taalat Efendi, consulul rusesc şi Secretariatul de stat al Moldovei contra violării autonomiei (bazate pe capitulaţii şi tratate) principatului moldovean[79].

În toată perioada revoluţiei, dar şi în perioada următoare principalul sprijin diplomatic a fost furnizat de ambasadele Franţei şi Marii Britanii şi de agentul prinţului Adam Czartorisky, fără a face excepţie însă nici de ambasadele Prusiei şi Austriei[80].

---

[75] *Istoria Basarabiei*, p. 48-49.
[76] L. Maior, *1848-1849 Români şi unguri,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998, p169
[77] A. Stan*, Protectoratul Rusiei*, p. 220.
[78] *România în relaţiile internaţionale*, p. 149.
[79] A. Stan, *Protectoratul Rusiei*, p. 204.

Tuturor acestor oficii „le erau trimise de la Bucureşti (...) documentele fundamentale ale revoluției, memorii istorice privitoare la capitulațiile voievodale, la autonomia Principatelor Române alterată şi anemiată după 1829 de către Rusia [81].

Chiar şi după revoluție se va scrie la fel Porții, o serie de memorii solicitându-i acesteia „circumscrierea vasalității potrivit capitulațiilor voievodale, lăsând Principatelor întreaga suveranitate internă”[82].

Un astfel de document aprecia că în cadrul revoluției de la 1848 : „el (poporul român – n.n.) nu vorbeşte într-un ton amenințător şi se ține pe drumul legilor şi al tratatelor voind a se reîntregii în drepturile lui…căci nici un Român nu va mai trăi după moartea independenței Patriei sale”[83].

Un alt memoriu din decembrie 1848,semnat de Dimitrie Brătianu pentru Foreign Office „explica revoluția română (...)evidențiind fărădelegile puterilor protectoare şi suzerană săvârşite la adăpostul falselor interpretări ale tratatelor, convențiilor şi capitulațiile încă în vigoare”[84].

Nu întotdeauna Poarta va răspunde aşa cum se spera acestor dorințe şi aşteptări. La 1856 un articol din „Journal de Constantinopole” căuta a acredita ideea dreptului de suveranitate a Imperiului otoman asupra Principatelor. Astfel se susținea că prin înlăturarea protectoratului rus, Poarta va reintra în drepturile sale asupra acestor două provincii ale Imperiului otoman care vor fii pe viitor administrate conform hattiumaiumuriilor acordate de sultan în secolele XIV; XV; XVI. Se căuta a se demonstra că relațiile dintre Poartă şi Principate nu au fost stabilite prin tratate, care presupun egalitate între statele contractante, ci prin decrete imperiale, care implică relații de la stăpân la supus (...) că

---

[80] *ibidem* p. 196-197, Beatrice Marinescu, «*Atitudinea guvernului englez față de revoluția de la 1848 din Țara Românească*» în Studia et acta Musei Nicolae Bălcescu, Bucureşti, 1971, p. 235-261.

[81] Virgil Candea,Mircea Malita,Dinu.C Giurescu,*Pagini din trecutul diplomatiei romanesti*, Bucuresti, Editura Politica, 1966, p.74.

[82] *ibidem* p.197.

[83] *1848 în România*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice Carol Grobl, 1898, p. 74.

[84] Dumitru Vitcu, *Diplomații unirii*, Bucureşti, Editura Academiei, 1979, p.164.

Principatele au fost anexate acordându-li-se anumite drepturi”[85]

Era această o idee împotriva căruia se luptase de mult. La 1839, când se pregătea Conjuația confederativă se decisese pentru principate „ocrotirea colectivă a patru puteri europene, pe lângă păstrarea suzeranității turceşti, cu excluderea însă a amestecului puterii suzerane în treburile interne, spre a se asigura autonomia țării”[86]

Mai înainte chiar cel care avea să conducă destinele Moldovei: Mihail Sturdza scria la 1 martie 1829 că „Poarta are obligația față de Moldova de a o menține în integritatea sa anterioară, fără ca niciodată să îi producă cel mai mic rapt sau separare”[87].

În timpul revoluției comisarului Porții, Taalat Eufendi i se solicitase „ameliorarea instituțiilor Principatelor o acțiune contrară a Porții fiind considerată ca „contrară spiritului capitulațiilor care recunosc Principatului dreptul de autonomie politică”[88]. La fel, ideea unei intervenții a Porții in defavoarea unei aplicării ad litteram a capitulațiilor va fi respinsă cu o vehemență deosebită de purtătorii de cuvânt ai generației 1848 [89].

Cezar Bolliac scria „Principatele Române n-au pierdut şi nici n-au înstrăinat nici unul din elementele suveranității lor. Suntem tributari Turciei.

Nimic mai mult, nimic mai puțin. În consecință rămaşi credincioşi angajamentului nostru, nu suntem noi în drept să o întrebăm cum şi l-a îndeplinit pe al său ?”[90].

O amenințare puțin voalată în aceste rânduri, dacă nu sunt respectate vechile tratate de chiar Poartă atunci avem oricând o nouă posibilitate: independența.

---

[85] Gr. Ploeşteanu, *Românii în conştiința Europei*, vol 1, TG. Mures, p. 59.
[86] Apărarea autonomiei, p. 179.
[87] V. Sotropa, *op. cit*., p. 106.
[88] *ibidem* p. 254.
[89] *ibidem* p. 176.
[90] vezi mai multe despre această generație în Anton Caragea, *Grigore Alexandru. Ghica*, Bucureşti, Editura Universității Populare, 2000 p. 60-73 şi în Florian Tucă şi N. Ionescu,” *O flacără străbate veacurile. Revoluția română de la 1848-1849”*, Bucureşti, Editura Sylvi, 1998, p. 12.

Momentul izbucnirii războiului Crimeii, moment despre care Alexandru Cretzianu scria „prezentul război s-a ivit în condiții așa de favorabile Principatelor noastre, încât îmi vine să cred că providența l-a provocat întradins pentru români, ca să le dea ocazia să facă cunoscut Europei ale lor suferințe, ale lupte, ale lor drepturi, necesitatea independenței lor şi ca să-şi dobândească rangul ce li se cuvine în marea familie a populilor civilizației”[91].

Erau pregătiți românii pentru această şansă, această oportunitate? Răspunsul favorabil ne vine din Moldova de la unul din oamenii mici ai istoriei: postelnicul Manolachi Drăghici care exact în această perioadă îşi redactează lucrarea „Istoria Moldovei” cu scopul tocmai de a susține drepturile patriei sale. Astfel el rememorează momentul semnării primelor tratate: „(Stefan cel Mare n.n) l-a îndemnat în mod special pe fiul său Bogdan, pe care îl desemnase ca moştenitor precum şi pe boieri să supuie țara în fața Porții otomane de bună voie, cerând şi ei privilegiul Valahiei… Sultanul dintr-o mare bucurie şi mulțumire care i s-a făcut prin această închinare şi supunere a domnului moldovean a şi slobozit un hatihumaiun pentru întărirea privilegiilor pe care i le-a cerut şi de care Moldova s-a folosit o bună bucată de vreme. Tot cu acest prilej sultanul i-a trimis domnului însemnele împărăteşti la fel cum le dăruise şi domnitorului din Valahia”[92].

Persistența acestei amintiri a capitulațiilor e cea care va face ca drepturile românilor să iasă învingătoare din încâlcitul ghem al chestiunii orientale („rivalitatea Rusiei sprijinită de slavi contra Europei apusene, susținută de neslavii Peninsulei Balcanului, la stăpânirea acestei provincii”[22] cum o definea Xenopol).

Această insistență va face ca la finele conferinței de la Viena (ian-martie 1855) marile puteri să adopte o poziție favorabilă principatelor prin recunoaşterea capitulațiilor. Iar la 16 decembrie 1855 Austria va trimite un ultimatum la Petersburg în care cerea „înlăturarea deplină a protectoratului rusesc şi prin urmare a oricărei drept de protecție şi amestec

[91] D. Berindei, *Din începuturile diplomației*, p.109.
[92] M.Drăghici, *Istoria Moldovei*, vol.I, p.118-119.

al Rusiei în trebile principatelor. Aceste țări să urmeze a se bucura de privilegiile lor sub suzeranitatea Porții”[93].

A.D. Xenopol apreciase că „dacă interesul Rusiei este de a supune lumea întreagă (...) al nostru, nu mai puțin sfânt, este de a ne plânge de încălcările suferite, de a protesta contra oricărei încercări care tinde a distruge (…) poporul nostru şi dacă lupta pentru existență da celui mai tare izbândă asupra celui mai slab cel puțin ea dă şi acestuia putință rezistenței şi mai la urmă (...) dacă forța răpune dreptul cel puțin rămâne acestuia mângâierea de a fi privit ca jertfă”[94].

Împotriva unei sorți rele generația de la 1848 a acceptat lupta aşa cum o vedea Xenopol. Şi a făcut bine căci ea a învins până la urmă. Jertfa nu a fost zadarnică şi grație luptei pentru recunoaşterea tratatelor forța dreptului a învins încă odată dreptul forței.

[93] A.D.Xenopol, *Războaiele*, p. 256.
[94] *ibidem,* p. 280.

Generația de la 1848: creatoare și beneficiara a capitulațiilor

A. Capitulațiile în opera lui Nicolae Bălcescu

Generația de la 1848 merită o atenție aparte datorită rolului ei de susținătoare a teoriei capitulațiilor. Prin intermediul reprezentanților ei problema vechilor tractate a cunoscut o publicitate fără precedent. Aproape toți cei care s-au ocupat de ele în această perioadă au produs opere care merită aprecierea lui Iorga de a fi, „răsărirea unei minți geniale”[1].

Pe rând personaje de prim rang precum N. Bălcescu, I. Ghica, M. Kogălniceanu s-au aplecat asupra trecutului românesc şi au scos sub forma celor mai frumoase pagini ale lui, momentele capitulațiilor.

Această generație a ştiut în fond să le redescopere, să le creeze şi să le dea poate cea mai bună definiție posibilă: „legături sui generis tari când românii erau slabi, şi slabe când românii erau tari”[2].

Operele fiecăruia dintre ei merită o analiză aparte (şi apreciate după cum nota M. Kogălniceanu în „*Historie de la Valachie”* drept atestat de nobleță şi o proclamație de drepturi”[3]). Ori în fiecare din aceste opere capitulațiile joacă un rol important în explicarea atât acelui atestat: cât şi a proclamației de drepturi. Nici unul din aceşti reprezentanți de marcă nu îşi creează opera separat, toți sunt influențați, Bălcescu de Kogălniceanu, Ghica de N. Bălcescu şi în final şi Kogălniceanu de Bălcescu. Cu toți primesc informații şi îşi analizează şi coordonează eforturile în direcția unei mai bune dezvăluiri şi apărări a trecutului patriei singurul care îi poate garanta viitorul.

[1] Al. Zub, *Mihai Kogălniceanu* (1817-1891), Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1984, p. 29.
[2] *ibidem,* p. 37.
[3] *ibidem,* p. 38.

Cea mai bună definiție a acestui efort comun al unei întregi generații este cea a lui V. Alecsandri [4] din „România literară", articolul „Jurnalismul românesc" în care arată că „în fața epohei serioase de astăzi, în mijlocul gravelor împrejurări ce se adună, înaintea presei străine care zilnic se ocupă de români, însă mai întotdeauna într-un chip ignorant sau ostil, cea mai mare nevoie pentru noi este a avea un jurnal serios, neatârnat, supus numai legilor adevărului care zilnic să proclame şi să apere driturile Principatelor recunoscute astăzi în principiu de Europa întregă"[5].

Această a fost menirea generației de la 1848, ca zilnic să proclame drepturile principatelor într-o Europă care ne cunoştea puțin, dar care trebuia să ne cunoască mai mult spre a fi interesată a ne apăra. În această acțiune extrem de dificilă generația de la 1848 a întâlnit un mare avantaj: existența acestor vechi tratate clamate şi de generațiile trecute.

Meritul ei este că a ştiut să recunoască oportunitatea şi să profite de ea la maximum. Fără capitulații nu am fi avut poate toate aceste momente de la '48, '53, '56 şi 1859, dar nici fără întâlnirea cu această generație atât de energică nu am fi avut imensa publicitate pe care teoria capitulațiilor a cunoscut-o şi care a permis României să se folosească de ele, fără întrerupere până la 1878. Să urmărim acum modul în care aceste vechi tractate – capitulațiile s-au reflectat în opera celor mai de seamă reprezentantă paşoptişti.

Nicolae Bălcescu este fără îndoială unul din cei mai celebrii reprezentanți ai generației de la '48. Energic, inteligent, creator de asociații şi societăți politice şi culturale el împleteşte activitatea națională cu cea de istoric. Era normal ca această acțiune intensă să vizeze şi problema capitulațiilor.

În epoca revoluției, N. Bălcescu pune de pe o poziție nouă problema statului internațional al Principatelor.

(...) Invocarea acestor „tratate" considerate de N. Bălcescu fără nici o rezervă autentice şi cu deplină putere încă, a fost o teză de mare răsunet a revoluției române de la 1848. A servit ca temei de drept pentru

[4] vezi şi opiniile Corneliei Bodea, *Vasile Alecsandri, ctitor de seamă al României moderne* în Studii, XXIV (1971), nr. 6.

[5] *ibidem,* p. 68.

fundamentarea programului revoluției însăşi şi combaterea de pe pozițiile dreptului internațional a intervenției turceşti şi țariste în Principate. Ea a pătruns în literatura politică occidentală şi la un moment dat chiar turcii au acceptat-o”[6] apreciază Gh.Zane.

Pentru Nicolae Bălcescu capitulațiile serveau în primul rând la a asigura un nou statut juridic principatelor, respingând orice pretenții exagerate de suveranitate sau protecție din partea Imperiului otoman sau a Rusiei. Apoi ele serveau drept un exemplu al trecutului glorios al națiunii române, a avea un tratat obținut în urma unor mari biruințe cu o mare putere a timpului servea scopului principal al generației de la ‘ 48, acela de a educa reprezentanții poporului în spiritul demnității şi al mândriei naționale.

„Încă din 1845, Bălcescu atribuie spătarului Ioan Cantacuzino propriile sale idei şi sentimente: Țara Românească este o țară liberă, ea îşi are drepturile sale... silită de împrejurări fatale. Țara Românească trebuie în urmă, să se plece, să se recunoască supt protectoratului Turciei, iar niciodată a-i fi roabă”[7] .

N. Bălcescu urmărea prin capitulații nu numai a îşi activa generația, a-i da precedente juridice pentru acțiunile ei şi a stabilii un nou statut internațional pentru Principate. Pentru el la fel de important era şi a crea cadrul pentru o nouă organizare internă a principatelor. Nu întâmplător la el tratatele cu Poarta sunt extrem de amănunțit realizate şi pline de relatări privind vechea organizare a țării organizare care nu întâmplător e similară acelei dorite de generația de la ’48[8].

Întreaga concepție a lui N. Bălcescu se regăseşte în analiza pe care el o face tratatului de la 1393.

„Acest tractat însă nu ținu mult – Românii iubea prea mult independența ei, jertfiseră prea mult pentru dânsa ca să-l poată suferi cu plăcere, oricât de nesupărător era”[9].

---

[6] N. Bălcescu, *Opere, I,* p. 22.

[7] *ibidem*, p. 23.

[8] Vezi şi opiniile cercetătoarei Nicoleta Dandu,*Un manuscris olograf al lui N.Bălcescu. Contribuții la gândirea sa privind organizarea statului român modern*.în Studii şi materiale de istorie modernă,vol.XII,Institutul de Istorie N.Iorga, Bucureşti, 1998.

[9] *ibidem*, vol.II, p. 8.

În fond aceasta e concluzia dintotdeauna a lui Bălcescu chiar dacă pe moment „poziția noastră politică după tractate, este bună, numai trebuie a fi păzită de Înalta Poartă (...) să nu uităm că suntem datori a apăra naționalitatea şi drepturile noastre de vom fi nevoiți, chiar vărsând sângele nostru: numai să rămîie tot țara românilor”[10].

Oricât de bună ar fi poziția noastră, chiar dacă vremurile ne îndeamnă a o păstra, este necesar să fim oricând pregătiți a obține independența. Alt element important, alături de Mihail Kogălniceanu, N.Bălcescu e primul care se interesează şi de poziția Moldovei din punct de vedere al capitulațiilor.

El ştie că în vremea lui Tăutu şi a lui Bogdan Orbul, moldovenii supunându-se de bună voia lor împărăției otomane, voința sultanului e ca bisericile şi religia lor să fie nevătămate”[11].

N. Bălcescu a preluat aceste tratate de la Dionisie Fotino (cel din 1393), pe cel din 1460 – de la Wilkinson, şi ambele reluate de la Kogălniceanu,(pe care amănunt picant, Bălcescu îl considera un ticălos şi un trădător)[12] şi ulterior de la Felix Colson (la rândul său Felix Colson a preluat informația , pentru articolele sale, de la Kogălniceanu).

Datorită influenței lui N. Bălcescu „teza dreptului de autonomie a Principatului prin invocarea unor tratate internaționale este, într-o anumită măsură proprie revoluției din Țara Românească”[13].

Abia ulterior M. Kogălniceanu va aduce şi el problema tratatelor în discuție cu privire la situația din Moldova, în august 1848 „N. Bălcescu a înțeles că Țara Românească şi în primul rând guvernul revoluționar de la 1848 trebuie să tragă toate consecințele din prevederile acestor tratate…La 4 martie 1850 el îi scria lui A.G. Golescu cu indignare şi socotind aceasta ca o trădare a tuturor idealurilor revoluției faptul că:„Locotenența inaugura înălțarea sa prin sacrificarea printr-un act politic remis lui Soliman autonomia țării”[14].

---

[10] *ibidem*, p. 11.
[11] *ibidem*, p. 111-112.
[12] *ibidem*, p. 181.
[13] *ibidem*, p. 181.
[14] *ibidem*, p. 182.

Prin intermediul capitulațiilor, N. Bălcescu a combătut politica locotenenței domneşti, intervenția turcă ulterior cea rusă solicitând apărarea cu orice preț a independenței[15].

În 2 august 1848 N. Bălcescu îşi va preciza iar opiniile față de capitulații în articolul „Drepturile românilor către Înalta Poartă", articol în care repudiază în fapt şi suzeranitatea turcească şi protectoratul țarist….pentru turci recunoaşte numai obligațiile pe care principatul şi le-ar fi asumat în baza vechilor capitulații"[16]

Aceste opinii aveau o largă circulație şi în rândul celorlalți participanți la actul de guvernare, chiar şi I.H. Rădulescu pe care N. Bălcescu nu îl aprecia prea mult[17] avea idei asemănătoare declarând despre „constituția - proclamație de la Izlaz" că: „toată constituția nu se bazează decât pe vechile drepturi şi vechile tradiții care au guvernat această țară"[18].

Interesantă de observat este si veşnica influență pe care Tudor Vladimirescu şi revoluția de la 1821 au avut-o asupra lui N. Bălcescu.

Conştiința importanței pe care capitulațiile au avut-o la 1821 şi în victoria care a urmat: instaurarea domniilor pământene şi refacerea parțială a drepturilor țării la făcut pe Bălcescu a dorii să reia aceste instrumente în scopul de a le folosii cu cel puțin tot atâta succes cât Tudor Vladimirescu.

Astfel în „Chestiunea economică în Principatele Danubiene" el nota „Poporul l-a pus în fruntea revoluției pe Vladimirescu. Acesta a început prin a clama devotamentul țării față de Poartă, dar solicita „ca Poarta să redea țării drepturile sale vechi, să îi alunge pe fanarioți"[19].

Iar în „Mersul revoluției în istoria românilor" (Paris 6 septembrie 1850) el va evidenția încă odată legătura între 1848-1821 şi capitulații: Ce voieşte? Ce strigă la 1821 poporul român, acum în picioare şi deşteptat"?

---

[15] *ibidem*, p. 182.
[16] *ibidem*, p. 208.
[17] V. Alecsandri, *Scrisori către I. Ghica*, Bucureşti, Editura Fundației. Culturale Române
[18] N. Bălcescu, *Opere, II*, p. 210.
[19] *ibidem*, p. 57.

Poarta călcase drepturile ţării poporul cere ca să le consfiinţească din nou….într-un cuvânt cere ca statul să se facă românesc.[20] Interesant este că N. Bălcescu e primul care încearcă să facă o analiză a rolului şi importanţei capitulaţiilor, a vechilor tratate – în istoria României. După momentul 1821 urmează 1829 „pacea de la Adrianopol, recunoaşte capitulaţiile vechi şi autonomia ţării, aceea ce era un bine şi o dreaptă răsplătire a jertfelor ce românii făcuseră pentru ruşi în atâtea rânduri”[21]

Urmează apoi momentul 1848: care „caută a reintregi pe români, numai în drepturile sale de om şi de cetăţean, fără a căuta a-l reintregi în drepturile sale de naţiune. Întru această ea se mărginii a cere ca Turcia să respecte vechile capitulaţii recunoscute şi întărite prin tratatul de la Adrianopol şi hatişeriful din 1834. Ea ceru asemenea ca Rusia să-şi păzească tractatele care recunosc autonomia şi independenţa administrativă a ţării şi nesiluirea pământului ei.

Revoluţia de la 1848 nu este dar în drept împotrivuitoare nici Porţii, nici Rusiei, de vreme ce se mărginea a cere păzirea tratatelor, fără a proclama un drept nou. Românii, în bună credinţa lor socoteau că aceste puteri vor fi gata a păzi sfinţenia tratatelor şi nu vor putea a le tăgădui reformarea legiuirilor potrivit dreptului lor de autonomie”[22].

Iată-l deci pe N. Bălcescu ca adevărat precursor, iniţiator al proiectului nostru a analiza istoria modernă a României prin perspectiva luptei pentru capitulaţii.

Astfel înţelegem de ce în aproape fiecare pagină scrisă de el la 1848 vedem în ele problema vechilor tratate[23].

Astfel la 13 iunie el anunţă consultatele puterilor străine de la Bucureşti: „Drept urmare a dreptului de administraţie internă, independentă, acordat Principatului Valahiei şi care aduce explicit, dreptul de a da legi, o nouă constituţie a fost acordat”[24].

---

[20] *ibidem*, p. 109, vezi şi Stelian Vasilescu,”*Publicişti precursori ai Marii Uniri”,* Timişoara, Editura Facla,1988, p. 65-84.

[21] *ibidem*, p.109.

[22] *ibidem,* p.110.

[23] vezi şi opiniile lui G.G.Florescu *în Unele aspecte ale concepţiei lui N.Bălcescu despre suveranitatea Ţărilor Române*, Studii şi Cercetări Juridice, Bucureşti, Editura Academiei, 1961, anul VI, 4, p.606.

[24] N.Bălcescu,*Opere*, vol. IV, p. 35.

La 16 iulie tot el îi scrie lui Ion Ghica, trimis la Constantinopol spre a apăra cauza revoluției: El (Soliman Paşa trimisul Porții n.n.) trebuie să declare de vine ca prieten sau ca inamic, de voieşte a recunoaşte dreptul nostru de a ne da legi şi autonomia țării”[25].

La finele lui august 1848 îi va scrie ministrului de externe al Porții: „în virtutea tractatelor ne găsim fideli vasali ai imperiului”[26] , dar o intervenție armată turcă, în forță ar „distruge influența legală a Sublimei Porții în Principate.”[27] Adică ar încălca vechile tratate – ducând Principatele la starea de independență absolută existență înainte de încheierea lor.

Cu un an înainte de a muri, la 16 mai 1851 îi va scrie tot lui I. Ghica cu referire la conversațiile purtate cu E. Poujade (consul francez în Moldova)[28] : „când a plecat de aici mi-a vorbit de steagul ce trebuie să ținem în țară, că e Autonomia şi suzeranitatea”[29].

În 1850 el va analiza din nou problema oricărei intervenții armate pe teritoriul Principatelor şi îl va da aceeaşi rezolvare, din perspectiva vechilor tratate „convenția de la Balta Liman – nota el - anula în profitul Rusiei dreptul public al Principatelor şi legitima a nouă revoluție”[30].

Țara era deci liberă, în război aproape cu cele 2 puteri, deci independentă şi aptă la completa libertate interioară”[31].

Interesant este că în perioada studiilor la Paris, Nicolae Bălcescu a frecventat cu asiduitate cursuri de drept constituțional şi internațional, lăsând în însemnările sale adnotări privind baza juridică a autonomiei şi suveranității noastre, aşa cum ele reieşeau din istoria noastră şi din cursurile marilor profesori de drept pe care îi audia. Cu alte cuvinte nu doar elanul tinereții şi romantismului îl împingea pe Bălcescu a susține

---

[25] *ibidem*, p. 97-98.
[26] *ibidem*, p. 46.
[27] *ibidem*, p. 46.
[28] vezi A. Caragea *„Grigore Al. Ghica”,* p. 14 şi L. Boicu *Adevărul despre un destin politic*, Iaşi, Junimea, 1973 p. 28 şi Pericle Martinescu, *Costache Negri*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1966, p. 120.
[29] N. Bălcescu, o*pere*, IV, p. 166.
[30] *idem*, *Opere II*, p. 100.
[31] vezi o analiză a ideilor generației de la ’48 în Anton Caragea, *Grigore Alexandru Ghica*, p. 60-73.

teza capitulațiilor ca acte juridice fundamentale ci chiar o solidă informație ştiințifică pe care sârguincios o notase în timpul studenției sale.Pe baza acestor informații se naşte marea sa idee de a lega istoria românilor de capitulații.[32].

Proiectul unei istorii a românilor prin intermediul capitulațiilor, va fi parțial reluat şi în marea sa realizare: „Românii supt Mihai Voievod Viteazul".

Nu întâmplător povestea sa va începe cu momentul Mircea, pentru că atunci odată cu primele tratate româno-turce începe marea istorie şi marea problemă a cărui rezolvare Viteazul o va urmării prin forța sabiei. „Mircea este silit a părăsit o parte din conquistele sale şi a primii încă şi suzeranitatea Porții"

Tratatul ce e încheie cu Baiazet la 1393 asigura românilor drepturile următoare"[33].

„Țepeş urmează înainte şi mai puternic pe calea sa (...) şi respinge nenumărate oardele turceşti ce Mahomed II conducea asupra românilor.

Silit mai târziu de nevoi, el încheie un tratat cu turcii la 1460, care păstrează stipulațiile celui de la 1393, urcând tributul la 10.000 de galbeni şi recunoscând Suzeranitatea sa supremația românilor.

Acest tractat încă şi astăzi formează dreptul public al țării sau cum se numeşte acum capitulațiile ei cu Poarta"[34].

Urmare: revolta lui Mihai e validata, de faptul că „Turcii în contra tractatelor vechi, acum uitate, începuseră a se aşeza în țară, zidindu-şi case şi geamii"[35].

Ultima operă a lui N. Bălcescu apare din această perspectivă, mult mai complexă decât am fi considerat-o până acum. În concepția sa: vechile tractate cu Poarta sunt definitorii pentru statutul țării şi pentru istoria ei Marile etape, pe care le analizează acum şi în alte lucrări sunt jalonate de „capitulații" – 1393, prima lor semnare, 1460 – confirmarea lor, între aceste date lupta continuă ce garantează o independență completă țării, apoi 1593-1601 anii Viteazului, ani a unei noi independențe 1790-1791,

[32] Vezi Biblioteca Academiei Române, Arhiva „Nicolae Bălcescu, manuscrisul nr. 5111, filele 1-14.
[33] N. Bălcescu, *Opere, III,* p. 15.
[34] *ibidem*, p. 17.
[35] *ibidem*, p. 23.

timpul Spătarului Ioan Cantacuzino reîncepe lupta pentru capitulații, pentru păzirea lor în contra fanarioților şi a presiunii otomane pentru ca la 1821, această luptă să fie dusă la bun sfârşit de Tudor Vladimirescu, 1848 este marea ei reeditare, semn că lupta pentru națiune continuă, iar ultima evoluție, cea pentru unire şi independență, prezisă de el în scrisoarea către A.G. Golescu va încorona această luptă.

Pe tot acest traseu de suferință întâlnim marea armă a timpului: vechile tratate.

El ne apare astfel drept unul din cei care au înțeles complet rolul capitulațiilor în istoria neamului concertând-o pe aceasta cu toate marile ei figuri şi evenimentele ei , în jurul aceste lupte pentru vechile tractate, pentru vechile drepturi stabilite în ele.[36]

Față de ele, Bălcescu are iubirea descoperitorului, ataşamentul celui ce construieşte pe baza lor şi energia de a le apăra specifică romanticului. In mod clar, concepția sa despre aceste vechi tratate este cea mai completă din întreaga generație de la '48 (numai Kogalniceanu i se poate apropie în această direcție)[37].

Astfel se explică valoarea acestor acte pentru momentul 1848 şi perioada următoare, ca şi după 1821, unde accentul pus de fenomenul revoluționar pe capitulații provocase ulterior o avalanşă de memorii şi luări de poziție pe aceeaşi temă. Aflux despre care putem considera fără a greşii că a continuat până la 1848.

Acest nou moment va perpetua ideea capitulațiilor până la momentul 1856 şi după el până la clipa unirii. Şi trebuie spus, urmând linia lui N. Bălcescu, că fără aceste „tractate", fără capitulații nici unul din aceste momente nu şi ar fi avut tăria, multe poate nu ar fi existat, iar miile de oameni care de bunăvoie au participat la aceste clipe şi în fond au creat aceste jaloane nu ar fi avut energia şi tăria ce provin din conştiința dreptății tale; iar această dreptate pe care ei o strigau rezida în aceste acte: capitulațiile.

---

[36] vezi şi Dan Berindei, *Pe urmele lui Nicolae Bălcescu*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1984, p. 31-142.

[37] Vezi şi G.G.Florescu, *Nicolae Bălcescu et la Porte Ottomane*, Studia et Acta Orientalia, IV (1962), Bucureşti, p. 51.

B. Ion Ghica şi regimul capitulațiilor

Era normal ca Ion Ghica, un om al generației de la ’48, ambițios şi interesat de viața politică, participant la revoluție, luptător pentru unire şi prim-ministru în mai multe guverne să fie unul din numele care s-au apropiat de problematica capitulațiilor.

Astfel în perioada şederii la Constantinopol în calitate de reprezentant oficial al guvernului revoluționar de la Bucureşti el îşi declara ca bază a activității sale tocmai actele Capitulațiilor încheiate între Poartă şi Țara Românească: „Am sosit aici la * iunie (dată lipsă în manuscris), înarmat, cum trebuie să ştiți, cu depline puteri de a trata cu Poarta pe bazele Capitulațiilor noastre şi de a o face să acționeze, în caz de revoluție, împotriva Rusiei”[38]. În aceeaşi depeşă către ministerul afacerilor străine al guvernului provizoriu al Valahiei relatând o discuție a sa cu Emin Efendi (dragomanul Divanului) personaj favorabil revoluției române şi unirii principatelor în care vedea în primul rând componenta antirusă şi antiaustriacă. Pe acest teren favorabil Ion Ghica ridică din nou problema drepturilor pe care țara sa le are față de Poartă: „I-am explicat greşelile comise de Turcia prin lansare de firmane fără noimă, poziția pe care şi-ar fi asigurat-o în Principate şi la toate populațiile creştine din imperiu dacă, după tratatul de la Adrianopol, ar fi adoptat drept principiu respectul Capitulațiilor; a fost de acord cu mine în privința tuturor acestor erori”[39].

Ion Ghica găsind practic în capitala imperiului o atmosferă favorabilă revendicărilor sale, dar şi o lipsă masivă de informații despre situația reală a Principatelor şi despre regimul lor internațional. Lipsă de informații mai ales la nivelul principalilor factori de răspundere şi

[38] Ion Ghica, *Opere*, IV, Editura Minerva, Bucureşti, 1985, p. 193.
[39] *ibidem*, p. 197.

interesați de soarta Principatelor: guvernul otoman şi ambasadorii marilor puteri: Anglia şi Franța cărora el înțelege a le adresa un „Memoriu privind revoluția valahă adresat Porții şi comunicat misiunilor Franței şi Angliei şi agentului prințului Czartorysky".

Aici Ion Ghica aprecia că: „vechile capitulații acordate Principatului Valahiei de sultanii Baiazid şi Mahomet II au fost dintotdeauna mai mult sau mai puțin respectate de către Sublima Poartă, de asemenea Valahia n-a fost niciodată considerată în aceeaşi categorie ca celelalte părți ale Imperiului Otoman. Multă vreme după supunerea sa, s-a bucurat de dreptul de a-şi da principi indigeni… Dreptul însuşi de a avea principi indigeni a fost restituit Principatului printr-un hatişerif din anul 1821. Dar admițând că vechile capitulații au căzut în desuetudine prin aceea că n-au fost puse în aplicare, deşi foarte numeroase fapte se ridică împotriva unor asemenea aserțiuni, articolul 5 din tratatul de la Adrianopol le-ar fi repus în vigoare. În virtutea acestor capitulații Poarta a recunoscut Regulamentul Organic… Acest regulament… se dovedeşte un document remarcabil prin contradicțiile sale, atât cu tratatele şi capitulațiile, cât şi cu el însuşi"[40].

„Mă simt dator să fac acest expozeu Curții suzerane, precum şi puterilor ce-i sunt prietene, pentru a dejuca intriga, care nu numai că vrea să restrângă şi să anuleze privilegiile şi libertățile Valahiei ci chiar să sfarme legăturile care uneau Principatul de Curtea suzerană"[41].

În fond acest larg memoriu ilustrează declarația de credință în primul rând a lui Ion Ghica şi parțial şi a revoluționarilor munteni față de Poartă privită drept un garant, ca o protectoare prin capitulații a Principatelor şi socotită prin prisma acestei mentalități aliatul natural al românilor în fața presiunilor ruse şi drept cartea de vizită a revoluției române, revoluție destinată revigorării capitulațiilor şi a legăturilor cu Poarta benefice naționalității noastre.

Într-un alt memoriu adresat lui Riza paşa, ministrul de război al Porții privind resursele militare ale valahilor el reînoadă amintirea capitulațiilor în contextul politic internațional contemporan lui: „Valahii, atât pentru a-şi

[40] *ibidem*, p. 214-215.
[41] *ibidem*, p. 218.

păstra naţionalitatea, cât şi pentru a-şi crea un protector împotriva atacurilor repetate ale ungurilor şi polonezilor, s-au supus de bunăvoie Sublimei Porţi. Glorioşii sultani Baiazid şi Mahomed al II-lea au acordat Principatului drepturi şi, în virtutea acestor capitulaţii, valahii s-au bucurat timp de mai multe secole de dreptul de a se administra în interior într-un mod liber şi independent, de a-şi alege ei înşişi principii şi de a-şi da acele legi care le conveneau, iar Sublima Poartă nu se amesteca în nimic, decât pentru perceperea tributului anual şi recunoaşterea, printr-o investitură, a principelui pe care valahii îl alegeau ei înşişi"[42]. Orice încălcare a acestor privilegii a fost privită negativ iar „sultanii au dezaprobat întotdeauna o asemenea conduită, iar valahii reintrau de îndată în drepturile lor"[43] .

Ca urmare, lui Ion Ghica colaborarea româno-turcă i se pare nu numai normală, dar şi existentă de-a lungul întregii istorii de la 1821 până la 1848 prin intermediul acţiunii unui partid naţional sau „partid vlaho-turc"[44] cu îl numeşte el, centrat pe respectul capitulaţiilor, iar în acest moment tot pe baza lor trebuie construită o colaborare militară turco-română. Din acest moment I. Ghica începe o campanie susţinută menită să ilustreze devotamentul românilor faţă de Poartă şi cererile lor. Şi va face acest lucru printr-un „Memoriu adresat Porţii, reprezentanţilor puterilor prietene privind drepturile principatelor şi plângerile lor".

În acest document el apreciază că proclamaţia de la 23 iunie a valahilor nu atinge cu nimic nici unul dintre articolele tratatelor cu privire la Principate existente între Sublima Poartă şi curtea de la Sf. Petersburg. Conform art. V din tratatul de la Adrianopol şi capitulaţiilor pe care acesta le repune în vigoare, trebuie „Să se convină că valahii îşi pot crea ei însăşi instituţiile"[45].

În 1837, consulul general, baron Rückman a propus inserarea unui articol, prin care nici o lege nu putea fi făcută fără consimţământul prealabil al celor două curţi. Evident, această propunere era un atentat împotriva

[42] *ibidem*, p. 228.
[43] *ibidem*, p. 228.
[44] *ibidem*, p. 229.
[45] *ibidem*, p. 256.

drepturilor țării care este recunoscută ca autonomă prin capitulațiile acordate de sultan; ea este contrarie şi literei art. V din tratatul de la Adrianopol"[46] .

„Problema valahă, foarte complicată în aparență, nu admite decât o singură soluție stabilă şi definitivă. Să se execute art. V din tratatul de la Adrianopol şi să se pună în practică stricta observare a drepturilor acordate valahilor de nemuritorii Sultani Baiazid şi Mahomed al II-lea"[47] .

Încă odată aşa cum am mai văzut pe parcursul întregii revoluții de la 1848 Capitulațiile sunt punctul de plecare şi de sfârşit al oricărei luări de poziție în favoarea Principatelor. Punct de plecare deoarece ele determină toate drepturile şi privilegiile principatelor, punct de sfârşit deoarece numai ele garantează evoluția firească a românilor.

Într-o „notă istorică asupra principatelor remisă lui Ahmed efendi la cererea sa" el ilustrează din nou influența capitulațiilor asupra mişcării naționale româneşti.

Amintindu-şi de anul 1838 I.Ghica apreciază că" toată tinerimea simpatiza cu ideile lui Câmpineanu, programul politic era expus în memoriul pe care el îl remisese lui Reşid paşa şi cabinetelor Franței şi Angliei. „Vechile drepturi ale țării acordate de sultanul Mahomet al II-lea"[48].

La 1 iulie 1849 când practic revoluția munteană luase sfârşit, I. Ghica îşi face o profesiune de credință din lupta pentru capitulații: „Noi vrem să stăm uniți cu Turcia sub regimul capitulațiilor cari ne permit a trata cu celelalte popoare şi ne putem prea bine unii cu românii din Transilvania şi prin urmare cu Ungaria sub raportul comercial, industrial, ştiințific etc. şi chiar politic, căci alminterea capitulațiile noastre nu se opun ca să fim chiar uniți politiceşte cu Transilvania şi cu Ungaria"[49] .

În 1853 I. Ghica realiza un plan complex menit a restabilii drepturile Principatelor şi a realiza un nou destin poporului român:

1. A reunii cele două Principate în unul singur.
2. A restabilii Capitulațiile în toată vigoarea lor[50].

[46] *ibidem*, p. 260.
[47] *ibidem*, p. 264.
[48] *ibidem*, p. 378.
[49] *ibidem*, p. 593.
[50] I. Ghica, *Opere*, vol. V, p. 121.

Într-o scrisoare către Iancu I. Filipescu (din 3 decembrie 1848) explicându-i acestuia acțiunile sale în calitate de reprezentant al guvernului din Țara Românească, iar apoi în calitate de emigrant el reliefează din nou rolul pe care capitulațiile trebuie să îl joace în refacerea națiunii române, conduită pe care i-o recomandă şi lui Iancu Filipescu pentru a o adopta în relațiile sale cu reprezentanții marilor puteri: „te vei mulțumi să conchizi în favoarea unirii celor două Principate ale Valahiei şi Moldovei într-un singur şi acelaşi principat, sub regimul Capitulațiilor cu Poarta”[51].

În momentul crizei provocate de războiul Crimeei în 1855 din Samos el îi va scrie reprezentantului Franței: Poujade despre temerea sa că tocmai capitulațiile să nu fie dăunătoare Principatelor în mâna unor puteri nefavorabile precum Austria, tocmai datorită aceleiaşi calități care le fac dorite de români. „Pricipele Ştirbei cu o ocupație străină oricum va găsi mijlocul de a exclude armata turcă predicând respectul datorat capitulațiilor foarte elastice, cum se ştie Austria socoate să rămână singură, Franța şi Anglia fiind prea departe”[52].

Soluția era însă de mult între ideile lui I. Ghica şi o împărtise încă din 14 iulie 1850 lui C.A. Rosetti. Anglia „deşi ar primii ca în privința administrativă Principatele să fie independente de Turcia, dar în privința politică le vor strâns legate de Poartă”[53]. Şi într-o altă scrisoare din februarie 1850 adresată generalului Iosef Wysocki va arăta avantajele acestei legături cu Poarta: „Dar în ce constă dominația sau supremația Porții? Care este poziția Principatelor față de Turcia? Nu poziția lor aşa cum le-a fost determinată de Rusia, ci aşa cum ar rezulta din drepturile lor. Cel mai bun lucru pe care l-aş putea face este să citez aici aceste capitulații”[54].

Mai târziu, la 2 martie 1855, Ion Ghica îi scria lordului Clarendon atrăgându-i atenția asupra potențialului reprezentat de capitulații în contextul războiului Crimeei, în perioada Congresului de la Viena: „în

[51] *ibidem*, p. 167.
[52] I. Ghica, *Opere*, vol. VI, p. 133.
[53] *ibidem*, p. 161.
[54] *ibidem*, p. 260.Despre scrierile istorice ale lui Ion Ghica şi rolul lor în cadrul generației de la 1848 un studiu interesant este realizat de Stelian Vasilescu în „*Publicişti precursori ai Marii Uniri* „Timişoara, Editura Facla,1988, p. 65-86.

conferința de la Viena, statele au pus țările (române -n.n.) sub garanția comună şi Austria se crede obligată să țină Poarta să respecte privilegiile garantate."[55]

Pentru Ghica cea mai bună soluție „ar fi aplicarea principiilor bazate pe capitulații, de la Kuciuk-Kainargi, supravegheate de Anglia."[56]

Ion Ghica, om politic crescut la şcoala diplomației britanice şi convins de necesitatea menținerii Imperiului Otoman, drept barieră contra Rusiei, va rămâne întotdeauna ataşat teoriei capitulațiilor şi va recepta permanent cu durere obtuzitatea cercurilor politice otomane de a sprijinii cererile legitime ale Principatelor aruncându-le în brațele Rusiei.

Ultimele sale înregistrări în jurnal din 1877/1878 exprimă această dramă „Imperiul otoman avea în însăşi textul tratatelor (cu Principatele), argumentele pe care să îşi sprijine refuzul pretențiilor Rusiei."[57].

[55] Vezi Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Familial Ghica, nr.III95, dosar III-2, fila 2.

[56] Vezi Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Familial Ghica, nr.III95, dosar III-2, fila 2.

[57] Vezi Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Familial Ghica, nr.III95, dosar III-1, fila 66-67.

C. Mihail Kogălniceanu şi capitulaţiile

Numele unui personaj aproape legendar al generaţiei de la 48, revoluţionar, gânditor politic şi om de acţiune ce îşi autodefinea rolul în istorie: „Nu e o singură reformă, un singur act naţional în care să nu figureze numele meu. Toate legile cele mari sunt făcute şi contra-semnate de mine”[58] nu putea bineînţeles să lipsească din enumerarea noastră. Preocupările lui M. Kogălniceanu pentru istorie, bine explorate de Al. Zub care îl considera astfel: „istoricul este ipostaza dintâi a personalităţii sale, poate şi cea mai de seamă, fiindcă tot ce a realizat după aceea… decurg oarecum din această primă şi esenţială ipostază”[59] . La rândul său Kogălniceanu îşi exprima crezul istorico-politic care l-a condus din anii tinereţii până în cei ai senectuţii făcând din el un artizan al construirii României noi şi care l-a făcut să îşi înscrie numele în cartea de aur a celor care au înţeles şi valorificat pe deplin potenţialul capitulaţiilor în dezbaterea politică şi acţiunea pe tărâmul istoriei: „Să ne ţinem mai ales de cele trecute, ele pot să ne scape de pieire. Să ne ţinem de obiceiurile strămoşeşti, atât cât nu sunt împotriva dreptei cugetări. Să ne ţinem de limba, de istoria noastră cum se ţine un om în primejdie de a se îneca, de prăjina ce i se aruncă spre scăpare. Istoria românească mai ales să ne fie cartea de căpetenie, să ne fie paladul naţionalităţii noastre. Într-însa vom învăţa ce am făcut şi ce avem să mai facem; prin-însa vom prevedea viitorul, prin-însa vom fi români”[60]. Trebuinţa istoriei patriei, ne este neapărată chiar pentru ocrotirea driturilor noastre împotriva naţiilor străine”[61].

---

[58] M. Kogălniceanu, *Opere. Scrieri istorice*, vol.V, Editura Academiei, Bucureşti, 1976, p. 3.
[59] *ibidem*, p. 3.
[60] *ibidem*, p. 18.
[61] *ibidem*, p. 19.

Deşi opera sa istorică aparţine, aşa cum s-a arătat de către Alexandru Zub, perioadei tinereţii autorului[62] este cu atât mai meritorie înţelegerea deosebită de care a dat dovadă prin prisma rolului pe care acesta l-a acordat problemei capitulaţiilor. Astfel în prima sa operă: „Histoire de la Valache de la Moldavie et des Valaques transdanubiens", el socoteşte ca un element ce o deosebeşte de toate predecesoarele ei, cunoscute publicului occidental tocmai: „l'exception du traitč prčcieux de Mircea I conclu avec la Turquie"[63] , iar apoi periodizarea istoriei principatelor e făcută tocmai în relaţie cu momentele pierderii sau recâştigării drepturilor prevăzute în capitulaţii[64] , iar rolul puterilor străine e apreciat tocmai prin prisma eforturilor pe care ele le depun pentru respectarea acestor drepturi „la paix d'Adrianopole, rendit ŕ la principautč ses anciennes libertčs"[65]. (Pacea de la Adrianopol a redat Principatelor vechile lor libertăţi).

Paginile dedicate domniei lui Mircea cel Bătrân sunt bineînţeles cele în care el inserează textul vestitelor capitulaţii din anul 1392, acte intervenite între Baiazid I şi Mircea, punctul 1 prevăzând: „que la principautč… se gouverne d'apres ses propres lois, et que le prince de Valahie ait le droit de faire la guerre et la paix et celui de vie et de mort sur ses sujets" (punctul 2 prevăzând protecţie pentru creştinii ce preluaseră religia islamică şi ce redeveneau acum creştini).

3 – Scutirea de haraci şi de capitaţie a locuitorilor valahi călători prin imperiu

4 – Alegerea prinţului creştin de boieri şi episcopi.

5 – Plata haraciului pentru aceste privilegii[66].

Acest tratat fiind imediat după victoria de la Nicopole reinstalat de Baiazid în relaţiile cu Mircea.

---

[62] Al. Zub, *Mihail. Kogălniceanu*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984, vezi şi Augustin Z.N.Pop, *Pe urmele lui Mihail Kogălniceanu*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1979, p.120-143.

[63] M. Kogălniceanu, *Opere*, II, p. 44

[64] *ibidem*, p. 45

[65] *ibidem*, p. 45

[66] *ibidem*, p. 89

„Quoique la principautč fűt devenue tributaire des Turcs elle čtait demeurče ceperdant indčpendante de fait, si ce n'est de nom"[67] .

După o perioadă de zbuciumate convulsiuni politice în Ţara Românească, profitând de o situaţie politică internaţională favorabilă[68] şi de o cerere nejustificată a turcilor (trimiterea de 500 de copii, completare de tribut), domnitorul Vlad V. proclamă lupta contra turcilor, eveniment care va duce în 1460 la încheierea unei noi alianţe între Imperiu şi Ţara Românească, alianţă deosebit de favorabilă: "En 1460 Vlad V, voyant les nombreuses victoires des Turcs, la prise de Constantinopole, la terreur que le nom des ottomans inspirait ŕ toute l'Europe, prit conseil du mčtropolitain et des boiars et rčsolut de renouvele l'acte de vasselage de la Valachie ŕ la Turquie: il envoya des dčputčs ŕ Adrianople, oů le sultan reconnut l'ancies traité et y ajouta ces nouveaux articles. Les sultan consent et s'engage pour lui mčme et pour ses succeseurs ŕ protéger la Valachie et ŕ dčfendre contre tout ennemie, sans exiger autre chose que la suprčmatie sur la souverainetč de cette principautč don't les voëvodes seront tenus de payer ŕ la Sublime Porte un tribut de dix mille ducats"[69].

Concluzia autorului este clară după enumerarea tuturor articolelor tratatului, el observă: „Ce traité etait trčs avantageux pour la Valachie, dans ces temps oů la puissance de Mahomet II čtait si redoutable"[70].

Acest tratat va conduce, cu o serie de adăugiri (în timpul lui Radu cel Frumos), relaţiile otomano-române până în prezent va spune autorul. Decăderea treptată însă a Principatelor şi pretenţiile tot mai mari au falsificat treptat aceste relaţii, abuzând de o serie de prevederi şi ducând la trecerea în desuetudine a acestor acte până la momentul 1774 când în tratatul de la Kuciuk-Kainargi, în articolul 16, punctul 8 se va stipula „il leur (Principatele – n.n.) sera permis de jouir des męmes avantages don't ils ont joui du temps du regne de Mahomed IV, d'hevreuse mémoire"[71] (1648-1687).

---

[67] *ibidem*, p. 97.
[68] vezi şi N. Stoicescu, *Cronici străine despre Vlad Ţepeş.*
[69] M. Kogălniceanu, *Opere*, II, p. 106.
[70] *ibidem*, p. 106.
[71] *ibidem*, p. 297.

Odată cu această primă şi palidă afirmare a drepturilor naţionale din capitulaţii va apărea şi un important document, căruia M. Kogălniceanu îi va acorda un spaţiu important, reproducându-l în întregime de a lungul a peste 5 pagini: hattihumaiunul din 1774, încredinţat spre împlinire lui Alexandru Ipsilanti, un nou document ce detalia principalele elemente ale relaţiilor româno-otomane.

Toate aceste acte (explică Kogălniceanu) vor căpăta un tot mai mare rol în relaţiile ruso-otomane fiind introduse tot mai des în tratatele semnate de cele 2 părţi, astfel la Iaşi se va prevedea că: „S.n. l'impčratrice rend ŕ la Sublime Porte la province de Moldavie, avec ses villes et villages… aux conditions suivantes… : D'observer et d'exčcuter religieusement tout ce qui a čté stipulé en faveur des provinces de Valachie et de Moldavie dans le traitč"[72] .

Trebuie ilustrat că precum va face în întreaga sa operă istorică Kogălniceanu a crezut şi a arătat în această scriere a sa asupra istoriei Valahiei capitulaţiile nu ca pe acte unilaterale, dăruind un regim de privilegii Ţărilor Române.Dar ca pe acte bilaterale, smulse cu arma în mână de fiecare domnitor, iar ulterior de armatele ruse şi impuse la masa tratativelor şi dezbătute, provocând mulţumirea sau nemulţumirea românilor faţă de ele şi ulterior ducând la modificarea lor în sensul dorit de noi. Deci tratate bilaterale cu obligaţii şi drepturi pentru fiecare dintre părţi şi implicit oricând susceptibile la modificări.

O lumină extrem de bună asupra rolului pe care Kogălniceanu îl dă capitulaţiilor în cadrul demonstraţiilor sale istorice şi a luptei pentru refacerea naţională ne-o dă „Cuvântul pentru deschiderea cursului de istorie naţională în Academia Mihăileană, rostit în 24 noiembrie 1843" unde arată că: „Trebuinţa istoriei patriei ne este neapărată chiar pentru ocrotirea drepturilor noastre împotriva naţiilor străine… începutul nostru ni s-a tăgăduit, numele ni s-a prefăcut, pământul ni s-a sfâşiat, drepturile ni s-au călcat în picioare, numai pentru că n-am avut conştiinţa naţionalităţii noastre numai pentru că n-am avut pe ce să ne întemeiem şi să ne apărăm dreptăţile"[73] .

---

[72] *ibidem*, p. 313.

[73] *ibidem*, p. 389. Despre rolul acestui discurs în cadrul pregătirii ideologice a revoluţiei de la 1848 vezi şi Stelian Vasilescu*, "Publicişti precursori ai Marii Uniri",* Timişoara, Editura Facla, 1988, p. 60-82.

Tocmai acesta este rolul pe care Kogălniceanu îl va da capitulațiilor, a intra în lupta națională şi a întemeia şi apăra drepturile neamului în fața națiunilor străine, astfel se explică frecvența referirilor sale la aceste acte, lungimea lor şi importanța pe care le-o acordă. Astfel în prefața de la „Cronicele României sau Letopisețele Moldaviei şi Valahiei" va aprecia din nou momentele istoriei naționale în relație cu capitulațiile. Despre momentul 1828-29, va spune: "Pacea de la Adrianopole se încheie. Autonomia principatelor se consfințeşte prin acest tratat în chip pozitiv. Domniile române viagere şi alese după datina străbună, se reînființează"[74].

Cea mai bună manifestare a acestui rol de armă teribilă pe care îl au capitulațiile în apărarea naționalității române, va fi dată de M. Kogălniceanu în „Răpirea Bucovinei după documente austriece" când condamnând acest act va scrie: „Această sfâşiere a Valahiei o cerea Austria tocmai când Rusia, sprijinind vechile capitulațiuni ale principatelor române, punea recunoaşterea independenței lor ca o condiție sine qua non a închierii păcei cu Turcia"[75].

În timpul revoluției de la 1848, aflat în refugiu la Cernăuți, Mihail Kogălniceanu va încerca redactarea unui „Proiect de Constituție pentru Moldova" în 10 capitole şi 120 de articole, iar în primul capitol intitulat „Despre suveranitate" va declara că bazele organizării Moldovei „stau în tratatul din 1512 încheiat între Moldova şi Turcia în timpul lui Bogdan al III-lea"[76].

Într-un articol publicat în „Steaua Dunării" din 1856[77] şi intitulat fără echivoc „Autonomia principatelor" în care ilustra cererile națiunii române: „Principatele îşi vor păstra privilegiile şi imunitățile sub suzeranitatea Porței. Sultanul, în împreună înțelegere cu puterile contractante, va da încă acestor principate sau le va întări o organizație… În mijlocul gingaşelor împregiurări de față este dar neapărat ca să le arătăm pe ce este întemeiată această autonomie, paladul naționalității

---

[74] *ibidem*, p. 503.

[75] *ibidem*, p. 524.

[76] *1848 în România*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice Carol Grobl, 1898, p. 63.

[77] vezi şi Ovidiu Papadima, *Mihail Kogălniceanu şi unirea țărilor române „Steaoa Dunării"*, în Studii şi Cercetări de Istorie literară şi folclor, VII (1958), nr. 3-4, p.401-429.

noastre… ea este întâia condiție și temelie a vechilor noastre tratate încheiate cu Înalta Poartă și pre care glorioșii padișahi otomani… au avut de onoare și de glorie de a le păstra ș-a le confinții prin strălucitele lor hatișerife… ca moldoveni vom începe cu tratatele Moldovei și apoi vom veni și la acele ale Valahiei"[78] . Urmând textul vestitului tratat încheiat de Tăutu cu Înalta Poartă și prevăzând la articolul 2 „Nația moldovană se va bucura, ca și din vechi, de a ei libertate fără vreo supărare și fără să poată Poarta otomană să-i aducă vreo piedică; legile, datinile, dreptățile și privilegiile acestui pământ vor fi pentru totdeauna nevătămate"[79].

Apreciind în continuare „Ca dovadă că, prin legătura închiată de Bogdan vv. cu Înalta Poartă și întărită din nou la sfârșitul domniei lui Petru Rareș vv. în anul 1538, Moldova nu și-au înstrăinat independința, sunt driturile de autonomie ce și le-au păstrat în cele din lăuntru și tratatele politice și de comerciu ce au făcut cu puterile din afară"[80] iar despre Petru Șchiopu va scrie: „Istoria și Moldavia întreagă au păstrat neuitat numele acestui domn și-l citează cu recunoștință pentru curagiul ce a arătat întru apărarea autonomiei țării, întocmai după tratatul închiat de către Bogdan vv."[81].

În celebrul articol „Răspuns Zimbrului", articol produs în momentul 1856, când toate forțele politice românești se orientează a sprijinii prin capitulații cererile de autonomie și unire el va spune: „Ne pare rău, foarte rău că Zimbru ne sileşte, mai ales acum, să intrăm în discuție cu el despre mai multa sau mai puțina autenticitate a textului tratatului închiat de către Moldova cu Înalta Poartă… fondul și la un text și la altul este tot acelaşi, adecă că principatele recunoscând supremația Înaltei Porți nu și-au înstrăinat autonomia"[82].

Rolul marcant al lui M.Kogălniceanu abia începea a se afirma în politica națională și în lupta pentru capitulații, dezbaterile din cadrul divanului ad-hoc din 1857 vor oferii o strălucită ocazie pentru luptătorul

[78] *ibidem*, p. 569.
[79] *ibidem*, p. 570.
[80] *ibidem*, p. 571-572.
[81] *ibidem*, p. 574-575.
[82] *ibidem*, p. 574-575.

cauzei româneşti de a afirma încă odată conţinutul vechilor tratate. În şedinţa decisivă din 7/19 octombrie 1857 el va lua cuvântul şi va spulbera orice reţineri ar mai fi existat în privinţa votării unirii: „Prorocia acum se împlineşte (…) prin capitulaţia onorabilă şi închezuşietoare fiinţei noastre ca naţiune, ca stat”[83].

Doi ani mai târziu el va avea bucuria de a anunţa în faţa întregii adunării elective a Moldovei ce tocmai finalizase alegerea lui Alexandru I.Cuza: „După una sută cinzeci şi patru de ani de dureri, de umiliri şi de degradaţie naţională, Moldova a reintrat în vechiul său drept, consfinţit prin capitulaţiile sale, dreptul de a-şi alege pe capul său, pe Domnul”[84].

Abia în acest moment, deşi viaţa îi va oferii încă multe ocazii pentru a-şi înscrie veşnic numele în lupta pentru capitulaţii, M. Kogălniceanu putea să considere că a dus lupta cea dreaptă şi a învins pentru el şi neamul din care făcea parte.

[83] *Acte şi documente relative la istoria renaşteri României*, vol. VI/1, Bucureşti, 1896, p. 76-77.
[84] *Ibidem*, vol. VIII, p. 346.

Capitulațiile: puncte de vedere juridice

Aşa cum am arătat pe tot parcursul acestei lucrări prima etapă a teoriei capitulațiilor începe odată cu momentul în care „statutul Țării Româneşti față de Poartă s-a conturat şi precizat, în liniile sale fundamentale, încă din deceniile 3-4 ale secolului al XV-lea, practic după 1420, dar s-a completat cu noi elemente după 1462 şi s-a stabilizat în jurul lui 1480. După modelul acestui statut, otomanii vor căuta să reglementeze şi raporturile lor cu Moldova lui Ştefan şi a urmaşilor săi, în special după 1484-1486, iar după modelul statului ambelor țări, pe cel al principatului Transilvaniei după 1541"[1].

Astfel în secolele XV-XVI, „capitulațiile" (tractatele) îşi trăiesc prima etapă[2] adică stabilirea raporturilor între Principate şi Poartă pe baza „evoluției raporturilor de forță dintre contractanți"[3] . Din această etapă rămâne tradiția unei autonomii şi a unor tratate garantând aceste privilegii. Această amintire ce rămâne nu doar în Țările Române ci în întreg spațiu european: care consideră „statutul politico-juridic al Țărilor Române (...) cazul cel mai tipic de autonomie statală față de Poartă şi, tocmai de aceea, a fost invocat şi solicitat ca model de cazacii lui Hmielnițki şi chiar de raguzani la mijlocul sec. al XVII-lea, precum şi de sârbi la începutul sec. XIX-lea"[4] .

După secolele XVI şi XVII, secole de acțiune militară şi diplomatică energică, țările române reuşesc să îşi salveze individualitatea şi să facă cunoscute în întreaga Europă drepturile lor[5] .

---

[1] M. Maxim, *Țările Române*, p. 240.
[2] vezi şi Ştefan Gorovei, *Moldova în „Casa Păcii" Considerații pe seama unui secol de relații moldo-otomane,* AIIAI, 1980, XVII, p. 629-667.
[3] M. Maxim, *Țările Române,* p. 244.
[4] *ibidem* p. 246, vezi şi *Românii în istoria universală*, vol. III, Iaşi, 1988, p. 469-492.
[5] vezi şi N. Beldiceanu Nadejde, *Problema tratatelor Moldovei cu Poarta în lumina cronicei lui Pečev în „Balcania"*, V, 1942, p. 392-407 şi Grigore Ploeşteanu, *Românii în conştiința Europei,vol. I*, Tg. Mureş, 1944, p. 20-30.

La finele acestei perioade în opera lui Miron Costin, Ion Neculce, Nicolae Milescu, Dimitrie Cantemir, Constantin Cantacuzino – stolnicul, Radu Popescu, ideea capitulațiilor apare clar sub forma unor înțelegeri – a unei păci cu turcii, încheiată prin acordul întregii țări ce garantează autonomia, domnia şi instituțiile țării, limba şi biserica şi granițele. Pentru ca la Dimitrie Cantemir ideea capitulațiilor să fie la fel de clară şi dezvoltată pe cât va fi la jumătatea sec. XVIII: la Congresul de la Focşani[6].

Instaurarea domnilor fanariote va provoca o cezură prin violență şi măsuri antiromâneşti în lupta pentru respectarea capitulațiilor. Reprezentând ei însuşi o încălcare a privilegiilor principatelor româneşti, domnitori fanarioți, nu sunt întotdeauna foarte dornici să apere autonomia țărilor pe care le conduc invocând drepturi vechi ale acestora care pot fi oricând folosite şi împotriva lor.

Din această pauză, care nu e în nici un caz atât de masivă şi completă pe cât s-ar putea crede jumătatea sec. XVIII produce o răsturnare completă aceste documente reapărând în circuitul diplomatic internaționale şi româno-turc cu prevederi reale şi cu o formulă neobişnuită, pentru turci, dar acceptabilă atât pentru noi cât şi pentru întreaga Europă. Din acest moment „vechile tratate" reîncep a produce efecte juridice. Aşa cum s-a arătat până acum în istoriografia noastră[7], viziunea românească este aceea a unor contracte durabile, bilaterale cu drepturi şi obligații reciproce respectate de ambele părți, viziune de tip bizantin, roman şi european[8].

În plata tributului văzându-se doar o răscumpărare a păcii, o garanție a contractului, un semn de bunăvoință ce nu afectează suveranitatea țării[9].

„Statul tributar îşi păstra autonomia internă şi o anumită libertate în relațiile internaționale, fiind însă obligat să plătească în mod regulat

---

[6] C.C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, Bucureşti, Editura Politică, 1966.

[7] M. Maxim, *Statutul politico-juridic al Țărilor Române în evul mediu*, Bucureşti, 1983 şi Țările Române, p.197-200.

[8] Valentin A. Georgescu, *Bizanțul şi instituțiile româneşti până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Buc. 1980, p.126-129.

[9] vezi M.Maxim., *Haraciul moldovenesc în opera lui Dimitrie Cantemir* în AUBI, XXIII, 1974, p. 68-99.

tributul, să se abţină de la orice act de ostilitate faţă de Imperiul otoman şi, în general, să se integreze în politica externă a Porţii”[10] .

Această situaţie era în tehnologia diplomatică islamică sancţionată prin eliberarea unui hatiserif sau hatihumaiun, „act unilateral exprimând voinţa sultanului, prin care i se făcea o notificare, somaţie să plătească un anumit tribut. Dacă statul vizat se conforma acestei somaţii şi plătea regulat tributul şi îndeplinea celelalte obligaţii. Poarta considera pentru moment, că pacea era răscumpărată şi se abţinea de la acţiuni militare”[11].

Autorii mai vechi de drept internaţional, ocupându-se de situaţia statelor tributare, subliniau această particularitate care constă în păstrarea suveranităţii statului tributar deşi plata tributului era o dovadă a slăbiciunii lui[12].

În întreaga perioadă a sec. XVIII şi XIX una dintre cele mai obişnuite comparaţii făcute între rolul şi prerogativele principatelor în Imperiul otoman era aceea cu Sfântul Imperiu roman de neam german.

Din punct de vedere juridic[13] sfântul imperiu preluase normele de drept romane în care exista prevăzută situaţia de stat clientelar[14].

Acest stat nu era considerat parte integrantă a imperiului (vezi Iudeea 63 î.Hr. – 69 d. Hr. sau Palmyra 120 d.Hr. – 175 d.Hr etc.), beneficia de existenţa instituţiilor sale naţionale, a legislaţiei, libera practică a religiei, într-un cuvânt completă autonomie, trupele romane aveau doar dreptul de trecere, iar procesele între cetăţenii români şi cei ai statului respectiv se judecau conform jurisdicţiei statului în cauză, nu celei romane.

În schimb se renunţă la dreptul la o politică externă proprie garanţia sine-qua-non a realizării acordului şi declarării poporului respectiv ca „Socius et amicus populus romanus” (prieten şi aliat al poporului roman)

---

[10] *idem*, *Înţelegerile de pace româno-otomane din timpul domniei lui Mircea cel Mare, în Marele Mircea Voievod,* (coord. Ion Pătroiu), Bucureşti, Editura Academiei 1987.

[11] I. Vântu, G.G. Florescu, *Unirea Principatelor*, p. 43, vezi şi Vlad Georgescu,” *Hugo Grotius în cultura juridică română a secolului al XVIII-lea*” în Revista română de Istorie, 7, 1967, p. 11-16.

[12] *ibidem* p.43, vezi şi G.G. Florescu, *L'aspect juridique…* p.121-147.

[13] H. Gross, *Empire and sovereignty. A. History of the Public Law Literature in the Holy Roman Empire (1599-1604)*. Chicago, London, 1973 p. 1-8 (Bodin) 311-329 (Pufferdorf)

[14] vazi Flavius Josefus, *Războiul iudeilor împotriva romanilor,* Bucureşti, Editura Hasefer, 1998.

fiind de a avea drept prieteni pe prietenii Romei şi de duşmani pe duşmanii ei. Plata tributului întâlnindu-se, dar nefiind obligatorie. Trebuie arătat că deşi jurisprudența română considera această stare ca durabilă şi oficializa printr-un *decret unilateral* al senatului (asemănare cu practica orientală) în realitate şi această situație era una temporară depinzând de raporturile de forțe.

Şi Dacia a fost un regat clientelar, dar a fost atacată şi cucerită, regatul evreilor a suferit o permanentă reducere a drepturilor pentru ca în 69 d.Hr. în urma unei răscoale să îi fie anulat statutul de regat şi transformat în provincie romană, la fel şi Palmyra cucerită şi distrusă de Aurelian în 174.

Deci o astfel de stare apare oricând a sta mai degrabă sub imperiul forței decât al dreptului. Sfântul Imperiu Roman îşi va constituii şi el o jurisprudență bazată pe necesitatea menținerii unei existențe cât de cât reale şi funcționabile. Astfel se consideră ca cele 380 de state ce îl alcătuiesc sunt state suverane posedând propria lor organizare internă, autonomie religioasă (definitiv smulsă abia în 1648 – la pacea de la Westfalia, dar începută a fi aplicată încă din vremea lui Carol Quintul (1500–1558 pe baza principiului: religia principelui, religia națiunii") şi autoconducere conform propriei tradiții. Obligațiile acestor state sunt de a participa financiar la gestiunea imperiului, participarea la dieta imperială şi la colegiul principilor şi implicit la alegerea împăraților.

La fiecare alegere de împărați se eliberau aşa numitele *Capitulații electorale* ce prevedeau diversele îngrădiri ale puterii imperiale.

Ca urmare puterea supremă în fiecare stat aparținea „seniorilor locali" care îşi organizau teritoriile după bunul lor plac înființând armate, sisteme financiare şi de impozit şi instituții politico-administrative complet independente.

Apare deci clar că termenul de capitulație dat actelor româneşti de privilegii provine tocmai de la aceste capitulații. Însăşi primele acte otomane eliberate unor beneficiari occidentali având această formă de emitere unilaterală şi de acordare de privilegii au fost numite capitulații de către occidentali sub influența actelor din Sfântul Imperiu Roman. Astfel că acest termen de capitulații, deşi considerat şi cu argumente destul de

solide ca impropriu[15] este în fond mult mai aproape decât am fi crezut atât de realitatea primelor ahidnamele date principatelor cât şi de cutuma europeană.

Pentru ambele părți înseamnă acte de privilegii unilaterale, dar totuşi negociate şi cuprinzând opiniile ambelor părți, cu un caracter destul lipsit de durabilitate (acest termen e folosit în legătură cu situația noastră, la 1676 de francezul. La Croix, 1684, Eraumus Francisci englezul Rycaut – 1668 etc.). Aşa că pentru realitatea actelor emise în secolele XV-XVI de către Poartă domnilor români aceasta denumire este poate potrivită chiar dacă naşte confuzii cu termenul de capitulații acordat puterilor europene.

Pentru efectul juridic dorit de inițiatorii acestor acte, termenul de tratate este cel mai corect, deoarece el are un element mult dorit de cele două părții bilateralitatea, caracterul de contract, clar.

În ceea ce priveşte asemănarea între situația juridică a țărilor noastre şi cea a statelor componente ale Sfântului Imperiu se impun câteva precizări:

1) Țările Române nu beneficiau de dreptul de a îl alege pe suveranul turc, precum statele imperiului. Nu participau la operațiunile de guvernare sub nici o formă.
2) Exploatarea financiară şi economică a Principatelor era enormă, în spațiul german nu exista ceva similar monopolului turcesc asupra comerțului țărilor române.
3) Statutul juridic al Statelor din Sf. Imperiu a cunoscut permanent un regim larg, permițând şi stabilirea de relații diplomatice şi existența de armate naționale care nu erau obligate la a lua parte la campaniile imperiului şi nici nu exista un regim de supraveghere militară asemănător cetăților turceşti de pe Dunăre. În plus după 1648 supunerea acestor state la imperiu devine aproape complet formulată în timp ce strângerea în chingi a Țărilor Române se accentuează după această dată.
4) Suveranii statelor imperiului nu sunt aleşi de împărat şi nici nu primesc obligatoriu o sancțiune a alegerii lor de la acesta, cazuri de cumpărare a tronului precum în Țările Române nu se întâlnesc.

[15] vezi M. Maxim, *Țările Române*, p.60.

Din toate aceste puncte de vedere chiar şi juriştilor străini (vezi Thibault – Lefebvre[16]) acest model li s-a părut destul de neaplicabil ţărilor române fiind în unele lucrări înlocuit cu modelul relaţiilor între statul papal şi regatul Neapolelui[17] .

Astfel în secolul al XI când normanzii cuceriseră Sicilia şi eliberaseră sudul Italiei de sub stăpânirea şi respectiv ameninţarea arabilor ei făcuseră acest lucru cu consimţirea papei. Acesta ulterior a recunoscut regatul înfiinţat de normanzi în regiune şi în schimbul unei sume de bani ce urma a fi vărsată anual de regii de la Palermo şi a recunoaşterii lui ca suzeran nominal şi a oferirii unui ajutor militar la ceas de nevoie a dat o bulă de recunoaştere a regilor normanzi[18] (1060) act ce trebuia reînnoit la fiecare nou suveran normand. Această situaţie a fost perpetuată până la cucerirea napoleoniană a peninsulei şi alungarea Burbonilor din insulă şi înlocuirea lor cu Joachim Murat care a refuzat să se conformeze vechiului obicei şi ulterior după revenirea lor acelaşi lucru l-au făcut şi Bourbonii spanioli (Ferdinand al VIII-lea).

Acest sistem apare mult mai aproape de cel românesc deoarece:

(1) Ambele state îşi menţin integritatea.
(2) Este prevăzută o contribuţie financiară doar pentru recunoaşterea domniei, nu există însă monopol economic.
(3) Statul napolitan e supus doar ca suzeran papei şi nu statului, la fel domnii români faţă de împărat.
(4) Necesitatea acordării de ajutor militar este prevăzută.
(5) În contul acestor obligaţii apare completa autonomie internă şi chiar o libertate diplomatică (similară cu cea a Ţărilor Române).
(6) Este prevăzută completa libertate religioasă (în regat erau musulmani, evrei, catolici, creştini răsăriteni (ortodocşi) şi un control strict al bisericii din regat exercitat de regii de la Palermo[19] – exact ca în cazul voievozilor români.

---

[16] vezi în lucrarea noastră, Capitolul „*Capitulaţiile în conştiinţa europeană*".
[17] N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, p. 576.
[18] vezi Steven Runciman, *Vecerniile siciliene,* Bucureşti, Editura Enciclopedica, 1993, p. 57.
[19] *ibidem* p. 15-16.

La aceasta se adaugă existența particulei „Dei grația” – prin mila lui Dumnezeu şi autoritatea juridică supremă în regat indiferent de părțile aflate în discuție. Ca urmare acest model apare pe drept cuvânt mult mai apropiat de realitățile româneşti decât cel al Sfântului Imperiu.

Singurele diferențe provin din faptul că puterea militară şi economică a suzeranului nominal: papa era mult mai redusă decât cea a statului protejat: Neapole. Ca urmare cu excepția secolelor XII-XIII când papalitatea mai dispunea de puteri militare şi politice ridicate şi implicit a intervenit în forță în problemele regatului[20], perioada următoare a fost una mult mai liniştită, de status-quo în care primejdiile pentru regatul Neapolelui nu au mai venit din partea puterii suzerane ci a altor state din regiune.

Trebuie ilustrat că această dezbatere asupra unui model juridic sau altul nu e câtuşi de puțin atât de nefolositoare pe cât ar părea la prima vedere. Să nu uităm că în sec. XVII-XVIII ne aflăm încă în fața unei societăți medievale, ținând încă la cutumele romane şi având nevoie spre a înțelege situațiile diferite, de exemple familiare: Statul Neapole sau Sf. Imperiu. Făcând abstracție de aceste comparații, diplomații europeni şi intelectualitatea timpului ar fi avut mari probleme în a înțelege statutul principatelor şi implicit în a le asigura sprijinul şi integra în planurile şi tratatele lor. Acestei nevoi de similaritate, de legătură cu o situație cunoscută îi datorăm de fapt şi termenul de capitulații acordat actelor de privilegii – arhidnamele – date de Poartă, Țărilor Române. Aşa cum am arătat acest termen vine din mediul Sfântului Imperiu şi a fost folosit şi pentru actele date de Poartă ca privilegii comerciale țărilor occidentale.

Să lămurim un pic confuzia între cele două tipuri de capitulații, cele economice, date puterilor occidentale şi cele politice, date Țărilor Române.

În primul caz, capitulațiile către puterile occidentale au fost date pentru prima oară Franței în vremea lui Soliman Magnificul (1521 – 1566) au urmat cele date Austriei (1718) şi (1747), Suediei (1737), Regatului Neapole (1740), Danemarca (1746); Toscana (1747), Prusia

[20] *ibidem* p. 76-218.

(1761); Spania (1782), Rusia (1783), Sardinia (1823), Belgia (1838), Portugalia (1843), Bavaria (1870)[21].

La originea acestor acte stă în primul rând interesul economic „dezvoltarea comerțului e în mod incontestabil la originea capitulațiilor”[22].

Aceste acte, aşa cum le cunoştea Europa aveau „un caracter personal şi provizoriu”[23].

Totuşi ele puteau fi oricând dezvoltate conform interesului puterii beneficiare: „În ciuda preciziei textului, capitulațiile se pot preta - la limita bunei credințe – la interpretări divergente”[24].

Pentru puterile europene ele constituiau astfel o armă redutabilă în jocul lor antiotoman: „Protejarea autohtonilor a fost arma cea mai redutabilă pe care puterile rivale Porții au îndreptat-o (prin capitulații – n.n.) contra suveranității Imperiului otoman”[25].

Cea mai largă capitulație, care a fost şi prima – cea franceză (care ulterior a şi slujit de model celorlalte puteri la negocierile cu Poarta în vederea obținerii unor privilegii similare) prevedea în mare:

– protectoratul religios asupra creştinilor de rit latin – catolic şi asupra teritoriilor socotite sacre – Ierusalim.

– clauza națiunii celei mai favorizate pe tărâm economic imunitate juridică pentru cetățenii statului respectiv pe teritoriul imperiului[26].

Inițial prima opinie față de confuzia capitulații româneşti – capitulații occidentale a fost aceea că datorită unei vagi asemănări de conținut, unei identități de titlul – arhidname – hatişerif – şi de emitent pentru mai multă uşurință diplomația europeană a preluat acest termen în defavoarea celui românesc de tratat sau privilegiu.

Enorma literatură adresată problemei capitulațiilor ar fi permis o mai uşoară orientare în problemele româneşti, europenilor: „vasta literatură esențial juridică consacrată capitulațiilor e în ansamblu copleşitoare”[27] aprecia şi Thobie.

---

[21] Jacques Thobie, „*Les interests economiques, financiers et politiques francas, dans la partes asiatique de l'empire ottoman de 1895 a 1914”,* Paris, 1973, p .6.

[22] *ibidem* p. 2.

[23] *ibidem* p. 9.

[24] *ibidem* p.1 7.

[25] *ibidem* p. 19.

[26] *ibidem* p. 3-18.

[27] *ibidem* p. 2.

Această idee trebuie reformulată şi completată cu o alta: anume că această confuzie era voită.

Tocmai existența unei imense literaturi juridice consacrată subiectului, a unei practici de aproape 300 de ani cu capitulațiile şi a interesului clar al tuturor puterilor vecine imperiului şi Țărilor Române sau cu interese în zonă de a intervenii activ în afacerile Porții în regiune făcea extrem de convenabilă asimilarea actelor furnizate de români cu celebrele capitulații occidentale.

Ele asigurau practic, aşa cum a arătat şi Thobie, posibilități nelimitate de continua lărgire şi intervenție. Un joc diplomatic enorm se deschidea, acceptarea termenului de tratat ar fi asigurat într-adevăr respectarea scrupuloasă a cererilor patrioților români, dar atât, nici o altă speranță de viitor. Un tratat obliga şi e încheiat pe o perioadă definitivă, numai o rupere a lui îl poate modifica. Capitulațiile în schimb sunt maleabile, permit în primul rând urmărirea interesului celui care are puterea nu atât al statului care le-a eliberat şi al beneficiarului.

Termenul de capitulații era complet impropriu pentru actele date de patrioții români şi totuşi el va fi folosit de întreaga Europă şi nu doar din motive de comoditate, ci în primul rând de interes.

Românii îşi ilustraseră drepturile prin tratate: adică „prin convenții scrise, încheiate între două sau mai multe state, prin care se stabilesc relațiile reciproce dintre ele, condițiile încheierii unei păci etc."[28] Acte bilaterale, durabile, ferme ceea ce nu convenea interesului rus sau european. Termenul de capitulații ce nu avea nici una din caracteristicile de mai sus era prea fals spre a fi perpetuat dacă nu ar fi existat motive temeinice pentru această: interesul, posibilitatea de a exercita continue presiuni asupra Porții prin aceste acte oricând transformabile.

Tratatul de la Kuciuk-Kainargi care dădea dreptul principatelor la a se bucura de toate scutirile şi privilegiile din vremea sultanului Mehmed IV a fost în fond prima incluziune a capitulațiilor într-un acord internațional (aşa cum am văzut ele fuseseră incluse în 1711 la Luțk, dar într-un tratat moldo-rus şi nu unul între două mari puteri). Această includere era destul de vagă, nu se preciza care erau acele drepturi şi nici nu se indica un act

[28] I. Platon, *Istoria dreptului românesc,* Bucureşti, Editura Sylvi, 1997, p. 40-43.

în care ele erau conținute. Hatişeriful din 1774 apare ca mult mai interesant clarificând care erau aceste drepturi în viziunea Porții, dar el era practic o capitulație – politică în stilul cu care Europa se obişnuise şi nu satisfăcea cererile nici ale românilor, nici ale Rusiei.

Convenția de la Ainali – Kavak (10 martie 1779)[29] deşi a fost semnată spre a clarifica aceste nelămuriri a eşuat în fapt. Ea nu a adus un plan punctual, care să arate ce sunt aceste privilegii (deşi acte care să le ilustreze existau, dar aşa cum am demonstrat nu privilegiile în sine erau scopul Rusiei sau al puterilor europene cât de a dobândii ele însele puteri în a intervenii în afacerile interne ale Porții).

Convenția s-a mulțumit în a reafirma dorința părților de a se conforma tratatului de la Kuciuk-Kainargi (ceea ce însemna că hatişeriful) din 1774 nu restabilise complet drepturile din vremea lui Mehmed IV) şi a da Rusiei, în locul „dreptului de a vorbi în favoarea Principatelor" un drept mai direct, de „intercesiune"[30], de intervenție. Drept urmat de senedul din 1783 (1784 după Văcărescu, data citirii lui în Principate)[31].

Tratatul de pace de la Iaşi din ianuarie 1791[32] a reiterat prevederile de la Kucuk Kainargi şi Ainali Kavak şi a forțat Poarta să recunoască tractatele „de privilegii" ale țărilor române în „cartea de lege – Kanunname sau legea nouă (Kanun-i-cedid). Aceasta cuprinde 28 de articole comune pentru ambele principate şi stabilind obligațiile materiale față de Poartă (cu indicarea naturii, plății şi cuantumului) modul de numire al domnitorilor, normele supuşilor otomani în relațiile cu Țările Române.

„Din document rezultă autonomia de care se bucura Țara Românească şi Moldova în ceea ce priveşte relațiile lor cu Imperiul otoman"[33] totul (inclusiv recunoaşterea acestor vechi tratate centrat în cuvintele-cheie: „Țara Românească şi Moldova fiind, din trecut şi până acum, slobode în toate privințele, prin separare la cancelarie şi prin interzicerea călcării lor cu piciorul"[34] .

---

[29] I. Ionaşcu, *Relațiile internaționale ale României*, p. 228.
[30] *ibidem* p. 228.
[31] vezi *Poeții Văcărăşti, Opere*, p. 288.
[32] vezi I. Platon, *op. cit.*, p. 204.
[33] I.Ionaşcu, *România,* p. 246-260, vezi şi *Documente străine* p. 144.
[34] *ibidem*, p. 258.

Din acest moment invocarea „tractatelor" de privilegii, a capitulațiilor politice se putea baza pe această recunoaştere a Porții, dar era din nou o recunoaştere unilaterală şi nu o sancțiune într-un tratat internațional. Ca urmare a nemulțumirii din Principate şi a dorinței Porții de a evita printr-un condominium româno-otoman viitoarele intervenții ruse, la 17/29 august 1802 se eliberează un nou hatiserif ce stabileşte haracul la 619 pungi de bani.

Peste aceste obligații nu se mai poate solicita nimic, interdicția de a practica comerțul fără aprobare şi de a avea proprietăți şi a se stabilii în țară pentru turci şi durata domniei stabilită la 7 ani[35] .

Deşi apar câteva noi privilegii şi se anunță din nou că astfel de privilegii existau în actele din vechime totuşi situația rămâne neschimbată în privința capitulațiilor[36].

Primii care vor face pasul de a le trece (într-o formă ocolită) într-un tratat vor fi ruşii care la articolul 5 al tratatului de la Bucureşti fac să fie notat că „Înaltă împărăție să respecte documentele şi seneturile cu privire la privilegiile Țării Româneşti şi Moldovei, care au fost încheiate până la începutul războiului"[37].

Următorul pas va fi făcut la 1822 când Poarta va anunța restabilirea domniilor pământene ca o urmare a vechilor drepturi ale Țărilor Române.

Rusia va relua şi ea în acest caz lupta pentru capitulații notând în convenția din 25 septembrie /7 octombrie 1826 de la Cetatea Albă (Akerman) la articolul III „Sublima Poartă se angajează în mod solemn să respecte numitele privilegii, tratate şi acte, cu orice prilej, cu cea mai scrupuloasă fidelitate şi făgăduieşte să reînnoiască într-un răstimp de 6 luni de la ratificarea prezentei convenții hatişerifurile din 1802 care au specificat şi garantat însăşi aceste privilegii"[38].

Într-un act separat referitor la cele două Principate se prevedea: respectarea deciziilor luate „în privința menținerii privilegiilor şi, în special, în privința respectării clauzelor şi articolelor inserate în prezentul

[35] *ibidem*, p. 260-276.
[36] *Documente străine*, p. 147.
[37] *Documente turceşti,* vol. II, p. 303.
[38] I.Ionaşcu, *România în relațiile*… p. 279.

act”[39]. Toate celelalte drepturi şi privilegii ale principatelor Moldovei şi Valahiei şi toate hatiseifurile care le privesc vor fi menținute şi respectate[40].

Era de acum o schimbare clară, tratatele din trecut, orice formă ce asigura vreun privilegiu principatelor era astfel recunoscută de cele două puteri. De acum „capitulațiile politice” date de Poartă. Principatelor şi refăcute la 1772 erau o parte a dreptului internațional.

Nici trei ani mai târziu, la Adrianopol, acest lucru era recunoscut acum în clar; „Principatele Moldovei şi Valahiei punându-se, în urma unei capitulații sub suzeranitatea Sublimei Porți şi Rusia garantându-le prosperitatea, este de la sine înțeles că ele îşi vor păstra toate privilegiile şi imunitățile care le-au fost acordate, fie prin capitulațiile lor, fie prin tratatele încheiate între cele două imperii sau prin hatiseifurile date în diverse momente”[41].

În actul separat, semnat la aceeaşi dată, privind situația principatelor se nota ca „Sublima Poartă făgăduieşte şi se angajează să vegheze în mod scrupulos ca privilegiile acordate Moldovei şi Valahiei să nu fie încălcate în nici un chip”[42].

Din acest moment în mod clar ambele puteri recunosc capitulațiile, nu menționează în continuare nici un an, nici un beneficiar din contră, stabilesc ca toate să fie aplicate.

Din acest moment drumul actelor de la 1772 este larg deschis nimic nu le mai poate opri, ele fiind înscrise într-un tratat şi sunt recunoscute în clar, de cele două părți. Ele sunt acte cu caracter juridic internațional, obligatoriu şi recunoscute ca atare. Prin ele „guvernul celor două principate bucurându-se de toate privilegiile unei administrații interne, independente”[43].

Ce a modificat opinia Rusiei ? „Capitulațiile” îi erau cunoscute de la 1772, dovezile în sprijinul lor, toate materialele îi erau la dispoziție de peste 50 de ani, deci nu aici e de căutat răspunsul.

---

[39] *ibidem* p. 281.
[40] *ibidem* p. 283.
[41] *ibidem* p. 284.
[42] *ibidem* p. 285.
[43] *ibidem* p. 286.

Adevăratul motiv constă în faptul că se trecea la o nouă etapă în destrămarea imperiului otoman. Până acum Principatele primiseră noi şi noi privilegii, în măsura interesului Rusiei şi spre a fi un permanent focar de tensiune „casus belli" la Dunărea de Jos. Toate războaiele de până atunci avându-şi punctul de plecare în chestiuni legate de Principate. De acum condiția lor, doar de cal troian, nu mai satisfăcea ele urmau a fi declarate independente şi fie anexate ulterior la Rusia fie puse sub protectoratul ei unilateral şi folosite în ambele cazuri ca punte de legătură cu alte 3 țări ce intrau acum în sfera de interes rusă: Serbia, Grecia şi Bulgaria ce urmau a fi smulse Imperiului otoman. Spre a se realiza ruperea Principatelor prima etapă era în mod normat transformarea lor în țări independente prin „tractatele" încheiate cu Poarta. Tratate care odată recunoscute oficial puteau fi şi rupte prin voința românilor (e ceea ce se va întâmpla la 1848 când ruşii vor cere românilor să se proclame independenți şi să îşi răscumpere legătura de Poarta, propunere respinsă de români) cât de „independente" ar fi fost noile state e lesne de imaginat.

Urmărindu-şi scopul de la 1829, Rusia va pune ca semnatar al Tratatului de la Adrianopol şi Principatele, căci ele de acum erau recunoscute ca independente de Poartă şi doar supuse ei prin plata tributului. Astfel în octombrie 1830 e semnat un protocol de recunoaştere a tratatului de la Adrianopol, purtând semnăturile plenipotențiarilor ruşi, turci şi a vornicului Mihai Ghica pentru cele două Principate. Deci tratatul de la Adrianopole apărea acum ca fiind realizat între 4 părți, două puteri principale şi două state secundare, dar cu drepturi suverane de a încheia acte internaționale.

Prevederile de la Adrianopol vor fi reîntărite prin tratatul de la Unkiar – Iskellessi care transforma Rusia în protectoarea însăşi a Porții şi din nou la 17/29 ianuarie 1834 prin Protocolul de la Sankt-Petersburg.

Ultimul arăta şi limitele bunăvoinței Rusiei şi de ce aceasta întârziase atâta timp în a recunoaşte vechile tratate ale Principatelor cu Poarta. Dorința de a le avea în mână, de ale şantaja, de a fi ea aceea care să stabilească când şi ce privilegii vor fi date şi mai ales temerea cumplită a celor două puteri de o domnie pe viață, implicit mai puțin sensibilă la presiuni. Rusia oricum nu dorise revenirea la domniile pământene fanarioții îi erau mult mai

uşor de mânuit, dar trecerea la o domnie pe viaţă îi era absolut de netolerat, ar fi pierdut cel mai puternic mijloc de presiune, aşa încât a înlăturat această posibilitate stabilind prin convenţia din ianuarie 1834 că doar de această dată domnii vor fi numiţi pe o perioadă determinată[44] .

Recunoaşterea „capitulaţiilor" era implicit manevrată nu atât în folosul Principatelor cât mai ales în folosul Rusiei.

Odată aceste acte recunoscute Rusiei îi era tot mai greu în a da înapoi astfel încât după 1848, chiar şi convenţia de la Balta Liman ce încălca grav statutul dat de capitulaţii menţiona la art. VII: „Este de la sine înţeles că prezentul act motivat de circumstanţe excepţionale şi încheiat pe un termen limitat, nu constituie nici o derogare de la stipulaţiile existente între cele două curţi în privinţa principatelor Valahiei şi Moldovei şi că toate tratatele anterioare întărite prin actul separat al tratatului de la Adrianopole îşi păstrează întreaga putere şi valoare"[45-46] .

Toate aceste acte vor naşte şi interesul experţilor juridici occidentali. Aceştia preiau scrieri mai vechi pe subiect (Jean Bodin, De republica libri six, lib. I, cap.IX sau Hugo Grotius, De jure belli ac pacis libi tres, cartea III, capitolele III şi XXII. Puffendorf cu „Le droit de la nature et des gens, vol.II, cartea VII, capitolul IV şi IX). Sau scrieri mai noi precum cea a lui Vattel (Les droit des gens ou principes de la lois naturelle, vol.I, cartea I, cap.I, subcapitolul 7) şi le folosesc spre a clarifica situaţia statelor tributare (acelaşi lucru îl va face şi Rouyer Colard , dar la 1859 sau Paul Martens în „Precis du Droit des Gens", cartea I, cap. I p.78-80) condiţiile sunt clare: astfel de acte „nu poartă nici un atentat la suveranitate căci nu e vorba decât de un act onorific. Şi de un tribut, iar stipulaţiile nu afectează jurisdicţia absolută şi independentă a principatelor"[47].

Pornind de la astfel de concluzii este de înţeles de ce la 1853 Nesselrode îi cerea lui Resid Paşa spre a evita războiul un act clar de recunoaştere a termenilor exacţi ai capitulaţiilor:" În scopul de a face să înceteze pentru totdeauna toate pricinile de neînţelegere, toate îndoielile

---

[44] era şi majorat tributul principatelor de la 439.500 de lei turceşti la 2 mil. de lei turceşti vezi N. Bălcescu, *Opere,* vol.II, p. 9.

[45] *ibidem* p. 329.

[46] *Istoria dreptului românesc*, vol.I, Bucureşti, 1980, p. 458-470.

[47] F.Colson, *De l'etat present*, p. 266.

şi toate reclamaţiile privitoare la drepturile şi privilegiile care au fost încuviinţate şi asigurate prin vechi împăraţi otomani locuitorilor Moldovei şi ai Valahiei… s-au stipulat prin convenţia de faţă următoarele condiţii”[48].

Deci era o nouă etapă, a manipulării şi recunoaşterii oficiale chiar a capitulaţiilor cu conţinut înregistrat internaţional.

În 1855, o conferinţă internaţională, la Viena, cuprinzând reprezentanţi ai Austriei, Rusiei, Imperiului otoman, Prusiei, Sardiniei, Franţei şi Angliei decidea condiţiile clare cu privire la Principate „să urmeze înainte a atârna de sublima Poartă în puterea capitulaţiunilor şi a haturilor împărăteşti.

Li se garantează, teritoriul lor, o cârmuire neatârnată şi naţională, libertatea cultului, a religiunei, a comerţului şi a navigaţiei, ele vor avea o putere armată”[49].

În actul final al conferinţei intitulat „Memorandul privind Principatele Române din 14/26 martie 1855” se prevedea că datorită istoriei şi relaţiilor speciale existente cu Poarta, Ţările Române au o cu totul altă poziţie decât Serbia sau alte state balcanice ceea ce le face apte pentru unire, pentru o dinastie străină şi pentru ample reforme interne”[50].

La conferinţa de la Constantinopol (decembrie 1855 – ianuarie 1856) s-a adoptat un protocol în 30 de puncte menit a stabilii noul statut juridic al Principatelor. Încă de la început (actul avea 30 de puncte) după ce se preciza că valabilitatea tuturor actelor încheiate între Rusia şi Poartă încetează, se recunoşteau capitulaţiile, vechile drepturi de autonomie ale ţări, vechile privilegii conţinute în ele, dar „punându-se complet în armonie cu progresele timpului, nevoile şi dorinţele tuturor claselor populaţiei şi raporturile stabilite într-un interes comun cu Imperiul otoman”[51].

Tratatul de la Paris din 18/30 martie 1856 avea să prevadă la art.21 că „Principatele Moldovei şi Valahiei vor urma înainte a se bucura sub suzeranitatea Porţii şi sub garanţia puterilor contractante de privilegiile şi

[48] A.D. Xenopol, *Războaiele dintre ruşi şi turci*, p. 250.
[49] *ibidem* p. 285.
[50] *Românii la 1859*, vol. I, p. 52-53.
[51] *Acte şi documente*, p. 916-919.

scutirile în a căror stăpânire se află. Nimeni nu va avea dreptul de a se amesteca în trebile lor lăuntrice”[52] iar la art.22. „Sublima Poartă se leagă a păstra ziselor principate o administrație reatârnată şi națională precum şi deplina libertate de cult, legiuire, comerț şi navigație”[53].

Deşi s-a susținut pentru Tratatul de la Paris o imagine triumfală totuşi s-a arătat adeseori că el nu a creat tocmai cadrul cel mai proprie intereselor româneşti[54] . Numai lupta dură dusă de ele a permis în final realizarea programului național. Aceeaşi situație e şi în ceea ce priveşte problema capitulațiilor, care deşi recunoscute şi integrate în două conferințe internaționale, erau modernizate adică transformau teritoriul românesc în teritoriu component imperiului otoman şi nu erau înscrise în textul final al tratatului.

Era un pas înapoi, dar care avea să se transforme ulterior, în 1858 şi 1859 într-o victorie completă pentru partea românească. Raza de soare era că din acest moment o Europă întreagă prin semnăturile pe cele două protocoale de la Viena (1855) şi Constantinopol (1856) aprobaseră existența juridică a capitulațiilor, le consideră acte veridice şi le integraseră în dreptul internațional. În special protocolul de la Constantinopol (11 februarie 1856) era de o mare importantă pentru recunoaşterea capitulațiilor căci în fața a marilor puteri, Poarta accepta a „confirma privilegiile şi imunitățile acordate de Baiazid I şi Mahomed II”[55]. Era un întreg drum care fusese parcurs din 1829 până atunci. Drum al triumfului ”vechilor tractate” – al capitulațiilor – „precedentele create prin convenția de la Akerman şi prin tratatul de la Adrianopole, când pentru Principate au fost încheiate acte separate au fost o nouă extensiune prin lărgirea numărului de Puteri contractante şi printr-o nouă definire”[56] a raporturilor româno-turce, care învedera tacit că Principatele nu făceau parte integrantă din Imperiul otoman, în accepțiunea juridică politică oficială, de atunci chestiunile privitoare la țările noastre fiind tratate separat de cele ale Porții.

---

[52] I.Ionaşcu, *Relațiile*..... p. 330.
[53] A.D. Xenopol, *Războaiele* …p. 281.
[54] D. Berindei, *Diplomația românească modernă,* p. 117-118.
[55] N.Bălcescu, *Opere*, I. p. 183 şi *Acte şi documente* vol. II, p. 409-410.

Adică citându-l pe Martens „Dacă se respectează istoria, dacă se păstrează înțelesul tractatelor după cuvintele lor, apoi este invederat (...) că Țara Românească (...) n-a pierdut niciodată caracterul esențial al suveranității sale; că statul (...) n-are a primii legi de la nimeni”[57] .

Țara Românească este un stat suveran[58] .

„Dacă se respectă istoria”, spunea Martens, iar cele două congrese hotărâseră că ea trebuie respectată.

Evoluția va continua când alte două acte internaționale vor recunoaşte drepturile cuprinse în capitulații, în primul rând un raport al Comisiei europene de la Bucureşti care le înregistra ca acte internaționale şi fundamente ale cererilor româneşti şi le înscria textul în circuitul relațiilor internaționale socotind că rolul lor este acela de-a „supune Congresului faptele care sunt de natură a servii drept bază pentru aprecierile lui”[59].

Apoi a urmat adevărata victorie a vechilor tratate prin înscrierea lor, sub semnăturile reprezentanților celor mai mari puteri ale Europei timpului, în Convenția de la Paris din 7/19 august 1858 care la punctul 2 nota „capitulațiilor date de sultanii Baiazid I, Mahomed al-II-lea, Selim I, Soliman II, reglementând raporturile lor cu Sublima Poartă şi pe care mai multe Hatişerifuri, în special cel din 1834, le-au consacrat”[60]. Din nou vechile tratate au fost implicate în apărarea drepturilor Principatelor în perioada Congreselor de la Paris din 1859, când se punea problema recunoaşterii dublei alegeri, recunoaştere care a fost obținută tot pe baza acordului general european privind drepturile conținute de capitulații. Toate aceste recunoaşteri succesive au făcut să intre şi mai mult în conştiința juridică europeană acordul privind impunerea ca bază a oricărei norme privind Principatele a acestor vechi acte.

---

[56] L. Boicu*, Diplomația europeană şi cauza română (1856-1859*), Iaşi, Editura Junimea, 1978, p. 18.

[57]N. Bălcescu, *Opere,* II, p. 10.

[58] *Ibidem* p. 10.

[59] *Românii la 1859. Unirea Principatelor în conştiința europeană. Documente externe*, Bucureşti, 1984, p. 243.

[60] *Relațiile internaționale ale României în documente*…, p. 344.

Ofensiva diplomatică la nivel european lansată pe parcursul anului 1860-1861 şi vizând recunoaşterea dublei uniri va avea din nou ca nucleu principal al activităţii agenţiilor diplomatice româneşti de la Paris, Londra şi mai ales Constantinopol tot ideea capitulaţiilor.[61] Această ofensivă neîntreruptă îşi vede roadele şi confirmarea în recunoaşterea „Statutului Dezvoltător al Convenţiei de la Paris „realizat în urma loviturii de stat din 2 mai 1864 , recunoaştere prin care după aprecierea domnitorului" România numai de azi reintră în autonomia sa din lăuntru, cuprinsă în vechile noastre capitulaţii, încheiate cu Înalta Poartă şi garantate prin tratatul de Paris"[62].

La fel de importantă, servind drept confirmare internaţională, va fi şi decizia luată după lungi luni de eforturi diplomatice în 1866, privind dreptul românilor de a-şi alege un suveran dintr-o casă domnitoare străină.

La acceptarea alegerii lui Carol I, ca domnitor partida naţională sa servit din nou de bogata argumentaţie oferită de drepturile de autonomie prevăzute de capitulaţii şi de istoria românilor. Acceptarea acestei argumentaţii ca bază juridică pentru acest nou drept cucerit de români a fost o nouă victorie a teorie capitulaţiilor. Acest lucru se poate observa clar din adresa pe care noul prinţ domnitor o adresează după obţinerea recunoaşterii sale „urbi et orbi": "mă leg în numele meu şi al succesorilor mei să respect cu scrupulozitate drepturile de suzeranitate asupra Principatelor Unite care fac parte integrantă din Imperiu în limitele fixate de capitulaţii şi de tratatul de Paris"[63]. Dornic să menţină informaţia privind conţinutul capitulaţiilor la nivelul diplomaţiei europene M.A.E. va lua iniţiativa dotării tuturor diplomaţilor români şi a misiunilor diplomatice cu lucrarea „Colecţiune de tratatele şi convenţiile României cu puterile străine de la anul 1368 până în zilele noastre". Nici la un an de la apariţia lucrării şi aceasta îşi va dovedi pe deplin utilitatea, odată cu izbucnirea şirului de crize balcanice ce va duce regiunea în mod inexorabil către

[61] vezi pe larg ilustrat tot acest efort în capitolul nostru „Capitulaţiile şi lupta pentru Unire".

[62] *Mesagii, proclamaţii*, p. 121-122.

[63] *Memoriile regelui Carol I al României*, vol. I, Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, p. 126.

război. În întreaga dispută legată de statutul Principatelor Unite în această perioadă argumentația românească se va roti din nou în jurul capitulațiilor, de data aceasta cu mult mai puțin succes datorită tensionatei situații internaționale. Odată cu izbucnirea conflictului autoritățile de la Bucureşti încep să îşi pregătesc apărarea pentru eventualul congres de pace, ce va cuprinde el ne răspunde M.Kogălniceanu: „dosarul nostru trebuie să cuprindă instrumentele europene privind țara noastră au sancționat toate vechile capitulații ale Principatelor cu Sublima Poartă”[64] .

Efortul enorm depus de delegația română pe perioada Congresului de pace de la Berlin pe baza juridică asigurată de capitulații poate fi reconstituit după opiniile lui I.C.Brătianu: „capitulațiile ne asigură dreptul nostru de a face război şi tratate şi prin urmare şi de a lua parte la congresul unde se tratează despre acele tratate”[65]. Argumentele juridice ale părții române nu vor fi luate în seamă de marile puteri ce nu vor acorda părții române dreptul la reprezentare în congres, dar recunoscând în mod condiționat independența României „Înaltele părți contractante recunosc independența României, legând-o de condițiunile expuse de condițiunile expuse în următoarele două articole”[66].

Odată cu această recunoaştere internațională lunga epopee a capitulațiilor lua sfârşit, drepturile națiunii române erau complet afirmate, iar noul stat se bucura de deplinătatea drepturilor sale. Un capitol strălucit al diplomației româneşti lua sfârşit.

În încheiere trebuie spus că problema drepturilor unui stat aflat în situația de vasalitate şi a statelor aflate sub statutul de protectorat (cazul Principatelor în lunga perioadă de la 1829-1853) rămâne încă un subiect de dezbatere aprinsă în literatura juridică românească şi internațională.

Astfel cele mai noi cărți pe subiect[67] consideră că spre a putea întreține relații internaționale un stat trebuie să aibă :o populație stabilă, un teritoriu determinat, un guvern, ori Principatele se bucură de toate aceste aspecte în toată istoria lor. În acelaşi timp se consideră că statele

[64] M.Kogălniceanu, *Documente*, p. 234.
[65] I.C.Brătianu, *Acte şi cuvântări*, p. 263
[66] *Românii la 1859*, vol. II, p. 368-369.
[67] Năstase Adrian şi colab., *Drept internațional public*, Bucureşti, 1994 şi V Creţu, *Drept internațional public*.

aflate sub regimul vasalității şi al protectoratului se disting de celelalte state libere prin cesiunea dreptului lor la reprezentare internațională în favoarea suveranului sau al protectorului. Se menține astfel chiar şi acum ideea că aceste state sunt „semi-suverane sau fără suveranitate deplină”[68] deşi ele întrunesc toate condițiile unei acțiuni diplomatice libere cum era şi cazul Principatelor Române. Bineînțeles aceste teorii sunt încă obiect de dezbatere activă la aproape 300 de ani de la naşterea lor (şi sub impactul problemei capitulațiilor) deoarece în spatele lor se pun probleme reale, privind soarta a milioane de oameni trăind în aceste țări ce se confruntă cu interesele marilor puteri tentate să îşi mențină puterea, indiferent de voința populațiilor, şi fără limită de timp.Ca atare o astfel de dezbatere atinge încă cele mai importante probleme internaționale şi cele mai sensibile poziții unde înfruntarea rămâne activă, iar experiența cazului românesc îşi menține relevanța.

Capitulatiile în constiinta europeana

Capitulațiile au pătruns în conştiința europeană la doar câțiva ani diferență față de momentul emiterii primelor ahidnamele de către Poartă.

Datorită importanței Principatelor drept barieră la gurile Dunării, ca stavilă față de atacul otoman, atenția Europei a fost fără îndoială ațintită asupra acestui spațiu la răscrucea secolelor XV–XVI – secolele eroicei rezistențe antiotomane[1] .

Modul de înregistrare a existenței posibilității unor raporturi pacifice cu Poarta, a încheierii unor înțelegeri ce garantau pacea pentru plata unui tribut interesau direct vaste spații de Europei centrale aflate în perspectiva unui contact direct cu masiva putere otomană.

Ca urmare toate relatările despre aceste înțelegeri au fost făcute în spirit european şi adresate unui consumator european. Ele au prevăzut existența unor tratate, a unor înțelegeri cu caracter şi obligații bilaterale care au asigurat românilor un statut aparte în S-E Europei ca urmare a eroicei lor rezistențe.

Cum spunea Jan Duglos românii s-au încheiat prin tratate ca învingători şi nu ca învinşi. Iar un text din lucrarea „Ad. Innocentium VIII de bello Turcis inferendo oratio" a lui Filippo Buonacorsi Callimachus arată că românii „au ajuns totuşi la supunere astfel încât să-şi păstreze toate legile lor, împreună cu avuțiile şi până aproape toate legile lor, împreună cu avuțiile şi până aproape şi libertatea"[2] .

Această idee despre existența unor drepturi, şi a unei situații

[1] Serban Papacostea, *Geneza statului în evul mediu*, p. 96.
[2] Şerban Papacostea, *Tratatele*, p. 98.

privilegiate a românilor înscrise în tratate, va face ca tradiția istorică despre capitulații (şi în fond precum am arătat clar, opinia existentă în întreaga societate românească din secolele XV–XVI despre participarea la încheierea unor tratate şi conştiința că aveau aceste tratate în arhivele lor, într-o formă poate puțin neobişnuită, dar nu mai puțin legală) să fie cu uşurință acceptată în lumea diplomatică. Efortul de clarificare a situației Principatelor, derulat la mijlocul secolului XVII şi începutul secolului XVIII de către operele lui Dimitrie Cantemir şi a diverşilor cronicari (Miron Costin, Ion Neculce, Radu Popescu, Stolnicul Constantin Cantacuzino etc.) a contribuit şi el la încetățenirea acestei idei în lumea europeană.

Un reprezentant european în principate exact în această perioadă: Anton

Maria Del Chiaro: e cucerit de aceste opinii şi se va face purtătorul lor în lumea diplomatică occidentală. Anton Maria Del Chiaro cunoaşte vechea tradiție a închinării sub Mircea şi mai ales după Vlad Țepeş (în mod cert de la stolnicul Cantacuzino şi în fond relatarea lui ... ne arată ce am pierdut odată cu pierderea lucrării „Istoria Țării Româneşti" a stolnicului).

Astfel Del Chiaro povesteşte: „un exemplu istoric al nestatorniciei boierilor este în tragica poveste a lui Vlad care pe când se lupta vitejeşte cu turcii pentru independența țării a fost trădat de boieri, aceştia încheind pace cu sultanul şi acceptând să-i plătească un tribut anual de 12.000 florini ungureşti de aur"[3] .

Unul dintre cei mai interesanți călători dinainte de 1768 şi unul din cei mai bine informați e fără îndoială Charles de Peyssonnel[4] (el inserează interesante referințe despre români şi face primele propuneri pentru înființarea unui consulat francez în Principate[5]). Din discuții pe care le poartă fără îndoială cu reprezentanți ai familiei Cantacuzino el află despre tradiția închinării Principatelor câteva detalii extrem de

[3] Dan A. Lăzărescu, *Imaginea României prin călători vol. I (1716-1789),* Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1985, p. 45.

[4] despre el vezi V. Mihordea, *Charles de Peysonnel* în „Balcania" V, 1 (1942) p. 365-392.

[5] N. Isar, *Principatele române în epoca modernă*, Bucureşti, Editura Universității Bucureşti, 1998, p. 198.

importante, deoarece el le află înainte de aşa numita dată a cererii capitulațiilor: 1772 ilustrând opinia noastră că ele sunt create într-o primă formă cel puțin înainte de 1768, iar ca tradiție ele există încă de la jumătatea secolului XVII, ca memorie a hatişerifurilor originale din secolul XV–XVII.

Astfel Peysonnel află şi va prezenta mai departe Europei că: „Țara Românească ar fi fost supusă otomanilor sub domnia sultanului Mahomed I în anul 1418 şi ar fi fost silită de atunci să plătească tribut, deşi numeroşi voievozi s-au străduit să scuture jugul otoman[6] " iar despre Moldova va arăta că „fiul lui Ştefan cel Mare, Bogdan se supune Porții"[7] cu clauze asemănătoare.

Iată deci informațiile complete pe care le obține Peysonnel de la boierii noştri: ani, date complete şi clauze ale închinării, mai e posibil să se susțină că ruşii au creat capitulațiile sau că ele s-au făcut în grabă, în preajma congresului de la Focşani ? Credem că nu.

La fel de interesante sunt informațiile pe care le obținem din „Memoires du baron de Tott sur les Tures et les Tartares" 4 vol. Amsterdam, 1784, călător prin principate, în anii 1767-1769, de început ai războiului ruso-turc"[8] .

Despre situația juridică a Principatelor el notează următoarele: „Supuşi de mult timp, de părinții lor, sub credința tratatelor aceste popoare nu ar fi trebuit să cunoască despotismul pe care prin schimbările suveranilor lor le-a fost impus de Poarta otomană. Moldova supusă inițial doar prin plata unei mici reverențe la fel ca şi Valahia, ele se bucurau de o umbră de libertate"[9] Baronul de Tott e deci practic perfect informat el ştie în perioada dinaintea războiului că între Poartă şi Principate s-au încheiat *tratate*. De unde ştia ? De la boierii români care refăceau textul acestor tratate.

De departe una din cele mai importante lucrări „prima lucrare

[6] D. Lăzărescu. *op. cit*., p. 88.
[7] *ibidem*, p. 93.
[8] N. Isar, Principatele române, p.201.
[9] D. Lăzărescu, *op. cit*., p. 100.
[10] N. Isar, *Principatele române*, p. 199.

specială privitoare la români, scrisă de un francez”[10] e „Histoire de la Moldavie et de la Valachie”, Iaşi[11] 1777 a lui J.L. Carra[12] care cunoaşte şi el tradiția capitulațiilor (a celor moldovene în special). Soliman care cucerise cea mai mare parte din Regatul Ungariei şi mai subjugase şi Crimeea. Ascultând de înțeleptul său părinte, Bogdan s-a grăbit să-i iasă înainte sultanului Soliman la Sofia[13], cu un plocon de 4.000 de scuzi de aur, de 20 de iepe fătătoare şi de 24 de şoimi, cantități care urmau să fie plătite ca tribut anual”[14] .

Informațiile lui Carra arată că şi în pregătirile moldovenilor capitulațiile erau importante şi erau bazate în principal pe opera lui Cantemir. Extrem de interesantă pentru contextul 1768-1774 şi pentru „goana” după documente şi acte menite a sprijinii ofensiva capitulațiilor în această perioadă e şi mărturia lui Lionardo Panzini. Acesta relatează că „în mai multe rânduri şi mai ales în ultimul război, în care ruşii şi alții după pilda lor au luat o cantitate mai mare de cărți şi mai toate manuscrisele, spre paguba acestei țări, care nu mai ştie de unde să dea urma amintirilor şi privilegiilor sale[15]. Această declarație este de o importanță decisivă pentru cele două elemente noi descoperite de noi pentru perioada 1768-1775 şi anume că atât la Focşani cât şi lui Repnin, boierii români le-au dat acte originale în susținerea „createlor” capitulații, pe care ruşii le-au cerut cu insistență „uitând” apoi, convenabil să le mai returneze. Înlăturau astfel orice eventuală, ulterioară contestație la adresa pretențiilor lor.

Generalul Theodor Wilhelm Bauer, prezent în țara noastră pe parcursul ostilităților dintre 1768-1774 primeşte informații deosebit de interesante chiar de la „părintele capitulațiilor” Mihai Cantacuzino (lucrarea va apărea în 1778 într-o primă ediție şi ca urmare a cererii

---

[11] nenumărați exegeți ai operei lui Carra au arătat că Iaşi nu putea fi oraşul tipăririi şi e doar o indicație fără bază spre a ocroti identitatea adevăraților – tipografi.

[12] J.L. Carra e un personaj extrem de ciudat care a reținut atenția istoricilor români, pentru o bibliografie a operei sale, vezi N.Isar, *Principatele române* p. 199.

[13] informația e preluată ad. litteram din D. Cantemir, *Istoria imperiului otoman,* Bucureşti, 1876, p. 275.

[14] D.Lăzărescu, *op. cit*., p. 114.

[15] N. Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1981, p. 378.

masive în 1781 a 2-a ediție).

Wilhelm Bauer află că: în 1393 apare primul tratat al lui Mircea cel Bătrân cu Baiazid al II-lea. Analele țării mai pomenesc de o a 2-a închinare, făcută turcilor în anul 1454 de către voievodul Layota Bassaraba în condițiile plății unui tribut destul de scăzut, în schimbul căreia românii au putut rămâne liberi şi independenți"[16].

„În condițiile acestui acord, domnul şi-a păstrat prerogativa de a face război sau pace cu cine poftea, ca şi dreptul de viață şi de moarte asupra supuşilor săi. De altfel, firmanele (cele noi) dovedesc existența unei constituții primitive fără de existența căreia țara nici n-ar fi putut beneficia de privilegii atât de întinse în ultima vreme. Aceste firmane recente arată că țara aceasta a fost întotdeauna despărțită de Imperiul otoman şi că s-a cârmuit după propriile legi"[17].

La fel cum am arătat şi noi în capitolul III: capitulațiile între 1774-1821, există o strânsă legătură între creionarea teoriei capitulațiilor şi firmanele post-1774, care încearcă să le surprindă esențialul demonstrând, dacă mai era nevoie amestecul de plăsmuiri şi acte originale folosite de patrioții români la Focşani. Bauer notează: „firmanele cele mai noi dovedesc că această țară a fost în toate timpurile privită ca fiind separată întrucâtva de imperiu"[18].

Dan Lăzărescu apreciază perfect însemnătatea operei lui Bauer: „surprindem aici – pe viu – am putea spune – subtila concepție a banului Mihai Cantacuzino şi iscusința cu care s-a priceput el să o strecoare în mintea generalului Bauer care o va difuza, prin lucrarea lui, întregii Europe, intelectuale: teza pronomiilor Țărilor Române cu totul greşit traduse de publiciştii europeni în secolul al XIX-lea, prin termenul absolut încongruent de capitulații"[19].

„Grație tuturor datelor şi prezumțiilor comunicate lui de către banul Mihai Cantacuzino, generalul Baur este cel dintâi publicist

[16] Dan A. Lăzărescu, *op. cit*., p. 158.
[17] *ibidem*, p. 159.
[18] *Călători străini despre Țările Române*, vol. X, partea I, Bucureşti, Editura Academiei, 2000, p. 155.
[19] *ibidem*, p. 159.

european (J.L.Carra este totuşi primul din punct de vedere cronologic – 1777, iar Anton Maria Del Chiaro îi devansează pe amândoi – n.n), care a pus în circulaţie teza pronomiilor hărăzite de Poartă, Ţărilor Române, ca o chezăşie a autonomiei lor juridice şi administrative, culturale şi sociale."[20].

Dincolo de toate aceste laude scrierea generalului Bauer „Memoire historique et geographique sur la Valachie" este extrem de interesantă pentru că explică realitatea „capitulaţiilor" prin firmanele noi. Aceleaşi pe care fără îndoială le-a arătat la 1772 Cantacuzino şi delegaţilor ruşi şi le-a şi înaintat la conferinţa de la Focşani (Avea dreptate Apostol Stan când aprecia că: „Pe temeiul unor asemenea dovezi se poate aprecia cu certitudine că textele boierilor români din 1772, prezentate cu prilejul negocierilor de pace de la Focşani, nu erau simple plăsmuiri, reflectând îndeosebi aspiraţii – cum s-a susţinut mult timp de către o parte a istoricilor – ci reflectau sub raportul conţinutului un fond istoric real)[21] .

Nu doar numele mari se preocupă de problema relaţiilor româno-otomane din punct de vedere juridic, dar şi simplii trecători prin Principate, anonimi ai istoriei, receptează întreaga problemă a capitulaţiilor. Astfel un anonim evreu Galiţia în trecere prin Principate notează într-o „Schiţă geografică despre Ţara Românească şi Moldova" că: „turcii o numesc Bogdania (pe Moldova n.n.), căci aşa se numea principele care a supus ţara sultanului Soliman I; de aceea îi numesc pe locuitori bogdani"[22].

Un alt călător, neaparţinând marii istorii, este abatele Lionardo Panzini, care călătorind prin Principate în timpul războiului din 1768-1774 vede „rădăcina tuturor relelor de care suferă Ţara Românească este călcarea vechilor ei înţelegeri cu Poarta şi impunerea unor domnitori străini"[23] (fanarioţii – n.n.). Acelaşi abate notează cu o perspicacitate demnă de remarcat: „călcând privilegiile acordate de sultani acestor două principate, Poarta ridicase în mai multe rânduri în scaunul celor două

[20] *ibidem*, p. 160.

[21] A. Stan, *Protectoratul Rusiei,* p. 10-11.

[22] *Călători străini despre Ţările Române*, vol. X, partea I, Bucureşti, Editura Academiei, 2000, p. 41.

[23] *Călători străini despre Ţările Române*, vol. X, partea I, Bucureşti, Editura Academiei, 2000, p. 219.

principate străini şi anume, greci lacomi să strângă averi (…), potriviți a sluji Poarta în scopurile ei tiranice”[24] .

La finele războiului un călător francez, Louis Emmanuel D’Antraigues, diplomat şi militar, apreciat ca „având ceva din baronul Munchhaussen”, nu scapă nici el agitația lansată în jurul teoriei capitulațiilor notând că: „închinarea la turci s-a făcut în schimbul unor privilegii (…) li se făgăduia că vor avea domn din neamul lor, ales de sultan (…), trebuiau să plătească Porții Otomane un tribut (…). Acestea erau articolele de căpetenie ale capitulațiilor sub domnia lui Suleiman şi pe care urmaşii săi le-au încălcat totdeauna”[25].

Un alt călător de această dată sosit de pe meleagurile italiene, Constantino Guglielmo din Regatul Neapolelui notează în „Scrisori despre trecerea prin Țara Românească şi Transilvania” la 1780. „Această demnitate de voievod, era totdeauna electivă şi atârna de mai marii țării, dar de când această țară a trecut sub stăpânirea turcească prin antice făgăduințe, desemnarea domnului atârnă de Poartă”.[26] Pentru străinii care aveau o şedere mai îndelungată în Principate situația ere şi mai clară, astfel Ivan Ivanovici Severin, consulul rus la Iaşi nota în raportul din 20/31 iulie 1786 despre teroarea dezlănțuită de Mavrogheni: „eu m-am întâlnit cu mulți şi fiecare cere ajutor. Despotismul calcă în picioare toate privilegiile dăruite Principatului”[27].

Perioada de după 1774 e martora unei adevărate ofensive în lumea diplomatică europeană prin problema capitulațiilor: „după data apariției lucrării lui Bauer (prima ediție 1778, a doua 1781) va urma cezura revoluției franceze. Dar, în anul 1806, „Istoria fraților Tunusli” – adică de fapt, tot a banului Mihai Cantacuzino va reactualiza această temă, pe care o va relua în anul 1818 Dionisie Fotino, sub aceeaşi inspirație.

Pe baza lucrărilor lor şi a receptării acestei teze de către marea boierime din Țara Românească (aşa cum am văzut chiar boierimea din

[24] *ibidem*, p. 219.
[25] *ibidem*, p. 300.
[26] *Călători străini despre Țările Române*, vol. X, partea I, Bucureşti, Editura Academiei, 2000, p. 444-445.
[27] *Ibidem*, p. 600.

Țara Românească le lansase şi luptase întreaga perioadă pentru teza capitulațiilor aşa că e o eroare să se vorbească aici de influența acestor lucrări asupra românilor ca influență hotărâtoare – n.n.), Felix Calson, în anii 1838-1839, în mai multe broşuri şi în lucrări mai voluminoase, va reactualiza teoria „capitulațiilor" şi o va pune la dispoziția publicisticii şi diplomației europene.

În curând teza banului Mihai Cantacuzino va fi receptată de dreptul internațional european şi consfințită de tratatul de pace de la Paris, care o va aplica pentru întâia oară în istorie (am văzut că efectele acestor acte au început să apară imediat după 1774 – deci momentul 1857 nu e primul în istorie, iar consfințirea cea mai clară a capitulațiilor nu este în martie 1856 ci în 1829 când se spune că „Principatele Moldovei şi Valahiei s-au pus în urma unei capitulații sub suzeranitatea sublimei Porți[28] – n.n.) dispunând în virtutea ei convocarea Adunărilor ad-hoc care în 1857, îşi vor spune unitar, unanim şi răspicat năzuințele lor, năzuințele poporului român la libertate şi neatârnare"[29].

Cu toate erorile semnalate acest citat este ilustrativ pentru voga internațională şi efectul vast pe care lucrările banului Cantacuzino l-au avut în lumea diplomatică.

Un alt important personaj care află de capitulații tot în această perioadă e Ignatius Mouradgea d'Ohsson (în lucrarea „Tableau general de l'Empire ottoman, divisee en deux parties, d'ont l'une comprend la legislation Mahomedan et l'autre l'Historie de l'Empire ottoman", Paris 1787)[30].

El ştie că Valahia (şi Moldova – n.n.) şi-a văzut smulse încetul cu încetul vechile ei privilegii şi a fost cârmuită de aproape două veacuri de greci distinşi, cu domiciliul la Constantinopole, odinioară erau investiți pe câte trei ani, de curând sunt investiți pe câte 7 ani.

Calitatea de țară tributară excludea situația de provincie integrantă Imperiului otoman[31] .

---

[28] I. Ionaşcu, *Relațiile internaționale*, p. 284.

[29] D. Lăzărescu, *op. cit*., p. 160.

[30] Autorul armean de origine, intrat în serviciul ambasadei suedeze de la Istambul ca dragoman, va sfârşii prin a devenii ambasador al Suediei în Imperiul otoman. Pentru mai multe detalii vezi Veniamin Ciobanul, *Statutul juridic*, p. 213-215.

[31] *ibidem,* p. 214.

Ignatius Maouradgea dovedeşte nu numai o destul de bună informaţie asupra stării juridice a principatelor, dar şi înţelege asemănarea lor cu a altor state cu regim de tributari ai otomanilor şi care şi-au menţinut integral independenţa nefiind provincii ale imperiului şi enumerând în calitate de tributari – independenţi alături de principate şi state precum: Veneţia, Raguza sau chiar imperiul habsburgilor în sec. XVI.[32]

La fel de interesante sunt şi aprecierile unui ofiţer francez, emigrant, generalul Langeron, prezent ca militar în Serviciul Rusiei în nenumărate ocazii pe solul românesc în 1790-1991; 1806-1812 şi 1828-1829[33] Louis Alexandre-Langeron ştie că Bogdan cel Orb este cel care a închinat Moldova turcilor cu garantarea privilegiilor ei şi ştie că Moldova e o ţară separată de Turcia chiar dacă „puţin câte puţin turcii din protector care erau doreau să devină stăpâni”[34] cu toată rezistenţa moldovenilor, turcii au reuşit să îşi impună sistemul lor, deosebit însă de cel din sudul Dunării, deosebire ce consta în aceea că ei (turcii – n.n.) „nu au transformat niciodată Valahia şi Moldova în părţi integrante de imperiului lor, lăsând locuitorilor o parte din privilegiile lor”[35].

Aşa cum constata un mare exeget al perioadei „începând cu J.L. Carra, în majoritatea lor, călători francezi în Principatele Române se referă la lupta pentru independenţă a românilor în evul mediu sub conducerea unor mari voievozi, în acest context, unii din ei abordând şi problema capitulaţiilor încheiate cu Poarta otomană”[36].

Astfel L.E.M. Alexandre de Launay conte d’Antraigne, călător prin Moldova la 1779 admite existenţa capitulaţiilor şi a unei supuneri condiţionate la turci sub Soliman, supunere condiţionată de menţinerea autonomiei şi a domniei pământene[37] condiţii încălcate prin introducerea sistemului fanariot[38] .

---

[32] *ibidem,* p. 214.
[33] vezi N. Isar, *Principatele române*, p. 201, 208, 219, 232, 253, 260.
[34] V. Ciobanu, *Statutul juridic* p. 159.
[35] *ibidem*, p. 159-160.
[36] N. Isar, *Principatele române*, p. 220.
[37] *ibidem,* p. 221.
[38] vezi şi N. Isar *Istoria modernă*, p. 31-32.

Contele d'Hauterive e la rândul său un admirator al luptei antiotomane a Moldovei şi un partizan al existenței unor înțelegeri condiționate între români şi Poartă[39]. Contele cunoaşte tradiția închinării Moldovei: „El (Bogdan Orbul) renunță la independența absolută a țării sale prin supunerea voluntară față de Turci, pentru a prevenii o viitoare sclavie[40].

D'Hauterive e şi un scriitor asiduu, el ne arată că respinge formula lui Grigore Ureche care arată plata primului tribut la 1456 – în vremea lui Petru Aron (dată exactă istoric – n.n.[41]) în favoarea celei a lui Ion Neculce din „O samă de cuvinte" ce dădea închinarea în vremea lui Bogdan III.

La fel de interesantă e şi lucrarea contelui de Ferriere – Sauveboeuf „Memories historique et geographique de voyages, faits en Turquie, en Perse et en Arabie, depuis 1782 Jusqu en 1789, vol.II, Paris 1790[42] .

Contele apreciază că „Țara Românească nu poate decât să prefere din toate punctele de vedere, cârmuirea unui principe creştin tiraniei otomanilor, care chinuiesc poporul chiar în timp de pace în ciuda capitulațiilor lor"[43].

Acest text merită toată atenția pentru că acum apare pentru prima oară în literatura europeană termenul de capitulații[44] aplicat la Principate, concept „calchiat foarte probabil după termenul de uz curent care reglementa relațiile juridice şi economice dintre Imperiul otoman şi numeroase puteri europene mari sau mici[45].

Deci cu anul 1790 începe marea aventură a tratatelor româneşti în sfera europeană sub numele de „capitulații"[46].

Nu putem să îl omitem din această lungă listă a călătorilor străini interesați de capitulații pe Contele de Salaberry personaj apreciat ca „cel mai însemnat din seria (…) călătorilor din răstimpul războiului din anii

[39] *ibidem* p. 221.
[40] D. Lăzărescu, *op.cit.*, p. 300.
[41] vezi I. Ionaşcu, *Relațiile internaționale*, p. 112.
[42] vezi N. Isar, *Principatele Române*, p. 202, 226.
[43] D. Lăzărescu, *op. cit*., p.276 vezi şi N.Isar, *Istoria modernă* p. 36-37.
[44] *ibidem* p. 276.
[45] *ibidem,* p. 277.
[46] vezi şi Tahsin Gemil, *Considerations sur les rapports politiques rouman – ottumans au XVII Siĕcle* în „Revue roumaine d'historie, XV, 1976, 4, p. 657-658.

1787-1792 prin amploarea relatărilor despre români”[47].

Ceea ce este interesant e că şi în acest caz ca şi la generalul Bauer ştim numele persoanei care îi vorbeşte despre capitulații şi rolul lor în istoria românilor: Ioan Cantacuzino „care trecea pretutindeni ca un om instruit” şi pe al cărui cap turcii puseseră o recompensă[48].

Acesta apreciază puterea de rezistență a românilor în fața marilor puteri din jur şi consideră momentul de cădere sub dominația otomană ulterior bătăliei de la Mohacs[49]. Ca urmare a acestor rezistențe şi mai ales a luptei duse de Mihai Viteazul, Poarta va recunoaşte „privilegiile” Principatelor, care se vor pierde după acțiunile lui Dimitrie Cantemir şi Constantin Brâncoveanu.

„Astfel Valahia şi Moldova, de la monarhia independentă au trecut apoi la oligarhia feudală şi în sfârşit, au căzut sub jugul dur şi distrugător al domnilor străini, sclavi ei însăşi ai unui guvernământ revoltător şi tiranic”[50].

O altă relatare, la fel de interesantă apare de această dată la Londra, e vorba de lucrarea din 1798 a lui William Eton, „A survey of Tukish Empire”[51] care arată despre statutul juridic al Principatelor că „raporturile lor cu puterea suverană nu se derulau în virtutea unui act de supunere absolută, ci sunt legate de ea printr-un tratat care le asigură un minimum de independență în ceea ce priveşte cârmuirea lor lăuntrică, deci sunt o provincie creştină supusă Porții otomane”[52].

La doar 4 ani după această apariție în lucrarea „Geografia celor patru părți ale lumii” (Veneția, 11 vol., 1802-1808) arată că „Moldova şi Țara Românească sunt provincii creştine conduse de domni creştini tributari”[53].

Pasionatul călător Charles de Ligne, o adevărată enciclopedie a

[47] N.Isar, *Principatele Române*, p. 202.
[48] *ibidem*, p. 202.
[49] *ibidem*, p. 221, vezi şi N. Iorga *Istoria românilor prin călători,* vol.II, p.269-270.
[50] N. Isar, *Principatele* p. 222.
[51] vezi şi N.Isar, *Principatele*, p. 205.
[52] D. Lăzărescu, *op. cit.,* p. 220.
[53] *ibidem*, p. 221.

vechiului regim, veşnic în căutarea aventurii între curţile de la Viena, Petersburg, Paris, Berlin, nu putea să lipsească din lucrarea noastră. Într-o discuţie cu Grigore A. Potemkin din noiembrie 1788 el îi cere în favoarea Ţărilor Române „cel puţin faceţi astfel ca aceste două ţări să ajungă independente de turci, la pace. Pune-ţi să fie cârmuite de boierii lor, sub ocrotirea celor două împărăţii, după vechile lor drepturi recunoscute de Poartă.

El mi-a răspuns: Vom vedea!”[54] .

Consulul englez la Iaşi, Wilkinson, în perioada 1814-1818, va reda la înapoierea sa în ţară o parte din concluziile misiunii sale în „An account of the principalities of Walachia and Moldavia”, Londra, 1820. Wilkinson cunoaşte istoria capitulaţiilor şi „crede în tratatul încheiat cu turcii de Vlad Dracul”[55] ca şi în închinarea Moldovei lui Bogdan cel Orb.

În 1822 Charles Pertusier publică în „La Valachie, la Moldavie et l’influence politique des Grecs du Fanal”[56] o relatare asupra supunerii Ţărilor Române: „Mohamed II supune ţara, dar Valahia cu toată condiţia de tributară în care cădea, păstra domnii săi sub sancţiunea suveranului şi dreptul de a se administra fără nici un amestec al Porţii”[57] .

Pentru Moldova el pune acest moment al supunerii în timpul lui Bogdan III care a cerut însă respectarea deplinei autonomii, a libertăţii religioase a dreptului de alegere a domnilor. „Actul solemn încheiat ar putea fi opus şi astăzi otomanilor – care, trebuie spus, întotdeauna ţin să fie observator riguroşi ai tratatelor – dacă el nu ar fi fost dat flăcărilor ca un act cu titlu de sclavie, în primele avânturi izbucnite în Moldova odată cu succesele trecătoare ale lui Ioan Sobiescki”[58] .

Prima lucrare care a deschis însă anul 1822 din punct de vedere al

---

[54] *Călători străini despre Ţările Române*, vol. X, partea II, Bucureşti, Editura Academiei, 2001, p. 913.

[55] N.Iorga, *Istoria românilor prin călători*, p. 469.

[56] vezi N.Isar, *Principatele române*, p. 214, 219, 222, 239-240, 249,256.

[57] N.Isar, *Istoria modernă a Românilor. Imaginea societăţii româneşti în Franţa (1774-1848),* Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, 1991, p. 70.

[58] N. Isar, *Principatele Române,* p. 223.

relatărilor despre principate este cea a lui F.G. Laurencon „Nouvelles observation sur la Valachie" Paris. Martor ocular al evenimentelor anului 1821, cu aproape 12 ani de viață petrecute în Principate autorul cunoştea deja destule în momentul redactării lucrării (pe care o începuse în Țara Românească)[59]. Autorul posedă o bogăție de informații despre istoria principatelor, lupta lor antiotomană şi încheierea capitulațiilor.

De maximă importanță este însă reproducerea convorbirii sale cu un boier muntean (fie Grigore D. Ghica viitorul domnitor pământean, ceea ce e cea mai probabilă ipoteză, fie cu banul Brâncoveanu) care într-un discurs patriotic cere în virtutea vechilor capitulații un guvern care să ne asigure drepturile noastre, proprietățile şi existența noastră, în orice moment amenințate"[60] .

O schiță asupra trecutului istoric al românilor aflăm şi în scrierea contelui Lagarde din 1824"[61] (personaj remarcabil) membru al academiilor din Neapole, Varşovia şi Cracovia, cavaler a mai multor ordine, cetățean polonez de onoare prin decret al senatului Republicii Cracoviene[62] .

Contele Lagarde cunoaşte şi el date din existența zbuciumată a Țării Româneşti şi mai ales e familiar cu tradiția încetățenită de Ienăchiță Văcărescu a închinării țării la turci în 1418.

După această dată când începe lungul proces de transformare a țării într-un fief otoman, maxima decădere fiind atinsă odată cu instalarea la domnie a grecilor din țară[63] .

O altă lucrare publicată după 1821 şi conținând prețioase informații despre români este cea a grecului Marc Philipp Zallony, care reia în fond un articol apărut la 5 mai 1823 în Journal des Dcbats"[64] .

Acesta apreciază lupta Principatelor împotriva puterii otomane:

---

[59] *ibidem*, p. 214, despre acelaşi personaj şi opiniile sale despre români alte informații la paginile 220, 223, 240, 249, 257 din lucrarea d-lui N. Isar.

[60] N. Isar, *Istoria modernă*, p. 73.

[61] N. Isar, *Principatele Române*, p. 78.

[62] pentru mai multe informații vezi N. Isar, *Principatele Române*, paginile 215, 220, 223, 243, 260.

[63] *ibidem*, p. 223.

[64] vezi N. Isar, *Principatele Române*, p. 223.

„Muntenii şi Moldovenii au susţinut o luptă inegală, dar plină de fapte eroice, puţin cunoscute de Europa civilizată….umilind orgoliul turcilor[65] .

„După cucerirea Ungariei românii se înţeleg cu turcii în mod condiţionat, având privilegii obţinute”[66] după aceste lupte. Singura soluţie pentru refacerea Principatelor era ca „Poarta să restabilească vechile privilegii”[67], salutându-se în această direcţie gestul revenirii la domniile pământene gest „care stârnea în cele două provincii vii speranţe pentru îndreptarea relelor din trecut”[68] .

Pentru perioada protectoratului rus tot mai unilateral de după Akerman (1826) şi mai ales după Adrianopol extrem de interesante sunt aprecierile consului general francez, Lagan care crede că „singurul mijloc de a salva Principatele şi a servii totodată interesele Europei, este contrabalansarea protectoratului Rusiei prin suzeranitatea otomană”[69].

„Poarta trebuie convinsă să acţioneze în conformitate cu dispoziţiile tratatului de la Adrianopol pentru a determina evacuarea imediată a Principatelor”[70].

Dacă aceasta se va face „vom putea influenţa câţiva boieri să facă un demers pe lângă Poartă dacă n-ar fi ca măcar recomande interesele lor şi să invoce vechile convenţii, care îi interzic ei (Porţii – n.n.) dreptul de a înstrăina sau de a ceda Principatele, deoarece ele s-au supus crezând în împlinirea a câteva condiţii”[71].

Consulul englez E.M. Blutte (consul al Angliei, la Bucureşti, din 1826)[72] nutreşte convingerea că „Principatele consolidate prin recunoaşterea privilegiilor naţionale, ar asigura pacea şi liniştea întregii Europe”[73-74] .

La rândul său consulul general francez, marchizul de Chateaugrion

---

[65] *ibidem*, p. 223, 224.
[66] N. Isar, *Istoria modernă*, p. 82-83.
[67] *ibidem*, p. 203-204.
[68] N.Isar, *Principatele Române,* p. 224.
[69] *România în relaţiile internaţionale*, p. 107.
[70] *ibidem*, p. 107.
[71] *ibidem*, p. 107.
[72] vezi D. Berindei, *Diplomaţia românească modernă*, Bucureşti, Editura Albatros p. 20.
[73] *România în relaţiile internaţionale*, p. 101.
[74] N. Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, p. 651.

îşi va prezenta conflictele cu domnitorul Țării Româneşti ca aparținând luptei pentru capitulațiile economice, care transformau Principatele în provincii ale imperiului otoman, lucru pe care domnitorii nu îl acceptau ei invocând capitulațiile lor, mai vechi decât cele date de Poartă, puterilor occidentale şi prezentate de diplomatul francez[75].

În general reprezentanții diplomatici occidentali interesați de lupta antirusă au sprijinit mişcarea națională încercând să-i dea o bază legală invocând „capitulațiile" acordate de Poartă şi încercând transformarea lor într-un paravan al luptei de emancipare politică.

Principatele Române trebuiau recunoscute ca entități distincte astfel încât soarta lor să nu depindă de oscilațiile raporturilor dintre Rusia şi Turcia. Faptul că puterea suverană era incapabilă să le asigure protecția față de o altă mare putere constituia o încălcare a „capitulațiilor" şi deci o justificare a mişcării româneşti de emancipare[76].

Aşa cum ilustra şi N. Iorga o adevărată avalanşă de autori se preocupa de Țările Române şi nu omiteau în scrierile lor problema capitulațiilor: Peysonnel, Regnault, Vaillant etc.[77]

La loc de frunte stau însă Saint–Marc Girandin[78] (om politic şi universitar francez de marcă, locțiitor al lui Guizot la Sorbona) ale cărui referințe la capitulații sunt totuşi mult mai slabe decât ne-am aştepta de la un om de o asemenea proeminență culturală. Totuşi ale sale „Souvenirs de voyages et d'etudes", (I, Paris, 1852) cuprind o ilustrativă dezbatere la care a luat parte şi în care un boier se întreba retoric „Se spune că noi suntem vasali ai Turciei?"[79] ceea ce este o poziție neadevărată deoarece capitulațiile ne asigură un statut aparte.

Felix Colson străluceşte însă prin magistralul său expozeu din „De l'etat present et de l'avenir des Principantes de Moldovie et de Valachie" Paris, 1839, din care dedică un capitol întreg (al IV-lea „Poziției Moldo-Valahilor față de Sublima Poartă.

Apropiat al partidei lui Câmpineanu „în jurul căruia s-a constituit o

[75] *ibidem*, p. 76.
[76] *ibidem*, p. 56.
[77] vezi N. Iorga, *Istoria românilor prin călători,* p. 556 şi urm.
[78] Vezi şi N. Isar, *Publicişti francezi şi cauza română*, Bucureşti, Editura Academiei, 1991.
[79] N.Isar, *Istoria Modernă a Românilor* p. 279.

veritabilă opoziție națională care invocând „capitulațiile cu Poarta" şi acordurile ruso-turce ce dobândiseră o consacrare europeană solicita autonomia țării"[80] el dovedeşte o înțelegere deosebită a capitulațiilor beneficiind şi de o informație vastă concentrată în grupul Câmpineanu din care făcea parte.

Astfel el are informațiile lui Dionisie Fotino, ale fraților Tunusli (deci cele două variante de scrierilor banului Mihai Cantacuzino), în plus are şi informații despre privilegiile Moldovei cele de la 1772 şi de la Dionisie Fotino şi Dimitrie Cantemir.

Aprecierile sale sunt demne de a fi analizate: „Ei (românii – n.n.) sunt singurii creştini tributari imperiului otoman care au tratate cu turcii şi drepturile lor sunt scrise în istorie şi tratate"[81] .

La fel de interesante sunt şi comparațiile pe care le face între cele două sisteme de tratate vizând principatele: „Tratatele Moldovei sunt mult mai avantajoase ca cele ale Valahiei pentru că ei sunt obligați doar să dea un cadou Porții şi cred că e în interesul lor să analizeze doar tratatele celei de a 2-a să vorbească despre ele în note şi să revendice pentru cele două țări drepturile ce le conțin"[82] .

Colson preia informația de la Kogălniceanu privind tratatele lui Mircea cel Bătrân din 1393, apoi anularea lor până la 1460 când la Adrianopole, Vlad V. semnează un nou tratat.

„Acest tratat de protecție[83] ce leagă Moldo-Valahia de Turcia există în alianțele inegale nu poartă nici un atestat la suveranitate, căci nu e vorba decât de un act onorific şi de un tribut, iar stipulațiile nu afectează juridicția absolută şi independentă a principatelor"[84] .

În scopul de a-şi demonstra această teză Colson recurge la largi citate din opera juristului elvețian: Emmerich de Vattel cu opera sa „Le droit des gens au principes de la loi ŕ la conduite et aux affaires des

---

[80] A.Stan, *Adunările obşteşti ale Principatelor române în lupta pentru apărarea autonomiei statale (1831-1848)* în *Revista arhivelor,* XXXIX, 1977, nr.1, p. 40-47.

[81] F. Colson „De l'etat present"…p. 269.

[82] *ibidem*, p. 268.

[83] pentru textul exact al tratatului şi comentarii vezi şi C. Giurescu, *Capitulațiile Moldovei*, p. 35-39.

[84] F. Colson, *De l'etat*, p. 289-273.

nations et des souverains, Paris, 1835-1838 apreciind că „Vattel arată că o astfel de alianță nu substituie suveranitatea unui stat ci doar atinge demnitatea sa”[85].

Astfel că „Turcia nu a putut să legitimeze uzurpările succesive şi să îşi creeze drepturi refuzate de tratate”[86].

Tot el apelează şi la un alt autor juridic: Paul Martens în „Precis du Droit des Gens tome I cap. 1 p. 78 care analizând tratatele de la Kuciuk-Kainargi, convenția explicativă de la Ainali Kavak din 1779 hatişeriful din 1783 şi tratatele de la Iaşi şi Bucureşti concluzionând că țările române beneficiază de o personalitate juridică.

Prin garanție o putere se angajează să facă o țară să se bucure de anumite drepturi sau să o ferească de o injustiție[87] .

Ca urmare „Turcia nu poate să cedeze nimic Rusiei căci nu are dreptul”[88] .

Concluzii: „Turcia e (ea însăşi) interesată să recunoască suveranitatea Moldo-Valahilor deja consacrată prin tratate, suveranitate care le aparține de drept şi de fapt”[89].

Iar în ceea ce priveşte marea problemă şi marea luptă din acel moment a principatelor: respingerea aplicării capitulațiilor europene date de Turcia la teritoriul nostru concluzia ea clară: „Dreptul ginților şi istoria răspunde că beratele şi capitulațiile (date puterilor europene) nu sunt obligatorii pentru principate”[90].

Acelaşi Felix Colson, implicat atât de adânc în mişcarea lui Câmpineanu încât îl însoțise şi în turneul său european redactase anterior o lucrare nu mai puțin interesantă din care va relua ideile principale în lucrarea deja analizată şi o serie din opiniile exprimate în „Precis des droits des moldoves et des valaques fondee, sur le droit des gens et sur les traites Paris, 1839 (publicată anonim). Interesante sunt în primul rând

---

[85] *ibidem*, p. 270-274.
[86] *ibidem*, p. 273.
[87] *ibidem*, p. 274.
[88] *ibidem*, p. 274.
[89] *ibidem*, p. 277.
[90] *ibidem*, p. 277-278.

propunerile privind crearea unui protectorat colectiv al marilor puteri asupra statelor aflate sub suzeranitatea otomană în S-E Europei[91] .

Pentru el relaţiile dintre Principate şi Poartă sunt determinate de capitulaţii[92], adică de tratate de protecţie ce nu afectează suveranitatea. Dar în urma situaţiei actuale, când Poarta nu le mai poate asigura protecţia – lucru pentru care i se plătea tributul şi i se recunoştea supremaţia – aceste legături puteau fi considerate ca rupte, Moldo-Valahia fiind în practică şi de drept ţări independente[93].

Tocmai actele prin care Turcia permisese protecţia Rusiei să intervină rupseseră instantaneu şi legătura de secole a Principatelor cu Poarta.

Aceste capitulaţii, tratate străvechi, erau legalizate prin tratate între Turcia şi Rusia, prima avea dreptul la tribut şi la supremaţie doar dacă îşi exercita dreptul de protecţie, iar Rusia trebuia să se limiteze la supravegherea respectării privilegiilor şi suveranităţii naţiunii moldo-valahie[94] .

Orice încercare de protecţie unilaterală din partea Rusiei este ilegală, doar Turcia având acest drept[95] .

La rândul său J.A. Vaillant[96] tipărea în 1842, la Paris o interesantă broşură: „Episoade de la question d'orient, Russie, Valachie, Moldove" în care aprecia că „Valahia şi Moldova în termenii capitulaţiilor lor cu Poarta, capitulaţii pe care ea însăşi le-a recunoscut au o existenţă politică care le este proprie; ele sunt suverane şi au dreptul ginţilor în întregime; de aici, orice intervenţie în favoarea lor este legitimă, necesară, chiar"[97] .

Acelaşi personaj, doi ani mai târziu în lucrarea, „La Romanie" publicată tot la Paris, relata că: „Moldovenii şi Valahii nu au de plătit

---

[91] erau idei pe care Colson le-a susţinut şi în *Coup d'oeil rapide sur l'etat des populations chretiennes de la Turquie d'Europe*, Paris, 1839 p. 10-18.
[92] F.Colson, *Precis des droits* p. 7-12.
[93] *ibidem*, p. 19-23.
[94] *ibidem*, p. 23-26.
[95] *ibidem*, p. 26.
[96] vezi N.Isar, *Şcoala naţională de la Sf. Sava*, Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, 1993, p. 60-84.
[97] N. Isar*, Istoria modernă a românilor*, p. 88.

decât un mic tribut către Poartă" (vol. I) continuând (în vol. II) cu aprecierea că „Poarta trebuie să redea dreptul de autonomie care prin toate tratatele şi hatişerifurile sale le-a recunoscut totdeauna Moldo-valahilor"[98] .

În sprijinul acestor idei el aduce argumentul atât al actelor internaţionale la care Poarta era parte semnatară cât şi al actelor emise chiar de aceasta precum hatişeriful din 1834 al cărui articol 4 prevedea că „Aceste Principate au toate drepturile unui principat independent"[99] .

H.Desprez, un alt personaj de marcă al curentului european, proromân ce se făcea simţit cu tot mai multă putere la această dată, publică şi el un vast articol în „Revue des Deux Mondes", 1848 intitulat „La Moldo-Valachie et le mouvement roumain".

Desprez arată că „moldovenii şi valahii recunosc suzeranitatea sultanului. Fără îndoială, capitulaţiile care sunt încă şi astăzi adevăratele baze ale dreptului public al principatelor le garantează un guvern liber şi naţional chiar şi în aceste condiţii de vasalitate"[100].

Totuşi această situaţie a fost grav afectată odată cu intervenţia tot mai deschisă a Rusiei şi cu instituirea unui protectorat deschis şi clar după 1829; „astfel în realitate Moldo-Valahia care părea să îşi regăsească drumul ca o ţară distinctă, pierde această suveranitate parţială (prin Regulamentele Organice) pe care dreptul ginţilor o lasă popoarelor vasale şi pe care Poarta otomană o recunoscuse prin vechile capitulaţii"[101].

Toate aceste opinii răspândite cu insistenţă în opinia publică franceză, mai ales, dar şi în cea engleză îşi vor face până la urmă simţite efectele, încât chiar şi diplomaţia oficială va ajunge în momente tensionate ca cele de la 1848/49 să vadă în capitulaţii elemente de bază ale relaţiilor otomano-române, dar şi elemente constituite ale statutului celor două provincii.

Astfel un „studiu privind cauzele şi desfăşurarea revoluţiei de la 1848", al diplomaţiei franceze prezintă aproape perfect condiţiile desfăşurării revoluţiei şi rolul capitulaţiilor în acţiunea revoluţionară.

---

[98] *ibidem*, p. 385.
[99] *ibidem*, p. 387.
[100] *ibidem*, p. 167.
[101] *ibidem*, p. 180.

„Regulamentele Organice forţau pe români să recunoască alături de dreptul de autonomie şi chiar mai presus de acest drept autoritatea puterii aşa zise protectoare”[102].

În aceste condiţii revoluţia apărea nu numai ca necesară, dar şi legală reconstituind un drept vechi şi încălcat de o ilegalitate recentă.

Revoluţia e deci perfect justificabilă „în fond nimic nu se schimbase, naţiunea nu făcuse decât să îşi modifice administrarea internă în virtutea autonomiei pe care i-o recunosc capitulaţiile cu Poarta”[103]. În aceste condiţii orice acţiune din partea puterii protectoare sau a celei suzerane sunt ilegale: „Acest fapt al intrării unui corp de trupe otomane pe teritoriul român, fără declaraţie prealabilă, constituia o încălcare flagrantă a drepturilor Principatelor, garantate de vechile lor capitulaţii cu Poarta”[104].

Conştienţi de această poziţie a lor, extrem de precară, din punct de vedere legal, chiar Suleiman Paşa a răspuns la 19/31 iulie că: „este de notorietate publică faptul că Valahia parte integrantă a Imperiului otoman, n-a încetat niciodată să se bucure de numeroase privilegii şi instituţii avantajoase”[105].

Concluziile pe care acest raport le propunea diplomaţiei franceze asupra evenimentelor de 1848 ne sunt extrem de avantajoase: „revoluţia formulând aceste principii n-a creat nimic, ea n-a făcut decât să amintească drepturile istorice ale Principatelor”[106].

La 1848 / 49 toată agitaţia desfăşurată de decenii în jurul capitulaţiilor, convinsese până şi Poarta otomană de realitatea completă a relatărilor românilor. S-a mers până acolo încât: „unul din ultimii vak’a-nuvis (istoriograf oficial al imperiului otoman) Ahmed Cevdet Paşa (1822-1895) care îl însoţise pe Fuad paşa în misiunea sa de la Bucureşti în anul revoluţiei – 1848 – într-un memoriu cu privire la Ţara Românească şi Moldova, în care înfăţişează istoria şi starea de drept a celor două ţări române, acceptă în întregime concluziile memoriului „Tractatele”

---

[102] *Documente străine despre români*, Bucureşti, DGAS, 1979, p. 195.
[103] *ibidem*, p. 200.
[104] *ibidem*, p. 201.
[105] *ibidem*, p. 202.
[106] *ibidem*, p. 210.

prezentate de delegația boierilor munteni şi moldoveni la Kuciuc – Kainargi cuprinzând şi „legământul" între Baiazid Ylderim şi Mircea cel Bătrân, are deci informații din sursă românească"[107].

Adică, în chiar inima imperiului otoman, realitatea capitulațiilor era acceptată de către chiar primii care ar fi putut-o contesta: istoricii oficiali.

Deşi ei cunosc modul de alcătuire specific oriental al „tratatelor" orientale ei acceptă formula occidentală, nu dintr-o eroare şi nu atât prin influență. Nimeni nu poate fi influențat fără argumente spre a accepta o poziție defavorabilă țării sale. Dar Ahmed Paşa înțelege că toate informațiile sunt corecte şi conform mentalității româneşti şi occidentale aceste prevederi date de Poartă sunt cele din „ahidnamelele" inițiale.

Sunt nişte tratate şi sunt date prin comun acord, prin consimțământ şi negociere reciprocă, deci precum tratatele, precum se şi păstrase în tradiția occidentală.

Nu e de mirare că în momentul în care „Războiul Crimeii atrage deodată atenția tuturor asupra Principatelor"[108] din partea opiniei publice europene reapar manifestări de simpatie şi aderență la cauza română şi implicit la problema capitulațiilor – a tratatelor cu Poarta.

Astfel un celebru avocat francez: Thibault Lefebvre (avocat la Curtea de casație, membru în consiliul de stat, membru al Academiei de la Blois, al societății culturale din Berri şi al societății de economie politică din Paris)[109] .

Scopul său: „lămurirea situației de drept a Țării Româneşti şi prin aceasta a celor două principate"[110] (Titlul lucrării apărute la Paris: Etudes diplomatiques et economiques sur la Valachie).

Thibault consideră că: „tratatele cu turcii…nu fac decât să codifice bazele de drept ale relațiilor cu Poarta şi nu e o cedare de suveranitate ci doar o cedare de prestigiu, prin mărturisirea de slăbiciune, o acceptare de protecție"[111] .

---

[107] Aurel Decei, *Relații româno-orientale*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1978, p. 127.
[108] N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, p. 556.
[109] *ibidem*, p. 574-575.
[110] *ibidem*, p. 575.
[111] *ibidem*, p. 576.

Ca urmare poporul român îi apare „ca investit cu plenitudinea suveranității”[112] .

Analizând tratatele vechi ale celor două principate cu Poarta el le judecă astfel: „nu sunt nici acte de încorporare, nici tratate de supunere. Poziția sa (a Țării Româneşti – n.n.) este absolut aceeaşi care fusese în evul mediu similara cu ceea ce a fost până la finele secolului trecut poziția regatului Napole față de statutul papal”[113] .

Cum nimeni nu a încercat să arate statul napolitan ca lipsit de suveranitate sau încorporat Statului Papal la fel nimeni nu poate pretinde aceste lucruri despre Principate.

Astfel de lucrări apărute alături de lucrări româneşti în perioada războiului Crimeii deschideau o nouă optică diplomatică şi juridică: oameni ca V. Boierescu ce redacta lucrarea capitală „La Roumanie apres le traite de Paris” sau Grigore Gănescu („Diplomatie et nationalite”) sau contesa Sturdza (cu „Regime actual des Principates Danubiennes”) arătau începutul unei noi epoci după 1856 şi pregăteau drumul pentru realizarea unirii, drum pe care se regăsea încă o dată problema capitulațiilor.

Însăşi noul domnitor al Moldovei (de după 1849) Grigore Al. Ghica s-a integrat activ în lupta de popularizare a capitulațiilor în mediile diplomatice.

În corespondența sa cu beiul de Samos – prințul Alexandru Callimachi (personaj din familia fanariotă cu acelaşi nume, rămas ca funcționar diplomatic în cadrul imperiului şi după 1821, ajuns ambasador la Londra şi Paris, bei de Samos (1849-1853), una din figurile ilustre ale politicii franceze şi turce a murit la Paris într-un uriaş palat constituit de el)[114] domnitorul aprecia[115] că va încerca a se baza pe Austria spre a susține autonomia şi drepturile țării prevăzute în tratatele cu Poarta şi în acelaşi timp se interesa de adresa generalului Aupick spre ai putea

[112] *ibidem*, p. 576.

[113] *ibidem*, p. 576.

[114] pentru alte detalii vezi N. Djuvara, *Intre orient şi occident*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1996.

[115] pentru corespondență vezi Arhivele Naționale, Bucureşti, fond 1228, dosarele 27/1851, 29/1851, 30/1851, 44/1853.

solicita o impulsionare a retragerii trupelor ruso-turceşti ce ocupau principatul în virtutea convenţiei de la Balta Liman, violând capitulaţiile[116] .

Tot în jurul domnului va veni din ianuarie 1855 un alt sprijinitor al popularizării problemei capitulaţiilor". Edouard Grenier[117] care în cartea sa „În Moldova" va aprecia principatul „ca liber în seama tratatelor a Capitulaţiilor sale cu Poarta"[118-119]. Inclusiv un personaj, care altă dată nu ar fi putut fi omis din analiza unei astfel de probleme, K.Marx considera interesant a analiza problema capitulaţiilor din 1393; 1460 şi 1511 apreciind în 19 iulie 1854 în New York Daily Tribune: „Din aceste capitulaţii, care continuă să fie şi azi în vigoare, întrucât n-au fost anulate prin nici un fel de tratat ulterior, reiese că Principatele Dunărene sunt două state suverane, sub suzeranitatea Porţii căreia îi plătesc tribut, însă cu condiţia ca Poarta să le apere de toţi duşmanii din afară, oricare ar fi ei, şi totodată să nu se amestece sub nici o formă în treburile lor interne[120] .

Dacă un personaj destul de obscur precum Karl Marx era atât de bine informat asupra capitulaţiilor putem realiza impactul deosebit pe care l-a avut efortul clasei politice româneşti de a câştiga interesul european pentru aceasta problemă.

În momentul izbucnirii războiului Crimeii, alături de alţi mari prieteni ai românilor din presa occidentală, reia pana şi mai vechiul nostru cunoscut Saint Marc Girardin. Acesta îşi începe ofensiva în favoarea românilor prin articolul „Poziţia viitoare a Principatelor de la Dunăre" din mai 1854 în care reia discuţia despre drepturile principatelor cuprinse în capitulaţii:" ele au o esistenţă aparte şi un guvernământ deosebit; ele au legiuirile şi aşezămintele lor…Hospodarii Moldovei şi ai Valahiei ascultă de sultan ca de suzeranul lor… ei sunt o naţionalitate distinctă şi recunoscută de către puterile europene."[121]

---

[116] vezi, Anton Caragea *Grigore Alexandru Ghica, domnul Unirii (1849-1856),* Bucureşti, Editura Universităţii Populare, p. 20-23.

[117] pentru mai multe detalii vezi A. Caragea, *Grigore Alexandru. Ghica…,* p. 32-33 sau Vladimir Ghica, *O carte care ne priveşte şi un om care se interesează,* Bucureşti, 1909.

[118] Vl. Ghica, *O carte,* p. 26-28.

[119] N. Bălcescu, *Opere,* vol.I, ed. şi studiu critic, G. Zane şi E. Zane, p. 182.

[120] I. Ionascu, *Relaţiile internaţionale*, p. 330.

[121] Nicolae Isar, *Istoria Modernă a românilor. Edificarea statului naţional (1848-1866),* Bucureşti, Editura Universităţii, 2002, p. 111.

În noiembrie 1854, S.M.Girardin recidiva în articolul ”Principatele Danubiene” notând „ce nelinişteşte spiritele în Valahia şi în Moldova este că …războelul au nimicit toate tratatele făcute de Rusia; ...Moldo-Românii se tem că nimicirea acestor tratate să nu fie vătămătoare neatârnării lor …esistența lor națională nu datează numai din tratatele încheiate între Rusia şi Poartă de 80 de ani. Ea este mult mai veche şi mai legitimă, ea se întemeiază pe credința tratatelor încheiate de însuşi Moldova şi Valahia în suta a 14-a şi a 15-a cu Poarta Otomană. Poarta otomană nu are asupra Principatelor decât un drept de supremația şi voievozii nu sunt îndatoriți decât să plătească un tribut sultanului. Iată fundamentele esistenței neatârnării Principatelor. Tratatele acestea... nu au fost oborâte prin nici-un tratat posterior; ele nu sunt şi nici nu pot fi oborâte prin rezbelul de față. Dacă tratatele ruseşti au pierit în războelul de acum, acesta –i dritul războelului; dar tratatele lui Baiazid şi Mahomed II nu sunt nicidecum de pricină în desbaterea actuală... tratatele munteneşti şi moldoveneşti stau în picioare”[122] .

Acest articol este fără îndoială unul din cele mai clare articole pro-româneşti ce ilustrează legătura între vechile tratate şi noul climat politic şi diplomatic din sud-estul european după războaiele Crimeii. Prăbuşirea preponderenței ruseşti în zonă lăsa pentru prima oară după 1774 să se manifeste în mod liber legăturile stabilite din vechime între Principate şi Poartă. Capitulațiile îşi recăpătau întreaga lor valoare pentru stabilirea situației Țărilor Române în perioada post-conflict.

În perioada Congresului de la Viena, Girardin reia discuția despre drepturile românilor bazate pe istorie în „Articol privind Principatele Române, prilejuit de deschiderea Conferinței de la Viena”: sperăm că Congresul de la Viena, când o fii să ieie o hotărâre asupra soartei Prințipatelor nu va trece cu vederea dreapta cerere a moldo-valahilor în ceea ce priveşte naționalitatea consființită prin vechi tractaturi… când ele s-au văzut silite a se închina armelor sultanilor, chiar atunci au făcut pe învingători ca să recunoască naționalitatea lor, primind suzeranitatea iar nu giugul acestora….Neatârnarea şi autonomia neamului moldo-

[122] N.Isar, *Istoria Modernă a Românilor*, p. 118.

valaheste deci un drept vechiu şi legiuit… şi negreşit că va fi luat în seamă de Congresul Vienei.

Patrioţii din Moldo-Valahia aveau toată dreptatea de a se rezema pe acele tractaturi când, anul trecut, cerea arme Turciei şi Europei..ca să mute teatrul războiului chiar în sânul Basarabiei”[123]. Astfel Saint Marc Girardin se arată favorabil tuturor marilor revendicări româneşti: participarea armatei naţionale la campania anti-rusă, desfiinţarea protectoratului rus, recunoaşterea autonomiei româneşti, chiar dreptul la Basarabia şi transformarea lor în „Ţările de Jos” ale Europei. În aceste condiţii putem înţelege de ce Vasile Alecsandri îl numea drept primul dintre „nobili campioni ai dreptului şi naţionalităţii noastre”[124] .

Memoriile şi protestele trimise în această perioadă vor face ca, fără a avea un succes deplin, tratatul de la Paris din martie 1856 să prevadă pentru Principate la art. 22 că: „Ţările Romane şi Moldova se vor bucura şi pe viitor sub suzeranitatea Înaltei Porţi şi sub chezăşia puterilor tocmitoare de drepturile şi scutelile ce le au”[125] .

Fără să fie o victorie completă, acceptarea capitulaţiilor într-un tratat general european şi punerea respectării lor sub analiza şi chezăşia întregii Europei le dădeau acestora o sancţiune clară ce deschidea drumul spre realizarea unirii, apoi aducerea prinţului străin şi în final realizarea independenţei. Din acest moment a încălca prevederile actelor redactate de boierii români la 1772, completate la 1818-19 şi refăcute în perioada de până la 1848 înseamnă a încălca deciziile Europei, lucru pe care nici o putere nu şi-l putea permite cu uşurinţă.

---

[123] *ibidem*, p. 122-123.
[124] C.Bodea*, op. cit*., vol. III, p. 687.
[125] N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, ed. şi studiu critic, G. Zane şi E. Zane, p. 182.

Rolul capitulațiilor în marea lupta a unirii (1856-1861)

A. Percepții occidentale

Anii de sfârşit ai războaielor Crimeii (1853-1856) s-au arătat denşi din punct de vedere al eforturilor diplomatice interne şi internaționale, vizând realizarea unirii Principatelor. Astfel la 23 mai 1855 contele Alexandru Walevski trimitea o circulară către Rusia în care aprecia că una din condițiile viitoarei păci este „regimul de independență administrativă a Principatelor, care nu era nici în Valahia, nici în Moldova o cucerire recentă, ci rezultatul unui acord liber încheiat cu mai multe secole în urmă”[1] . Acelaşi diplomat aprecia într-o discuție referitoare la Congresul de la Viena că „dinspre partea dreptului înscris în tratate, adică din partea suveranității Porții, problema unirii era dinainte elucidată, dreptul fiecărui Principat de a se uni cu celălalt, chiar independent de voința Porții nu poate reprezenta nici urma unei îndoieli”[2] .

Spre a beneficia de atâta siguranță în nişte declarații în fond revoluționare la adresa statutului politic regional, Walevski solicitase şi primise o serie de evaluări de la specialiştii în drept internațional care concluzionaseră că: „deşi obligat la anumite datorii convenționale în raportul cu protectorul său, statul protejat nu rămâne mai puțin suveran”[3].

Publiciştii francezi, precum Hippolyte Desprez în „Revoluția în Europa Orientală” obişnuiau şi ei publicul cu ideea că „valahii nu voiau

---

[1] *”Românii la 1859”. Unirea principatelor în conştiința europeană,* vol. II, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi pedagogică, 1984, p. 39.

[2] *Ibidem,* p. 41.

[3] *Reprezentanțele diplomatice ale României,* Vol. I (1855-1917), Bucureşti, Editura Politică, 1967.

decât să scape de corupţia şi umilinţele întreţinute cu grijă... şi să strângă printr-un tardiv dar real devotament legăturile străvechi prin care erau uniţi de soarta Imperiului Otoman”[4] .

Un alt prieten al principatelor, Paul Bataillard aprecia în lucrarea „Principatele Moldovei şi Valahiei în faţa Congresului” că ele îşi vor păstra privilegiile şi imunităţile sub suzeranitatea Porţii. Dar despre ce suveranitate vrea tratatul să vorbească ? Despre adevărata suveranitate stabilită prin vechile convenţii ale Principatelor cu Poarta sau despre suzeranitatea abuzivă? Chestiunea de drept este foarte simplă...vorbim despre dreptul...care rezultă din conţinutul tratatelor. Stipulaţiile Principatelor cu Sublima Poartă acordându-i acesteia asupra Principatelor anumite drepturi” însă „angajamentele sale Turcia le-a violat ; în mod firesc şi pe bună dreptate contractul este anulat”. În aceste condiţii ce este de făcut, se întreabă Paul Bataillard. „Răspundem fără să şovăim: unirea celor două principate într-un singur stat sub suzeranitatea Porţii, această suzeranitate fiind clar definită conform vechilor tratate”[5] . Tot Bataillard explica clar ce înţelegea prin „vechile tratate” iar explicaţia va fi acceptată doi ani mai târziu şi înscrisă ca document oficial de către Convenţia de la Paris. „Toate raporturile Principatelor cu Poarta sunt reglementate de trei tratate, foarte scurte (1392, 1460, 1513). Clauzele se reduc la aceasta: pe de o parte tribut şi jurământ de credinţă, pe de alta, protecţie împotriva duşmanilor şi investitură obligatorie”[6]. Baza întregii argumentaţii franceze la 1855-1856 dar şi mai târziu, era regăsită tocmai la textul capitulaţiilor, pe care de peste 20 de ani oamenii politici români le făcuseră publice întregii Europe. (ca un singur exemplu, la 1853, emigraţia românească la Paris cerea: „arme, unirea Principatelor şi recunoaşterea imediată a capitulaţiilor noastre”[7]).

Paul Bataillard impresionat de această veşnică armă a patrioţilor români nota că: „autoritatea acestor capitulaţii, în ciuda vechimii lor, este deasupra oricăror contestări, niciodată ele nu au fost atacate nici de

[4] *Românii la 1859,* p. 7-8.
[5] *Ibidem,* p. 32-36.
[6] *Ibidem,* p. 38.
[7] *Ibidem,* p. 82.

Rusia, care dimpotrivă, a pretins întotdeauna că apără drepturile legitime ale moldo-valahilor împotriva Turciei, nici chiar de Poartă. Aceste tratate sunt unica bază pe care puterile s-au sprijinit pentru a elucida şi rezolva chestiunea Principatelor”[8].

Înarmat cu astfel de lucrări, Alexandru Walevski declara că: „nu va fi scăpat nimănui că regimul de vasalitate în conformitate cu capitulațiile şi întărit împotriva încălcărilor suzeranului se apropie mult de independență”[9]. În fond zecile de ani de acțiune diplomatică românească transformase ideea capitulațiilor într-o obişnuință pentru francezi. Astfel Louis de Naleche aprecia în lucrarea „Modo-Valahia” că cele două țări „au preferat să plătească tribut decât să vadă un turban sau o moschee pe teritoriul lor”[10]. Un alt publicist francez, Armand Levy, nota în „Principatele Române şi Imperiul Otoman” „când turcii au invadat Europa mai multe popoare creştine au fost cucerite. Românii nu au putut fi constrânşi să se închine turcilor. Între domnii lor şi sultani s-au încheiat capitulații sau tratate”[11]. Mai mult, Levy condamna Sublima Poartă pentru că: „încearcă să denatureze importanța capitulațiilor... Dar ce crede ea că sultanii ar fi mai puțin obligați să-şi îndeplinească promisiunile numai pentru că actele ar fi semnate doar de ei? Un stat civilizat trebuie să țină seama de tratate solemne. Îşi închipuie Turcia că va putea să determine dreptul public european ca un incendiu al arhivelor este suficient pentru a face să dispară drepturile statelor?”[12]. Concluzia lui Armand Levy este extrem de favorabilă românilor în preajma Congresului de la 1856: „conform vechilor capitulații şi potrivit tradiției, românii au dreptul de a-şi alege domnitorul, autohton sau străin, după plac, numai să fie creştin şi Poarta este obligată să-l recunoască”[13]. Cu alte cuvinte, unire, independență, prinț străin, toate perspectivele sunt deschise dacă vechile capitulații sunt respectate.

---

[8] *Ibidem,* p. 39.
[9] *Ibidem,* p. 56.
[10] *Ibidem,* p. 66.
[11] *Ibidem,* p. 91.
[12] *Ibidem* p. 96-98.
[13] *Ibidem,* p. 108.

De aceeaşi părere era şi Elias Regnault în „Mistere diplomatice pe malurile Dunării”: „Congresul nu îşi poate să-şi legitimeze intervenţia decât pe stipulaţiile încheiate între Principate şi Poartă în anii 1392, 1469, 1514, 1526. Iată baza juridică convenită între cele două naţiuni contractante”[14].

Istoricii mai puţin cunoscuţi precum Alberic Cahuet aprecia în „Problema Orientului în istoria contemporană” că aceste capitulaţii „sunt acte de alianţă veritabilă şi nu de supunere”[15].

Nu doar publicişti sau şeful diplomaţiei franceze erau interesaţi de soluţiile oferite de capitulaţii la problema Principatelor dar şi ambasadorii Franţei precum d’Avril care la 9 noiembrie 1854 telegrafia la Paris că: „toată lumea o ştie, Rusia şi Poarta au recunoscut în toate tratatele lor că Moldova şi Valahia sunt state independente, care s-au unit în mod liber cu Turcia prin tratate”[16]. Şi pe această bază trebuie să ne preocupăm de reorganizarea Principatelor[17].

În timpul Congresului de la Paris (februarie-martie 1856) ciocnirile de interese la nivel european vor obliga diplomaţia franceză la mai multă prudenţă în declaraţii fără a o împiedica însă să prezinte cazul Principatelor prin prisma capitulaţiilor. În timpul Congresului revărsau un adevărat potop de lucrări (din care am şi citat) spre a influenţa în mod pozitiv opinia participanţilor la Congresul de la Paris. Astfel, Edmond Textier lansează acum: „Appel au Congré en faveur des roumaines”. Paul Bataillard scoate „Premier point de la question d’Orient. Les Principautes de Valachie et de la Moldavie devant la Congres” şi „La Moldo-Vlachie dans la manifestation des ses efforts et ses voeux”.

În timpul Congresului, la rugămintea lui Vasile Boerescu, marele jurist francez Royer Collard făcea şi el publică opinia Facultăţii de Drept de la Paris asupra problemei Principatelor: „dreptul public al românilor se constituie pe tratatele din 1393, 1460, 1513, 1529 pe care Moldo Valahia le are cu sultanii Baiazid I, Mahomed al II-lea, Selim I, Suleiman

[14] *Ibidem,* p. 126.
[15] *Ibidem,* p. 402.
[16] *Românii la 1859,* vol I, p. 47.
[17] *Ibidem,* p. 49.

al II-lea. Tratatul de la Paris nu a făcut decât să confirme şi să garanteze aceste vechi tratate care sunt expresia dreptului public al românilor şi al autonomiei lor naţionale”[18]. „Principatele se vor bucura de aceleaşi avantaje de care se bucurau în timpul lui Mahomed al IV-lea[19] . Ori în această epocă românii se bucurau de suveranitate perfectă. Frumoasa misiune a viitoarelor conferinţe este să pună capăt arbitrariului şi să precizeze formal drepturile şi datoriile reciproce de cea mai mare necesitate”[20]. Opinia marelui profesor de „drept al ginţilor” nu va fi fără ecou, doi ani mai târziu, Convenţia de la Paris va face exact acest lucru stabilind perfect drepturile şi obligaţiile reciproce.

Nu putem finaliza analizarea uriaşului val de entuziasm difuzat de presa şi publiciştii francezi în timpul Congresului de la Paris fără a cita şi câteva din aprecierile celebrului Edmond Textier în „Apelul către Congres în favoarea românilor”, apel bazat şi el pe celebrele teorii ale capitulaţiilor: „cele două principate nu sunt o ţară cucerită; când în secolele al XIV-lea şi al XV-lea populaţiile greceşti şi slave au căzut sub iataganul otomanilor românii din cele două principate au tratat prin bună înţelegere cu Poarta şi au recunoscut suzeranitatea ei”[21]. Principatele au continuat să se bucure de o administraţie liberă şi independentă, ele au păstrat dreptul de a-şi alege principii şi de a-şi da legile care le conveneau”[22]. „Drepturile invocate de români sunt consfinţite de tratatele lor cu Poarta; până şi Rusia nu a intervenit în mai multe rânduri chipurile în favoarea Principatelor moldo-valahe, decât invocând vechile tratate ale românilor”[23]. Cu toată această ofensivă publicistică şi istorică rezultatele Conferinţei de Pace de la Paris sunt relativ modeste şi receptate ca atare în ţară. Totuşi ele deschid drumul unor prefaceri masive şi unor posibilităţi nebănuite pentru Principate. Ferdinand de Cussy într-un „scurt istoric al celor mai însemnate evenimente politice care s-au petrecut începând din anul 1814

[18] V. Boerescu, *România după tratatul de la Paris din 1856,* Paris, 1856, p. 20.
[19] *Ibidem,* p. 33.
[20] *Ibidem,* p. 49.
[21] *Ibidem,* p. 70.
[22] *Ibidem,* p. 71.
[23] *Ibidem,* p. 77.

până la 1859" nota că „pacea de la 1856 are rolul de a conferi Principatelor o situație politică de natură să asigure de acum înainte bunăstarea şi independența populațiilor moldo-valahe şi care să fie în concordanță cu vechile privilegii de care se bucuraseră multă vreme în baza capitulațiilor lor încheiate cu Poarta"[24] .

Un alt francez, Gaston de Monicault în „Problema Orientului. Tratatul de la Paris şi urmările sale" aprecia ca o mare cucerire faptul că la 11 februarie 1856 în Conferința de la Constantinopol „Poarta confirma din nou privilegiile şi imunitățile de care subnumitele Principate s-au bucurat sub suzeranitatea sa începând de la capitulațiile ce le-au fost acordate de sultanii Baiazid I şi Mahomed al II-lea"[25]. Cu alte cuvinte presa şi puterea de la Paris era ferm convinse nu numai de realitatea capitulațiilor pe care încercau să construiască noul drept public internațional al Principatelor, dar şi de enormele posibilități de manevră pe care le deschideau politicii franceze în Orient. Astfel înainte chiar ca delegații europeni să se reunească la Paris, consulul general al Franței, Louis Béclard îi scria lui Walevski că pentru politica franceză în Principate „consider ca un punct capital, ca o necesitate de prim ordin, slăbirea, dacă nu chiar suprimarea legăturilor care unesc Moldo-Valahia de Poarta otomană cu toate vechile capitulații care garantau independența internă a Principatelor. Cu toate capitulațiile de acest gen inserate în tratatele de la Kainargi, Bucureşti, Ackerman şi Adrianopole, această independență nu există. Capitulațiile Valahiei şi Moldovei nu acordă Porții otomane decât un simplu drept de suzeranitate la care se adaugă plata unui tribut anual. Acest tribut poate fi răscumpărat sau convertit în datorie națională"[26]. Cu alte cuvinte independența ar fi cea mai bună soluție din punct de vedere al Franței. „Propunerea pe care o fac nu are nimic excesiv, nici injust"[27], îşi finalizează scrisoarea consulul francez.

Aşa cum am văzut aceste planuri ambițioase au trebuit moderate în martie 1856 datorită rezistenței înverşunate a Turciei şi Austriei şi

[24] *Ibidem,* p. 156.
[25] *Ibidem,* p. 395.
[26] *Independența României, Documente,* vol. II, p. I, *Corespondența diplomatică străină,* Bucureşti, Editura Academiei, p. 8-10.
[27] *Ibidem,* p. 10.

atitudinii şovăielnice, curând negative a Marii Britanii faţă de problema unirii românilor. Faţă de această situaţie nefavorabilă, problema independenţei nici nu a mai fost ridicată pentru a nu dezbina complet areopagul european. Cu toate acestea lupta de influenţare a opiniei publice europene continua fără încetare. Astfel A. Sarejouand scoate la tipar o interesantă lucrare: „Principatele Române înaintea Europei", rod, spune el, „al unei lungi şederi şi a unui studiu conştiincios asupra stării populaţiei, moravurilor şi gradului de civilizaţie"[28]. Analizând rezultatele tratatului de pace recent încheiat el arată că „dintre cele trei imperii ce mărginesc Principatele dacă este unul care are anumite drepturi, acela este Turcia, dar aceste drepturi sunt clar definite şi limitate în capitulaţiile din care îşi au originea; acestea asigură celor două Principate inviolabilitatea teritoriului, inviolabilitatea religiei, dreptul de a se guverna singure. Poarta a violat (aceste drepturi n.n.) de multe ori în fapt"[29]. Concluziile călătorului francez „Principatele române sunt autonome, nimeni, nici chiar Turcia care nu este decât suzeranul lor**,** nu are dreptul de a interveni în afacerile lor interne"[30] .

Mai vechea noastră cunoştinţă, Paul Bataillard îşi exprima îngrijorarea faţă de textul ce prevedea că „Principatele îşi conservă privilegiile şi imunităţile sub suzeranitatea Porţii" şi se temea ca aceasta să nu fie „suveranitatea abuzivă care se exercită în fapt de mai mult timp" şi vedea ca unică soluţie „în virtutea drepturilor scrise în tratate. Chestiunea unirii se găseşte clarificată în dreptul pentru fiecare dintre Principate de a se uni cu celălalt chiar independent de voinţa Porţii este, după capitulaţii, liber"[31].

La finele unui an atât de încărcat de evenimente pentru principate precum fusese 1856 şi atât de fast pentru teoria capitulaţiilor Royer Collard dădea noi speranţe românilor într-un larg discurs în care analizând textele juridice romane, pe Cicero şi pe juristul Proculus, concluziona că „poziţia naţiunii moldo-valahe faţă de Poarta otomană,

---

[28] *Acte şi documente relative la Istoria renaşterii României,* vol. III, p. 352.
[29] *Ibidem,* p. 355.
[30] *Ibidem,* p. 361.
[31] *Ibidem,* p. 399.

ca urmare a capitulațiilor, este inferioară, dar ea păstrează toate atributele suveranității”[32]. Mai mult, declara el, „aceşti termeni (suzeranitate şi vasalitate) nu se află în capitulații, ei nu există nici în limba turcilor nici în cea a românilor. Rusia este aceea care în Tratatul de la Adrianopol din 1829 introduce termenul de suzeranitate pentru a exprima raporturile neobişnuite ale românilor cu Imperiul Otoman. Dar acest cuvânt cuprindea un pericol. El era împrumutat din limba creştină a occidentului din ierarhia feudală, dar ce ierarhie se poate stabili între un turc şi un creştin?”[33].

„Este deci cazul să se declare privilegiile şi imunitățile de care se vorbeşte în articolul 22 al Tratatului de la Paris nu sunt altceva decât drepturile enunțate în capitulațiile sau tratatele încheiate între sultani şi domni moldo-valahi, ele nu sunt prescrise şi au forță de lege”[34]. Anul 1856 fusese extrem de decisiv şi de dificil pentru oamenii politici din Țara Românească şi Moldova care, folosind pe larg teoria capitulațiilor la Conferința de la Constantinopol, apoi la cea de pace de la Paris, şi apoi în tot restul anului făcându-le o nesfârşită popularizare prin intermediul presei şi al personalităților favorabile românilor, au reuşit să obțină un prim acord european în favoarea unirii. Acest larg drum nu ar fi fost posibil însă, fără sprijinul constant al Franței care, convinsă de justețea capitulațiilor nu ezitase nici un moment pentru a se arunca în lupta de folosire a lor în slujba cauzei româneşti. Astfel diplomația franceză îşi manifestase acest interes pentru capitulații încă din 1855 când o circulară de la Paris arăta că „regimul de independență administrativă, care s-a cam uitat, nu are nici în Valahia, nici în Moldova o cucerire recentă, ci rezultatul unui acord liber încheiat cu secole în urmă”[35]. În fond marele succes francez al anului 1856 în problema Principatelor a fost tocmai recunoaşterea capitulațiilor ca bază de discuții pentru stabilirea unui nou statut internațional. Dacă în ceea ce priveşte o eventuală unire progresele au fost modeste, în domeniul capitulațiilor

[32] *Românii la 1859,* vol. II, pp. 100-101.
[33] *Ibidem,* p. 101.
[34] *Ibidem,* p. 103.
[35] *Românii la 1859,* vol I, p. 626.

pe baza unei enorme documentații furnizate timp de peste 20 de ani de patrioții români diplomației franceze, rezultatele au fost rapide. Încă din februarie 1856 în protocolul Conferinței de la Constantinopol era notat că Poarta confirmă din nou privilegiile şi imunitățile de care s-au bucurat numitele principate sub suzeranitate otomană, începând de la capitulațiile pe care sultanii Baiazid I şi Mahomed al II-lea arată că textul folosit pentru capitulații era cel al românilor şi nu cele avansate de turci care vorbeau necontenit de la 1774 de privilegiile lui Mahomed al IV-lea, mult reduse față de cele din capitulațiile româneşti.

„Conferința de la Constantinopol refuzase „să întreprindă definirea lor" decizând fie să se rămână la status-quo, adică la textele ce se găsesc la istorici, fie să invite Turcia şi principatele de a se înțelege direct asupra drepturilor lor"[36] .

Tratatul de la Paris a lăsat în suspensie această necesară clarificare, la fel cum a făcut şi cu unirea, decizând să lase ambele chestiuni pentru rezolvare după convocarea divanelor ad-hoc, care să se exprime potrivit cu dorințele țării: unire şi respectarea întocmai a capitulațiilor româneşti, sau o mai strânsă legătură cu Poarta. Publiciştii francezi ştiau deja care va fi direcția în care va înclina alegerea națiunii române. La 6 iulie 1856 J.A. Vaillant scria: „Congresul de la Paris a proclamat justețea drepturilor României ca stat suveran şi independent în virtutea celor patru capitulații consimțite de prinții săi: Mircea, Vlad, Bogdan şi Petru Rareş, de sultanul Baiazid I, Mahomed al II-lea şi Soliman Magnificul. Asta va da dreptul la unirea celor două Principate, la alegerea unui prinț străin, dreptul de a naționaliza bunurile mănăstirilor, dreptul de a avea armată şi de a da pământ țăranilor"[37]. Iată remarcabila prevedere a tot ceea ce va însemna perioada domniei lui Alexandru I. Cuza şi a reformelor sale, urmate de aducerea prințului străin şi de proclamarea independenței, douăzeci de ani de politică românească condensată în câteva rânduri: publiciştii francezi ştiau încotro va porni mişcarea națională românească. Surprinzătoare apare în acest moment miopia cercurilor politice otomane de la Constantinopol ce îşi exprimă poziția față de rezultatele Congresului

[36] *Ibidem,* pp. 626-627.
[37] *Acte şi documente,* vol III, pp. 608-609.

de la Paris şi faţă de ce vor alege românii: „Sublima Poartă a reintrat în drepturile sale asupra celor două provincii care sunt administrate conform hatihumaiunelor eliberate de sultani în secolele XIV, XV şi XVI. Astfel a fost făcută anexiunea celor două provincii la imperiul otoman" scria optimist şi chiar suprarealist „Le Journal de Constantinople" la 26 iunie 1856[38] .

Cât de departe de realităţile moldo-valahe era acest articol, ne-o arată o scrisoare pe care la 16 decembrie 1856 un grup de moldoveni o trimit lui Edgard Quinet la Bruxelles: „Prin Pacea de la Paris noi ne recăpătăm complet drepturile noastre, privilegiile şi imunităţile pe care vechile noastre tratate solemne cu Turcia ne dau dreptul de a le recuceri"[39]. Discrepanţele între poziţia românilor şi cea a Porţii ilustrau convulsiile anului 1857 în problema alegerii divanului ad-hoc şi a recunoaşterii rezultatelor sale. Se prefigura încă de la finele anului 1856 că noul an va fi hotărâtor pentru Principate.

Ca urmare, abia trecute sărbătorile de iarnă şi românii obţineau din nou atenţia presei franceze care găzduia în „Le Constitutionnel" din 12 ianuarie 1857 un „Studiu asupra Principatelor" semnat de Amédde de Cesena: „dreptul public (al Principatelor n.n.) are originea în acte care sunt de o dată atât de modernă încât nu lasă în spirit nici o neclaritate. Aceste acte autentice, bază oficială şi solidă a privilegiilor Valahiei şi Moldovei sunt tratatele încheiate în 1397, 1460, 1513 şi 1529 de diferiţi prinţi cu sultani Baiazid I, Mahomed al II-lea, Selim al II-lea, Soliman al II-lea. Aceste tratate sunt baza privilegiilor de care se bucură populaţiile celor două provincii"[40].

În timp ce ofensiva publicistă franceză renaşte, începe şi contraofensiva otomană care în Moniteur anunţă că „adevăratele texte ale capitulaţiilor" fac din Principate parte integrantă a Turciei. La aceste aserţiuni va răspunde într-un viguros articol Saint Marc Girardin în Journal de Debat's la 9 februarie 1857: „Cele două Principate sunt supuse suzeranităţii Porţii şi această suzeranitate nu are nimic vag şi nedefinit, ea

[38] *Ibidem,* p. 566.
[39] *Ibidem,* p. 982.
[40] *Ibidem,* pp. 1047-1048.

este determinată de tratatele din secolele XV şi XVI, tratate pe care nota din „Moniteur" are grijă a le reaminti, pentru că sunt fundamentul însuşi al existenţei naţionale a principatelor danubiene"[41].

Lupta de presă va curge paralel cu convocarea alegerilor pentru divanul ad-hoc, cu samavolniciile lui Teodor Balş şi apoi urmaşului său în ale căimăcămiei Nicolae Vogoride, până la întâlnirea de la Osborne şi compromisul anglo-francez în privinţa unirii Principatelor şi în final până la deschiderea adunărilor ad-hoc în octombrie 1857[42].

Unul dintre cele mai importante momente ale acestei confruntări de presă va fi un articol al lui Edmond Textier care aprecia că „în virtutea acestor capitulaţii consimţite de Turcia când se afla la apogeul puterii sale, Principatele au continuat să se bucure de o administraţie liberă şi independentă. Poarta nu trebuia să exercite nici un amestec în treburile lor, numai cu această condiţie expresă românii au depus armele"[43]. Concluzia articolului era clară: nici acum Poarta nu ar trebui să se amestece în problema divanurilor ad-hoc şi a unirii numai sub această rezervă ea poate rămâne suzerană.

Generalul Gheorghe Magheru avea şi el, pe malurile Bosforului aceeaşi atitudine şi nu se sfia să declare autorităţilor otomane: „Drepturile Principatelor se află în clar în tratatele din 1393, 1460 şi 1519, ele ne arată ca state sub suzeranitatea sultanului, dar bucurându-se de toate atributele libertăţii şi ale teritoriului nostru. Naţiile Europei au recunoscut aceste drepturi şi pe ele trebuie să ne facem soarta"[44].

Elias Regnault în „Mistere diplomatice pe malurile Dunării" era şi mai dur la adresa Turciei: „Turcia are drepturile sale decurgând din tratatele anterioare, românii au drepturile lor, dar şi Europa are drepturile sale; de a asigura liniştea viitorului, este mult mai important decât drepturile confuz definite ale lui Baiazid şi Mircea de care turcii au abuzat totdeauna şi de care românii de abia s-au folosit." Cu alte cuvinte,

---

[41] *Ibidem,* p. 1119.

[42] Despre rolul capitulaţiilor în această perioadă vezi şi C C Giurescu şi Dinu C Giurescu, *Istoria românilor,* Vol. II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976, pp. 81-82.

[43] *Românii la 1859*, Vol. II, p. 71.

[44] Vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Gheorghe Magheru, dosar nr. 3/1857, fila 3.

Europa are dreptul de a interveni oricând pentru a asigura aici liniştea, adică dând dreptul Principatelor la un viitor[45].

În urma tuturor acestor luări de poziție tranşante, Poarta începea deja a se replia. Un efect remarcabil l-a avut retragerea ambasadorului francez: Edouard Thouvenel de la Constantinopol ca urmare a falsificării alegerilor din Moldova şi a refuzului Porții de a le anula. Thouvenel va nota că sultanul avea ochii în lacrimi şi nu îi venea să creadă când a văzut steagul francez coborât. Când Franța a fost urmată de Sardinia, Rusia şi apoi de Prusia, Înalta Poartă a realizat că a împins lucrurile prea departe şi pe 31 iulie 1857 adresa o circulară puterilor garante „în care expunea intențiile binevoitoare de care Maiestatea sa sultanul era animat față de Principate cărora vrea să le mențină integral toate privilegiile şi imunitățile acordate de strămoşii săi"[46]. În momentul în care la Constantinopol se află că Rusia s-ar pregăti, de data aceasta alături de Franța, pentru un nou război cu Turcia, panica devine generală. La 20 martie 1857 Cabinetul Imperial îi scria reprezentantului Rusiei în Principate pe un ton belicos: „guvernul imperial nu va tolera prezența trupelor turceşti în Principate, numărul acestor trupe, oricât ar fi de mic, nu schimbă de loc problema. Este vorba aici de respectarea unui principiu; articolul 22 al Convenției de la Paris stipulează în mod expres că Principatele vor continua să se bucure sub suzeranitatea Porții şi garanția Puterilor contractante de privilegiile şi imunitățile pe care le posedă. Ori printre aceste privilegii şi imunități, îndepărtarea forțelor armate turceşti. Este unul dintre acele privilegii de care depinde în modul cel mai direct securitatea lor şi independența administrației lor interne"[47]. Rămasă singură după ce şi Anglia se raliază poziției franceze în august 1857, Poarta va accepta repetarea alegerilor pentru divanul ad-hoc. De data aceasta triumful unioniştilor este atât de clar încât pentru câteva luni lupta de presă se calmează în aşteptarea rezultatelor activității

[45] *Românii la 1859,* p. 128.
[46] Frederic Dame, *Istoria României Contemporane de la reîntoarcerea domnilor pământeni până în zilele noastre, în Românii la 1859,* p. 392.
[47] *Românii la 1859,* vol. I, p. 102.

divanelor ad-hoc[48]. Deja cercurile diplomatice occidentale cred că Turcia s-a împăcat cu pierderea Principatelor şi Legaţia Belgiei la Constantinopol aprecia la 10 octombrie 1857: „Turcia, exceptând interesul moral, de demnitate şi de amor propriu, nu ar suferi o pierdere materială considerabilă, care să îi poată rupe legătura de dependenţă nominală care mai uneşte încă Principatele de restul Imperiului". „Ce interes ar putea avea Imperiul turc să păstreze posesiuni în care autoritatea sa este legal redusă la neant de ultimul tratat"[49] . Opinia era exagerat optimistă; vor trece aproape douăzeci de ani de luptă şi un război cumplit până la momentul în care Turcia să accepte evidenţa. Toate acestea par uluitoare, pentru că dincolo de afirmaţiile oficiale, din „Journal de Constantinople" cercurile turceşti erau conştiente de voinţa de unire şi independenţă a românilor. La 28 octombrie/16 noiembrie 1857 Ali Paşa, ministrul de externe scria reprezentantului Porţii la Paris despre divanul ad-hoc: „este adevărat că pentru a salva aparenţele sau pentru a-şi ascunde mai bine gândurile, au vorbit despre dorinţa lor de a respecta vechile capitulaţii cu Sublima Poartă, capitulaţii ale căror originale nu se află nicăieri în lume şi care au fost încălcate şi nu o dată nesocotite de moldo-valahi înşăşi"[50]. Adică pentru Aali Paşa era evident că gândurile românilor era tare departe de strângerea legăturilor cu Poarta şi cu toate acestea a ales să se opună dorinţelor românilor, opoziţie fără şanse dar nu mai puţin obositoare. Odată încheiate lucrările divanelor ad-hoc (decembrie 1857) se intră într-o stare de acalmie până la convocarea puterilor garante în vederea analizării dorinţelor moldo-valahe în Convenţia de la Paris (iunie 1858) când lupta reîncepe acerbă.

Primele semne despre ostilitatea tot mai marcantă cu care aveau să fie primite cererile divanelor ad-hoc în lumea diplomatică occidentală vor apărea în cadrul dezbaterilor din cadrul comisiei europene care aproape că nu a fost capabilă să ofere un raport unitar, mulţumindu-se

[48] asupra valorii politice a activităţi divanurilor ad-hoc interesante sunt aprecierile lui I.Vântu şi G.G.Florescu din studiul, *Valoarea constituţională a rezoluţiilor Adunărilor ad-hoc din Principatele Române (1857*) în Studii şi cercetări Juridice, 8 (1963), nr. 3,p.499-517.

[49] *Ibidem,* pp. 181-182.

[50] *Ibidem,* p. 191.

cu o serie de recomandări complet opuse ţn privinţa noii organizări a Principatelor. O nemulţumire la fel de mare a fost produsă în lumea politică românească de decizia comisiei de a desfiinţa adunările ad-hoc în care mulţi vedeau expresia legalităţii naţionale regăsite[51] .

La 1/13 aprilie 1858 Comisia Europeană pentru Principate îşi prezintă raportul asupra divanelor ad-hoc: 1). „Principatele au respectat întotdeauna legăturile care le unesc cu Imperiul otoman şi declară că respectarea drepturilor lor nu poate decât să întărească forţa acestui imperiu. 2). Defineşte legăturile existente între Sublima Poartă şi Principate; ele derivă din vechi tratate care le recunoaşte deplina exercitare a suzeranităţii interne şi externe; 4). În virtutea capitulaţiilor deja invocate, Divanul stabileşte dreptul naţiunii de a-şi alege principii unde vor voi şi de a-i declara ereditari”[52].

Raportul Comisiei Europene odată adus la cunoştinţa puterilor garante, va provoca furie la Constantinopol, dar şi nemulţumire la Viena unde la 10 iunie 1858 K. F. Buol scria ministrului austriac la Berlin A. Kaller: „Nu putem recunoaşte nici o altă obligaţie în afara celor impuse de tratatul de la Paris. Dar acesta vorbeşte doar despre o revizuire a statutelor aflate în vigoare în prezent şi despre menţinerea vechilor privilegii faţă de Poartă”[53]. Cu alte cuvinte Austria era de-a dreptul şocată faţă de turnura pe care o luau evenimentele din Principate şi pe care o considerau o combinaţie neliniştitoare care loveşte interesele Vienei în regiune. Rezultatele folosirii capitulaţiilor erau mult prea îndepărtate faţă de ce gândise Austria când le acceptase[54] ; prima oară la Conferinţa de la Viena din 1855 când notase la articolul 1 prin redactarea baronului Prokesh Osten că „Principatele Dunărene vor continua să fie supuse Sublimei Porţi în virtutea vechilor capitulaţii şi a hatişerifurilor imperiale care le-au fixat şi desemnat drepturile şi imunităţile de care se bucură”.

---

[51] vezi Dan Berindei, *Epoca Unirii*, Bucureşti, Editura Corint, 2000, p. 67-68.
[52] *Ibidem,* p. 240.
[53] *Ibidem,* p. 259.
[54] vezi N.Corivan*, Renseignements sur la Conference de Vienne (1855*) în Revue du Sud-Est Europeen, Bucureşti, an XIII, nr. 1-3.

Față de această variantă restrictivă cererile divanurilor ad-hoc păreau enorme pentru autoritățile vieneze. Reîncepea astfel lupta pentru capitulații în presa europeană. Ferdinand de Cussy în al său „Scurt Istoric" al perioadei 1814-1859 vedea ca principală realizare a Congresului din 1858 „reluarea problemei capitulațiilor de la sultan Baiazid I, Soliman al II-lea, Selim I, Mahomed al II-lea care constituie autonomia românilor"[55]. Dincolo de enormele lupte din cadrul Congresului propriu-zis, adevărata victorie românească se înscrie în articolul 2 al Convenției de la Paris: „În virtutea capitulațiilor date de sultanii Baiazid I, Mahomed al II-lea, Selim I, Soliman al II-lea, care constituie autonomia lor, reglementând raporturile cu Sublima Poartă, şi pe care mai multe hatişerifuri, în special cel din 1834, le-au consacrat, vor continua să se bucure sub garanția colectivă de privilegiile şi imunitățile pe care le au"[56]. Imediat întreaga presă europeană a sesizat semnificația momentului. Gaston de Monicault în „Problema orientului. Tratatul de la Paris şi urmările sale" arăta: „articolul 2 era de cea mai mare importanță, deoarece, pentru prima dată Turcia recunoaşte şi consfințeşte vechile capitulații şi se putea vedea că de acum încolo ea nu va mai îndrăzni să le conteste"[57]. (Se îndeplinea astfel o mai veche cerere românească la a cărei justețe presa franceză subscrisese: „este cazul să se declare că privilegiile şi imunitățile de care se vorbeşte în Tratatul de la Paris din 1856 nu sunt altceva decât drepturile enunțate în capitulații sau tratatele încheiate între sultani şi domnii moldo-valahi"[58]. Armand Levy). La fel ceruse şi Royer Collard, iar Ferdinand de Cussy considera prevederile Convenției de la Paris din 1858 drept „organizarea definitivă a Principatelor Moldovei şi Valahiei." Lunga luptă diplomatică a anului 1858, deschisă la 11 ianuarie de către Al. Walewski când scria că: „Principatele Dunărene au beneficiat întotdeauna de privilegii care ar fi trebuit să le asigure o evoluție liniştită a destinului lor şi că Sublima Poartă a recunoscut de bună voie inamovibilitatea Principatelor"[59]. La începutul anului 1859 a urmat surpriza aşteptată a

[55] *Românii la 1859,* vol. II, p. 151.
[56] *Românii la 1859,* vol. I, p. 283-284.
[57] *Românii la 1859,* vol II, p. 361.
[58] *Ibidem,* p. 103.
[59] *Românii la 1859,* vol. I, p. 28.

dublei alegeri a colonelului Alexandru Ioan Cuza urmată apoi de conflictul franco-piemontezo-austriac şi de evoluția rapidă a evenimentelor în peninsula italiană, ceea ce punea în umbră evoluțiile din principate.

Chiar dacă presa pune pe plan secund Principatele, ochii diplomației occidentale rămân ațintiți la malurile Dunării. Astfel, la 16/18 septembrie 1858 L. Beclard îi scria lui Eduard Thouvenel despre problema drepturilor străinilor în Principate: „țări esențialmente creştine unde aceste capitulații şi această jurisdicție excepțională nu are nici o rațiune de a fi”[60].

Tot pe această chestiune, Alexander Walewski primea la 15/27 iulie 1859 următoarea notificare: „Rapoartele domnului Place stabilesc din ce în ce mai clar pretenția ridicată de guvernământul Moldovei de a i se atribui plenitudinea suveranității şi de a-i trata pe străini ca şi cum articolul 8 al Convenției şi capitulațiile puterilor cu Poarta nu ar exista.”[61] La 26 august/7 septembrie 1859 problema Principatelor apare iar în corespondența diplomatică, de această dată ca urmare a dorinței lor de a bate monedă. Ed. Thouvenel aprecia față de Walewski că „am putea, e adevărat, să sprijinim pretenția Prințului Cuza, referindu-ne la vechii voievozi ai Moldovei şi Valahiei care s-au bucurat de dreptul de a bate monedă şi de care au uzat după capitulațiile care îi plasau sub suzeranitatea sultanului. În acea epocă, ei exercitau şi dreptul de pace şi de război, Poarta nu negocia pentru ei şi tratatele pe care Poarta le semna cu alte puteri nu aveau putere dincolo de Dunăre”[62]. Primii ani ai realizării unirii (1859-1861) stau nu doar sub semnul provizoratului, dar şi al luptei. Astfel, presa franceză anunța în iunie 1860 că Alexandru Ioan Cuza ar redacta un „Memoriu adresat puterilor garante” în care aprecia că: „sentimentele noastre sunt acelea ale părinților noştri. Istoria este proba că națiunea română a considerat în toate timpurile raporturile sale cu Sublima Poartă ca garanția autonomiei şi a independenței interioare”[63].

---

[60] *Documente privind unirea Principatelor,* vol. VI*, Corespondenta diplomatică franceză (1856-1859),* Bucuresti, Editura Academiei, p. 248.
[61] *Ibidem,* p. 553.
[62] *Ibidem,* p. 562.
[63] *Ibidem* p. 165.

Pentru a menține treaz interesul presei franceze pentru evenimentele din România, Alexandru I.Cuza decidea deschiderea unei agenții de presă românești sub conducerea experimentatului Vasile Alecsandri. Cunoașterea de către acesta a mediului de presă şi politic din capitala Franței, relațiile de prietenie stabilite cu familia imperială şi simpatia pe care i-o arăta împăratul Napoleon al III-lea şi nu în ultimul rând caracterul extrem de plăcut al diplomatului român, toate au contribuit spre a face această numire în una din cele mai de succes ale domniei lui A.I.Cuza.

În jurul acestei agenții se vor stânge mari nume, deja cunoscute nouă de mari prieteni ai românilor: Saint Marc Girardin, Edgar Quinet, Jules Michelet, Paul Battailard,, Leon Plee, Hippolite Desprez,etc.[64] Pentru Alecsandri rolul acestei agenții era acela de a face un permanent looby în favoarea românilor aşa cum se reuşise până atunci : noi am cădea într-o greşeală cumplită dacă am crede că este de ajuns de a face să se pomenească de noi, din timp în timp numai la o mare ocazie. Mai întâi că nu suntem siguri de a avea organul presei la dispoziția noastră, şi apoi, în acest secol preocupat de atâtea evenimente şi griji importante cine… nu este lesne uitat.(…) „O presă amică şi devotată este o santinelă neadormită care este gata de a arunca semnalul de alarmă. Izolarea pentru un stat ca România este un pericol permanent”[65].

Printre ziarele care vor lua contact cu nou creata agenție putem enumera: Le Nord, La Presse, La Revue des economistes, La Revue d Orient, Nouvelles, Annales de Voyages etc.[66]

Se intra deja într-o nouă perioadă în care cunoscutul istoric N. Corivan aprecia că: „sub aspect extern preocuparea principală a domnului a fost lărgirea autonomiei țării, înlăturarea jurisdicției consulare”[67]. Toate aceste obiective erau dificil de materializat, dată fiind opoziția marilor

---

[64] vezi pentru detalii Dan Berindei, *Înființarea Agenției Principatelor Unite la Paris (28 august/9 septembrie 1860) în Studii..,* nr. 9, 1960 şi Nicoleta Dandu, *Întrarea românilor în modernitatea europeană*, Bucureşti, Editura Anima, 2002, p. 84.

[65] N.Dandu, *op.cit*., p. 85.

[66] R.V. Bossy, *Agenția diplomatică a României la Paris şi legăturile politice franco-române sub Cuza-Vodă,* Bucureşti, 1931, p. 23-67.

[67] *Relațiile diplomatice ale României de la 1859 la 1877,* Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică*, 1984,* p. 152.

puteri, în special cea a Turciei şi cea a Austriei. Un singur exemplu ne va convinge; Prokesh-Osten vedea în programul românesc de reforme nici mai mult nici mai puțin decât: „violarea simultană a capitulațiilor în Principate şi Serbia, tulburările din Herțegovina şi Bosnia constituie dovezi ale hotărârii luate de cele două popoare de a se revolta contra sultanului”[68]. Cu astfel de opinii înțelegem cât de grea a fost lupta oamenilor politici români, cu atât mai mult cu cât după 1860-1861 marele interes al presei franceze față de cauza românilor se evapora rapid. Au contribuit la aceasta dificultațile proprii ale Franței (campania din Mexic din 1864), teama că noul stat român va deveni un aliat al Rusiei şi nemulțumirile legate de persoana lui Alexandru Ioan Cuza[69].

De cealaltă parte românii investesc mai puțin timp şi bani în relația lor cu presa franceză, ceea ce se observă imediat în atitudinea acesteia. Tinerei Românii îi va lipsi în deceniile următoare un ajutor serios, nu dezinteresat, dar eficace al presei franceze. Marea campanie publicitară în care a fost prezentată occidentului, istoria eroică a luptei antiotomane”[70] ajungea la sfârşit

B. Percepțiile româneşti Ion C. Brătianu şi problema capitulațiilor

Încă din 1843 pentru un călător cu simțul observației era clară ideea pe care o luau activitățile naționale în Principate. Astfel B. Wesseleny Miklóstól scria că: „planurile şi speranțele lor sunt unirea în viitor într-o națiune şi o țară a tuturor populațiilor valahe de origine şi de limbă comună. Aceste pretenții ei le întemeiază pe drepturile lor asupra moşiei de odinioară, a proprietății originare, nicicând pierdute, ci numai îngrădite prin oprimare şi uzurpare”[71].

---

[68] *Ibidem,* p. 108.

[69] vezi şi N.Corivan, *Lupta pentru desăvârşirea Unirii şi acțiunea diplomatică europeană*, în Studii şi cercetări Științifice, Istorie, Iaşi, X (1959), nr. 2 ,p. 37-80.

[70] Alexandru Mihai Stoenescu*, Istoria loviturilor de stat în România,* Editura Rao, Bucureşti, 2000, vol. I, p. 412.

[71] *Documente ale Unirii (1600-1918), Bucureşti,* Editura Militară, 1984, p. 156.

La 18 iulie 1848 revoluționarii moldoveni refugiați la Cernăuți scriau celor rămaşi la Iaşi: „trebuie iară să privim cu nepăsare disprețuirea drepturilor noastre prin acest pas al Rusiei (ocuparea Moldovei în timpul revoluției de la 1848) şi să rămânem într-o ticăloasă nemişcare; trebuie să simțim că ne este de sfântă datorie să protestăm în numele drepturilor noastre întemeiate pe tractaturi, împotriva călcării hotarelor noastre."[72]

La fel la 1849 revoluționarii munteni de această dată îi scriu sultanului: „foarte recent ați binevoit, sire, să ne dați asigurarea solemnă că vechile privilegii şi imunități ale țării sunt şi vor fi totdeauna menținute, şi că onoarea şi grija Majestății Voastre sunt puternic interesate în păstrarea lor."[73]

Toate aceste trei acte ilustrează că în momentul izbucnirii războiului Crimeii (1853-1856) situația în Principate era suficient de maturizată spre a permite o evoluție rapidă a românilor spre realizarea unirii şi în acelaşi timp teoria capitulațiilor era suficient de larg cunoscută spre a putea deveni principalul vehicul al cauzei românilor[74]. La 1853 românii declară la Paris că vor „arme, unirea Principatelor şi recunoaşterea imediată a capitulațiilor noastre"[75]. Am văzut deja lupta extraordinară în care se încleştează publicațiile franceze după această dată spre a servi cauza românilor. Motorul întregii activități, locul unde se hotăra clar victoria sau înfrângerea românilor, rămânea teritoriul Principatelor. Dacă fiecare moment al istoriei de 100 de ani a luptei pentru capitulații a avut câte un exponent, momentul 1855-1865 îl are ca remarcabil exeget al capitulațiilor pe omul politic muntean Ion Brătianu. Înțelegerea lui asupra problemei capitulațiilor hrănită din studiul operelor lui Nicolae Bălcescu şi din lupta pentru capitulații a revoluției de la 1848 depăşeşte pe cea a contemporanilor mai versați decât el în istorie, precum M. Kogălniceanu. Memoriile fundamentate

---

[72] Tudor Bălan, *Activitatea refugiatilor moldoveni în Bucovina, 1849,* Sibiu, 1944, p. 81-82.

[73] *Românii la 1859,* vol. II, p. 81.

[74] vezi în privința consensului național privind folosirea capitulațiilor şi opiniile lui G.G. Florescu în, *Poziția internațională a Țărilor Române în perioada unirii* în Studii şi cercetări Juridice, Academia română, Bucureşti, 1959, nr. 1, p. 135-178.

[75] *Ibidem*, p. 82.

pe capitulaţii ale lui Ion Brătianu şi ale unei întregi pleiade de scriitori, avocaţi şi istorici vor sta la baza ofensivei diplomatice franceze în exterior şi la baza ridicării uriaşe a românilor la 1857 pentru divanul ad-hoc şi 1859 pentru unire. Faptele de viitor ale lui Ion. C. Brătianu din perioada aducerii lui Carol I şi a războiului de Independenţă îşi au baza acum în teoria capitulaţiilor care îi aşterne omului politic Brătianu un drum de suferinţă dar şi de izbăvire pentru neamul său, drum pe care nu va ezita să îl urmeze. Începutul acestui drum va fi făcut prin memoriul de la 1853 adresat împăratului Napoleon al III-lea (pe care Brătianu încercase cu patru ani înainte să îl asasineze) care avea la bază tocmai teoria capitulaţiilor, teorie care, iată, reuşea să îi aducă alături pe cei doi rivali politici. „Cele două principate române, cum ştie Majestatea Voastră", nota Brătianu, „nu sunt o ţară cucerită: strămbunii noştri au recunoscut suzeranitatea Sublimei Porţi de bună voie un contact ne leagă cu viitorul, cu datorii şi drepturi reciproce, Cererile noastre, Sire, sunt foarte drepte, căci tratatele noastre, constituie singurul drept public între Principate şi Poartă"[76].

Ce propunea fostul revoluţionar împăratului pe care voise să îl asasineze ? Nici mai mult nici mai puţin decât constituirea unui stat român unificat şi supus Franţei.

Franţa va putea interveni în favoarea acestui proiect folosind capitulaţiile: „Rusia însă, tot în virtutea acestor vechi tratate ale românilor, intervenea în favoarea Principatelor, tot în dreptul acestor tratate, oştile turceşti au fost nevoite a deşerta Principatele după ocuparea din 1821"[77].

Un an mai târziu el va relua ideea drepturilor românilor în baza capitulaţiilor, scriind: „ Noi, românii, n-am fost niciodată cuceriţi de turci, şi dacă am recunoscut suzeranitatea sultanilor, tratatele ce consacră această suzeranitate ne asigură, în schimb, atâtea avantaje încât poziţiunea noastră poate fi socotită ca o poziţiune privilegiată"[78].

---

[76] Ion C. Brătianu, *Acte şi Cuvântări,* Bucuresti, Cartea Românească, 1938, vol. I, pp. 29-3.
[77] *Ibidem,* p. 31.
[78] *Din scrierile si convorbirile lui Ion C. Brătianu,* Bucuresti, 1903, p. 35.

Finalizarea războiului Crimeii şi Congresul de Pace de la Paris provoacă o adevărată explozie de entuziasm în rândul românilor. Reunită într-o uriaşă manifestaţie la Iaşi, reprezentanţii partidei naţionale îi scriu domnitorului Grigore Al. Ghica, el însuşi un unionist convins: „Marile puteri ale Europei care muncesc la opera grandioasă a pacificării s-au ocupat de viitorul Principatelor Române şi au pus ca principiu respectarea vechilor privilegii şi imunităţi ale acestor ţări. Aceste privilegii sunt bazate pe capitulaţiile încheiate de strămoşii noştri în secolele XV-XVI cu Sublima Poartă (16/28 februarie 1856)”[79]. Aceeaşi speranţă pe întreg teritoriul ţării: în sfârşit, privilegiile înregistrate în capitulaţii vor deveni pe deplin operaţionale.

Logofătul Vasile Ghica îşi împărtăşea opiniile politice într-o: „Adresă către români” din 16 aprilie 1856: „Să ne menţinem în suveranitatea noastră garantată de capitulaţiile noastre cu sultanul suzeran, ceea ce ne va recomanda respectului lumii”[80].

În aceeaşi zi vedea lumina tiparului un „Proiect de formulă a dorinţelor României” care aprecia şi el „ în virtutea dreptului suveran la autonomie, poporul declară pe cale legală că dorinţa lui cea mai netedă este de a forma un singur cap politic, un stat indivizibil”[81].

Două luni mai târziu la Londra, Dimitrie Brătianu apreciază la o conferinţă ţinută în onoarea maiorului Filipescu (care refuzase să trimită artileria Moldovei în Rusia) că: „Dorinţa unirii şi a respectului suveranităţii naţionale, care este înscrisă în tratatele românilor şi care le asigură dreptul de a-şi da ei înşişi legi şi de a lua pe şeful statului de oriunde ar voi”[82], trebuie impusă. Cea mai bună cale pentru aceasta este de a-i face pe toţi românii să aibe conştiinţa drepturilor lor înscrise în capitulaţii. Aşa cum arătau şi alţi istorici, „cererile româneşti se întemeiau pe faptul că însuşi firmanele Porţii recunoşteau Principatele române ca detaşate de celelalte posesiuni sau provincii aflate sub dominaţia sa”[83], opinie corectă cu

[79] *Acte si documente,* vol. III, p. 427.
[80] *Ibidem*, p. 439.
[81] *Ibidem,* p. 445.
[82] *Ibidem,* p. 516.
[83] *Istoria militară a poporului român,* vol. IV, Bucuresti, Editura Militară, 1987, p. 5.

diferența deloc neglijabilă că românii nu voiau să audă nimic de firmanele Porții, ci doar de capitulațiile lor încheiate în vechime.

Ion Brătianu va spune aceasta mai bine ca oricine: „Ceea ce ziserăm (în adunarea ad-hoc din 1857) a fost pentru dezrobirea drepturilor străbune ce ne sunt garantate de capitulațiile ce le avem încheiate cu Înalta Poartă”[84]. Valul de entuziasm al momentului războiului Crimeii îi cuprinde pe toți: „ Şi spune-mi, te rog, cum se poate lăsa să treacă un moment ca acesta fără să fi cercat voi a vă folosi de el pentru a cere, a câştiga tot ce e cu putință şi anume şi mai întâi după ce puterile au declarat susținerea capitulațiunilor cu Poarta şi le-au pus sub garanția lor şi cine are mai mare datorie decât dumneata care eşti înzestrat cu capacitate atât de-nsemnată şi cunoşti istoria, drepturile, toate relațiile țărilor mai bine decît orişicine”[85]. Aceste rânduri înfocate de dragoste de țară şi pătrunse de însemnătatea clipei, erau aşternute pe hârtie de la Cernăuți de Alexandru Hurmuzacki nu mai puțin celebrului Mihail Kogălniceanu.

Ceasul e mare şi trebuie folosit grabnic, aceasta este opinia tuturor în clipele din timpul congresului de pace de la Paris. Efervescența nu încetează nici după publicarea tratatului, din contră, acum este momentul faptelor. La 11/23 iunie Dumitru Brătianu scrie în țară: „Faceți să se manifeste neîncetat, în tot locul, sub toate formele şi prin toate chipurile legale, ceea ce este săpat în inima fiecărui adevărat român: dorința unirii şi a respectului suveranității naționale, care este scrisă în tratatele românilor, şi care le asigură dreptul de a-şi da ei înşişi legi”[86].

Deşi textul propriu-zis al tratatului de la Paris interesează în cea mai mare măsură pe revoluționarii români, interes pe care ei îl vor materializa în anul ce va urma în câteva lucrări fundamentale pentru teoria capitulațiilor, totuşi, perioada anului 1856 este consumată cu contracararea acțiunilor antiunioniste ale Porții. Astfel, aceasta va trimite în iunie 1856 două firmane: unul fostului domnitor Alexandru Ghica

---

[84] Dimitrie A Sturdza, *Domnia Regelui Carol I,* vol. I, Bucuresti, Editura Academiei, 1906, p. IX.
[85] *Documente privind Unirea,* vol II, p. 15.
[86] *Documente ale Unirii,* p. 192.

devenit caimacan, în care promitea „să păstreze şi întemeieze privilegiile acordate din vechime de Înalta Noastră Poartă locuitorilor Valahiei." Celălalt firman trimis în Moldova, la Teodor Balş, spunea că „Sultanul doreşte ca privilegiile ce au fost hărăzite din vechime de către Înalta Poartă, să fie menţinute şi întărite."[87] Ambele firmane vor stârni nemulţumirea partidei naţionale prin unilateralismul lor ce amintea doar de Înalta Poartă, nu şi de capitulaţii. Gheorghe Creţianu îi scria lui A. G. Golescu cu o mânie nereţinută „ cum să explicăm limbajul folosit de Poartă de ceva timp şi ingerinţele ei în afacerile interioare ale ţării. Suntem indignaţi şi de pretenţiile de suveranitate. Trebuie mărturisit că este de altfel şi vina guvernului nostru, care se supune la astfel de prostii, când ar putea să li se opună cu tratatele în mână"[88].

Aceeaşi supărare o avea şi Constantin Hurmuzaki, care la 15 iulie 1856 nota:

„Dacă capitulaţiile nu sunt literă moartă, nu sunt hârtii răsuflate, dacă dritul gintelor nu este o cruntă minciună, atunci Principatele pot încheia tratatul pentru unirea acestor două state"[89]. *Steaua Dunării* în nr. 45 din 12/24 iulie 1856 aprecia în articolul „Unirea Principatelor de un unionist federalist" că „Principatele cer unirea potrivit cu stipulaţiile capitulaţiilor *ab antiquo* şi cu tratatul de la Paris doresc unirea lor sub suzeranitatea Înaltei Porţi sub a cărei umbrire au vieţuit până acum politic"[90].

Dimitrie Brătianu lua asupra sa sarcina dificilă de a da glas public şi în cercurile diplomatice, nemulţumirii românilor faţă de firmanele de numire a noilor caimacani în Valahia şi Moldova şi faţă de politica Porţii faţă de Principate după tratatul de la Paris. „Problema rezidă", spune el, „în necunoaşterea la Constantinopol a singurelor tratate ale românilor cu Turcia care consacră prerogativele pe care Poarta le poate revendica de la Moldova şi Valahia şi care constituie dreptul public al acestor Principate; vis-a-vis de Turcia, de Rusia şi de alte mari puteri aici trebuie

[87] *Acte si documente,* p. 648.

[88] *Documente privind Unirea Principatelor,* p. 144.

[89] *Acte si documente,* p. 667.

[90] *Ibidem,* p. 708.

căutate privilegiile şi imunităţile Moldovei şi Valahiei", după care, republică textele tratatelor din 1460 şi 1529. Punerea la punct este clară, Poarta nu are nici un alt drept în afară de acelea pe care românii i le-au dat; privilegiile sunt obţinute prin lupta românilor, nu prin mila Porţii[91].

În aceste momente tensionate, Dimitrie Brătianu lansează un proiect care chiar dacă nu s-a materializat niciodată este revelator pentru tendinţele ofensive ale unioniştilor români. Astfel el propune realizarea unui „Jurnal Românesc", în franceză (titlul original al documentului „Programme d'un Journal Roumaine") menit a agita la nivel internaţional speranţa unei independenţe româneşti şi mai ales să facă publice istoria românilor şi argumentele lor juridice: capitulaţiile[92].

Interesant este că această idee încolţea şi în mintea lui Ion Ghica, care nota şi el în însemnările sale că se simte necesitatea unui jurnal care să susţină cu argumente istorice şi cu capitulaţiile, cererile românilor. Spre deosebire de Dimitrie Brătianu, Ion Ghica dorea ca ziarul să fie publicat nu atât în limbi de circulaţie (accepta franceza) cât în turcă şi limbi balcanice spre a arăta chiar Imperiului Otoman, rădăcinile drepturilor noastre[93].

Convocarea adunărilor pentru divanul ad-hoc stârneşte noi nemulţumiri pentru modul în care este redactat firmanul din 6 octombrie 1857. Acesta vorbea de „ dedicaţia guvernului otoman în toate timpurile spre a proteja în întregime privilegiile speciale acordate din vechime de Poarta otomană fiecăreia dintre provinciile Valahia şi Moldova, care fac parte din Imperiul nostru"[94]. Trei aspecte îi nemulţumeau pe români: acel *fiecare*, menţiune clară a separării celor două Principate şi a sentimentului antiunionist al Porţii, apoi veşnica dorinţă a Porţii de a prezenta capitulaţiile ca dovezi ale mărinimiei ei şi, în final, menţiunea că cele două Principate ar face parte din Imperiu, aspect ce anula autonomia pe care Tratatul de la Paris obliga Turcia să o acorde. La finele anului 1856 Ion Brătianu avea să explice perfect ce însemna Tratatul de la Paris şi perioada imediat următoare pentru viitorul

[91] vezi şi Bucur Marin,*Pagini inedite din arhiva lui Dumitru Brătianu,privitoare la unire*, în Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie A.D.Xenopol, XXVI/1, Iaşi, 1989.
[92] Biblioteca Academiei Române, Arhiva „Dimitrie Brătianu", mapa 1, manuscrisul 4.
[93] Biblioteca Academiei Române, Arhiva Ion Ghica, mapa I, manuscrisul 23.

Principatelor: „Deosebirea de vederi ce subzista de secole între Constantinopole şi Bucureşti în privinţa legăturilor care uneau România cu Turcia avea să fie acum desăvârşit lămurită. Înalta Poartă ale cărei perpetue silinţe fuseseră de a denatura caracterul acestor legături înfăţişându-le ca rezultat al supunerii umilite, al cuceririi cu sabia, credea să învedereze şi de această dată teza sa favorită a vasalităţii”[95] , ori rolul românilor era de a nu-şi permite aceasta.

Anul 1857 urma să se dovedească crucial în această direcţie şi publiciştii români nu scapă prilejul de a se arunca în vâltoarea luptei spre a răspândi conştiinţa faptului că acum este timpul propice pentru unire. Pe 5/17 februarie 1857 Grigore Serrurie îi scria lui Christian Tell: „Aproposito de cărţile ce circulă acum prin ţară venite de afară, sunt două care se zic tipărite la Bruxelu: una este intitulată „Despre cele din urmă pretenţii ale Porţii asupra Principatelor Moldo-Române” care tratează despre drepturile de autonomie ale românilor şi combate citând date istorice pe „Jurnalul de Constantinopole”[96] ţintind tot la unire, şi alta intitulată „Dezvoltarea drepturilor Principatelor Moldo-Române în urma Tratatului de la Paris din 30 martie 1856”. Această broşură, mai voluminoasă decât cealaltă, tratează istoriceşte şi foarte bine despre autonomia ţărilor române: spune, analizează, dezbate şi face cunoscut în adevăratul lor înţeles tratatele românilor cu Poarta otomană, scoate prin deducţiuni pe Turcia numai o simplă epitropă sau apărătoare a suzeranităţii românilor şi o condamnă judecătoreşte ca pe epitropul ce a abuzat de epitropia ce i s-a încredinţat, protestând chiar numele de suzerană ce şi-a însuşit”[97] (lucrarea era realizată de Ion Maiorescu şi Constantin Hurmuzaki)[98]. Curând aceste două lucrări vor fi urmate de o adevărată avalanşă de texte ce încep cu „o aruncătură de ochiu asupra

---

[94] *Acte si documente,* p. 862.

[95] *Ibidem,* p. 60.

[96] pentru informaţi suplimentare privind rolul Jurnalului de la Constantinopol în această perioadă se pot cerceta cu folos la ANIC, fond Ziare în limbi străine, cota 3/719, rola 77, cele mai interesante materiale privind Principatele sunt: 871, 874/1858, 1119/1859, 1892, 1894/1862.

[97] *Documente privind Unirea Principatelor,* vol. III, p. 145-146.

[98] Textul complet poate fi găsit în *Acte si documente,* vol. III, p. 179-218.

unirii Principatelor Române de un român din Bucureşti" care aminteşte de „tratatele acestor țări cu Turcia ce consfințesc românilor dreptul de cârmuire pământească după legi pământene, drept de pace şi de război, dreptul de a încheia tratate şi alianțe de orice fel, cu orice putere străină, aşadar, cu atât mai mult țările române au dreptul de a face alianță între dânsele, adică de a se uni. În privința drepturilor sale, Turcia nu este vătămată prin unirea Principatelor"[99].

Vasile Boerescu începe şi el anul 1857 tipărind la Paris „Firmanul turcesc pentru convocarea divanelor ad-hoc din Principatele Dunărene". „Prin ce stranie contradicție", se întreabă el, „puterile garante au permis sultanului să convoace, printr-un firman, divanele ad-hoc care să se pronunțe asupra organizării viitoare a țării? Dacă puterile occidentale ar fi cunoscut mai bine istoria şi tratatele Principatelor ar vedea că ele nu au recunoscut acest drept sultanului; firmanul care recomandă românilor respectul drepturilor suverane e puțin demn de un act oficial şi deloc în armonie cu autonomia Principatelor şi textul tratatului de la Paris"[100].

În 13 ianuarie 1857 când întreg textul firmanelor de convocare a divanelor ad-hoc a devenit cunoscut, au apărut noi nemulțumiri deoarece spunea că „guvernul imperial s-a dedicat în tot timpul menținerii privilegiilor şi imunităților acordate de glorioşii noştri strămoşi fiecăreia dintre provincii ce fac parte integrantă din imperiul nostru"[101] (va mai provoca nemulțumirea românilor şi mărginirea mandatelor noilor divanuri ad-hoc „la a revizui regulamentele organice interioare"[102]). Răspunsul cel mai bun la acest text ce reiterează aşa-zisa apartenență a Principatelor la teritoriul național otoman, va fi dat în februarie 1857 de „Actul de întrunire a comitetului electoral al unirii din Iaşi are la punctul 1 unirea Principatelor Moldova şi Valahia într-un singur stat cu respectarea drepturilor Porții în cuprinderea vechilor noastre tratate (capitulații)"[103].

[99] *Acte si documente,* p. 294.
[100] *Ibidem,* p. 341-347.
[101] *Ibidem,* p. 1049.
[102] vezi şi studiul lui Alexandru I.Gonța,Firmanul pentru convocarea divanurilor ad-hoc şi problema unirii Principatelor Române,în *Studii privind Unirea Principatelor*, Bucureşti,Editura Academiei, 1960, p. 282.
[103] *Acte şi documente,* p. 1107.

Față de toate aceste noi arogări de drepturi, va reacționa și fostul comandant al armatei de la 1848 Gheorghe Magheru care va trimite un memoriu puterilor garante declarând că: „noi nu am fost cuceriți, noi ne-am supus voluntar, sub rezerva autonomiei și independenței noastre, și aceste capitulații sunt baza raporturilor noastre cu Poarta otomană", pentru a concluziona după o enumerare a capitulațiilor și a textelor lor „noi facem parte din Imperiu, nu ca provincii, dar ca Principate vasale și tributare"[104].

D. Rallet va scrie și el un material sui generis în versuri despre „România după tratat", tipărit la Bruxelles și care măcar pentru originalitate merită notat[105] ; bineînțeles că nici el nu uită să amintească de capitulații: „E prea trist cum turcii astăzi se prefac că au uitat /că ambele Principate au cu ei câte un tratat/ care le îndatorește a plăti o mică dare/ ce o plătiră totdeauna regulat,/ care a noastră autonomie pe rostit o consfințește/ și de noastre sacre drepturi solemne le întărește//"[106].

Pentru cei mai mult familiarizați cu poezia decât cu dreptul și cu istoria, Rallet le amintește că: „vechile capitulații cu Turcia, ca niște tratate de protecție, nu ne ridică dreptul de a trimite reprezentanți; tributul ce datorăm Porții nu ne împuținează autonomia"[107].

Am văzut deja un prim miracol realizat de teoria capitulațiilor, acela al alăturării pozițiilor lui Napoleon al III-lea cu cele ale adversarului său: Ion C. Brătianu, al 2-lea, va fi exploatat peste secole și de Mihai Eminescu, alăturarea pozițiilor viitorilor conservatori de cele ale liberalilor, în aceste zile, în care toți visează să fie români cât mai buni. Astfel, la 8 martie 1857 partida conservatoare își face publice principiile: 1. Respectul suzeranității Înaltei Porți și al integrității autonomiei românilor, potrivit cuprinderii tratatelor încheiate la 1393, la 1460 și 1513 între domnitorii moldo-valahi și Înalta Poartă"[108] Mihai Eminescu va nota și el în articolul „Conservatorii și libertățile" acest moment: „Principiile toate ale constituției actuale (din 1866 – n.n.) au fost votate

[104] *Ibidem,* p. 1194.
[105] vezi și studiul lui T.Vianu, Literatura Unirii Principatelor, în *Studii privind Unirea Principatelor*, București, Editura Academiei, 1960, p. 46.
[106] *Acte și documente,* p. 281.

în unanimitate de adunarea ad-hoc din Moldova şi au devenit programul întregii dezvoltări a statului român, punând la loc de cinste autonomia principatelor în cuprinderea vechilor capitulații de la 1393, 1480 şi 1634”[109]. La rândul lor unioniştii de orientare liberală puneau la 1/13 martie 1857 ca prim punct al programului lor: „Unirea Principatelor, cu respectarea drepturilor Înaltei Porți, în cuprinderea vechilor noastre Tratate (capitulațiile)”[110].

Astfel, unitatea politică națională în acțiune se realizează indiferent de culoarea politică, roşii şi albi, umăr la umăr. Ce unea astfel toate partidele, aflăm din scrisoarea pe care fostul domn al Moldovei, Grigore Al. Ghica o trimitea fiului său, generalul Ion Ghica la 8 aprilie 1857: „În această sesiune memorabilă care se deschide, Divanul va avea să specifice drepturile şi imunitățile țării, constatate deja prin capitulațiunile noastre”[111]. La 1/13 martie 1857 Comitetul Electoral al Unirii din Iaşi făcuse deja publice opiniile sale care, conform cu cele exprimate de Grigore Al. Ghica, începeau cu cererea „Unirii Principatelor, cu respectarea drepturilor Înaltei Porți, în cuprinderea vechilor noastre tratate” şi la punctul 3 „respectarea drepturilor Principatelor şi în deosebi a autonomiei lor, în cuprinderea aceloraşi tratate”[112]. La 30 martie 1857, mai harnic, comitetul central al unirii din Bucureşti, făcea publice şi nişte „Desluşiri asupra celor 4 baze din programa națională” unde arăta că: „chezăşuirea autonomie şi a drepturilor noastre internaționale, după cum sunt hotărâte amândouă prin capitulațiile din anii 1393-1460 şi 1513 închinate între Țările Române şi Înalta Poartă, prin tratatele noastre cele vechi cu Înalta Poartă va putea înceta amestecul străinilor în treburile țării şi prin urmare, firmanele...”[113], „drepturile noastre internaționale se cuprind în capitulațiile noastre cu Înalta Poartă suzerană, cunoscute şi de dânsa”[114].

---

[107] *Ibidem,* p. 287.
[108] Alexandru Stoenescu*, Istoria loviturilor de stat,* p. 440.
[109] M. Eminescu, *Opera politică,* Bucuresti, Editura Eminescu, 2000, p. 128-129.
[110] *Acte şi documente relative la istoria renascerii României*, vol. IV, p. 40.
[111] *D. A. Sturdza*, *Domnia regelui Carol I,* p. XIV.
[112] *Documente ale unirii,* p. 196.
[113] *Ibidem,* p. 202,vezi şi, *Gândirea social-politică despre Unire*,p.116-117.
[114] *Ibidem,* p. 202.

Tot în martie 1857 unioniştii munteni trimit o adresă comisarilor europeni având ca obiect unirea: „Românii din cele două Principate, ne-am legat destinele, acum vreo 400 de ani, de cele ale Imperiului otoman; am stabilit această legătură pe baza unor capitulații încheiate cu glorioşii sultani Baiazid Ilderim, Mahomed al II-lea şi Selim I”[115]. În baza acestor capitulații, întreaga clasă politică românească viza un singur lucru: desăvârşirea autonomiei şi realizarea unirii. Tot în vâltoarea pregătirii alegerilor pentru Divanul ad-hoc, apare o broşură extrem de bine scrisă: „Ce se cuvine să cerem la Adunarea ad-hoc”, care arată la punctul III ca o temelie a refacerii naționale: „Tratatele din 1393, 1460 şi 1513, aceste tratate recunosc țărilor toate drepturile ce are o națiune ca persoană politică şi nu dau Înaltei Porți decât dreptul de învestitură şi dreptul de a cere un tribut, iar toate celelalte drepturi fireşti ale unei națiuni, românii le posedă în virtutea suveranității lor”[116]. Totuşi, cel mai vast şi mai complet studiu asupra efectelor teoriei capitulațiilor, asupra unirii şi a statului internațional, aparține lui Constantin Hurmuzaki şi Ion Brătianu: „Dezvoltarea drepturilor Principatelor Moldo-Române în urma Tratatului de la Paris din 30 martie 1856”. Prima idee privind realizarea acestei lucrări a plecat de la cererea pe care Nicolae Golescu, aflat la Paris, o adresase pe 3 martie 1856 contelui Walewski şi împăratului Napoleon al III-lea, rugându-i: „să sprijine unirea deoarece ea nu contravine nici unei capitulații şi poate consolida echilibrul european”[117]. Această idee a apariției unei lucrări vast documentate care să susțină aceste opinii, va fi repetată pe 15 martie 1856 într-o întâlnire între Nicolae Golescu, arhimandritul Ioasafat, I.I. Filipescu, G. Cantacuzino şi Pericle Ghica, unde subiectul central a fost teoria capitulațiilor şi folosirea ei într-o lucrare în serviciul unirii. Ideea a fost ulterior materializată de Hurmuzaki şi Brătianu. Pentru ei, rădăcina tuturor dificultăților internaționale ale Principatelor se află în „Ideea că Principatele nu ar avea altă existență politică decât aceea ce rezultă din tratatele încheiate între Rusia şi Poartă, uitând chiar că în art. V al

[115] *Ibidem,* p. 205, vezi şi, *Gândirea social-politică despre Unire (1859). Culegere de texte*, București, 1968, p. 118.
[116] *Acte si documente,* p. 284.
[117] N. Corivan*, Din activitatea emigrantilor români în apus (1853-1857).*

tratatului de la Adrianopole se spune expres că drepturile Principatelor le sunt asigurate pe temeiul convenţiunilor lor, care le-au fost acordate în virtutea capitulaţiilor”[118]. La 21 ianuarie 1830, arată autorii, principele Lieven (ambasadorul rus la Londra) afirma că „Rusia nu a câştigat Principatelor nici un drept nou pe care să nu-l fi avut *ab antiquo* în virtutea convenţiunilor lor cu Înalta Poartă”[119]. Aceasta fiind situaţia, trebuie văzut ce a adus nou tratatul de la Paris: „Acesta, apreciază autorii, ne dă mai puţin decât conferinţele de la Viena, care vorbeau cel puţin de drepturi ce intră în domeniul drepturilor popoarelor şi pe care nu le-au concedat sultanii ci le-au recunoscut şi garantat”[120].

Fapt agravant, în protocolul de la Constantinopol, „Poarta îşi ia dreptul de a regula o mulţime de obiecte curat interne; acest drept e cu totul nou în istoria Principatelor. Nici convenţiunile cele vechi ale Principatelor, nici tratatele ruso-turceşti, nici datinile, nici legile cele în fiinţă ale ţărilor nu dau Înaltei Porţi dreptul de a numi caimacami”[121]. Revenind la capitulaţii, autorii arată că potrivit dreptului internaţional, „ele cuprind între sine toate atributele suveranităţii şi acestea nu sunt acordate de Înalta Poartă, ci recunoscute, confirmate şi garantate Principatelor, precum le-au avut ele mai înainte”[122].

Analizând mai departe textul tratatului de la Paris, autorii relevă că el intră în contradicţie flagrantă cu capitulaţiile vechi ale ţării : „Convenţiunile noastre nu cunosc nici suzeran, nici vasal, nici învestitură, toate expresiuni dreptului feudal al Europei, cu totul necunoscut la noi, de aici teoria Porţii despre integritatea teritoriului său, întinsă până la Principate, e cu totul deşartă, ca una ce este contrarie vechilor noastre tratate şi chiar intenţiunii puterilor”[123]. Concluziile lui Brătianu sunt clare: „Dacă ar mai rămâne cuiva vreo îndoială despre suveranitatea Principatelor Româneşti, ori chiar despre autenticitatea convenţiunilor lor cu Poarta, istoria e de faţă ca să convingă şi pe cel mai mare sceptic din lume. Ea e

[118] *Ibidem,* p. 104.
[119] *Acte si documente,* vol. III, p. 181-182.
[120] *Ibidem,* p. 182.
[121] *Ibidem,* p. 183-184.
[122] *Ibidem,* p. 188.
[123] *Ibidem,* p. 190.

martoră că Principatele, şi după convenţiunile lor cu Poarta, s-au purtat ca state deplin suverane şi au fost recunoscute şi de puterile Europei”[124].

„Poarta otomană, până la epoca aceasta, n-a contestat Principatelor niciodată dreptul de a încheia tratate de alianță cu alte state, de a face pace şi război, nu există nici un firman ori alt act din partea ei, prin care să fi contestat acest drept Principatelor”[125]. Ce este de făcut în fața ultimelor evoluții şi în răspunsul oferit de Brătianu, îl găsim deja pe omul de la 1877: „Poarta otomană a călcat în picioare legăturile cele mai sacre, a frânt pactul încheiat între ea şi Principate, a pierdut toate drepturile asupra acestora şi statele române nu mai sunt în drept de a denunța pactul ci şi de a cere aplicarea dreptului popoarelor asupra călcătorului de tratate”[126].

După cum putem vedea pentru Brătianu, tunurile de la Plevna începuseră deja să bată. Această lucrare a lui Brătianu şi Hurmuzaki este aproape fără egal prin duritatea analizei şi a termenilor şi de ce nu a soluției propuse. Pentru a înțelege de ce trebuie să analizăm câțiva factori, în primul rând lucrarea nu este destinată publicului larg ci echipei de luptători ai unirii spre a le ilustra situația reală, internațională şi istorică a Principatelor. Apoi lucrarea se adresează şi diplomaților şi urmăreşte, tocmai prin documentarea istorică serioasă şi argumentele dure, să ilustreze lacunele tratatului din 30 martie 1856. Ultimul scop este şi de a obişnui Europa cu ideea că cererile, dar şi drepturile românilor vor putea duce până la război cu Poarta, dacă aceasta îşi continuă linia politică antiunionistă. În timp ce marea majoritate a broşurilor destinate publicului intern laudă tratatul de la Paris ca o chezăşuire a viitorului Principatelor, singură această broşură îl desființează; de aici şi circulația ei redusă în țară, dar şi interesul pe care l-a stârnit în exterior, interes reverberat peste ani, când în cancelariile europene se va vorbi despre „radicalul” şi „extremistul” Brătianu care vrea război cu orice preț în orient. De aici, de la această broşură, începea mitul conspiratorului Brătianu. O lucrare la fel de interesantă, la care am mai făcut referiri şi care vedea lumina

[124] *Ibidem,* p. 192.
[125] *Ibidem,* p. 194-195.
[126] *Ibidem,* p. 198.

tiparului în acest an, este şi „România după tratatul de la Paris din 30 martie 1856" de V. Boerescu, cu o introducere a d-lui Royer Collard (din care am reprodus părţile esenţiale), profesor de dreptul ginţilor la Facultatea de Drept din Paris. În această lucrare apare că „dreptul public al românilor nu se constituie pe tratatul de la Paris, ci pe tratatele din 1393, 1460, 1513 şi 1529. Noi am fi vrut ca tratatul de la Paris să facă o menţiune expresă că nu a făcut decât să confirme şi garanteze aceste vechi tratate."[127] Anul publicist se încheia cu „Privire asupra trecutului şi prezentului Principatelor Moldo-Române" care aduceau ca element de noutate în ultimul an, citarea celebrului istoric Hammer care apreciase capitulaţiile din 1391 cu Baiazid I, 1416, Mahomed al II-lea, 1516 Soliman şi le dăduse girul autorităţilor sale ştiinţifice, incontestabile. Concluziile broşurii erau simple, iar tratatul de la Paris privit cu mult mai puţină înverşunare decât îl vedea, de exemplu, Brătianu: „Astăzi, când Rusia a renunţat la protectoratul său, lucrurile trebuie să revină simplu la starea la care se găseau înainte de tratatul de la Kainargi, fiind reglate de hatişerifuri acordate acestor ţări de sultani în secolele XIV, XV, XVI"[128].

Ion C. Brătianu va mai avea ocazia de a-şi mai expune opiniile până la finele anului 1857 într-un „Memoriu asupra situaţiunii Moldo-Române după tratatul din Paris". Şi aici accentul demonstraţiilor este pus pe teoria capitulaţiilor: „Aceste tratate (şi să se noteze că nu posedăm astăzi decât textele acelora pe care sultanii le-au dat Domnilor români, şi nu textul pe care românii l-au dat Porţii) constată că Principatele nu s-au deposedat de drepturile lor de state independente" Istoria constată că ceea ce se numeşte capitulaţiuni sau imunităţi şi privilegii, sunt pur şi simplu adevărate tratate între Poartă şi Principate."

„Congresul de la Paris nu a căzut în această greşeală, el nu ne-a violat independenţa în favoarea Turciei; odată Ţările Române organizate, tratatul de la Paris nu recunoscu Porţii asupra-ne nici unul din drepturile ce constituie suzeranitatea feudală"[129].

---

[127] *Ibidem,* p. 20.
[128] *Ibidem,* p. 260.
[129] *Ibidem,* p. 102-110 şi *Din scrierile si cuvântările lui I. Brătianu,* p. 100.

Se observă rapid diferența între tonul pesimist, radical şi fulminant al lucrării trimise diplomației europene (Dezvoltarea drepturilor Principatelor) şi cel optimist şi calm prezentat pentru alegătorii din țară care trebuiau să fie siguri că cineva afară ne susține, ne garantează drepturile şi aşteaptă doar acțiunea noastră. În final, după acest greu tur de forță propagandistic, candidații unioniști reuşesc să izbândească în alegerile din Țara Românească – şi după anularea alegerilor falsificate stângaci de N. Vogoride – şi în Moldova. Deschiderea adunărilor ad-hoc în septembrie 1857 le dă posibilitatea unioniştilor să folosească din nou capitulațiile în luările lor de poziție. Poate cea mai clară şi mai argumentată folosire a lor în lucrările divanelor ad-hoc o avem de la M. Kogălniceanu care propune „respectarea drepturilor suverane, în deosebi a autonomiei pe temeiul vechilor capitulații”[130]. Apoi, într-un lung discurs rostit la 7 octombrie 1857, Kogălniceanu arată că toate cererile noastre sunt justificate prin capitulații: „strămoşii noştri au încheiat cu glorioşii padişahi otomani, tratatele sau capitulațiile din anii 1393, 1460, 1511 şi 1634,... aceste tratate, după dreptul ginților, n-au şters Principatele din rândul statelor suverane, chiar după încheierea capitulațiilor cu Înalta Poartă. Principatele au urmat a fi privite de către puterile europene ca staturi suverane”[131]. În sprijinul acestei idei el aduce tratatul de la Adrianopol, conferința de la Viena (1855) „circulara ministrului trebilor din afară al MSJ Napoleon al III-lea cu data de 23 mai 1855, statornicind că relațiile dintre Înalta Poartă şi Principate sunt rezultatul unei alcătuiri liber realizate cu sute de ani mai înainte între Înalta Poartă şi Țările de la Dunăre.”[132] La acestea se adaugă chiar actele Porții şi protocolul conferinței de la Constantinopol (februarie 1856) toate recunoscând justețea capitulațiilor şi punerea lor la baza dreptului Principatelor. Tot Kogălniceanu arată, de data aceasta la finalizarea lucrărilor adunărilor ad-hoc: „trebuie să sfârşim Adunarea cum am început-o, cu un act de mulțumire către puteri, în care să arătăm, din nou, că respectăm şi voim a respecta drepturile Înaltei Porți în cuprinderea vechilor capitulații”[133].

[130] M. Kogălniceanu, *Documente diplomatice,* Bucuresti, Editura Politică, 1972, p. 14-15.
[131] *Ibidem,* p. 66.
[132] *Ibidem,* p. 66-67.
[133] *Ibidem,* p. 72.

În divanul ad-hoc, Kogălniceanu nu era singurul care cerea introducerea capitulațiilor ca bază juridică a cererilor întregii națiuni moldo-valahe; la 24 octombrie 1857 Comisiunea de Urgență a divanului ad-hoc din Valahia propunea ca formulă: „desrobirea drepturilor străbune ce ne sunt garantate de capitulațiunile ce avem încheiate cu Înalta Poartă şi pentru întruparea Principatelor într-un singur stat”[134]. Ion Brătianu îşi fixase atitudinea de urmat în Divanul ad-hoc cu mult înaintea altora. Într-un număr din Românul din 5 martie 1861, în articolul „Partidul național în divanul ad-hoc şi adunările elective” el îşi amintea că: „Cele 7 mari puteri ale Europei, adunate în Congresul de la Paris, încheiară un tratat prin care... Principatele de dincolo şi dincoace de Milcov reintrară în deplina lor autonomie, ce le era încă garantată prin vechile lor stipulări cu Poarta”[135]. Hotărârea lui Brătianu de a fundamenta drepturile românilor pe capitulații şi de a acționa rapid pentru materializarea lor, îl împingea şi la fapte nesăbuite. Astfel, la 11 februarie 1863, îşi amintea că în această perioadă a divanelor ad-hoc încerca să îl facă pe caimacamul Alexandru Ghica (fost domn regulamentar între 1834-1842) să se proclame domnitor: „îi ziceam totdeauna: pune-te în capul națiunii, pune-te în capul Divanului ad-hoc, ca să declami că în puterea tratatelor noastre voim să ne facem toate legile şi să ne apărăm toate drepturile noastre.”[136] Ion C. Brătianu nu era singurul exaltat din Divanul ad-hoc; chiar o figură sfântă, precum episcopul Calinic al Râmnicului (sanctificat de Biserica Ortodoxă Română drept Sf. Ierarh Calinic de la Cernica) declara pe 2 noiembrie: „eu, smeritul, din ziua în care am auzit că milostivul Dumnezeu prin slăvitele puteri ale Europei, a binevoit de a-şi întinde şi către noi mila sa, ca să ne uşureze de multele suferințe care le-am pătimit şi a ne bucura pe viitor de vechile noastre drepturi recunoscute prin tratatul de la Paris, am crezut că văd o minune”[137]. Un alt membru al Divanelor ad-hoc, Grigore Ioranu, declara şi el pe 25 noiembrie 1853: „de vor cerceta în parte tractatele fiecărui Principat, nu vor găsi nici o deosebire

[134] *Din scrierile si cuvântările...,* p. 140.
[135] *Ibidem,* p. 251.
[136] *Ibidem,* p. 298.
[137] *Documente privind unirea Principatelor,* vol. I, p. 600.

în punctele lor de căpetenie... şi în tratatele noastre şi ale moldovenilor aceleaşi principii stau la lumina zilei. Identitatea este completă. Aceasta se poate reduce la două: administrarea dinăutru Principatelor şi situaţiunea lor politică din afară. Astfel ne este regulată fiinţa noastră naţională de către strămoşii noştri: toate convenţiunile câte s-au făcut în urmă recunosc românilor dreptul lor de viaţă naţională”[138].

În şedinţa din 7/19 octombrie 1857,vornicul Constantin Hurmuzachi,Constantin Negri, Mihail Kogălniceanu, Constantin Rolla, Mihail Jora, Dimitrie Ralet etc.supuneau spre votare Divanului ad-hoc din Moldova o moţiune în care arătau că „fiinţa politică şi naţională,dritul de staturi suverane,Principatele pururi şi le-au asigurat prin tratatele ce (…) strămoşii noştri au închiat cu glorioşii Padişahi otomani Tratatele sau Capitulaţiile din anii 1393, 1460, 1511 şi 1634 (…) chiar după închierea capitulaţiilor cu Înalta Poartă, Principatele au urmat a fi privite de către puterile europene ca staturi suverane”[139]. În aceeaşi şedinţă spre a întării ideea receptării europene a vechilor tratate se făcea o lungă listă a actelor internaţionale ce recunoşteau valabilitatea lor: tratatul de la Adrianopole, Conferinţa de la Viena, circularele împăratului Napoleon al III-lea, nenumăratele haturi ale Porţii Otomane, Conferinţa de la Constantinopol etc.[140]

Extrem de interesant este că chiar şi cei care se împotrivesc realizării unirii folosesc tot ideea capitulaţiilor, precum logofătul Alecu Balş, „care în mod ipocrit îi avertizează pe deputaţi că dacă se duce la bun sfârşit proiectul unificării aceasta înseamnă pentru Moldova pierderea unei situaţii sigure şi fără egal în zona balcanică, iar el om cu temă de Dumnezeu şi cu grijă faţă de viitorul copiilor” nu poate dori a da în schimb Moldova cu privileghiurile ei (are şi grijă să menţioneze că ele sunt recunoscute de către prea puternici Sultani), „ce sunt mai avantagioase decât ale învecinatului Principat, pentru un viitor eventual şi necunoscut”[141]. Pe 8 octombrie 1857 se înregistrează o „propunere

[138] *Ibidem,* p. 628-629.
[139] *Acte şi documente relative la istora renasterii României*, vol. VI/I, Bucureşti, 1896, p. 64-65.
[140] *Ibidem*, p. 67-68.
[141] *Acte şi documente*.., vol. VI/I, p. 70-72.

urgentă a d-lui C.A. Kretzulescu" care bineînțeles începe cu obișnuita cerere de „chezăşuire a autonomiei (…) cum sunt hotărâte amândouă prin capitulațiile din anii 1393,1460 şi 1513"[142] .

La fel în „actul dezvoltător al votului Adunării ad-hoc a Țării Românești din 9/21 octombrie 1857 se pun ca baze ale tuturor cererilor românești" „capitulațiile sau tractatele din anii 1393, 1460, 1511, 1513, 1529 ce recunosc Moldova şi Țeara Românească de staturi independente"[143].

Asistăm aşadar la o adevărată repetare, până la saturație, a ideii capitulațiilor în toate documentele Divanului ad-hoc. Pe 25 noiembrie 1857, când se votează „Răspunsul la nota Comisiei Internaționale" se vorbeşte din nou despre capitulații care sunt „constatate de către Rusia în tratatele sale, mărturisite de către Turcia în diferite rânduri, şi chiar în protocolul din Constantinopol, recunoscute de Monitorul guvernului francez din 1855... ele sunt de mult de domeniul european"[144]. La finalizarea lucrărilor Divanului ad-hoc, când capitulațiile ocupă locul de frunte, chezăşuind cele patru cereri ale nației moldo-valahe: autonomie, neutralitate, prinț străin şi guvern reprezentativ, toți participanții îşi exprimă mulțumirea față de rezultat. La 29 noiembrie Ion Ionaşcu arată meritul divanului ad-hoc în „exprimarea dorinței de a se garanta autonomia română, bazată fiind pe tractatele ce s-au închiiat din secolii trecuți cu Înalta Poartă"[145]. La 7 decembrie, Constantin Haralambie (reprezentantul fostului domnitor Barbu Ştirbei) arăta că în divanul ad-hoc „Națiunea română, conformându-se spiritului Tractatului de la Paris, prin mandatarii săi, pe temeiul suveranității sale, fiind liberă şi independentă, respectă totodată şi relațiunile ce o leagă cu Înalta Poartă, a decretat bazele reorganizării sale politice"[146]. Odată finalizate lucrările divanului ad-hoc, cererile națiunii române iau drumul Parisului spre a fi discutate într-un nou congres[147].

---

[142] *Ibidem*, vol. VI/2, p. 29.
[143] *Ibidem,* vol. VI/2, p. 52-53.
[144] *Documente privind unirea principatelor,* vol. I, p. 146.
[145] *Ibidem,* p. 636.
[146] *Ibidem,* p. 654.
[147] Pentru atmosfera Congresului din 1858, vezi Albert Cahmet, *Le question d'Orient dans l'histoire contemporane (1821-1905),* Paris, 1905.

Comisia europeană de la Bucureşti aprecia în raportul său ca bază a demonstrației românești capitulațiile şi aprecia rapoartele şi deciziile divanelor ad-hoc, tocmai după numărul de informații pe care le conțineau din aceste vechi acte „Adunarea moldoveană încearcă să stabilească, în primul rând, că vechile capitulații recunosc națiunii deplina exercitare a suveranității interne şi externe (...) totodată, Divanul nu citează în sprijinul declarațiilor sale întregul text al vechilor capitulații,cum a făcut-o citându-le, divanul Valahiei”[148].

În aşteptarea rezultatelor acestui nou congres (ce se vor materializa în convenția de la Paris) situația în Principate se detensionează brusc, întreaga suflare aşteptând veştile din capitala franceză. Ca urmare, anul 1858 apare, cel puțin în comparație cu predecesorul său, ca un an calm, cuminte, aproape nefiresc de liniştit. Numai Constantin Hurmuzaki umple acest gol cu un discurs inimos în care arată că: „ măsura drepturilor noastre trebuie să o căutăm în cercurile drepturilor noastre...ca să ştim ce se cuvine să cerem, trebuie să ştim mai întâi ce avem. Avem drepturi mari şi frumoase, drepturile acestea se întemeiază pe tractate încheiate între ele şi Înalta Poartă. Tractatele acestea se numesc capitulații. Tractatele noastre nu numai că nu s-au desființat vreodată,ci încă din timp în timp s-au recunoscut şi s-au întărit cu solemnitate de către Înalta Poartă... ele au asigurat Principatelor Române toate drepturile care, după principiul dreptului public al Europei, recunoscut de toate națiile civilizate, constituie deplina suveranitate a statelor. Mai sunt unii, care voind a ne micşora drepturile, ne întâmpină că, la clasificarea statelor, publiciști au pus Principatele Române în clasa statelor semisuverane. Acestora le răspundem că publiciştii, chiar cei mai învățați, n-au avut cea mai mică cunoştință despre capitulațiile noastre, care abia în secolul nostru s-au publicat şi ei şi.au întemeiat opera lor numai pe cunoştința tratatelor ruso-turceşti, care nu pot folosi, nici păgubi pe un al treilea”[149]. Nu este de mirare că la finele acestui discurs patriotic cei prezenți l-au socotit pe C-tin Hurmuzaki drept „Cercetătorul cel mai ager, învățătorul cel mai neobosit al drepturilor Principatelor.” Frumoasă laudă, bună

[148] *Românii la 1859*, p. 242-243.
[149] *Domnia regelui Carol I,* p. IV-VI.

apreciere, meritată fără îndoială, prin buna stăpânire a teoriei capitulațiilor, chiar dacă M. Kogălniceanu s-ar fi considerat mai în drept de a fi astfel lăudat. În rest, lumea stă într-o stare de aşteptare tensionată. Dionisie Pop Marțian îi scrie lui Gh. Magheru că: „trebuie să cerem reînnoirea tratatelor noastre cu Poarta în sens de aliați, nu vasali ai ei”[150]. Cu o ureche țintită spre Paris, Petre Mavrogheni îi scrie la 7/19 august lui D. A. Sturdza că îi „comunică principalele puncte ale viitoarei convenții de la Paris începând cu recunoaşterea tuturor vechilor noastre capitulații.”[151] Odată făcută publică convenția de la Paris, apar şi nemulțumiri. C-tin Hurmuzaki îi scrie lui D. A. Sturdza: „acei care îmi cunosc convicțiunile mele despre natura capitulăciunilor, despre neadeveritatea suzeranității, despre integritatea suveranității noastre, trebuie să arătăm că capitulaciunile nu vorbesc despre suzeranitate, căci suzeranitatea este o minciună”[152].

Imediat lumea intră în acțiune pentru constituirea adunărilor elective. Element interesant, principalul aspect abordat în campania electorală este tot cel al capitulațiilor: de exemplu la Giurgiu, Gr. Serrurie le promite alegătorilor că va vota un candidat la domnie care să obțină: „chezăşuirea autonomiei şi a drepturilor noastre internaționale, după cum sunt hotărâte amândouă, prin capitulațiile din anii 1393, 1460 şi 1513 închiate între Țările Române şi Înalta Poartă precum şi neutralitatea teritoriului Moldo-Român”[153]. Mai interesant este faptul că şi câştigase sub această platformă, deci cel puțin alegătorii din Giurgiu ştiau şi ei câte ceva despre capitulații. Votul Adunării Elective din Moldova va fi curând cunoscut şi candidatul fără şanse, uitat chiar la notarea listei de candidați, colonelul Alexandru I. Cuza, este ales ca domnitor[154] . În discursul de recepție M. Kogălniceanu nu uită să-i amintească de datoria sa sfântă de acum, păzirea capitulațiilor: „după vreo sută cincizeci şi patru ani de

---

[150] *Documente privind unirea Principatelor,* vol. III, p. 319.
[151] *Ibidem,* p. 399.
[152] *Ibidem,* p. 415-416.
[153] *Ibidem,* p. 313.
[154] pentru detaliile alegerii ca domnitor al Moldovei a lui Alexandru I.Cuza vezi,Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Adunarea Electivă Legislativă a Moldovei, nr. 1473, dosar1/1859, fila 16.

dureri, de umiliri şi de degradare naţională, Moldova a reintrat în vechiul său drept consfinţit prin capitulaţiile sale, dreptul de a-şi alege pre capul său, pre domnul"[155].

În procesul verbal al Adunării Elective a Munteniei era notat, la dubla alegere a colonelului Al.I. Cuza că alegerea s-a făcut după: „acest principiu al reconcilierii generale şi al puterii naţionale, graţie înaltelor puteri garante care ne arătă drumul prosperităţii şi al mărimii noastre, prin recunoaşterea şi garantarea drepturilor noastre naţionale şi a vechilor noastre tractate, pe care părinţii noştri le apăraseră cu sângele lor şi care stăteau ascunse şi amorţite sub valul uitării şi al violării"[156]. De îndată ce este finalizată alegerea în Moldova, adunarea electivă trimite la 4 ianuarie 1859 şi „un vot de recunoştinţă puterilor ce au subscris tratatul de la Paris, pentru recunoaşterea şi garantarea drepturilor noastre întemeiate pe capitulaţii"[157] şi lega acestea de dubla alegere. Când se află despre persoana alesului, negustorii şi tinerimea din Iaşi îi rostesc noului domnitor urarea lor şi speranţa de mai bine bazată tot pe respectarea capitulaţiilor: „Măria ta este faţă la această bucurie, unanim cerul ne este martor şi va spune lumii că Moldova este recunoscătoare marilor puteri ce i-au întins mâna şi i-au redat vechile ei drepturi, îmbrăcând-o în veşmântul autonomiei sale"[158].

Când vine şi rândul adunării din Ţara Românească după votul de alegere a domnului Moldovei şi pe tronul de la Bucureşti deputatul Boerescu declară la finele şedinţei „această zi este cea mai mare ce au văzut Românii în analele istorie lor! (…) Graţie Înaltelor puteri garante,cari ne arătară drmul prosperităţii şi al mărimii noastre,prin recunoaşterea şi garantarea drepturilor noastre naţionale şi a vechilor noastre tratate,pe care părinţii noştri le apărară cu sângele lor,şi care stăteau ascunse şi amorţite sub valul uitării şi al violării!"[159].

Odată realizată dubla unire, începea lupta pentru impunerea recunoaşterii ei. I. I. Filipescu, trimis în misiune la Constantinopol[160],

[155] M. Kogălniceanu, *Opere Politice,* p.74.
[156] *Documente ale unirii,* p.219.
[157] Alex. I. Cuza, *Acte si scrisori,* Iasi, Editura Junimea, 1973, p. 383-384.
[158] *Ibidem,* p. 396.
[159] *Acte şi documente*, vol. VIII, 594-595.

relata la 25 februarie / 9 martie 1859 despre atmosfera creată în jurul dublei alegeri: „Austria s-a compromis prea tare cu ceea ce ea a înscris în protocoalele primului Congres, pentru a mai putea ea singură opune o rezistență serioasă la al II-lea Congres, pentru că unirea efectuată, tributul şi suveranitatea fuseseră asigurate Principatelor de o manieră foarte satisfăcătoare. Am spus că cele două țări reunite se găseau în condițiile normale pe care tratatele închiate le asiguraseră şi nu înțelegem să slăbim legăturile noastre cu Turcia”[161]. Capitulațiile asigură acum un statut de autonomie universal recunoscut țării noastre care oferă o impunitate chiar şi după dubla alegere[162]. La 13 aprilie 1859 I. I. Filipescu raporta încântat ministrului afacerilor externe că găsise pe cineva care considera încă că în capitulații nu sunt destule drepturi pentru Principate: „Contele de Lallemand şi generalul Durando se referă la dezavantajele pe care le conține spiritul tratatelor între Poartă şi Principate, dar acesta este un rău care se poate repara cu timpul, totul depinzând de conduita românilor”[163]. De partea cealaltă, la Iaşi, începuse deja lupta privind impunerea până la ultimele consecințe ale drepturilor prevăzute pentru români în capitulații[164]. În acest caz fiind vorba de neimpunerea convențiilor telegrafice între Austria şi Imperiul otoman pe teritoriul românesc. Ministerul Trebilor Străine anunța Austria că: „prin capitulațiile dintre Principate şi Poarta otomană, Principatele unite şi-au rezervat între altele drepturi, şi acela de a încheia tratate internaționale, şi au exercitat acest drept în timpurile vechi şi nouă, după cum o dovedşte chiar convenția telegrafică dintre Austria şi Moldova din 11 octombrie 1855”[165].

---

[160] Gheorghe Platon,*Reacții şi atitudini în cercurile diplomatice din Constantinopol față de unirea principatelor*, în Revista de Istorie, XXVIII (1975), nr. 7, p. 1085-1090.

[161] *Documente privind domnia lui Al. I. Cuza,* Bucuresti, Editura Academiei, 1989, p. 20

[162] interesul extraordinar al diplomației franceze pentru situația din Principatele Unite poate fii observat din cercetarea rapoartelor de la MAE-Paris de la ANIC, Țara Franța, rola 7, vol. 18, p. 520-530.

[163] *Ibidem,* p. 37.

[164] Printre alte propuneri bazate pe capitulații, făcute în această perioadă,cea mai interesantă este fără îndoială aceea pentru confecționarea unei monede naționale şi contractarea unui împrumut pentru ambele Principate, vezi Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Preşedenția Consiliului de Miniştri, nr. 299, dosar 2/1859.

[165]*Ibidem,* p. 44.

Deşi românii se aşteptau la o rezolvare rapidă a recunoaşterii dublei alegeri, tensionarea situaţiei internaţionale prin izbucnirea războiului franco-piemonto-austriac şi începutul unificării italiene a făcut ca problema românească să devină una secundară[166]. Întreg jocul politic al Franţei lui Napoleon al III-lea, atât în perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza cât şi la începutul celei a lui Carol I poate fi rezumat de cuvintele pe care Napoleon al III-lea i le spune lui Vasile Alecsandri în cadrul uneia din audienţele acestuia din anul 1859: „astăzi poziţia politică a Principatelor este asigurată prin diversele interese ale Puterilor, căci Rusia le va apăra contra Turciei, Englitera şi Austria în contra Rusiei şi Franţa contra tuturor. Organizaţivă în linişte dezvoltaţi resursele voastre financiare, agricole şi militare şi aşteptaţi cursul evenimentelor”[167]**.** În timp ce în ţară începe astfel opera de refacere, singurul care ţine vie încă ideea capitulaţiilor este Ion Brătianu. În 14 mai şi în 16 mai el ţine un discurs în Parlament sub titlul de *Situaţiunea* în care arată că: „Tratatul de la Paris nu numai că recunoaşte în virtualitate anticele noastre drepturi ca state autonome şi suverane, dar ne deschide şi drumul legal de a ne constitui într-un singur stat cu independenţă absolută... drepturile noastre sunt clare şi ne vor asigura izbânda”[168]. La 4 şi 6 iunie tot Brătianu va lansa un *Apel la conştiinţa naţională* în care linişteşte populaţia şi o asigură de victorie: „Dispoziţiunile ce luară între dânşii Sultanii şi Domnii români sunt aşternute în patru acte cu datele 1393, 1460, 1523 şi 1529”[169]. „Capitulaţiunea nu ar stipula pentru români o mulţime de foloase fără ca otomanii să fi primit o sumă de bani şi plăcerea de a-i înscrie între titulari”[170]. „Sub acest punct de vedere a fost considerată şi judecată cauza noastră în congresul de la Paris şi în conferinţele ce regulară chestiunea română. De aceea tratatul de la 31 martie şi convenţiunea de la 19 august vin de pun capăt tuturor călcărilor ce făcuseră drepturilor

[166] vezi şi Gheorghe Platon, *Le probleme roumain dans la politiques europeen dans les annees de la lutte pour l’union (1856-1859)*, în Revue Roumaine d’Histoire, XIV, (1975), nr. 1, p. 25.
[167] Phillippe Seguin, *Ludovic Napolen cel Mare*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1998, 9. 414.
[168] *Acte si cuvântări,* vol. I, p. 306.
[169] *Ibidem,* p. 342.
[170] *Ibidem,* p. 343.

noastre atât Turcia cât şi Rusia. Amândouă aceste acte ce reînnoiesc cele patru capitulaţiuni le dau autoritatea tratatelor şi convenţiilor ce regulează astăzi Europa. Convenţiunea nu ne creează un drept ci ne recunoaşte dreptul nostru din capitulaţiuni"[171]. Odată finalizată această lungă argumentaţie bazată pe capitulaţii, Brătianu atacă rapid fondul problemei; având garantată autonomia, avem garantat şi dreptul de a ne alege domn, de a face unirea şi de a începe reformele necesare modernizării. La 4/16 mai în Moldova Kogălniceanu îşi forma primul său cabinet ministerial al cărui program îl apăra în faţa adunării, prezentând ca prim obiectiv: „apărarea vechilor noastre trataturi ce sunt consfinţite atât prin Tratatul de la Paris, cât şi prin documentul din 7/19 august 1858. Rezemându-ne pe drepturile ce decurg din aceste acturi seculare noi vom sprijini autonomia ţării, ca o scumpă şi neprescriptibilă moştenire"[172].

La Iaşi, ca şi la Bucureşti, pricipalii oameni politici, chiar dacă aparţineau unor tabere ce se profilau de pe acum rivale, aveau aceeaşi bază de acţiune – capitulaţiile – şi acleaşi scopuri – modernizarea. Sfârşitul anului 1859 aducea cu el şi reglementarea situaţiei internaţionale a Principatelor[173]. Franţa învinsese în războiul cu Austria şi îşi reconfirmase mai mult ca oricând supremaţia europeană având cuvântul dominant şi în chestiunea recunoaşterii dublei alegeri a lui Alexandru I. Cuza[174]. Perioada de tensiune şi nesiguranţă se sfârşea, de acum începea timpul reformelor interne. Bineînţeles, problema statului internaţional nu dispărea de pe agenda

---

[171] *Ibidem,* p. 348-349.

[172] M. Kogălniceanu*, Documente diplomatice,* p. 77.

[173] amănunte asupra perioadei se pot găsii la N.Corivan,Lupta diplomatică pentru recunoaşterea dublei alegeri a lui Alexandru I.Cuza, *în Studii privind Unirea Principatelor*, Bucureşti, Editura Academiei, 1960, p. 387-412.

[174] Rolul lui Costache Negri în această epuizantă bătălie poate fi cel mai bine ilustrat prin studiul rapoartelor sale către domnitor vezi Raportul din 17 aprilie 1859 din Biblioteca Academiei Române, Arhiva C.Negri, t 1, ms 4643, fila 229 la fel de real folos este şi Biblioteca Academiei Române „Corespondenţa Cabinetul Domnesc către Agenţia Principatelor Unite La Constantinopol" în Arhiva domnească Cuza Vodă,vol.7,p.430.Din nou el se va dovedii de real folos şi în cadrul vizitelor lui Cuza la Constantinopol vezi B.A.R., Arhiva C.Negri, t.1, ms. 4857, 4686, 4859.

oamenilor politici, mai mult chiar, opiniile se radicalizau. Stau mărturie pentru această stare de spirit titlurile unor ziare ce apar în această perioadă[175]: la Bucureşti apare între 1860 şi 1862 *Independenţa* jurnal politic comercial, literar şi continuarea lui: *Independenţa română.* O foaie cu acelaşi titlu va apărea în 1870, la Buzău; o alta la Iaşi (martie 1875), o gazetă *Independenţa naţională* apare la Ploieşti (14 februarie 1877)[176] .

Alte ziare cu un titlu asemănător sunt „Jurnalul Unirii" al lui M. Kogălniceanu trnsformat în celebra „Steaua Dunării" şi gazeta „Unirea" din Bucureşti.

Foarte rapid, aproape imediat după 1859, capitulaţiile intră într-un con de umbră. Pot exista mai multe explicaţii pentru acest fapt: pe de o parte ascuţirea luptei politice interne care pune pe planul al doilea teoria capitulaţiilor, apoi reformele extrem de stringente ce trebuiesc îndeplinite şi care răpesc întreaga atenţie a oamenilor politici şi de ce nu, acalmia europeană care nu permitea Principatelor să agite noi pretenţii[177]. Fără îndoială, mai găsim articole, broşuri şi discursuri cu referiri la capitulaţii, chiar şi acte oficiale precum adresa Comisiei Centrale de la Focşani, care la 4 august 1860, îi aduce aminte domnitorului că pentru rezolvarea problemei mănăstirilor închinate trebuie folosită „Convenţia din 7/19 august 1858 care a consacrat vechile drepturi de autonomie şi astăzi este singura lege obligatorie pentru Principatele Unite ale României"[178]. Bineînţeles că cel mai interesant răspuns cu privire la această eclipsare a capitulaţiilor după dubla alegere, ni-l dă D. A. Sturdza, trăitor al momentului: „Se presimţea de toţi că acest Principe (Al. I. Cuza – n.n.) este strâns legat de independenţa ţării şi că legămintele seculare dintre România şi Poarta otomană, capitulaţiile, departe de a fi cum se zicea mai înainte, paladiul existenţei noastre naţionale, din contră, ele deveneau din ce în ce mai periculoase, pentru că în mijlocul marilor şi

---

[175] vezi şi Dan Berindei*, Dezvoltarea presei bucureştene în perioada formării şi organizării statului naţional unitar român (1856-1864)* în Studii..., XV (1962), nr. 3, p. 671.

[176] Nerva Hodos, Al. Sadi Ionescu*, Publicatiunile periodice românesti,* vol. I, Bucuresti, 1913, p. 331-332.

[177] vezi şi Dan Berindei,Lupta diplomatică a Principatelor Unite pentru desăvârşirea Unirii (24 ianuarie 1859-24 ianuarie 1862), în *Studii privind Unirea Principatelor*, Bucureşti, Editura Academiei, 1960, p. 413-449.

[178] *Documente privind domnia lui Al. I. Cuza,* p. 174-175.

decisivelor transformări ale Europei, ele ne împiedicau de a lua la timp o poziţiune asigurătoare pentru viitorul nostru"[179].

Cu alte cuvinte, după perioada lor de aur (anii 1853-1859)[180] odată scos cam tot ce se putea obţine din aceste documente, exploatate la maximum, se simţea acum nevoia unei faze cantitative superioare şi anume, independenţa. Ori între capitulaţii şi autonomia largă pe care ele o cuprindeau şi ruperea completă a tuturor legăturilor cu Poarta, era o diferenţă uriaşă.Nu trebuie să înţelegem această eclipsare a capitulaţiilor ca una totală,demonstraţia autonomiei Principatelor continuă a se baza pe ele. Astfel pe 29 august 1860 Adunarea Electivă a Ţării Româneşti i-a în discuţie baterea unei monede naţionale batându-şi dreptul la acest simbol al suveranităţii pe drepturile conţinute în vechile capitulaţii[181]. La fel pe 12 ianuarie 1865 guvernul Mihail Kogălniceanu primea autorizaţia de a contracta un împrumut de 150 de milioane lei turceşti pentru soluţionarea definitivă a problemei mânăstirilor închinate[182]. La fel pe 26 iunie 1865 tot pe baza teoriei capitulaţiilor guvernul lua în discuţie şi primea şi acceptul parlamentului pentru constituirea unei Bănci Naţionale[183] care să fie concesionată către bancherii Herz şi Jackson[184].

Anii care urmau erau ani ai pregătirii prin reforme şi modernizare pentru independenţă[185]; capitulaţiile mai aveau încă un rol de îndeplinit, acela de a obţine impunerea unui prinţ străin pe tronul Principatelor. Ultima dorinţă exprimată de Adunările ad-hoc la 1857. Acesta avea să fie ultimul lor moment de strălucire înainte de anii 1877-1878 şi ruptura brutală de Poartă.

---

[179] *Domnia regelui Carol,* p. XX-XXI.

[180] vezi Gheorghe Platon, „Ecoul internaţional al Unirii Principatelor Române", în *Cuza Vodă in memoriam*, Iaşi, Editura Junimea, 1974, p. 147-186.

[181] vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Adunarea Electivă Legislativă a Ţării Româneşti nr. 1469, dosar 36/1860.

[182] vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Adunarea Electivă Legislativă a Ţării Româneşti nr. 1469, dosar nr. 141/1865.

[183] vezi şi Valeriu Stan, *Iniţiative de creare a unei Bănci Naţionale în timpul domniei lui Alexandru I.Cuza* în Arhiva Românească, 2 (1996), nr. 1, p. 126-130.

[184] vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond Secretariatul Statului nr. 1331, dosar 92/1865.

[185] Vezi şi Constantin Ştirbu, *Date noi privind instituirea „Ordinului Unirii" în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza,* în Muzeul Naţional, I (1974), p. 95-103.

Independența și sfârșitul teoriei capitulațiilor

1. Capitulațiile şi problema prințului străin (1866-1878)

Perioada domniei lui Alexandru I. Cuza este una dintre cele mai rodnice în realizări ale istoriei românilor: o constituție proprie adoptată nevoilor româneşti, „statutul dezvoltător", reforma agrară, secularizarea averilor mănăstireşti, primele împrumuturi, înființarea celor două universități din Iaşi şi Bucureşti, şi lista ar putea continua. După cum aprecia un eminent specialist al perioadei, academicianul Dan Berindei, domnia lui Alex.I Cuza intră într-un dinamism deosebit după lovitura de stat din 2/14 mai 1864 când într-o perioadă scurtă se înregistrează rapid o serie de succese deosebite în special în plan internațional „lovitura de stat, rezolvarea din interior a unei situații au consolidat poziția de autonomie a țării"[1] .

Mândria pe care o resimțea chiar în zilele ulterioare recunoaşterii europene a loviturii sale de stat şi a „Statutului Dezvoltător al Convenției de la Paris", domnitorul Alexandru I. Cuza se poate observa în chiar proclamația către țară din 2 iulie 1864: „căci Românilor, trebuie să v-o spun, şi sigur voi o puteți constata, România numai de astăzi reintră în autonomia sa din lăuntru, cuprinsă în vechile noastre capitulații, încheiate cu Înalta Poartă şi garantate prin tratatul de la Paris."[2] Zece ani mai târziu marele colaborator al domnitorului, Mihail Kogălniceanu, considera că „autonomia țării, domnilor se datorează lui 2 mai (…) proclamă şi revendică pentru țară autonomia deplină, dreptul țării

[1] D.Berindei, *Epoca Unirii*, Bucureşti, Editura Corint, 2000, p. 114.
[2] *Mesagii, proclamații, răspunsuri şi scrisori oficiale ale lui Cuza-Vodă*, p. 121.

nemărginit de a-şi da şi reface guvernul şi constituţiunea după voinţa şi după trebuinţele sale”[3]

Ultimul an însă, 1865[4], devine un an al stagnării şi al izolării; despărţirea de M. Kogălniceanu (ianuarie/constituirea unui cabinet fără personalităţi şi ambiţii/ N. Kretzulescu), încetinirea ritmului reformelor. Chiar domnitorul începe a-şi pierde suflul, în noiembrie şi decembrie anunţând atât pe Napoleon al III-lea[5] cât şi Parlamentul, de disponibilitatea sa de a se retrage din prim-planul vieţii politice[6]. Domnul Unirii îşi îndeplinise menirea.

O ultimă revenire a mândriei şi a marilor sale idei legate de destinul neamului românesc o vedem bazată tot pe teoria capitulaţiilor, pe care fuseseră bazate cele mai frumoase acţiuni ale domniei sale, în scrisoarea din noiembrie 1865 trimisă marelui vizir spre a apăra autonomia ţării. „nu pot pricepe care să fie cauza şi ţelul scrisorii Alteţei Voastre (...) eu, ca Domn care înţeleg ca România să se bucure deplin de drepturile de autonomie şi de independenţă interioară, dobândite ţării din vechime, drepturi recunoscute şi consfinţite (…) să-şi arunce ochii Guvernul Imperial în trecut, şi să-şi aducă aminte care au fost relaţiile Înaltei Porţi cu întâii domni români, care au căpătat închezăşuirea suzeranităţii lor în suveranitate; va culege mari învăţăminte din înţeleapta şi pătrunzătoarea politică a glorioşilor Sultani din veacurile al XV-lea şi al XVI-lea, va

[3] M.Kogălniceanu, *Opere*, vol. IV, partea a II-a Bucureşti, Editura Academiei, 1978, p. 122-123.

[4] Printre realizările importante ale finalului de domnie a lui Alexandru Ioan Cuza putem enumera proiectul de lege privind reorganizarea dorobanţilor din 10/26 noiembrie 1865 care pune bazele acestui eşalon al armatei române care-şi va demonstra capacităţile în războiul de independenţă vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale fond Secretariatul Statului nr. 1331, dosar 350/1865, fila 1-8. La fel pe 4-13 decembrie 1865 se discută şi aprobă regulamentul pentru chemarea şi instruirea gloatelor, la caz de nevoie, sub arme, pas important pentru democratizarea armatei în spirit liberal, vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale fond Secretariatul Statului nr. 1331, dosar 375/1865.

[5] Cât de important este rolul lui Napoleon al III-lea în această perioadă se vede din ce îi scrie C.Negri domnitorului „nu trebuie cu nici un chip să lăsăm Franţa să se îndepărteze de noi”, D.Berindei, *Epoca Unirii*, p.206.

[6] Vezi o analiză interesantă a acestei perioade la Sever Mircea Catalan, *La situation internationale des Principautes Unies (1864-1866). Consideree selon sa relation avec le declin du second Empire* în Revue Roumaine d’Histoire, 31 (1992), nr. 3-4, p. 235-254.

înțelege cât atunci existența Moldovei şi a Valahiei, ca state, era socotită de prețioasă pentru Imperiul Otoman, şi pentru… sultanii Baiazid I, Mahomed II, Selim I, SolimanII”[7].

Ce a urmat, lovitura de stat din 11 februarie 1866, a fost doar o confruntare între două proiecte rivale de aducere pe tron a unui prinț străin: candidatul lui Al. I. Cuza – Sergiu de Leuchtenberg şi cel al opoziției – Filip de Flandra, Prințul Jerome Napoleon şi în final Carol de Hohenzollern-Singmaringen. Lovitura de stat din februarie 1866 punea însă o problemă de drept internațional. În decembrie 1861 unirea fusese recunoscută doar pe perioada domniei lui Cuza, domnie ce luase acum sfârşit. Avea să fie menținută unirea? Opozanții erau numeroşi: Imperiul Otoman, Rusia, Austria chiar şi Franța îşi pierduse din energia de odinioară pentru cauza românilor. Era acum timpul pentru ca teoria capitulațiilor să intervină, ca de atâtea ori în ceasurile de cumpănă, spre a salva drepturile țării.

Ideea folosirii capitulațiilor în acțiunea de aducere a prințului străin a venit în mod natural conspiratorilor de la 1866, deoarece ele aveau marele avantaj de a fi cunoscute şi recunoscute de întreaga comunitate internațională. În 28 iunie 1864 ambasadorul englez, Sir Henry Bulwer, discutând cu Nicolae Burdeanu, secretar la Constantinopol (ulterior între participanții la acțiunea din februarie 1866), îi declara: „acum domnitorul, de acord cu organele statutului, poate modifica legile interne după voia sa, după cum ați cerut necontenit la 4-5 ani. Recunosc că numai acum intrați în posesiunea vechilor drepturi de autonomie, căci nimeni nu mai poate, sub nici un pretext, să intervină în administrația internă”[8] .

Apărea natural ca această adevărată comoară juridică să nu rămână nefolosită. Mărturie despre inteligența politică cu care oamenii momentului 1866 au ştiut să decidă folosirea capitulațiilor, stă Memoriul MAE Francez din 21 martie/ 1 aprilie *Despre capitulațiile moldo-valahe* care aprecia că: „vechile capitulații prin care Moldova şi Valahia s-au

[7] *Mesagii, proclamații...*, 481-486.

[8] *Relațiile diplomatice ale României de la 1859 la 1877*, Bucuresti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1984, p. 86.

plasat în secolele XIV, XV, XVI de bună voie sub suzeranitatea sultanilor, sunt menționate în mod expres în multe acte diplomatice la care Turcia a participat. Conferința actuală, dacă se referă la ele, trebuie să accepte cererile Principatelor Unite”[9]. Aşa cum vor vedea, oamenii politici de la Bucureşti puseseră deja conferința puterilor garante în dilemă în momentul în care puseseră chestiunea prințului străin pe temeiul capitulațiilor. Pe 3/15 aprilie 1866 delegația Principatelor Unite compusă din Vasile Boerescu, L. Steege, Scarlat Fălcoianu îndeplinea, în memoriul pe care îl pune pe masa Congresului Internațional, cele mai negre temeri ale diplomaților occidentali. „Convenționea semnată la Paris la 19 august 1858 pentru a stabili bazele organizațiunii sociale a Principatelor, începe în art. 2 prin proclamarea dreptului public al românilor... astfel precum rezultă din tractatele sau capitulațiunile ce au închiat cu Sublima Poartă şi pe care convenționea le menționează”[10].

„Dreptul românilor de a alege, în virtutea capitulațiunilor, pe Principele lor domnitor de unde ar voi şi de a-l declara ereditar, precum şi interesul lor de a o face în împrejurările de astăzi, sunt necontestabile”[11]. Acelaşi memoriu arată că: „principiul eredității fusese proclamat şi pus în lucrare de către țară, recunoscut chiar de alte puteri, într-o epocă când legăturile noastre cu Sublima Poartă existau în toată puterea lor... cu toate acestea niciodată Sublima Poartă n-a ridicat nici cea mai mică obiecțiune asupra acestei linii de transmitere a ocârmuirii. Astfel dar, admiterea principiului de ereditare n-ar vida nici un tratat şi n-ar schimba întru nimic nici raporturile Principatelor cu Sublima Poartă”[12] . Turcia se va arăta mulțumită de acest limbaj ce recunoaşte capitulațiile şi implicit legăturile Principatelor cu ea. Astfel, pe 23 martie/ 4 aprilie A. G. Golescu, G. Costaforu şi Manolache Costache Epureanu, agenți la Constantinopol, îl informau pe ministrul afacerilor externe Ion Ghica despre declarațiile făcute de marele vizir la audiența lor: „Sublima Poartă a menținut neatinse drepturile Principatelor şi a respectat autonomia

[9] *Românii la 1859,* vol. I, p. 626.
[10] *Domnia Regelui Carol I,* p. 74-75.
[11] *Ibidem*, p. 78.
[12] *Ibidem*, p. 83.

lor în curs de mai bine de trei veacuri; e, deci, un depozit sfânt, să păstrăm deci raporturile noastre seculare, rămânând în legăturile ce vă unesc cu Turcia... legătura ancorei ce v-a scăpat de naufragiu”[13]. Turcia nu se arăta prea sensibilă la aceste declarații de amiciție ale românilor în timp ce considera că faptele lor îi lezează grav prestigiul. Ca atare la Constantinopol se făureau planuri de atac militar la adresa Principatelor (spre a face față acestor amenințări şi aş dovedi seriozitatea guvernul de la Bucureşti şi prințul Carol I, au recurs la 9/10 iunie 1866 la chemarea sub arme a contingentelor 1862, 1863, 1864, 1865 care au fost reunite sub conducerea vestitului general de la 1848 Gheorghe Magheru)[14]. O corespondență din capitala otomană, din aprilie-mai 1866, avertiza factorii politici de la Bucureşti de „intenția Turciei de a se opune cu forțele militare sfidării drepturilor sale de suzeranitate şi tacticii de fapt împlinit a României”[15] . O lună mai târziu pe 27 mai 1866 două telegrame disperate, una trimisă de agentul român la Constantinopol şi una de cel de la Paris anunță că „Poarta este decisă să ocupe cu forța Principatele”[16] .Față de toate aceste amenințări Vasile Boerescu şi Gheorghe Costaforu îi comunică lui Ion Ghica, recomandându-i din partea lui Napoleon al III-lea, ca noul prinț să adopte o atitudine flexibilă față de Poartă: „atitudinea pe care trebuie să o aibă față de Turcia este: vizită la sultan, oferind majorarea tributului”[17]. Treptat diplomația română reuşeşte noi victorii, un prim efect al alegerii lui Carol I este sprijinul diplomatic german. Astfel pe 8 iunie V.Boerescu şi G. Costaforu raportează despre întâlnirea lor cu Otto von Bismark care le recomandă şi se oferă să le faciliteze o legătură mai strânsă cu Rusia „care este nu numai o mare țară vecină, dar şi ocrotitoarea ortodoxiei”[18]. Ca urmare a susținutei campanii diplomatice bazate în mare măsură pe

---

[13] *Ibidem*, p. 60.

[14] vezi Arhivele Naționale Istorice Centrale fond Secretariatul Statului nr. 1331, dosar 532/1866.

[15] vezi Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Casa Regală nr. 725, dosar 23/1866.

[16] vezi Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Casa Regală nr. 725, dosar 34/1866.

[17] vezi Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Casa Regală nr. 725, dosar nr. 31/1866, cuprinzând corespondența din 25 mai de la Paris.

[18] vezi Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Casa Regală nr. 725, dosar nr. 37.

capitulații „puterile decid să facă presiuni la Constantinopol ca Turcia să accepte faptul împlinit”[19], anunță încântați Boerescu şi Costaforu. Singura cerință a diplomației europene este făcută publică de ambasadorul francez la Constantinopol, de Moustier, şi de ministrul de externe francez Drouyn de Lhuys, care îl anunță pe baronul d'Avril, consulul la București: că „este obligatoriu ca prințul Carol să accepte scrisoarea Sultanului”[20].

În final chiar Napoleon al III-lea va intervenii pentru ca Domnitorul să accepte a-l întâlnii pe sultan, spre a debloca situația[21].

Temerile reprezentanților Imperiului Otoman nu erau fără bază. Ion C. Brătianu, ajuns acum la guvern expunea din nou luări de poziție belicoase: „Dacă în tratatele noastre cu sultanii avem un drept stipulat în termenii cei mai categorici şi expliciți, este acela de a încheia tratate cu celelalte puteri. Este neconstestabil că îngâmfarea formei orientale ce domneşte în vechile noastre tratate cu sultanii şi lipsa de claritate prezintă multe necuviințe; ele au de efect de a face să se nască între Poartă şi noi multe neînțelegeri... a modifica deci tratatele noastre cu Turcia ar fi un lucru foarte avantajos pentru ambele țări”[22]. Momentul era extrem de dificil şi de tensionat. Nicolae Iorga analizând anul 1866 în lucrarea „Politica externă a regelui Carol I” vedea: –şi vorbesc despre prima problemă fiindcă este în legătură cu însăşi alcătuirea şi consolidarea statului, cu caracterul pe care acest stat îl câştigă acum, este problema legăturilor cu Turcia. Situația noastră față de Turcia era la 1766 foarte clară, iar la 1866 foarte încurcată. La 1766 lucrurile erau netede: noi nu eram provincii ale Imperiului Otoman, eram țări închinate după concepția noastră, iar după concepția turcilor, deşi supuse cu sabia, dar păstrând autonomia întreagă. Nu i-ar fi trecut prin minte nici unui sultan că poate să schimbe această situație de autonomie largă a țărilor noastre”[23].

---

[19] vezi Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Casa Regală nr. 725, dosar nr. 42.

[20] vezi Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Casa Regală nr. 725, dosar nr. 45/ 1866.

[21] vezi Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Casa Regală nr. 725, dosar nr. 52/ 1866.

[22]Ion C. Brătianu, *Acte şi scrieri*, vol. I, p. 410-403.

[23] N. Iorga, *Politica externă a Regelui Carol I,* Bucuresti, Editura Glykon, 1991, p. 12-13.

Fără îndoială aici sunt exagerări, situația juridică a Principatelor se îmbunătățise masiv față de 1766, iar garanția colectivă a celor 7 mari puteri permisese României să evolueze vizibil şi marcant. Cu toate acestea capitulațiile începeau să fie considerate ca o piedică în calea dezvoltării țării, ca o legătură neplăcută cu un imperiu bolnav şi în proces de dezagregare şi ale cărui încercări de salvare a imaginii sale internaționale se făceau pe socoteala mândriei naționale a românilor.

Extrem de interesant este ceea ce gândea şi ştia despre capitulații noul suveran al Principatelor Unite, tânărul domnitor Carol I. În *Memoriile* sale el îşi aminteşte: „Când turcii au supus stăpânirii lor Peninsula Balcanică şi au înaintat până la țărmul de miazănoapte al Dunării, Principatele române părăsite de vecinii lor creştini nu au avut încotro şi au fost silite să facă pace cu năvălitorii mahomedani: Valahia şi Moldova încheiase, fiecare în parte o capitulație cu sultanii turcilor. Această capitulație le asigura neatârnarea şi libertatea în afacerile interioare în schimbul unui tribut în bani, şi astăzi la război. Dar mai târziu turcilor nu la mai păsa mult de capitulații”[24]. Tot Carol I, într-o discuție după venirea sa în țară avută cu Dimitrie Brătianu, care vorbea despre capitulații, prințul îi declara că aceasta nu era pentru dânsul o piedică şi n-ar fi fost greu a se rupe această legătură.

Cu toate acestea, formulele de politețe față de Poartă au fost respectate; abia intrat pe teritoriul țării, Carol I a trimis o telegramă de încunoştiințare la Constantinopol. Această inițiativă nu a plăcut prea mult la Constantinopol: I se obiecta de ce a trimis o telegramă ca de la suveran la suveran în care nota că „în ceea ce priveşte obligațiile sale, ele s-ar rezema, nu pe tratatul din Paris ci pe tratatele seculare care leagă Principatele cu Imperiul otoman, deci cu despărțirea netedă a celor două state”[25].

De fapt întreaga Europă era conştientă că sosirea prințului Carol I era o lezare serioasă a prestigiului Imperiului otoman. Ori aceasta fusese şi intenția responsabililor români din Principate. Ion Ghica îi scrisese agentului Principatelor la Paris încă de pe 2/14 martie 1866: „convin,

[24] *Memoriile regelui Carol I al României,* vol. I, Bucuresti, Editura Roza Vânturilor, p. 31.
[25] N. Iorga, *Politica externă,* p. 27.

domnule agent, că suveranitatea acestei din urmă puteri, angajate în chestiune, va primi o oarecare atingere prin soluțiunea cerută. Dar avantajele foarte fictive ale acestei suzeranități iluzorii pot fi ele serios puse în cumpănă cu siguranța ce ar câştiga Sublima Poartă din aceste concesiuni?[26] Concesiunile dorite de români sunt oferite însă foarte greu de Poartă. Primul proiect otoman de Convenție ce recunoaşte situația creată prin urcarea pe tron a lui Carol I stârneşte o masivă dezamăgire în Principate, dar şi un contraproiect românesc care vorbeşte „de vechile noastre legături seculare"[27] şi în care „Prințul Carol se va angaja să respecte suzeranitatea MS Sultanului şi să mențină legăturile seculare care unesc Principatele cu Imperiul Otoman"[28]. În schimb, pe 5/17 iulie 1866 Consiliul de Miniştri respinge cu duritate proiectul turc de convenție, calificându-l drept „în cea mai mare parte inadmisibil şi chiar ofensator ca formă"[29]. În special este vizat articolul 1 care „voieşte să oblige pe principe să lase pentru totdeauna neatinse raporturile de vasalitate ale țării față de Înalta Poartă"[30]. Cu alte cuvinte, încă de pe acum la Bucureşti se pregăteşte dosarul juridic al independenței.

Rezistența cercurilor politice româneşti bazate pe capitulații devine curând o informație general europeană. Pe 15/27 iulie 1866 reprezentantul diplomatic sârb la Constantinopol relatează despre convorbirea sa cu dl. Golescu: „el mi-a confirmat că nu acceptă condițiile. Singurul lucru pe care îl acceptă românii este majorarea tributului, iar pentru celelalte apelează la constituția lor şi la tratate, după care nici un fel de convenții noi încheiate nu trebuie să ducă la conflict cu Poarta"[31] .

Exasperat de duritatea poziției otomane, însuşi Carol I îl înştiințează pe Napoleon al III-lea la 26 septembrie 1866 că :"nu ar putea să primească expresia umilitoare de parte integrantă decât cu adaosul *în limitele fixate de capitulații şi de tratatul de la Paris*"[32] .

---

[26] *Domnia regelui Carol I*, p. 16.
[27] *Politica externă*, p. 42.
[28] *Memoriile,* p. 87.
[29] *Ibidem*, p. 85.
[30] *Ibidem*, p. 85.
[31] *Documente privind unirea Principatelor,* vol. I, p. 637.
[32] *Memoriile,* p. 122.

Apelul la – mereu favorabil românilor – împărat Franței va avea succes[33]. La 1/13 octombrie Carol I, aflat în vizită la Târgoviște află prin consulul francez că Aali Paşa, ministrul de externe al Porții, „consimte la adaosul, în limitele fixate de capitulații şi de tratatul de la Paris"[34], deblocând astfel negocierile[35].

Spre a mobiliza opinia publică internațională, apare în ziarele franceze şi un „Apel al românilor" care reaminteşte că: „Principatele Moldovei şi Munteniei, hărțuite timp de secole de către polonezi, unguri, tătari, turci se văzură siliți să contracteze cu aceştia din urmă, legături întemeiate pe tratate. Sunt nişte tratate de protecțiune care nu încalcă întru nimic suveranitatea popoarelor protejate. Fuseseră încheiate tocmai în scopul de a salva independența statelor române." Apelul se finalizează cu cererea tranşantă: „să se închidă era amestecurilor străine în afacerile noastre interne. Cererile românilor îşi află puterea în dreptul ce-l consacră tratatele lor cu Sublima Poartă"[36]. Toate aceste apeluri şi activități disperate fac ca în final la 8/20 octombrie să sosească la Bucureşti scrisoarea de recunoaştere a domnitorului Carol I semnată de Mehmed-Ruşdi.

„Sublima Poartă nu se îndoieşte că A.V.S. va respecta în chip constant drepturile suzeranității Sultanului asupra Principatelor Unite care fac parte integrantă din Imperiul Otoman şi că va păstra cu îngrijire legăturile seculare ce le unesc cu Imperiul"[37].

Câtă dreptate avea Sublima Poartă să nu se îndoiască se vede din faptul că domnitorul va refuza să contrasemneze firmanul de învestitură, scriind el însuşi un nou document ce conținea poziția porții române: „Mă leg în numele meu şi în numele succesorilor mei să respect cu scrupulozitate drepturile de suzeranitate asupra Principatelor Unite, care fac parte integrantă din Imperiu în limitele fixate de capitulații şi de tratatul de la Paris"[38].

---

[33] Vezi *splendidul volum de Phillipe Segain, Ludovic Napoleon cel Mare,* Bucuresti, Editura Fundației Culturale Române, 1998.

[34] *Memoriile,* p. 123.

[35] corespondența pe această temă poate fii complet studiată în cadrul Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Casa Regală nr. 725, dosar nr. 29/1866..

[36] *Ion C. Brătianu, Acte si cuvântări,* vol. II, p. 413.

[37] *Memoriile,* p. 125-126.

[38] *Ibidem*, p. 126.

Toată relația cu Turcia era dată de „sentimentele binevoitoare ale Sultanului care vor fi un ajutor puternic în silințele ce-mi voi da spre a strânge şi mai mult legăturile seculare ce unesc Principatele cu Turcia”[39] . Odată cu normalizarea legăturilor cu Constantinopolul, urma bineînțeles, şi efectuarea vizitei protocolare de învestitură. Iată cum se relata întâlnirea dintre sultanul Abdul Aziz şi Carol I: „Sultanul se informează despre călătoria Principelui, îl întreabă dacă a fost mulțumit de vas, cum s-a efectuat călătoria, ce timp era. Ca să dea o altă întorsătură conversației, Principele Carol I spune că vede în menținerea tratatelor existente o garanție pentru România şi că pentru acest cuvânt le-a respectat din prima zi. (12/24 octombrie 1866)”[40].

Aducerea de către prinț în discuție a tratatelor existente, sintagmă incluzând şi capitulațiile, făcea parte dintr-o strategie dinainte planificată care urmărea să pună semnul egalității între necesitatea şi avantajele acestor tratate şi respectarea lor. Însă în momentul când avantajele vor deveni problematice, la fel va fi şi cu respectarea tratatelor[41].

Încă din 9/21 octombrie când plecase în călătorie Carol I, îşi notase: „Prințul se duce la Constantinopol ca să asigure în persoană pe Sultan că românii vor respecta cu credință tratatele vechi ce fixează raporturile dintre țara lor şi Turcia”[42]. Rezultatul acestei politici se va vedea în firmanul de învestitură ce va fi remis domnului pe 23 octombrie/4 noiembrie: punctul 1 prevedea că „Tu te îndatorezi, în numele tău şi în numele urmaşilor tăi, de a respecta în întregimea lor drepturile mele de suzeranitate asupra Principatelor Unite care fac parte integrantă din Imperiul Meu, în limitele fixate prin stipulațiile vechilor convențiuni şi prin tractatele de la Paris din 1856”[43], iar punctul 6 alătura obligația „de a menține întotdeauna cu grijă legăturile seculare ce le unesc cu Turcia”[44].

[39] *Ibidem*, p. 126, vezi si *Documente privind unirea*, vol. I, p. 646-647.

[40] *Domnia Regelui Carol I*, vol. I, p. 347.

[41] pentru o analiză suplimentară a întregii dezbateri privind recunoaşterea de către Poartă a lui Carol I ca domnitor şi textul complet al proiectelor otomane şi al contra proiectului român vezi mai multe detalii furnizate de Emil Picot (secretarul particular al lui Carol I) în Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Casa Regală, nr. 725, dosar 75/1866.

[42] *Memoriile*, p. 128.

[43] *Ibidem*, p. 358.

[44] *Ibidem*, p. 358.

Ca întotdeauna capitulațiile reduseseră simțitor atât cererile cât şi formalitățile turceşti, obligându-i să le menționeze permanent ca limite favorabile românilor. În Occident lumea era conştientă de dificultățile întâmpinate de Principatele Române Unite în impunerea cererilor lor la Constantinopol. Gaston de Monicault nota în „Problema Orientului" că: „firmanul (de domnie al lui Carol I - n.n.) nu era chiar în întregime satisfăcător. El lăsa să subziste echivocul pe care l-am mai semnalat în majoritatea documentelor relative la Principate. Astfel, el afirmă de mai multe ori că acestea fac parte integrantă din Imperiul Otoman, în limitele fixate de stipulațiile vechilor convenții (art. 3), ori noi am văzut că aceste vechi convenții niciodată şi în nici o privință n-au lezat în vreun fel independența Moldovei şi a Valahiei. Tot aşa art. 4 declara că tratatele semnate de Poartă sunt obligatorii, când în fapt Principatele au uzat totdeauna de dreptul de a trata. De ambele părți se invocau vechile convenții, legăturile seculare, dar Poarta pretindea că aici avea dovada unei legături de dependență. Principatele, dimpotrivă, le invocau în favoarea independenței lor"[45] . Cu alte cuvinte, ruptura de viitor era clară, dar pe moment Carol I trebuia să accepte inevitabilul, să plece puțin capul şi să obțină recunoaşterea unei domnii, care întreaga lume spera că va aduce cu ea independența[46]. De altfel, curând Carol I va minimaliza importanța tuturor acestor formalități în discursul ținut la deschiderea Parlamentului în 15/27 noiembrie 1866: „A fost destul să preschimb proceduri de politețe cu Înalta Poartă şi să declar M.S. Sultanului că dorința mea fermă e de a respecta suzeranitatea sa pe baza vechilor noastre tractate cu Imperiul Otoman"[47]. Adică „politețe şi respectarea scrupuloasă a capitulațiilor" nimic mai mult; aceasta oferea România.

La finele anului 1866 situația se calma, Carol I fusese recunoscut de Poartă, situația internațională se detensionase din 1/13 iunie 1866. România îşi avea propria sa Constituție şi pornea mai departe pe drumul

[45] *Românii la 1859,* vol. III, p. 365-367.

[46] Chiar la întoarcerea sa în țară Carol I nu ezită să scrie o scrisoare de mulțumire sultanului pentru primirea făcută tratând întreaga ceremonie ca pe o vizită particulară şi nu drept o ceremonie marcând suzeranitatea turcească, vezi Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Casa Regală nr. 725, dosar nr. 61/1866, fila 1.

[47] *Domnia regelui Carol I,* p. 363.

modernizării. Acum avea să se lovească, mai mult ca oricând, de rămăşiţele legăturilor cu Poarta şi de efectele lor asupra economiei şi vieţii româneşti.

2/I. Lupta contra regimului capitulaţiilor străine şi a aplicării lui în România.

Încă din timpul domniei lui A.I. Cuza începuseră a se face simţite pe teritoriul Principatelor efectele negative ale unor acte de privilegii emise de-a lungul timpului de sultanii otomani către diferite puteri străine. Fără a face obiectul studiului nostru, aceste acte sunt numite ca şi cele româneşti, capitulaţii, fără a avea însă nici o legătură ca termeni şi obiect cu capitulaţiile româneşti. Deoarece până acum nimeni nu a mai studiat această suprapunere de termeni, ba chiar au avut loc confuzii nepermise între cele două tipuri de capitulaţii, ne permitem să propunem spre a le deosebi două denumiri diferite, una de capitulaţii româneşti, cuprinzând exact actele pe care le-am analizat în această lucrare şi una de capitulaţii ale puterilor străine, oglindind tocmai aceste acte de privilegii economice, atât de deosebite faţă de cele de privilegii politice ale Ţărilor Române.

Pentru cei care vor să afle mai multe despre aceste acte cu caracter economic, le recomand lectura capitolului „Capitulaţiile: puncte de vedere juridice" din prezenta lucrare unde această problemă este pe larg dezbătută[48]. Cum problema luptei contra regimului capitulaţiilor acordate de Poartă puterilor străine a fost analizată deja de alţi autori şi nu are legătură cu subiectul nostru, noi ne vom ocupa doar de un element complet nou al luptei contra acestui regim al capitulaţiilor străine şi anume folosirea capitulaţiilor politice româneşti contra acestora, pentru limitarea efectelor lor şi scoaterea teritoriului Principatelor din zona lor de efect.

---

[48] o altă lectură utilă în această direcţie este şi Stela Mărieş, *Lupta pentru desfiinţarea privilegiilor economice ale supuşilor străini în timpul domniei lui Al.I. Cuza în Acta moldovis meridionalis, Vaslui, 1(1979),* p. 181-187.

Din sec. XVIII aceste capitulaţii fuseseră acordate unui număr mereu în creştere de state: Austria în 1718 şi 1747, Suedia în 1737, Regatul celor două Sicilii în 1740, Danemarca în 1746, Toscana în 1747, Prusia în 1761, Spania în 1782, Rusia în 1783, Sardinia în 1823, Belgia în 1838, Portugalia în 1843, Bavaria în 1870.[49] Această avalanşe de state ce solicitau Principatelor privilegii economice, autonomie, instanţe judecătoreşti separate, întârziau creşterea economică, aruncau dezordine în justiţie, slăbeau autoritatea statului asupra supuşilor săi, încurajau cererea cetăţeniei străine spre a se bucura de aceste avantaje, creau permanente fricţiuni cu consulatele puterilor străine interesate în a-şi proteja până la limitele extreme ale legalităţii supuşii. Lupta contra capitulaţiilor străine a devenit extrem de acerbă odată cu reglementarea situaţiei internaţionale a Principatelor prin Congresul de la Paris. Julien Green, consulul englez la Bucureşti, aprecia şi el importanţa acestui moment şi a recunoaşterii vechilor tratate ale românilor cu Poarta, în acest domeniu: „Mi-am spus întotdeauna că practic capitulaţiile au încetat să mai existe în Principate după Conferinţa de la Paris din 1858 şi că tonul folosit la acea conferinţă a fost lovitura lor de graţie”[50].

Puterile străine receptau astfel cu teamă anii 1859/1860 ştiind că dintr-un moment în altul va urma anularea capitulaţiilor străine. În 7 septembrie 1860 acelaşi Julien Green nota: „guvernul moldovean neagă principiul aplicării capitulaţiilor la Principate... o vreme autorităţile valahe nu au pierdut desigur nici un prilej de a acţiona în opoziţie totală cu capitulaţiile. Guvernul valah se eschivează, refuzând pur şi simplu să recunoască autoritatea capitulaţiilor”[51].

Şi consulul francez avea aceleaşi intuiţii ca şi omologul său englez în 6/18 septembrie 1858 Louis Beclard îi scria lui Thouvenel, la Constantinopol: „nu trebuie ignorat că jurisdicţia consulară născută din capitulaţiile consimţite de Poarta Otomană, sunt în vigoare în Principate, dar Moldo-Valahia, ţări esenţialmente creştine, aceste capitulaţii şi această

[49] *Jaquest Tobie, Les Interet's economique, financiares et politiques francais*, tome I, 1973, p. 6.
[50] *Independenta României, Documente*, vol. II, p. 64.
[51] *Ibidem*, p. 19.

jurisdicţie excepţională nu are nici o raţiune de a fi”[52]. Un an mai târziu (septembrie 1859) la Paris se ştia că: „în ochii guvernului moldovean aplicarea riguroasă a capitulaţiilor poartă un atentat la autonomia Principatului”[53]. În 8/20 iulie 1859 A. de Lallemand îi scria ministrului francez Al. Walewski de ce refuză românii aplicarea capitulaţiilor: „jurisdicţia consulară e instituită prin Convenţia din 19 august, dar prin capitulaţiile Porţii cu Principatele ea e necunoscută şi în fapt e refuzată de drept de guvernul moldav”[54].

Chiar şi juriştii înţelegeau în ce măsură după Unire capitulaţiile străine nu mai puteau fi aplicate Principatelor: „ar fi un spectacol straniu… că toate puterile străine ale Europei se coalizează spre a impune unui mic stat creştin o jurisdicţie excepţională pe care au obţinut-o de la sultani numai cu scopul de a proteja pe supuşii lor în statele musulmane propriu-zise”[55].

La 12/24 ianuarie 1860 ministrul afacerilor externe al Valahiei scria lui Costache Negri la Constantinopol: „aşa cum v-am anunţat prin ultima mea scrisoare, trebuie să expuneţi prin forma de expozeu pe care v-am trimis-o, principalele chestiuni pe care consulatele persistă a le cere rezolvate conform tratatelor (capitulaţiilor străine – n.n.) chiar dacă aplicarea lor în acest caz e incompatibilă nu numai cu liberul exerciţiu al autonomiei noastre dar şi cu toate principiile de drept public internaţional pe care noi ne sprijinim intervenţia”[56].

Domnia lui Alexandru I. Cuza, şi mai ales începuturile la cea a lui Carol I, au făcut publică o metodă sui generis de ocolire a conţinutului capitulaţiilor străine: „era încercarea de a încheia convenţii bilaterale consulare cu diferite state în conformitate cu legislaţia internaţională şi care să anuleze efectele capitulaţiilor”[57]. Când puterile străine protestau faţă de aceste metode şi nerespectarea capitulaţiilor străine, li se răspundea clar că a le rezolva cererile ar fi a încălca propriile noastre

[52] *Documente privind unirea,* vol. VI, p. 248.
[53] *Ibidem*, p. 368.
[54] *Ibidem*, p. 552.
[55] D. Berindei, *Epoca Unirii*, p. 200.
[56] *Documente privind domnia lui A.I. Cuza,* vol. I, p. 165.
[57] N. Corivan *Relaţiile diplomatice,* p. 273.

capitulații. Astfel, la un protest al guvernului francez (mai 1873) în legătură cu jurisdicția consulară, ministrul de externe Gh. Costaforu „răspunse printr-un ton categoric că acceptarea lui ar însemna abdicarea Principatelor Unite de la situația lor de autonomie”[58]. Spre a împiedica repetarea unor astfel de presiuni, statul român a selectat dintr-un Curs de drept diplomatic (de Pradier Fodere) ideea că „statul protejat nu rămâne mai puțin suzeran şi, în consecință, în lipsa unei clauze formale, conservă folosirea şi exercițiul dreptului de reprezentare diplomatică.” Mai mult, pe 2 aprilie 1873 Monitorul Oficial nr. 64 publica Legea Organică a Ministerului de Externe în care îi dădea ca misiune „reprezentarea şi apărarea intereselor statului român, executarea şi interpretarea convențiilor şi tratatelor”[59] . Lumea diplomatică a interpretat legea ca o încercare „de a depăşi caracterul de stat vasal”[60] . Românii arătau tuturor celor care făceau presiuni pentru respectarea capitulațiilor străine pe teritoriul Principatelor că: „Situația Principatelor nu trebuie asimilată celei a provinciilor turceşti, că potrivit capitulațiilor moldo-valahe, în vigoare şi astăzi, musulmanii nu pot nici măcar să stea un timp în Principate, şi cu atât mai puțin să construiască acolo moscheie sau fortărețe ca în timpul şederii lor pe teritoriul românesc; ei sunt sub jurisdicția autorităților şi tribunalelor creştine, că în sfârşit, turcii nu guvernează şi n-au dreptul să guverneze Principatele”[61]. Adică ceea ce nu pot nici măcar, potrivit capitulațiilor, reprezentanții puterii suzerane, nu poate fi concedat sub nici o formă altor puteri. Chiar şi Austria, deşi protesta permanent, la autoritățile române mărturisea că înțelege, în particular, motivațiile româneşti. Astfel, Contele Zichi scria cavalerului de Kosjek, consilier de legație la Constantinopol: „Dumneavoastră cunoaşteți că problema dreptului principatelor vasale de a încheia convenții comerciale cu puterile străine a plecat de la denunțarea tratatelor comerciale de Sublima Poartă. România interpreta în favoarea acestui drept tratatele care-i asigură autonomia. Partea geografică a acestor principate şi instituțiile proprii, nu

[58] *Ibidem*, p. 274.
[59] *Ibidem*, p. 54.
[60] *Ibidem*, p. 54.
[61] *Independenta României,* vol. II, p. 10.

permit ca ele să fie asimilate altor provincii supuse Imperiului Otoman. Ele se bucură de privilegii speciale şi de o autonomie internă, tratatele încheiate cu Turcia recunosc principatelor o administraţie vamală separată"[62] .

În întreaga luptă pentru eliminarea efectelor capitulaţiilor străine – economice de pe teritoriul Principatelor, „drepturile străvechi", tratatele, capitulaţiile au fost folosite din plin şi cu efect[63]. În faţa prevederilor clare ale capitulaţiilor politice româneşti, marile puteri au trebuit să renunţe treptat la privilegiile obţinute de la Constantinopol, înlocuindu-le cu tratate directe cu Principatele Unite[64].

3. Capitulaţiile şi obţinerea independenţei

Imediat după succesul din 1866 efervescenţa internaţională îi face pe mulţi lideri să creadă în posibilitatea unei obţineri rapide a independenţei[65] . Drumul rapid spre unitate al Italiei, început odată cu noi în 1859, se finalizase aproape. La rândul ei Prusia învinsese Austria şi se pregătea şi ea pentru ultimul conflict cu Franţa ce avea să îi garanteze unitatea (în 1867, Confederaţia Germanică sub conducerea Berlinului era deja realizată). În această lume în mişcare şi micile state balcanice încep a se gândi la un conflict cu Poarta care să le garanteze independenţa şi realizarea unităţii.

Serbia şi Grecia semnează un tratat de alianţă[66] şi în 20 ianuarie 1868 şi România semnează un tratat de alianţă cu Serbia „unicul şi

---

[62] *Ibidem*, p. 70.

[63] N. Iorga aprecia că: „aplicarea în România a tratatelor Turciei cu puterile străine era condiţionată de drepturile stabilite si recunoscute prin acte cu privire la Moldo-Valahia", în *Politica externă a regelui Carol I*, p. 43.

[64] vezi şi lucrarea Stelei Marieş, *Abolirea jurisdicţiei consulare în România, parte integrantă a luptei pentru independenţă naţională*, Bucureşti, Editura Academiei, 1979.

[65]pentru dificultăţi interne şi internaţionale ale acestei perioade şi pentru entuziasmul guvernelor anilor 1867-1870 vezi şi Apostol Stan, *Putere politică şi democraţie în România (1859-1918)*, Bucureşti, Editura Albatros, 1995.

[66] vezi si. *N Ciachir „Istoria popoarelor din S-E Europei*", Bucuresti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984.

singurul scop al tratatului este să favorizeze prosperitatea şi progresul ţărilor lor, conform drepturilor lor legitime şi autonome"[67] . La jumătatea anului 1868 discuţiile între România şi Grecia pentru realizarea unei alianţe vizând emanciparea de sub stăpânirea Imperiului Otoman erau suficient de avansate pentru ca cele două părţi să realizeze un proiect de tratat[68]. Discuţiile se vor amplifica ajungându-se chiar la realizarea unui tratat de prietenie şi alianţă între România, Grecia, Serbia şi Muntenegru, tratat ale cărui prevederi anti-otomane nu erau un secret pentru nimeni[69]. Poarta privea cu grijă aceste mişcări şi nu va întârzia a-i solicita lui Carol I să respecte cu grijă capitulaţiile. Astfel, pe 15/27 octombrie 1868 Aali Paşa declara că: „România ar avea cel mai mare interes să menţină cu grijă legăturile ce o unesc cu Turcia, căci ea singură n-ar fi destul de tare ca să-şi apere neatârnarea între doi vecini puternici şi nu prea binevoitori"[70]. Între Austria şi Rusia ostile tinerii Românii numai capitulaţiile şi armata turcă puteau proteja stabilitatea de la gurile Dunării. Ca răspuns la această iniţiativă, Carol I îl trimite pe D. A. Sturdza în misiune la Constantinopol pentru ca „să repete pretutindeni că România se simte asigurată prin legăturile cu Turcia şi că totdeauna îşi va da silinţa să le întărească[71].

Acelaşi tip de discurs îl avea şi George Ştirbei, ministrul român la Constantinopol, ce declara : „prin ordin al Alteţei sale, declar că în aplicarea constituţiei nici unul dintre drepturile pe care naţiunea română le-a conferit nu va fi exercitat de Alteţa sa decât în limetele tratatelor şi obligaţiunilor sale faţă de puterea suverană" [72].

Între timp este şi rândul Germaniei să afle câte ceva despre ţara căreia i-a dăruit un principe. Astfel, în 1869, Heinrich Filek von Wittinghausen scrie în „Principatul România descris din punct de vedere

---

[67] N Iorga, *Politica externă*, p. 68.

[68] vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond 725, dosar 57/1869, ce cuprinde integral proiectul de tratat greco-român din 6/18 iunie 1869.

[69] Vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond Consiliul de Miniştrii, dosar 64/1867, filele 1-4.

[70] *Memoriile regelui Carol I*, vol. I, p. 137.

[71] *Ibidem*, p. 286.

[72] Nicolae Iorga, *Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er (1866-1880)*, Bucureşti, 1938, p. 13.

geografic-militar" că pentru echilibrul european „păstrarea autonomiei Principatelor în cadrul limitelor capitulațiilor încheiate cu Poarta la 1393, 1460, 1511 şi 1634"[73] este absolut obligatorie (prima informație privind statutul Principatelor ce ajunge în Germania, după alegerea lui Carol I, va fi broşura din aprilie-mai 1866, „Moldova sau scurtă privire asupra Principatelor Dunărene", lucrare care aminteşte de capitulații, drept bază a statutului internațional, lucrarea, ilustrativ pentru renumele capitulațiilor, era opera unui obscur preot evanghelic din Moldova[74]). Treptat însă, diferența între tabloul unei Românii în continuă dezvoltare şi cel al unui imperiu muribund devine tot mai vizibil în Occident şi mai greu suportabilă la Bucureşti[75].

Ilustrative pentru această situație de nerăbdare existentă la MAE al României este şi „Instrucțiunea pentru ambasadorii români" din 4/16 februarie 1876 când li se cere fermitate în apărarea intereselor țării deoarece „Europa nu ignoră că România nu a fost nici cucerită, nici abandonată la discreția Turciei, cum Sublima Poartă a vrut să pară. Plasându-se sub protecția Porții ea nu a înțeles niciodată să renunțe la suveranitatea sa"[76]. Ideea capitulațiilor se făcea simțită şi între românii din afara granițelor, astfel supuşii turci de naționalitate română din Constantinopol trimit un memoriu (semnat de liderul comunității românești din oraş, Constantin Nonelopulos) adresat primului ministru de atunci, I.C.Brătianu în care îi solicită sprijinul pentru ridicarea interdicției de a avea proprietăți în Imperiul Otoman, arătând că „acest drept ne aparține din vechime, românii formând o națiune liberă ce nu intră în categoria raialelor ca urmare a capitulațiilor din veacurile trecute"[77]. Întreg anul 1869 va fi martorul unei susținute ofensive diplomatice românești, care are în centrul ei ideea capitulațiilor, şi vizează

[73] *Românii la 1859*, p. 196 65.

[74] vezi Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Casa Regală nr. 725, dosar nr. 24/1866.

[75] Unul din aspectele sub care se manifestă această dorință este înființarea de agenții acreditate la Viena, Berlin, Petersburg, vezi Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Președinția Consiliului de Miniştri, nr. 299, dosar nr. 8/1867.

[76] Nicolae Iorga, Correspondance diplomatique…, p. 160.

[77] Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond 725, Consiliul de Miniştri, dosar nr. 48/1868, fila 2.

reconstituirea drepturilor naționale românești. Ofensiva începe cu presiunile pe care agentul român la Constantinopol, Dimitrie A Sturdza le face în vederea îmbunătățirii situației juridice a cetățenilor români cu domiciliul sau doar în trecere prin Turcia. Aceste presiuni vor avea rezultatul scontat la jumătatea anului 1869 Sturdza comunicând de la Constantinopol, domnitorului Carol I, că Turcia „recunoaşte ca urmare a capitulațiilor noțiunea de supus român”[78]. După acest deosebit succes obținut ca de obicei prin folosirea cu inteligență a armei capitulațiilor şi alți diplomați români încep să copieze metoda lui Dimitrie Sturdza spre a obține satisfacție pentru alte cereri juste ale României. Pe 24 iunie 1869 de la Paris agentul român Ion Strat îi scrie domnitorului Carol I că „în contextul protestului Turciei contra baterii monedelor românești cu efigia lui Carol I şi cu inscripția „Principele Românilor” să se folosească drepturile din capitulații spre a forța Turcia la recunoaştere”[79].

La începutul anului 1871 Ministrul Afacerilor Externe al României Gheorghe Costaforu face o inventariere a problemelor rămase încă în litigiu în relația cu Turcia între care enumeră: dreptul de a avea reprezentanță diplomatică, dreptul de a încheia tratate cu țările străine, problema decorațiilor naționale, problema titlului de România, problema baterii monedelor cu efigia lui Carol I. El apreciază că soluția tuturor acestor probleme litigioase stă în impunerea respectării capitulațiilor cu Poarta care oferă României, în concepția sa, o independență aproape completă[80].

Pentru a pregăti opinia publică europeană cu ideea drepturilor românilor, inclusiv la independență, secretarul de stat Mihai Mitilineu va scoate la îndemnul regelui Carol I (dar şi pentru a pregăti noua generație de diplomați români) una din cărțile fundamentale, care nu vor lipsi din mapa nici unui diplomat român până la 1878: „Colecțiunea de tratatele şi convențiunile României cu puterile străine de la anul 1368 până în zilele noastre.”

---

[78] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond 725, dosar nr. 31/1869, fila 3.
[79] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond 725, dosar 61/1869, fila 7.
[80] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond 725, dosar 19/1871, filele 2-8.

Lucrarea are de la început o direcție clar conturată şi dată de reproducerea circularei ministrului afacerilor externe de atunci, Vasile Boerescu unde se statuează clar drepturile Principatelor față de puterile străine: „de unde derivă aceste drepturi, ele derivă din vechile capitulații, din tratatele pe care Principatele le-au încheiat de la secolul XIV până la al XVI secolu cu sultanii Baiazid I, Mahomet II, Selim I şi Soliman II. Iată sorgintea adevărată şi legitimă a drepturilor suverane, a privilegiilor şi a imunităților Principatelor, pe care puterile cele mari au binevoit a le garanta în 1856. Originea acestor drepturi a fost recunoscută în articolul 2 al Convenţiunii din 1858, ele fac o menţiune expresă a vechilor capitulații care constituie autonomia României şi care reglează raporturile sale cu Sublima Poartă[81]. Punctul cel mai important al demonstrației conținute de carte, dar şi de circulara ministrului Boerescu, este acela referitor la originea acestor drepturi, origine ce vine din timpul rezistenței eroice antiotomane, ca un atestat de noblețe şi consfințite nu din voia puterilor europene ci din recunoştința acestora pentru românii care le-au apărat în secolele XIV-XVI. „Drepturile care constituie autonomia română nu îşi au originea într-un act de generozitate grațioasă care le-ar putea face revocabile sau reductibile după voință, ci derivă din tratate, deopotrivă obligatorii pentru ambele părți[82]. Cum lucrarea apare exact în momentul în care diplomația românească începe lupta atât pentru semnarea de tratate comerciale cu marile puteri, cât şi pentru obținerea recunoaşterii individualității noastre ca stat, nu se uită a se sublinia că prin capitulații suntem un stat suveran. „În virtutea acestor vechi capitulații, Principatele au plenitudinea tuturor drepturilor suverane, pe care le posedă un stat autonom, exercițiul acestor drepturi este limitat prin raporturile ce aceste capitulații au stabilit cu Sublima Poartă, dar suntem în drept a aştepta ca şi Sublima Poartă să respecte toate drepturile pe care românii şi le-au conservat prin capitulațiunile lor. Prin vechile noastre capitulațiuni noi nu am renunțat deloc la dreptul de a trata şi l-am exercitat în cursul secolilor... Înțelegem a le conserva intacte şi în

[81] *Mihai Mitilineu, Colectiune de tratatele si conventiunile României cu puterile străine de la anul 1368 până în zilele noastre,* Bucuresti, 1874, p. XII.
[82] *Ibidem*, p. XII.

viitor[83]. Practic, dacă nu ar fi existat întreaga corespondență diplomatică a timpului şi ar fi supraviețuit singură această carte, ar fi fost suficient spre a demonstra importanța pe care capitulațiile au avut-o în lupta tinerei Românii pentru afirmare internațională. Începând cu ridicarea regimului consular, continuând cu înființarea de agenții diplomatice românești peste hotare, până la semnarea de tratate şi convenții poştale, telegrafice sau comerciale, aproape fiecare act are în preambulul său ori în conținut, sau în expunerea de motive aceeaşi apărare: capitulațiile noastre cu Sublima Poartă ne garantează dreptul la autonomie şi cel puțin o suveranitate limitată. „Dacă ambele Principate nu ar fi avut dreptul de a trata, capitulațiunile ce ele au închiat cu Sublima Poartă în secolele XIV, XV şi XVI-lea ar fi nule. Cum ar putea Înalta Poartă să susțină că românii care au contractat cu dânsa într-un mod valabil de la sec. XIV la sec. XVI nu mai au astăzi dreptul de a trata şi cu alte puteri? Toate interesele noastre internaționale nu se pot regula decât direct cu guvernul român, fără ca prin exercițiul acestui drept să se aducă cea mai mică infracțiune raporturilor existente în virtutea tratatelor între noi şi Sublima Poartă”[8].

Pentru autorii „Colecțiunii” proba irefutabilă este tocmai cea istorică „de la tratatul din 1529, pe care l-au încheiat românii cu Soliman al II-lea ei au semnat în diferite epoci şi alte tratate şi convențiuni cu mai mulți suverani ai Europei”[85]. Cum ar mai putea cineva în fața acestor evidențe să mai nege drepturile românilor la un tratament internațional corect şi demn? Ca atare scopurile lucrării apar clare încă din preambul:

– să readucă în atenția Europei documentele de bază ce ne garantează autonomia;

– să dovedească prin puterea istoriei, mai vechi sau mai recente, prin zecile de tratate şi convenții încheiate de domnii români, după semnarea capitulațiilor cu suveranii străini;

– să ofere prin textul diverselor convenții şi tratate moderne, începând cu cel de la Adrianopol şi sfârşind cu cel de la Londra, din 1870, o orientare rapidă prin dreptul internațional referitor la țara noastră;

[83] *Ibidem*, p. XII.
[84] *Ibidem*, p. XIII-XV.
[85] *Ibidem*, p. XIII-XIV.

– în final, prin însuşi forma şi titlul dat capitulaţiilor, de tratate, să acrediteze ideea că acestea sunt acte cu datorii reciproce a căror eventuală nerespectare de către Poartă le anulează şi readuce Principatele la starea lor iniţială de independenţă.

În sprijinul ideii ce asimilează capitulaţiile cu tratate vine şi o interesantă notiţă istorică pe care Mitilineu o strecoară ca explicaţie la prima capitulaţie din 1393: „Turcia, în vederea principiilor sale religioase, credea altă dată că nu poate consimţi decât la capitulaţii. În acest fel a tratat Francisc I al Franţei şi a închiat la 1535 prin mijlocirea ambasadorului V. Jean de la Forest un tratat ce poartă tot titlul de capitulaţiune”[86].

La fel de interesantă este şi permanenta grijă a autorului „Colecţiunii” de a enumera probele de veridicitate ale textelor capitulaţiilor. Astfel, la tratatul din 1391, prezentat după forma dată de Dionisie Fotino la 1819, se precizează că este redactat „după forma prezentată la 1858 la Paris”, despre tratatul din 1511 se menţionează că este „o copie după logofătul Nicolae Costin” şi se pun şi scriitorii occidentali ce îl menţionează (Hammer, vol. VI, p. 145, Muradja d’Ohson, VIII, p. 445). Tratatul din 1529 este realizat „după o copie din arhiva Regatului Poloniei scoasă de şambelanul Balş pe când se afla la Varşovia lângă regele Poniatowski. Tratatul este închiat în tabăra lui Soliman sub zidurile oraşului Buda prin mijlocirea logofătului Tăutu”[87].

La 9 iunie 1874 la Petersburg se elaborează instrucţiuni pentru g-ralul Ignatiev, ambasadorul rus la Constantinopol. În capitolul referitor la România se apreciază că: „poziţia geografică şi politică a Principatelor şi instituţiile care le administrează, le creează faţă de puterile străine şi mai ales faţă de statele vecine, interesele speciale care nu ar putea permite să le asimilăm cu provinciile supuse ale Imperiului Otoman, ele se bucură de privilegii speciale şi de o autonomie internă garantată”[88]. Dacă acest lucru începea a fi resimţit şi în străinătate, cât de greu trebuie să fi fost el resimţit în ţară ne arată ceremonia de dezvelire a statuii lui Mihai Viteazul la 8 noiembrie 1874 care, potrivit lui Carol I, „a avut fericirea

[86] *Ibidem*, p. 6.
[87] *Ibidem*, p. 35-36.
[88] *Independenta României, Documente,* vol. II, partea I, p. 75.

de a lupta pentru apărarea şi autonomia ţării." Între rândurile discursului se vedea nerăbdarea prinţului de a avea şi el aceeaşi „fericire" de a lupta cu Poarta. În acelaşi discurs Carol I îşi exprimă intenţia de a semna tratate cu puterile străine care „nu ar putea nicidecum să slăbească vreunul din drepturile sultanului... nici să modifice poziţiunea garantată de tractate Principatelor faţă de Sublima Poartă"[89].

În ţară opiniile erau şi mai radicale: Nicolae Ionescu, liderul „Facţiunii liberale şi independente" declara la 25 nov./7 decembrie că „turcii nu au dreptul de a cere de la români vreo alianţă, fiindcă tratatul din Paris nu ne obligă la aceasta. Când noi vom avea trebuinţa de ajutor, Sublima Poartă este datoare să ni-l dea pentru sacrificiile ce am făcut rămânând fideli alături de ea în crizele cele mai mari"[90]. Cu alte cuvinte, conform tratatelor şi capitulaţiilor obligaţiile României sunt clare: tribut şi recunoaşterea suzeranităţii nu şi implicare militară într-un eventual război.

La fel de clar, Mihail Kogălniceanu declara că: „politica noastră externă va fi pasivă, plină de respect pentru tratatele internaţionale care statornicesc condiţiunea politică a României, care-i asigură independenţa, care-i garantează neutralitatea"[91]. Cuvintele cheie ale acestui text sunt: tratate – independenţă – neutralitate, acesta era triunghiul aspiraţiilor româneşti. Între timp în Occident campania pro-românească continua, la Bruxelles profesorul Arntz ţinea în martie 1877 o documentată conferinţă şi o caldă pledoarie privind situaţia internaţională a României şi dreptul ei la independenţă deplină. Analizând capitulaţiile şi alte tratate, el concluzionează: „după tratate, România este un stat independent cu restricţii mai mult aparente decât reale, de care se poate elibera singură şi prin sine însăşi. Un stat european de importanţa României şi având o civilizaţie ca ea, nu poate fi menţinut sub dependenţa Turciei. Dacă tratatele n-au asigurat pe deplin independenţa sa, principiile dreptului ginţilor o reclamă"[92]. (Conferinţa a fost tipărită în Iaşi, în 1887 sub titlul de „Despre situaţiunea României din punctul de vedere al dreptului internaţional")[93].

---

[89] *Domnia Regelui Carol I*, p. 725.
[90] *Independenta României,* Bucuresti, Ed. Academiei, 1977, p. 132.
[91] *Independenţa României*, p. 132.
[92] *Independenţa României*, vol. II, p. XVIII.
[93] *Independenta României*, vol. I, p. 147.

Treptat această permanentă luptă pentru conştientizarea la nivelul diplomației europene a situației particulare a României începea să dea tot mai des rezultate. Astfel la 19/31 mai 1874 agentul român de la Petersburg, Nicolae Filipescu transmitea la Bucureşti : „s-au recunoscut aici drepturile României bazate pe vechile tratate”[94] . Între alte documente ale aceluiaşi an un loc aparte îl ocupă un memoriu al Ministerului Afacerilor Externe Român privind „soluționarea raporturilor româno-turce în baza următoarelor puncte: recunoaşterea individualității statului român şi a numelui său istoric, admiterea agentului României în corpul diplomatic, reglementarea situației românilor în trecere sau stabiliți în Turcia” toate aceste cereri fiind întemeiate „pe drepturile istorice la independență ale României bazate pe vechile ei capitulații cu Poarta”[95]. Anul 1875 începe cu o controversă diplomatică ce va permite României să obțină o nouă victorie internațională prin folosirea capitulațiilor. La 1/13 februarie 1875 dl. Cipriano del Mazo y Gherard vizitează România şi remite personal o scrisoare din partea regelui Spaniei către Carol I şi „se întoarce cu o scrisoare de mulțumire şi răspuns” către suveranul spaniol. Turcia protestează față de acest gest la toate puterile europene „ca o lipsă de considerație a drepturilor sale şi o lovitură dată tratatelor care stabilesc situația României de vasalitate față de ea.(Turcia-n.n.)”[96]. Gh. Costaforu arăta că la Viena se vorbea că: „Poarta considera acest fapt ca o recunoaştere de către Rege a independenței României”[97]. La toată această agitație guvernul român va răspunde că: „în conformitate cu tratatele şi capitulațiile, este în poziția de a primi în mod direct ratificări din partea celorlalți suverani”[98] condamnând Poarta pentru scandalul stârnit. Uriaşa notorietate a conținutului capitulațiilor în cancelariile europene a făcut ca toate să respingă protestul turcesc. În final Savfet paşa se va recunoaşte învins declarând că nota Porții „nu țintise decât procedeul straniu al regelui Spaniei”[99].

---

[94] Nicolae Iorga, *Correspondance diplomatique*…, p. 121.
[95] Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Casa Regală, dosar nr. 22/1874 fila 8.
[96] *Arhiva MAE,* col. 260, fila 27-30.
[97] *Ibidem*, fila 31.
[98] *Ibidem*, fila 28.
[99] *Ibidem*. fila 32.

Odată liniştit scandalul spaniol, va începe cel austro-ungar prin care Poarta protesta față de semnarea unui tratat oficial între dubla monarhie şi o țară inexistentă în opinia ei. Această notă a stârnit imediat mânia oamenilor politici români. La 29 iunie 1875 Ion C Brătianu reaminteşte Turciei: „deşi gloriosul Mircea, Vlad şi Ştefan cel Mare, când era să-şi dea sufletul a povățuit pe fiul său Bogdan să facă tratat cu Poarta, să sfâşie puțin din aureola Coroanei ce o aveau principii români atunci, ei nu se gândeau decât să asigure naționalitatea lor".

Pe 22-23 aprilie într-un manifest către alegătorii din Dorohoi intitulat: „Politica externă şi internă a României" se arată că „Tratatul de la Paris recunoaşte că dreptul nostru public ca stat decurge din vechile tratate încheiate de domni români cu Înalta Poartă... ele ne asigură o suveranitate absolută"[100] . Când se va constitui celebra coaliție de la Mazar Paşa, care îi va răsturna pe conservatori după patru ani de putere, la punctul 1 Brătianu va înscrie: „vom stărui ca în afacerile noastre exterioare să domnească o politică românească, o politică de pace. Asta o voiesc vechile noastre tratate încheiate cu Poarta... aşa o voieşte interesul României"[101]. Discuția privind capitulațiile reapare în actualitate pe 23 iunie/5 iulie 1875 cu prilejul discuțiilor provocate de tratatul cu Austro-Ungaria: Ion Strat, raportor pentru tratat „arată printr-o scurtă revistă istorică dreptul României de a încheia tratate comerciale, acest drept rezultă din autonomia sa şi nu trebuie să se conteste că timp de 300 de ani nu s-au făcut, nici nu s-a putut face uz de el, deoarece relațiunile României cu celelalte state străine erau reduse la cea mai simplă expresiune"[102]. Toate aceste îndelungi discuții arată ceea ce istoriografia română presupusese demult, că tratatul cu Austro-Ungaria a avut în primul rând un rol politic, şi mai puțin unul economic. Pentru partea română, cel puțin Tratatul simboliza recunoaşterea unuia din drepturile fundamentale acordate prin capitulații, acela de a încheia tratate şi de a avea legături diplomatice cu puterile străine. În tot scandalul internațional

---

[100] *Din ideile si cuvântările lui I. C. Brătianu*, vol. I, partea a II-a, Editura Cartea Românească, Bucuresti, 1935, p. 471.
[101] *Ibidem*, p. 488.
[102] *Memoriile Regelui Carol I*, vol. II, p. 377.

creat de „afacerea spaniolă" şi apoi de tratatul cu Austro-Ungaria, diplomaţii români nu au pierdut ocazia de a anunţa Europei drepturile lor. Astfel, la 3 octombrie 1875 C. Esarco, agentul român în Italia scria ministrului afacerilor externe italian: „mai mult decât oricine, guvernul de la Bucureşti invocă legalitatea şi tratatele şi în numele acestei legalităţi şi acestor tratate, României nu i se poate refuza exerciţiul drepturilor sale de stat suveran"[103]. Când în Parlament se iau în discuţie evenimentele din Bosnia şi Herţegovina şi repercusiunile lor asupra Principatelor, capitulaţiile intră în arsenalul politic atât al celor ce cer să trecem la acţiune cât şi al celor ce vor neutralitatea. Între nerăbdători baronul D. G. Meitani spune: „nu vă cer să trecem nici Dunărea, nici Carpaţii ci să afirmăm simpatiile noastre pentru populaţiunile creştine, când la 1857 Europa ne-a recunoscut drepturile noastre, când a recitit istoria României, când şi-a adus aminte că în veacul Baiazidelor şi Solimanilor ţara aceasta a fost pavăza creştinătăţii"[104] . Între adepţii neutralităţii stricte, D. Boierescu răspunde acestui apel: „identitatea sau confundarea (cu ţările de la sud de Dunăre) nu poate să existe atât din cauza poziţiunii noastre cât şi sub raport istoric, ca unii ce avem vechi capitulaţiuni între noi şi Înalta Poartă"[105]. În final va învinge ideea păstrării unei neutralităţi stricte şi a impunerii, eventual chiar cu arma în mână, a diferenţelor între teritoriul otoman şi cel românesc.

La începutul anului 1876 întreaga ţară este îngrijorată de rapiditatea şi cruzimea cu care trupele otomane au pus capăt revoltei micilor popoare bosniace, dar şi de ştirile că aliaţii credincioşi ai Rusiei în Balcani, Serbia şi micul Muntenegru se pregătesc de război cu Poarta. Situaţia noastră apare atât de dificilă încât liderul conservator, Lascăr Catargiu „îşi arată părerea de rău că opera tratatului din Paris nu a fost continuată liberându-se România, desfăcându-se legături care Turciei nu-i folosesc câtuşi de puţin, dar care pentru România erau un fel de neplăcută furie care după ce-o apărase, ajungea să-i taie în carne. De ce

[103] *Războiul pentru Independentă*, vol. I, partea a II-a, Editura Academiei, Bucuresti, 1953, p. 29.
[104] *Ibidem*, p. 41.
[105] *Ibidem*, p. 49.

nu s-a făcut din ea o Belgie”[106] . Se lamenta fostul şef de guvern, cu cât România se simțea mai tânără, mai puternică, mai aptă pentru independență, cu atât mai dificile i se păreau condițiile capitulațiilor şi cu atât mai grabnică găsirea unei soluții.

Pe 4 ianuarie 1876, Lascăr Catargiu scria agentului român la Constantinopol: „tratatul de la Paris după ce a consacrat propriile noastre capitulații a făcut din România o țară de nepătruns pentru acțiunea diferitelor puteri străine. Europa ştie că România n-a fost nici cucerită, nici părăsită la bunul plac al Turciei... când românii au contactat cu turcii ei au făcut o convenție cu îndatoriri reciproce, prin aceasta s-au obligat să-i apere pe primii la nevoie în schimbul unui tribut anual. Dar acest tribut nu atinge cu nimic suveranitatea noastră”[107]. Era aceeaşi dorință exprimată la nesfârşit la adresa Porții, de a înțelege întreaga natură a relațiilor dintre Principate şi Imperiu. Apelul pica însă într-un moment prost, spiritul național turc se trezise mai mult ca niciodată, dorința reformelor, dorința de a dovedi vitalitatea imperiului, toate îşi dădeau mâna spre a respinge orice sfat de toleranță de oriunde ar fi venit.

În ultimii doi la Constantinopol suveran era doar vântul războiului şi în perioada imediat următoare Turcia va dovedi o rezistență militară, politică şi tenacitate demne de invidiat, care ar fi salvat Imperiul, dacă Imperiul mai putea fi salvat. Acest ultim elan se manifesta însă şi sub forma unor pemanente şicane la adresa României. de exemplu, pe 31 iulie 1875 ministrul de externe al Porții, Savfet Paşa protesta către generalul Ion Ghica, ministrul de externe român la adresa intenției fortificării oraşului Giurgiu. Generalul i-a răspuns că: „a crezut întotdeauna că dreptul nostru de a ridica oricâte fortărețe şi lucrări militare dorim este de netăgăduit. Dacă guvernul meu a ordonat construirea unor lucrări fortificate este desigur o precauție pe deplin justificată de către evidenta înclinare a Turciei de a încălca drepturile autonome ale României”[108]. Răspunsul dur a avut efectul scontat. Savfet Paşa nu a mai ridicat chestiunea. Cel mai bine definea starea de

[106] *N. Iorga, Politica externă,* p. 138.
[107] *Războiul pentru Independentă,* vol. I, partea a II-a.
[108] *Ibidem*, p. 7.

nemulțumire la adresa relațiilor bilaterale V. Boerescu: „revendicări de nedefinite drepturi, pretenții care nu se pot susține şi toate acele certuri pe cuvinte care nu fac decât să încurce şi să învenineze”[109] . Cam aşa apărea situația atât la Bucureşti cât şi la Constantinopol, ambele părți învinuindu-se reciproc pentru starea de fapt.

Pe 30 ianuarie 1876 ambasadorul rus la Viena raporta despre întâlnirea sa cu reprezentantul român, Costaforu: „a venit să-mi citească o confidențială telegramă a guvernului său tinzând să dovedească conform teoriei oamenilor de stat moldo-vlah, că Moldova s-a plasat sub protecția Porții, păstrându-şi drepturile de suveranitate, că există de o parte şi de alta un fel de convenție, care creează obligații de ambele părți”[110]. Stilul este în mod clar sentențios şi defavorabil, vorbind clar de „o şcoală nouă” a oamenilor de stat români. Cum această remarcă acidă se va face simțită şi în rapoartele altor ambasadori, trebuie să ne explicăm *de ce?* Răspunsul este simplu, dacă în urmă cu două decenii capitulațiile serviseră de pretext marilor puteri europene spre a alunga Rusia de la gurile Dunării şi a reface autoritatea Imperiului Otoman, punând zona în acelaşi timp sub controlul lor, acum capitulațiile nu le mai produceau decât neplăceri. Timp de 20 de ani problema românească otrăvise relațiile intereuropene, fusese politizată când în beneficiul unei puteri când în al alteia, şapte congrese internaționale fuseseră convocate având acest subiect pe ordinea de zi. În 1876-1877 era clar că ultima rămăşiță rămasă în funcțiune a tratatului de la Paris – recunoaşterea capitulațiilor româneşti – nu mai era folositoare nimănui. Europa era înspăimântată că ar trebui să intervină cu arma în mână pentru protecția Principatelor, eventualitate nedorită de nimeni. Rusia dorea războiul şi desființarea completă a actului din 1856 ce îi amintea de umilirea sa precum şi reluarea județelor sud-basarabene. Imperiul otoman în delir de grandoare considera că nu mai are nevoie de protecția europeană. În final chiar şi românii aşteptau cu nerăbdare depăşirea cadrului capitulațiilor şi proclamarea independenței complete. Aici era rădăcina disprețului față de capitulații al diplomaților occidentali. De acum în zonă armele şi vitalitatea

[109] *Ibidem*, p. 11.
[110] *Independenta României*, vol. II, partea I, p. 118-119.

popoarelor aveau să vorbească şi să decidă dacă şi ce fel de Românie va exista, şi nu referirile la prinţii şi actele din alte secole. Dovadă că aşa stau lucrurile, la 23 ianuarie acelaşi agent român de la Viena se întâlnea cu ministrul de externe al dublei monarhii: contele Andrassy, care îi declara: „ştiu că nu primiţi poziţiunea ce vi s-a făcut prin tractatul de la Paris şi că vreţi independenţa pe temeiul teoriilor dumneavoastră asupra modului cum înţelege şi legăturile cu Poarta”[111]. Analiza era clară, a merge până la ultimul punct al capitulaţiilor însemna a te rupe de ele. Pe 23 ianuarie G. Costaforu, agentul nostru la Viena îi scrie lui Andrassy că toate acţiunile noastre sunt determinate de „nevoia care impune Măriei Sale şi guvernului datoria de a face să se respecte drepturile ţării, că vom bate monedă, vom da declaraţiuni, acestea fiind înscrise în constituţiune şi neprohibite de tractatele noastre consacrate prin cel de la Paris”. Această declaraţie va fi trimisă şi ambasadorului turc la Viena, Aarifi Paşa. În fond toate acestea erau cereri vechi de la 1866 şi respinse continuu de către Poartă şi pe care România nu mai intenţiona să le lase în suspensie.

În aceeaşi ordine de idei pe 15 aprilie 1876 noul guvern condus de g-ralul Ion E. Florescu îşi prezintă programul în faţa Parlamentului: „programa guvernului este dictată, în faţa gravelor împrejurări în care ne aflăm, de cele mai vitale interese ale ţării. Ele se rezumă în aceste puţine cuvinte: observarea scrupuloasă a celei mai stricte neutralităţi şi observarea absolută a raporturilor noastre politice cu Înalta Poartă şi cu marile puteri garante bazate pe vechile capitulaţiuni şi pe tractatul şi convenţiunea de la Paris”[112].

Două săptămâni mai târziu în faţa aceluiaşi parlament Guvernul Manolache Costache Epureanu îşi prezenta şi el propriul program: „politica noastră externă va fi paşnică, va fi plină de respect pentru tratatele internaţionale care statornicesc condiţiunea politică a României, care-i asigură independenţa, care-i asigură neutralitatea”[113]. În ambele formaţiuni de orientare liberală apare clară tendinţa de a folosi ca bază a politicii

[111] *Războiul pentru independentă*, vol. I, partea a II-a, p. 78-79.
[112] *Ibidem*, p. 142.
[113] *Ibidem*, p. 144.

externe din nou principiul capitulațiilor stors până la ultima picătură, care le permitea încă să se agațe de iluzia neutralității şi a unei independențe recunoscute printr-un congres internațional, prin negocieri, nu război.

Abia intrat în funcțiune ca ministru de externe, Kogălniceanu va trimite vestita sa telegramă cuprinzând cererile minimale ale României: graniță pe talvegul Dunării, recunoaşterea paşapoartelor, recunoaşterea individualității statului român şi a numelui de România, semnarea de convenții şi tratate cu Poarta, adică independența. Totul fără succes. Pe 15 iunie Kogălniceanu va trimite un memoriu privind necesitatea unei reglementări în raporturile cu Poarta: „statul român există în virtutea propriilor sale convenții şi a tratatului de la Paris de la 1856. Nu trebuie uitat că guvernul princiar ar fi în drept să refuze instalarea acestor agenți otomani, precum şi instalarea turcilor pe teritoriul român, invocând convențiile din 1393, 1460, 1511 şi 1529, convenții recunoscute de către puterile garante”[114].

La Constantinopol cele două documente sunt primite cu răceală, Serbia şi Muntenegru tocmai rupseseră relațiile cu Poarta şi începeau preliminariile războiului. Se credea că şi România va lua aceeaşi atitudine[115] (N. Iorga regreta ulterior că nu am profitat şi noi de acest moment spre a ne obține independența fără ajutorul Rusiei, cu consecințele ce au decurs de aici).

În condițiile dezlănțuirii războiului la Dunăre, la 6 iulie 1876 Kogălniceanu transmite agentului român la Constantinopol să atragă atenția ca trupele turceşti să nu intre pe teritoriul nostru căci „România este o țară care-şi are individualitatea sa, drepturile ei asupra Dunării, precum şi frontiera ei de pe fluviu sunt deplin stabilite de tratate”[116].

Vara anului 1876 va trece în tensiunea războiului şi a înfrângerii Serbiei şi Muntenegrului[117]. La 1 noiembrie 1876 clasa politică este mulțumită că România a stat deoparte şi a evitat înfrângerea, şi transmite

---

[114] *Ibidem*, p. 196-197.

[115] această opinie era împărtăşită de aproape toate cercurile diplomatice europene, care priveau această variantă cu deosebită neplăcere, vezi ANIC, Țara Franța, cota 012-68-18, rola 18, vol. 39, p. 1170-1172.

[116] *Ibidem*, p. 267.

[117] vezi Constantin C.Giurescu, *Lupta poporului român pentru independență politică înainte de 1877*, în Analele Universității Bucureşti Istorie, XVI (1967), p. 55-64.

domnului că „Suntem fericiți a vedea că relațiunile noastre exterioare sunt din cele mai bune, politică care corespunde dorințelor țării întregi, singura conformă intereselor noastre naționale şi credinței tratatelor”[118]. Pe 9 noiembrie 1876 şi Senatul exprimă speranța că prin folosirea capitulațiilor „dreptul şi teritoriul României vor fi respectate şi neatinse. Națiunea română va şti a-şi îndeplini datoria şi se va arăta demnă de poziționea politică ce I s-a creat prin Tratatul de la Paris, care a recunoscut drepturile noastre antice”[119]. Pentru a exploata momentul de acalmie produs după înfrângerea celor două state balcanice şi a revoltei din Bulgaria, guvernul îl va trimite pe Dimitrie Brătianu la Constantinopol cu misiunea de a cere o răsplată pentru „atitudinea noastră corectă în fața evenimentelor petrecute peste Dunăre ce ne autoriza a aştepta... o mai mare solicitudine pentru toate interesele noastre şi pentru recunoaşterea drepturilor istorice şi particulare ale României”[120]. Cu o naivitate cuceritoare guvernul român cerea Dobrogea „în numele Justiției... teritoriu care ne-a aparținut încă de la formarea statului român, teritoriu care se afla în posesiunea noastră în secolul XVI când Turcia şi-a aşezat denominațiunea în Europa”[121]. Bineînțeles, la Constantinopol, unde se serba marea victorie contra răscoalei bulgarilor, bosniecilor, sârbilor şi muntenegrenilor, cererea nici nu a fost analizată. În schimb, în aceeaşi lună a căzut ca un trăsnet vestea adoptării Constituției turceşti (cunoscută după numele autorului său Midhat Paşa). Mareşalul Teodor C. Văcărescu îşi aminteşte nemulțumirile momentului când a citit acest act: „despre drepturile ab antiquo ale acestei țări, despre vechile ei tratate cu Poarta trecute în dreptul public european, nici o vorbă. Uita trupeşul vizir a-şi aminti de Mihaiu şi de Ştefan, de Mircea şi de Vlad”[122] . Mihail Kogălniceanu se va ridica şi el cu furie în Parlament contra Constituției turceşti ce ne considera doar „o provincie privilegiată precum Tunisul sau Egiptul”[123]. Supărarea produsă de textul Constituției este enormă şi

[118] *Ibidem*, p. 411.
[119] *Ibidem*, p. 446.
[120] *Ibidem*, p. 515.
[121] *Ibidem*, p. 516.
[122] T. C. Văcărescu, *Luptele românilor din răsbelul din 1877-1878,* Bucuresti, 1887, p. 9.
[123] *Istoria militară a poporului român,* vol. IV, p. 596.

se adaugă dificultăților de alegere ale României: să părăsească o stare de drept, intolerabilă, dar ce îi oferă o existență de stat sigură în favoarea unei aventuri riscante. Încă din 10/22 octombrie 1876 Carol I îşi pusese această problemă într-o scrisoare către tatăl său: „din Apus ni se repetă fără încetare că n-avem nimic de temut, câtă vreme vom rămânea neutri şi vom observa cu tărie tractatele. La Răsărit, din contră, ni se spune că suntem parte integrantă din Turcia”[124].

Aflat în misiune la Constantinopol în momentul publicării Constituției, D. Brătianu scrie la Bucureşti că această Constituție încalcă „tratatul de la Paris şi Convențiile care i-au urmat recunoscând drepturile suverane ale românilor, recunoscând capitulațiile încheiate de Principii lor cu sultanii otomani dorind să facă din România un pion de pace în orient”[125] acum însă toată această muncă este călcată în picioare de actul lui Midhat Paşa. Reacția părții române nu se va lăsa aşteptată pe 17/29 decembrie 1876 Ministerul Afacerilor Externe dă dispoziție agentului diplomatic român la Constantinopol „să clarifice situația României ca urmare a prevederilor articolului 7 din noua constituție a Turciei”[126].

Pe 18 decembrie 1876 sosesc instrucțiunile oficiale de la Bucureşti, seci şi dure: „vă rog, domnule agent, să binevoiți a sublinia atingerea gravă pe care enumerarea (între provinciile privilegiate – n.n.) o aduce tratatelor şi altor acte internaționale care au garantat existența noastră politică”[127]. Prezentând această notă pe 22 decembrie 1876 ministrului de externe Savfet Paşa, g-ralul Ion Ghica are parte de un schimb tăios de replici: „Principatele nu pot susține nici deschis, nici implicit cauza independenței suveranității lor” declară ministrul otoman.

Ion Ghica i-a „amintit rând pe rând de faptele istorice ce stau mărturie că România nu a fost cucerită niciodată, de capitulațiile noastre atât de precise în prevederile lor, de realitatea incontestabilă, deşi atât de des contestată a drepturilor noastre întemeiate pe teorie şi pe practică”[128] . Față de pretențiile susținute de Savfet Paşa şi de lipsa

[124] *Domnia Regelui Carol I,* p. 732.
[125] *Războiul pentru independentă*, p. 535, vol. I, partea a II-a, p. 530.
[126] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond 725, dosar nr. 25,/1876, fila 1.
[127] *Ibidem*, p. 535.
[128] *Ibidem*, p. 539, importanța acestei discuții pentru cabinetul de la Bucureşti şi pentru evoluția următoare a relațiilor româno-turce poate fi observată din analiza telegramei pe

oricărei reacţii la primul protest român, N. Ionescu, ministrul de externe trimite un nou protest, mai lung şi mai dur: „Aceste declaraţii au făcut o impresie dureroasă guvernului. Capitulaţiile principilor României cu sultanii otomani au stabilit raporturi bine definite care nu au vătămat nicidecum situaţia lor de state suverane. Aceste Capitulaţii fac parte astăzi din dreptul public european. Charta Constituţională nu poate absolvi individualitatea noastră politică garantată prin Capitulaţiile noastre şi prin tratatele europene. Guvernul îşi îndeplineşte o sfântă datorie declarând ca nule şi neavenite toate dispoziţiile Cartei otomane privind România şi protestând în chipul cel mai formal împotriva încălcării drepturilor noastre garantate de tratate”[129]. Vâlva pe care o va stârni acest material în lumea diplomatică este lesne de înţeles. De la Berlin I se scrie ministrului român de externe N. Ionescu: „guvernul otoman a găsit cu cale a atinge prin articolul 7 al Constituţiunii Sale, drepturile de suveranitate ale statului român consacrate prin tratate şi tradiţiune. România nu se poate clasa între provinciile Turciei şi românii nu se pot numi otomani”[130]. Cu alte cuvinte, susţinere completă. Chiar Conferinţa de la Constantinopol protestează la adresa Constituţiei turceşti. Faţă de aceste reacţii, oficialităţile otomane încep a da înapoi emiţând o declaraţie verbală prin care declară că toată agitaţia este doar o neînţelegere. Pe 29 decembrie MAE comunică la Constantinopol că „numai o declaraţie formală *emanată* de la Guvernul M.S.J. Sultanul şi comunicată Guvernului A.S.P. Carol I ar fi de natură să ne mulţumească. Această declaraţie ar cuprinde următoarele: România nu este socotită printre provinciile otomane despre care vorbeşte Charta că legăturile care unesc România de Imperiul Otoman provin exclusiv din vechile capitulaţii şi consfinţite de tratatele încheiate de curând între Turci şi marile puteri europene”[131]. În aşteptarea răspunsului de la Poartă, ministerul de externe începe o campanie publică de proteste în care

---

care generalul Ion Ghica i-o adresează în aceiaşi zi lui Mihail Kogălniceanu, relatându-i înfierbântata convorbire avută cu Savfet Paşa vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond 725, dosar nr. 27/1876, fila 1-3.

[129] *Ibidem*, p. 542.

[130] *Ibidem*, p. 545.

[131] *Ibidem*, p. 544.

argumentul principal este mereu acelaşi. Capitulaţiile ne arată ca o ţară independentă în legături de protecţie cu Poarta, nu cucerite, nici măcar supuse. Astfel, la 30 decembrie 1876 Ştefan C. Şendrea, trimis special la Paris relatează despre discuţia sa cu Salignac de Fenelon: „i-am expus conţinutul art. 1, 7 şi 8 ale Constituţiunii turceşti prin care se transformă cu desăvârşire raporturile seculare ce am avut cu Înalta Poartă. N-am fost niciodată o provincie turcească. Toţi autorii care au scris asupra dreptului gintelor, cei mai nefavorabili chiar, ne-au calificat de state semisuverane iar nu de provincii turceşti”[132]. Într-o altă descriere cu Sadig Paşa, ambasadorul turc recunoaşte că „expresiunea de provincie privilegiată dată României este necorectă”[133]. Lordul Lyons „îi citi art. 9 din capitulaţiunea încheiată între Petru Rareş şi Soliman în care se zice că le va da Moldovei în toate scrierile emanate de la Poartă titlul de ţară independentă”[134].

Contelui Wimpfen, ambasadorul Austriei i se declară: „am pretins un drept faţă de Înalta Poartă, ne-am bazat pe ceva, şi anume pe vechile tratate încheiate mai înainte”[135]. La Roma agentul G. Gheorgiani comunică contelui Tornelli că „România, în virtutea tratatelor Sale cu Turcia este suverană, că convenţia din 1858 a recunoscut aceste tratate”[136]. Finele anului 1876 găsea diplomaţia română prinsă în acesată luptă uriaşă pentru salvarea existenţei naţionale. Ca întotdeauna în ultimii 30 de ani capitulaţiile asigurau fundamentul juridic al argumentaţiei noastre, cu ele erau convinşi scepticii, înarmaţi cei favorabili României şi învinşi opozanţii. Ele figurau în mapa oricărui diplomat român, ele constituiau greutatea finală, fiecare articol scris acum 100 de ani de strămoşi servea din nou nepoţilor spre a le garanta drepturile. În schimb lumea înainta în mod inexorabil spre război.

Turcia, îmbătată de victoriile sale şi de bucuria unei noi constituţii a cerut la Conferinţa de la Constantinopol, special adunată pentru dezamorsarea situaţiei, să îşi închidă lucrările. În decembrie 1876 prin

[132] *Ibidem*, p. 556.
[133] *Ibidem*, p. 556.
[134] *Ibidem*, p. 557.
[135] *Ibidem*, p. 557.
[136] *Ibidem*, p. 559.

Convenţia de la Budapesta, Rusia capătă mână liberă din partea Austriei în atacarea Turciei. Trupele porneau deja spre Dunăre. Între timp chiar şi Turcia devenea ostilă României; Sarkiş efendi declara: „la Constantinopol noi ştim, foarte bine, că românii vor să împingă foarte departe revendicarea drepturilor lor. Spiritul conciliant care prezidează conduita guvernului român nu este în fond decât formal, căci, guvernul român nu vrea să obţină doar câteva drepturi ci emanciparea deplină şi întreagă”[137]. Aici era rădăcina opoziţiei turceşti la orice propunere venită de la Bucureşti, în conştiinţa faptului că mai devreme sau mai târziu o ruptură era inevitabilă şi era mai bine pentru Turcia ca această ruptură să se petreacă acum, cât se afla în plinătatea forţelor, decât mai târziu.

La 8 ianuarie 1877 g-ralul Ghica relua ofensiva la Constantinopol: „ministrul român mi-a trimis textul unui protest prin care atestă obligaţia imperioasă de a se da relaţiilor României cu Imperiul Otoman adevăratul lor caracter, aşa cum este stabilit prin capitulaţiunile încheiate din vechime între Sultanii otomani şi Principii români, sub garanţia colectivă a marilor puteri ale Europei”[138]. În acest moment Rusia, care îşi vedea în mod nesperat netezit drumul spre Constantinopol de obtuzitatea turcească, face primul pas în întâmpinarea României publicând pe 8 ianuarie o declaraţie în care cerea: „o grijă deosebită trebuie să se depună pentru a fi păstrate intacte vechile privilegii şi imunităţi acordate comunităţilor creştine”[139]. Adică o mână întinsă plângerilor româneşti că Turcia le încălca imunităţile şi privilegiile. Protestele României cu referire la constituţia turcească stârnesc interesul cercurilor diplomatice europene. Astfel la 3 ianuarie 1877 consului Fava scria ministrului de externe italian L.A. Melegari în legătură cu protestul României: „guvernul Alteţei Sale (domnitorul Carol I –n.n.) începe prin a releva că cele patru capitulaţii (tratate) încheiate cu sultanii şi admise în dreptul public european prin articolul II al convenţiei din 1858 ca şi în tratatul de la Paris din 1853 asigurau României o existenţă aparte faţă de Turcia[140].

[137] *Istoria militară,* vol IV, p. 492.
[138] *Războiul pentru independentă*, vol. II, p. 15.
[139] *Ibidem*, p. 22.
[140] *Independenţa României. Corespondenţă diplomatică străină. Documente*, vol II, partea I, p. 242-243.

Diplomații italieni continuă a urmării disputa româno-otomană înregistrând răspunsul liniştitor pe care Turcia îl adresa la protestul părții române, conform căruia „constituția otomană nu poate modifica cu nimic acele tratate care reglementează poziția Principatelor Unite care fac parte din Imperiul Otoman”[141]. La fel era trimis la Roma şi răspunsul român care solicita Turciei o declarație oficială asupra: „următoarelor două puncte: 1) că România nu este cuprinsă între provinciile de care vorbeşte constituția otomană, 2) că legăturile care unesc România cu Imperiul Otoman decurg din capitulațiile intervenite între domitorii români şi sultani, recunoscute prin articolul doi al convenției de la Paris”[142].

În 6 martie 1877 Bălăceanu aflat în vizită la Andrassy îi declară că a accepta cererile turceşti „ar însemna să se rupă capitulațiunile cu Poarta pe care tratatul din Paris le-a recunoscut şi garantat”[143]. Se ajunsese practic la un punct mort. Turcia era complet opacă la orice modificare de comun acord a legăturilor seculare ce o uneau cu România. La rândul ei România, prea slabă pentru a acționa singură aştepta rezultatele negocierilor cu Rusia şi acțiunile ei militare spre a da cuvânt sabiei, singura care putea vorbi acum eficace.

De la Berlin agentul Degre scria la 29 aprilie că „aceste barbarii (ale Turciei – n.n.) încep a lua proporții înspăimântătoare. Împing pe români irezistibil a nu neglija datoria lor... aceea de a apăra țara, în contra încălcărilor drepturilor României, consacrate prin tradițiuni necontestate... şi prin tratatul de la Paris”[144].

Acest tip de apel *vă înțelegem, apărați-vă cu arma în mână drepturile din capitulații* va fi des auzit în lunile ce vor urma. La 3 aprilie 1877 în Consiliul de Coroană se va decide declararea independenței în cazul unui atac turcesc sau a intervenției ruse. Alexandru G. Golescu va spune că „după tratate noi trebuie să concentrăm apărarea țării cu turcii. A face o convenție de regulare a Turciei cu ruşii ar fi a înlătura tratatele şi a dărâma neutralitatea noastră”[145].

[141] *ibidem*, p. 259.
[142] *ibidem*, p. 260.
[143] *Războiul pentru independentă*, vol II, p. 65.
[144] *Ibidem*, p. 490.
[145] *Politica externă*, p. 202.

Contra acestui punct de vedere se vor ridica toți cei prezenți arătând că nimeni nu s-a arătat gata a ne recunoaşte neutralitatea, că Europa ne-a lăsat în voia ruşilor şi a turcilor; Capitulațiile pe care ei le-au încălcat ne dau dreptul de a lupta contra lor. Nouă zile mai târziu trupele ruseşti treceau Prutul. Războiul începuse. Pe 9 aprilie a avut loc o conversație extrem de relevantă față de succesul pe care teoria capitulațiilor îl avea ca receptare internă, între consulul francez Fred Debaines şi baronul Stuart. Acesta din urmă se minună: „că aproape întreaga Europă acuză fără încetare Rusia că vrea să-şi formeze o clientelă în orient. Eu vă întreb unde este clientela noastră în aceste țări pe care le-am emancipat de jugul turcesc? Există numai în generația tânără un grup de oameni puțin importanți care îşi amintesc de pacea de la Adrianopol? Nu vedeți toți publiciştii repetând cu insistență că Principatele îşi datoresc independența capitulațiilor din secolul al XV-lea şi Tratatului de la Paris”[146]. Între timp trupele ruse mărşăluiau spre Dunăre, iar cele turceşti ocupau poziții pe malul fluviului şi începeau bombardarea oraşelor româneşti sau, cum plastic declara Kogălniceanu „prin bubuitul tunurilor lor ne-au cerut divorțul.” În discursul care va deveni pagină de istorie din 9 mai 1877, acelaşi Kogălniceanu nu uita să amintească de capitulații, de actele care timp de sute de ani ne garantaseră existența: „Mai înainte de toate domnilor, să ne facem întrebare: ce-am fost înainte de declararea războlului?

Fost-am noi independenți către Turcia?

Fost-am noi provincie turcească?

Fost-am noi vasali ai Turciei?

Avut-am noi pe Sultanul ca suzeran? Străinii au zis aceasta, noi nu am zis-o niciodată. Noi nu am fost vasali. Sultanul nu a fost suzeranul nostru. Însă era ceva. Erau nişte legături sui generis, nişte legături care erau slabe când românii erau tari, nişte legături care erau tari când românii erau slabi”[147].

În momentul în care capitulațiile erau rupte, când românii şi turcii se prezentau din nou pe câmpul de onoare, apărea în mod paradoxal

[146] *Independenta României,* vol. II, partea I, p. 292.
[147] *Războiul pentru independentă,* vol.I, partea II, p 667.

poate rod tocmai al detaşării, cea mai frumoasă şi mai completă definiţie a capitulaţiilor. Odată proclamată independenţa, armele urmau să aibă cuvântul şi mai puţin diplomaţia. Totuşi, pe 22 iunie 1877 MAE român trimitea o circulară agenţiilor române condamnând bombardarea porturilor româneşti de la Dunăre: „toate aceste fapte atrag de la sine atenţia noastră asupra regretabilelor urmări ale situaţiei care a fost creată României prin tratatele anterioare. Împotriva drepturilor noastre vechi, malul stâng al Dunării a fost dat pradă agresiunilor de pe malul drept”[148]. Intenţia tuturor acestor proteste era clară, aceea de a culpabiliza la maximum Imperiul Otoman pentru situaţia creată, demonstrând că o reîntoarcere la situaţia de dinainte de mai 1877 era imposibilă. La 15 mai 1877 agenţia consulară a SUA avea cuvinte de înţelegere pentru România: „Politica României a fost perfect conformă tratatului din 1856 menţinând neutralitatea, recunoscând supunerea ei faţă de Poartă, consfinţită de vechile capitulaţii; ea s-a reţinut de la tot ceea ce ar fi putut fi interpretat drept o încălcare a Tratatului de la Paris”[149]. Aceste declaraţii ale consulului Adolph Stern arată succesul ofensivei diplomatice româneşti bazate pe capitulaţii şi pe o respectare permanentă a lor, ceea ce ne putea crea o reputaţie de demnitate în lume. Despărţirea de Turcia după sute de ani nu era uşoară şi mai dificil era de a face ca această ruptură să nu pară ingratitudine şi trădare, „felonie” ci un act istoric impus atât de dezvoltarea proprie cât şi de evoluţia Imperiului Otoman. Odată cu alăturarea armatelor române la cele ruse apărea necesară o explicaţie pentru ruperea capitulaţiilor chiar pentru românii care auziseră de atâtea ori că ele erau „paladiul existenţei noastre.” Astfel, la 27 august la Poradim, Carol I arăta: „În faţa acestei dureroase stări de lucruri, corpurile noastre legiuitoare s-au rostit în unicul mod potrivit cu demnitatea, cu drepturile şi cu interesele ţării, am rupt vechile legături rău definite cu Înalta Poartă, am proclamat independenţa absolută a României”[150]. Ca schimbare faţă de anii 1856-1859, acum ele deveniseră „legături rău definite” nu numai pentru că evoluase România; dar întreaga

[148] *Ibidem*, p. 163-164.
[149] *Ibidem*, p. 389.
[150] *Războiul pentru independentă,* vol. V, p. 626.

lume civilizată îşi schimbase opinia şi accepta aceasta. La Berlin la 17 mai 1877 se ştia că „neutralitatea României era fatalmente imposibilă. Înclinarea în aceste condiţiuni către Rusia nu implică nicidecum o violare a dreptului formal, o felonie în contra suzeranului”[151]. La Viena (27 mai 1877) se arăta că nimeni nu credea în varianta turcească „că ea (Turcia - n.n.) a respectat întotdeauna drepturile ce noi deţinem din tratate”[152]. Iar din Italia ne venea „o promisiune că se va recunoaşte independenţa României şi că nu se va merge până la a impune iarăşi României legăturile cu Turcia” (30 mai 1877). Elementul decisiv avea să fie însă, armele; numai ele decideau la cine va fi dreptatea.

După epopeea războiului, Plevna, Vidin, Rahova şi marile lupte ale anului 1877 în care armata română s-a distins ca una dintre cele mai brave ale continentului, cauza independenţei noastre avea un avocat bun. Armistiţiul de la Kazanlâk şi tratativele de la San Stefano repuneau pe tapet pentru ultima oară capitulaţiile. La 3 februarie 1878 Kogălniceanu se adresa Porţii în speranţa de a obţine de la aceasta recunoaşterea independenţei, ceea ce ar fi constituit un mare atu pentru noi în perspectiva congresului de pace. „România s-a adresat aşadar cinstit Sublimei Porţi de care o alăturau legături pe care nevoile istorice, înscrise în capitulările noastre le-au întărit. Ea nu a cerut atâta inovaţii cât întoarcerea la realitatea vechilor clauze”[153]. Apelul a sunat în zadar.

Între timp, în faţa tratamentului ostil al Rusiei, care nu ne acceptase prezenţa la tratativele de la San Stefano, guvernul Ion C. Brătianu trebuia să înfrunte acuzele adversarilor săi din Parlament. O va face într-un strălucitor discurs în care arăta că încălcarea capitulaţiilor de către Poartă nu lăsa României altă soluţie decât războiul: „Am sfârşit noi tratatul de la Paris? Apoi ce zice articolul 2 al convenţiunii? Că ni se asigură poziţiunea ce am avut după tratatul din 1856. Ea spune în modul cel mai categoric că ni se garantează teritoriul conform tratatelor, şi alte nu avem decât cel din Paris şi cele cu Poarta”[154]. Precum se ştie, România

[151] *Ibidem*, vol. III, p. 169.
[152] *Ibidem*, p. 347.
[153] *Războiul pentru independentă,* vol. IX, p. 225; M. Kogălniceanu, Documente diplomatice, p. 227.
[154] I. *C. Brătianu, Acte si cuvântări,* vol. III, Bucuresti, Cartea Românească, 1930, p. 192.

a refuzat să accepte rezultatul tratativelor de la San Stefano, ca de altfel, întreaga Europă. Pe rând, Marea Britanie, Austria şi Germania şi-au exprimat public opoziția. În pragul izbucnirii unui nou conflict, la care chiar şi România se pronunța contra Rusiei, aceasta a trebuit să accepte revizuirea deciziilor sale într-un congres european.

De îndată ce s-a aflat că propunerea Andrassy de constituire a unui congres european care să rezolve situația din Balcani a fost acceptată, România a început să se pregătească asiduu. Kogălniceanu îi scria lui Ion Bălăceanu la Viena „că dosarul nostru trebuie să cuprindă instrumentele europene privind țara noastră care au sancționat toate vechile capitulații ale Principatelor cu Sublima Poartă. Ori aceste capitulații asigură Principatelor o suveranitate de prea multe ori neluată în seamă”[155]. Când adversarii noştri încep a agita ideea că nu ar trebui să fim invitați la Congres, tot Kogălniceanu îi cere lui Bălăceanu să anunțe pe ceilalți reprezentanți diplomatici că „nu ne putem ralia la teoria conform căreia nu am putea fi admişi la Congres înainte de a ni se recunoaşte independența.

Vechile noastre capitulații cu Poarta, pe care tratatul de la Paris le-a consfințit, ne acordă dreptul de a face război şi pace, de-a încheia tratate”[156]. O notă identică era trimisă şi reprezentantului nostru la Berlin[157].

Marile puteri nu erau însă favorabile acestei idei, încă din iunie 1877 contele Andrassy îl avertizase pe agentul nostru – Bălăceanu „că el consideră acest act (independența – n.n.) ca fiind nu de competența camerelor române ci de cea a marilor puteri care în 1856 au constituit şi garantat regimul politic al Principatelor Unite şi el nu poate să admită că un stat care îşi datorează existența unor tratate internaționale, să se elibereze de legăturile pe care aceasta i le impun şi să rezolve prin autoritatea sa privată o chestiune de drept public european”[158].

Atât de tranşantă era această opinie încât ea nu lăsa României nici o şansă. Părerea lui Andrassy a fost susținută şi de Bismark şi de

[155] *M. Kogălniceanu, Documente diplomatice*, p. 234.
[156] *Ibidem*, p. 237.
[157] *Independenta României,* p. 305.
[158] *Independenta României,* vol. II, partea a II-a, p. 22.

Rusia, direct interesată de reparticiparea noastră, de la care spera să ia cele trei județe din sudul Basarabiei. Marea Britanie ne era şi ea defavorabilă iar Fred Debains, consulul francez la Bucureşti, sădise în Franța antipatie şi indiferență față de România. Nici o reacție în favoarea noastră. Congresul a decis ca noi să fim auziți, dar nu ascultați - cum va spune trist Mihail Kogălniceanu.

Cu toate acestea delegația noastră a plecat la Berlin cu un dosar perfect pregătit[159] : „noi am căutat în toată istoria noastră argumentele cu care să dovedim drepturile noastre, mai mult decât sunt scrise în tratatul de la San Stefano, şi am zis: noi cerem această independență în puterea dreptului pe care l-am avut întotdeauna în partea noastră, în puterea capitulațiunilor noastre recunoscute şi consacrate de tractatul de la Paris... capitulațiuni care asigură dreptul nostru de a face războiu şi tratate şi prin urmare şi de a lua parte la congresul unde se tratează despre acele tractate"[160].

Dacă la Berlin discuțiile s-ar fi rezumat la cine are dreptate, poate România ar fi câştigat, dar aici mizele erau cu totul altele. Disraeli nu a găsit de cuviință decât să-i îmbărbăteze pe români cu cuvintele: „în politică deseori ingratitudinea este răsplata celor mai bune servicii." iar Bismark a declarat nonşalant că interesul lui față de România este identic cu cel față de o cană de bere goală[161] .

În final articolul 43 al Tratatului de la Berlin nota că: „Înaltele Părți contractante recunosc independența României, legând-o de condițiunile expuse în următoarele două articole"[162].

Gaston de Monicault a observat că „Tratatul de la Berlin nu făcea decât să consfințească drepturile vechi şi să pună capăt abuzurilor şi uzurpărilor turcilor. Era însă tot atât de important să facă să dispară

---

[159] privind întreaga acțiune de pregătire a delegației române ce urma a participa la Congresul de Pace de la Berlin şi rolul Carol I în aceste zile de maximă tensiune vezi Arhivele Naționale Istorice Centrale fond 725, dosar 35/1878, fila 1-12.

[160] I. C. Brătianu, *Acte si cuvântări*, p. 263.

[161] interesant de studiat este şi memoriul adresat de delegația română la Berlin, al cărui original poate fi găsit la Arhivele Naționale, Țara Turcia, cota 01624, rola 133, microfilm 290-293.

[162] *Războiul pentru independentă,* vol. IX, p. 382.

pentru totdeauna motivele de dispută şi să obţină de la Sublima Poartă recunoaşterea expresă a drepturilor consfinţite de acum înainte, fără nici un fel de echivoc, printr-un act internaţional”[163].

Din acest moment capitulaţiile intrau în istorie ieşind din domeniul politicii externe româneşti. Pe ele se fundamentase în ultima sută de ani existenţa Statalităţii româneşti şi tot pe ele se ridicau toate speranţele noastre de mai bine. Formidabil instrument creat de imaginaţia oamenilor politici de la 1760, dar respectând formule politice şi adevăruri istorice care i-au dat putere. Teoria capitulaţiilor s-a modificat alături de nevoile ţării şi a putut oricând să le împlinească până la momentul final, al independenţei[164].

Odată cu momentul tratatului de la Berlin, ele dispăreau din memoria colectivă la fel de rapid precum apăruseră.

---

[163] *România la 1859,* vol. II, p. 368-369.

[164] Pentru atmosfera creată în vremea războiului de independentă în jurul capitulaţiilor, chiar în mijlocul oamenilor „mărunţi”, cum le spunea N. Iorga, este interesantă lucrarea căpitanului *Damian Gheorghe Istoria războlului ruso-româno-turc din 1877-1878*, Bucureşti, 1889, p. 8, care ştie că a mers la război spre a „opri călcarea capitulaţiilor”. Si unii autori moderni, precum *Constantin Căzănisteanu şi Mihail E. Ionescu în Războiul neatârnării României, Împrejurări diplomatice si operaţii militare. 1877-1878,* Bucuresti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1977, înţeleg legătura capitulaţiilor cu „incapacitatea lumii creştine de a le acorda asistenta militară necesară” ceea ce i-a făcut „să se supună suzeranităţii Porţii” (p. 18), iar în momentul când lumea creştină si-a redobândit ascendentul, să se rupă de legăturile cu Poarta.

I. Izvoare inedite

Biblioteca Academiei Române.

Arhiva „Nicolae Bălcescu", secția manuscrise, manuscrisul nr.5111.
Arhiva domnească a lui Cuza Vodă, secția manuscrise, volumele: nr.1, nr. 4, nr. 7.
Arhiva „Ion Heliade Rădulescu „volumul I, secția manuscrise,ms.19-46.
Arhiva „Dimitrie Brătianu", mapa I, manuscrisul nr.4
Arhiva „Ion Ghica", mapa I, manuscrisul nr. 23
Arhiva „Costache Negri", manuscrisele numerele: 4875, 4643, 4686, 4859.
Arhiva „Alexandru Papadopol Calimach"," Amintiri şi istorie(1853-1858)", mss.864.
Arhiva „Ion Bălăceanu", Souvenirs politiques et diplomatique, t1, mss 1.

Arhivele Naționale Istorice Centrale - Bucureşti

Fond 1228. (Grigore Alexandru Ghica)
Dosar nr. 1/1833, 2/1834, 6/1839, 8/1842, 19/1848, 20/1848, 22/1849, 27/1851, 30/1851, 39/1852, 44/1852, 60/1860.

Fond Familial Ghica
Dosar nr. III 95/1855, III /2/1855, III 1/1855.

Fond Gheorghe Magheru –1235
Dosar 3/1857

Fond Rosetti – Rosnovanu –256
Dosar nr. 8/1826

Fond Casa Regală – 725
Dosar nr. 11/1866, 23/1866, 24/1866, 29/1866, 31/1866, 34/1866, 37/1866, 42/1866, 45/1866, 52/1866, 61/1866, 48/1868, 52/1868, 11/1869, 31/

1869, 57/1869, 61/1869, 111/1869, 19/1871, 22/1874, 23/1874, 25/1876, 35/1878.

Fond Adunarea Electivă – Legislativă a Țării Româneşti (1859-1866) – 1469
Dosar nr. 36/1860, 141/1865.

Fond Adunarea Electivă – Legislativă a Moldovei (1859-1861) – 1473
Dosar nr. 1/1859.

Fond Secretariatul Statului – 1331
Dosar nr. 92/1865, 350/1865, 375/1865, 532/1866.

Fond Preşedinția Consiliului de Miniştri – 299
Dosar nr. 2/1859, 8/1867.

Fond Ziare în limbi străine,cota 3/717,rola77.

Cadre nr.871,874/1858,1119/1859,1892,1894/1862

Țara Turcia, cota 01624, rola 133
Microfilm nr. 290-293
Țara Franța,cota nr. 012-68-6, rola nr.6, Arhivele Diplomatice.
Volumul 15/1855.
Țata Franța, rola 7, vol.18/1859, rola 18, vol. 39/1876.

II. Izvoare edite

Aaron Florian, *Idee repede de istoria principatului Țării Româneşti,* Bucureşti, 1835

Acte şi Documente Relative la Istoria Renascerii României, Bucureşti,

Alecsandri Vasile, *Scrisori către Ion Ghica*, Bucureşti, Editura Fundației Culturale Române, 1998

Idem*, Călătorii – Misiuni Diplomatice*, Comentate de Alexandru Marcu, Ediția a II a, Craiova, Editura Scrisul Românesc, f.d.

Idem, *Extras din istoria misiilor mele politice*, Bucureşti, Convorbiri literare, anul XII(1878), nr.5

Aricescu D. Constantin, *Istoria Revoluțiunii de la 1821*, Bucureşti, Editura Scrisul Românesc, 1996.

Idem, *Corespondența secretă şi acte inedite ale capilor revoluției de la 1848*,Bucureşti,1873.

Bataillard Paul, *Premiere point de la question d'orient. Les principaute de Valachie et de Moldavie devant le Congres*., Paris 1856.

Bodea Cornelia, *1848 la români – O istorie în date şi mărturii,* Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1982

Bălcescu Nicolae, *Opere,* vol.I-IV, Bucureşti, Editura Academiei 1974

Brătianu C. Ion, *Acte şi Cuvântări*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1938

Idem, *Din Scrierile şi Cuvântările lui Ion C. Brătianu (1821-1891*), Bucureşti, 1903

Cronici şi povestiri româneşti versificate, Editura Dan Simionescu, Bucureşti, Editura Academiei, 1967

Cronicari munteni, Editor Liviu Onu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970

Cantacuzino Mihai, *Genealogia Cantacuzinilor de la banul Mihail Cantacuzino*, Bucureşti, Institutul de Arte Geografice şi Editura Minerva, 1902

Călători străini despre Ţările Române, vol. X partea I şi II, Bucureşti, Editura Academiei, 2000

Colson Felix, *De l'etat present et de l'avenir des Principautes de Moldovie et de la Valachie*, Paris, 1839

Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er (1866-1880), Bucureşti, Editura Institutului de Istorie Universală, 1938

Cantemir Dimitrie, *Descriptio Moldavie,* Bucureşti, 1973

idem, *Istoria Imperiului otoman. Creşterea şi scăderea lui.* Bucureşti, Editura Societăţii Academice Române, 1876

idem, *Hronicul vechimii româno-moldo-vlahilor,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1976

Cronicari munteni, Editura Mihail Gregorian, Bucureşti, 1961

Corfu Ilie, *Însemnări de demult*, Bucureşti, Iaşi, Editura Junimea, 1975

Candiano Popescu Alexandru, *Amintiri din viaţa-mi,*Bucureşti, Editura Eminescu, 1998

Cuza Al. Ioan, *Acte şi scrisori*, Iaşi, Editura Junimea, 1973

Documente turceşti privind istoria României, Bucureşti, Editura Academiei, 1983

Drăghici Manolachi, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani până în zilele noastre*, vol.I-II, Bucureşti, 1998-1999

Documente ale Unirii (1600-1918), Bucureşti, Editura Militară, 1984

Documente străine despre români, Bucureşti, Dir. Gen. a Arhivelor Statului, 1979

Documente privind domnia lui Alexandru Ioan Cuza, vol. I (1859-1861), Bucureşti, Editura Academiei, 1989

Documente privind Unirea Principatelor, Bucureşti, Editura Academiei, 1959

Documente privind istoria militară a poporului român, Bucureşti, Editura Militară, 1986

Documente privind istoria României. Războiul pentru independență, vol. I-VI, Bucureşti, Editura Academiei, 1959

Dionisie Eclesiarhul, *Hronograf* (1764-1815), Bucureşti, Editura Academiei, 1987

Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei*, Bucureşti, t. ed 1859

Eminescu Mihai, *Opera Politică*, Bucureşti, Editura Eminescu, 2000

Erbiceanu Constanin, *Cronicari greci care au scris despre români în epoca fanariotă,* Bucureşti, Tipografia cărților Bisericeşti, 1888

Georgescu Vlad, *Memoires et projets de reforme dans le principautes roumaine (1769-1830)*, Bucureşti, Editura Academiei, 1970

Gândirea social-politică despre Unire (1859), Bucureşti, Editura, 1966.

Idem, *Din corespondența diplomatică a Țării Româneşti (1823-1828),* Bucureşti, Muzeul Româno-Rus, 1962

Gheorghe Damian, *Istoria rezbelului ruso-româno-turc din 1877- 78,* Bucureşti, 1889

Ghica Ion, *Opere,* Bucureşti, Editura Minerva, 1985

Haşdeu P. Bogdan, *Ultima cronică română din epoca fanarioților,* Bucureşti, 1884

Hurmuzacki, *Scrieri şi documente greceşti privitoare la istoria românilor din anii 1592-1837,* Bucureşti, 1914

Ionaşcu Ion*, Relațiile internaționale ale României în documente (1368-1900),* Bucureşti, Editura Politică 1971

Iorga Nicolae, *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor*, Bucureşti, 1896.

Idem*, Mesagii,proclamații,răspunsuri şi scrisori oficiale ale lui Cuza-Vodă*,Văleni de Munte,1910.

Independența României, Bucureşti, Editura Academiei, 1977

*Istoria Țării Româneşti (1290-1690). Letopisețul Cantacuzinesc,*Bucureşti, Editura, 1960

1848 în România, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice Carol Grobl, 1898

Josefus Flavius, *Războiul iudeilor împotriva romanilor*, Bucureşti, Editura Hasefer, 1998

Kogălniceanu Mihail, *Scrisori,* Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967

idem, *Opere*, Bucureşti, Editura Academiei, 1976

idem, *Documente diplomatice,* Bucureşti, Editura Politică, 1972

idem, *Cronicile României*, Bucureşti, t ed. 1874

Maior Petru, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, Iaşi, Editura Junimea, 1990

Maxim Mihai, *Culegere de texte otomane. Izvoare documentare şi juridice. Secolele XV-XIX.,* Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, 1974

Memoriile regelui Carol I al României. De un martor ocular (1866-1879), vol I-III, Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 1996

Micu Samuel, *Scurtă cunoştiinţă a istoriei românilor*, Bucureşti, Editura Academiei, 1963

Mitilineu Mihai, *Colecţiune de tratatele şi convenţiunile României cu puterile străine de la anul 1368 până în zilele noastre,* Bucureşti, 1974

Poeţii Văcăreşti (Iancu, Alecu, Nicolae) Opere, Bucureşti Editura Minerva, 1982

România în relaţiile internaţionale (1699-1939), Iaşi, Editura Junimea 1980

Românii la 1859. Unirea Principatelor Române în conştiinţa europeană. Vol I şi II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Didactică, 1984

Rădulescu I.H,"*Memoires sur l Histoire de la regeneration roumaine ou sur les evenements de 1848,acomplis en Valachi*e,Paris,1851.

idem, *Souvenirs et impressions d un proscript*,Paris,1850.

Rosetti Radu, *Amintiri,* Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996

Regnault Elias, *Istoria politică şi socială a Principatelor Dunărene*, Iaşi Tipografia Buciumul, 1856

Stoica Nicolae, de Haţeg, *Cronica Banatului*. Timişoara, Editura Facla, 1981

Stoicescu Nicolae, *Cronici străine despre Vlad Ţepeş,* Bucureşti

Sturdza A. Dimitrie, *Domnia regelui Carol I. Fapte. Cuvântări. Documente.* Vol. I şi II, Bucureşti, Editura Academiei, 1906

Idem, *Documente privitoare la istoria românilor (1802-1849)*, Bucureşti, 1891

Tăutu Ionică, *Scrieri social-politice*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1974

Textier Edmond, *Appel au Congres en faveur des roumaines*, Paris, 1856

Urechia A. Vasile, *Documente relative la anii 1800-1831,* Bucureşti, 1889

Văcărescu C. Theodor, *Luptele românilor din resbelul de la 1877-1878,* Bucureşti, 1887

Vârtosu Emil, *Tudor Vladimirescu. Date şi fapte noi,* Bucureşti, Editura Casei Şcoalelor, 1927 idem, *1821. Date şi fapte noi,* Bucureşti, 1932

Zilot Românul, *Opere,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994

III. Lucrări generale şi speciale

Almaş Dumitru

Puiu Manu, *Alexandru Ioan Cuza, domnitorul Unirii*, Bucureşti, Editura Ion Creangă, 1983

Anderson S. Michael,*The easterne question (1774-1923). A study in international relations*, London,1968.

Babinger Franz*, Cel dintâi bir al Moldovei către sultan*, Bucureşti, 1936

Bălan Tudor, *Activitatea refugiaţilor moldoveni în Bucovina în 1849*, Sibiu, 1944

Berenger Jean, *Istoria Austriei*, Bucureşti, Editura Corint, 1999

Bernstein Serge, Milza Pierre, *Istoria Europei, vol.II*, Iaşi Institutul European, 1992

Berindei Dan, *Diplomaţia românească modernă*, Bucureşti, Editura Albatros, 1995

idem, *Românii şi Europa în perioadele premodernă şi modernă*, Bucureşti

idem, *Mihail Kogălniceanu*, Bucureşti, Editura Politică 1970

idem, *Din începuturile diplomaţiei româneşti*, Bucureşti, Editura Politică, 1965

idem, *Pe urmele lui Nicolae Bălcescu*, Bucureşti, Editura Sport Turism, 1984.

Idem,*Epoca Unirii*,Bucureşti,Editura Corint,2000.

Beldiceanu Nădejde N., *Problema tratatelor Moldovei cu Poarta în lumina cronicei lui Pecev* în Balcania, V., 1942, 1 p.392-407

Bodea Cornelia, *Lupta românilor pentru unitate naţională*, Bucureşti, Editura Politică, 1967

Boicu Leonid, *Geneza chestiunii române ca problemă internaţională,* Iaşi, Editura Junimea, 1975

idem, *Adevărul despre un destin politic*, Iaşi, Editura Junimea, 1973
idem, *Austria şi Principatele Române în vremea războiului Crimeii (1853-1856)*, Bucureşti, 1972
idem, *Diplomaţia europeană şi triumful cauzei române (1856-1859),* Bucureşti, Editura Junimea, 1974
idem, *Principatele Române în raporturile politice internaţionale*, Iaşi, Editura Junimea, 1986
Bossy R.V., *Agenţia diplomatică a României la Paris şi legăturile politice franco-române sub Cuza-Vodă,* Bucureşti,1931.
Brătianu Gh. *Adunările de stări din Ţările Române,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1994
Bulei Ion, *Scurtă istorie a românilor*, Bucureşti, Editura Meronia, 1996

Caragea Anton, *Grigore Alexandru Ghica, domnul unirii (1849-1856)*, Bucureşti, Editura Universităţii Populare, 2000
idem, *Istoria doctrinelor politice*, Bucureşti, Editura Universităţii Româno-Americane, 2000
idem, *Momente controversate din istoria românilor,* Piteşti, Editura Pământul, 2002
Căzănişteanu Constantin
Ionescu E. Mihail, *Războiul neatârnării României. Împrejurări diplomatice şi operaţii militare. 1877-1878*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1977
Cernovodeanu Paul
Binder Paul, *Cavalerii apocalipsei*, Bucureşti, Editura Silex, 1993
Crutzescu Gh., *Podul Mogoşoaiei*, Bucureşti, 1943
Corivan Nicolae, *Din activitatea emigranţilor români în Apus (1853-1857)*, Bucureşti, 1931
Idem*, Relaţiile diplomatice ale României de la 1859 la 1877*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984
Idem, *La politica orientale di Napoleon III e l'unione dei principati Romeni*, Iaşi, 1937
Cornea Paul, *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mişcarea ideilor şi literatura între 1780-1840*, Bucureşti, Editura Minerva 1972

Constantinescu Florin, *O istorie sinceră a poporului român,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1999.
Corbu Constantin, *1877-1878.Războiul naţional şi popular al românilor pentru independenţă deplină*, Bucureşti,Editura Politică,1977.
Creţu Vasile, *Drept Internaţional Public*, Bucureşti,Editura Fundaţiei România de Mâine,2002.
Cuza Vodă in memoriam,Iaşi,Editura Junimea,1973.
Ciachir Nicolae, *Marile puteri şi România.(1856-1947),*Bucureşti,Editura Albatros,1996.
Idem, *Diplomaţia europeană în epoca modernă(1566-1919),*Bucureşti,1984.
Dandu Nicoleta, *Intrarea românilor în modernitatea europeană.Presă-Modele-Mentalităţi-Imagine*, Bucureşti, Editura Anima, 2002.
Djuvara Nicolae, *Intre Orient şi Occident – Ţările Române la începutul epocii moderne (1800-1848),* Bucureşti, Editura Humanitas, 1995
Decei Aurel, *Relaţii româno-orientale*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978
Dezvoltarea constituţională a statului român, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1957
Filitti I.C. *Frământările politice şi sociale în Principatele Române de la 1821 la 1848*, Bucureşti, 1932, Ed. Georgeta Perelea
idem, *Opere complete,* editor Georgeta Penelea Bucureşti, Editura Academiei, 1985
Cândea Virgil şi Giurescu C.C. *Pagini din trecutul diplomaţiei româneşti*, Bucureşti, Editura Politică, 1966
Giurescu C., *Capitulaţiile Moldovei cu Poarta otomană, Studiu istoric de Constantin Giurescu*, Bucureşti, 1908
Giurescu Constantin C., *Probleme controversate în istoriografia română*, Bucureşti, Editura Albatros, 1977
idem, *Principatele Române la începutul secolului XIX*, Bucureşti, Editura Academiei, 1957
Giurescu Dinu C., *Istoria Românilor*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976
Georgescu A. Valentin, *Bizanţul şi instituţiile româneşti până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Bucureşti, Editura, 1980

Georgescu Vlad, *Din corespondența diplomatică a Țării Românești* Bucureşti, Muzeul Româno-Rus, 1962
idem, Memoires et projets de reforme dans les principautes roumaines (1831-1848), Bucureşti, 1972
idem, *Ideile politice şi iluminismul în Principatele Române (1750-1931),* Bucureşti, Editura Academiei, 1972
Gane Constantin, *Trecute vieți de doamne şi domnițe,* Bucureşti, Editura Orizontul, 1999
Gross H., *Empire and sovereignity. A history of public law, literature in the Holy Roman Empire (1599-1604)*, Chicago, 1973
Hitchins Keith, *Români (1774-1866),* Bucureşti, Editura Humanitas, 1996
Inalcik Halil, *Imperiul Otoman. Epoca Clasică,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996
Iscru G.D., *Istoria modernă a României,* Bucureşti, Editura N. Bălcescu, 1998
idem, *Revoluția de la 1821*, Bucureşti, Editura N. Bălcescu, 1997
Istoria militară a poporului român, vol IV, Bucureşti, Editura Militară, 1987
Istoria modernă universală, Bucureşti, Ed. univ. Bucureşti, 1969
Iorga Nicolae, *Istoria Românilor prin călători*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1981
Idem, *Politica externă a regelui Carol I,* Bucureşti, Editura Glykon, 1991
Idem, *Istoria românilor. Revoluționarii*, vol. VIII, Bucureşti, Editura Imprimeria Națională, 1938.
Idem, *Istoria presei româneşti de la începuturi până la 1916,* Bucureşti,1922.
Isar Nicolae, *Publicişti francezi şi cauza română*, Bucureşti, Editura Academiei, 1991
idem, *Principatele române în epoca iluministă*, Bucureşti, Editura Universității Bucureşti, 1999.
idem, *Istoria modernă a românilor Imaginea societății româneşti în Franța (1774-1848)*, Bucureşti, Editura Universității Bucureşti, 1991
idem, *Istoria modernă a românilor (1774-1848)*, Bucureşti, Editura Fundației România de Mâine, 2000
idem, *Istoria modernă a românilor (1848-1866)*, Bucureşti, Editura

Universității Bucureşti, 2002
Istoria dreptului românesc, Bucureşti, Editura Politică, 1980
Istoria Basarabiei. De la început până în 1998. Bucureşti, Editura Semne, 1998
Iordache Anastasie, *Principii Ghica o familie domnitoare în istoria României*, Bucureşti, Editura Albatros, 1991
Iordache Anastasie, Stan Apostol *Apărarea autonomiei Principatelor Române* (1821-1859), Bucureşti, Editura Academiei, 1987
Iordache Anastasie, *Principatele Române în epoca modernă,* Bucureşti, Editura Albatros, 1996
Lorinț Florica, *Din istoria unui imperiu*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1963
Lăzărescu Dan, *Imaginea României prin călători, vol.I (1716-1789),* Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1985.
Lebel Germaine, *La France et les Principautes Danubiennes(du XVI e siecle a la chute de Napoleone I-er*,Paris,1955.
Maior Liviu, *1848-1849 Români şi unguri*, Bucureşti, Editura Enciclopedia 1998.
Marcu Alexandru,*Conspiratori şi conspirații în epoca renaşterii politice. 1848-1877*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2000.
Martinescu Pericle, *Costache Negri*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1966
Mathiez Albert, Revoluția Franceză,
Maxim Mihai, *Culegere de texte otomane. Izvoare documentare şi juridice (sec.XV-XIX),* Bucureşti, Editura Universității Bucureşti, 1974
idem, *Țările Române şi Înalta Poartă*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994
Măriеş Stela, *Abolirea jurisdicției consulare în România, parte integrantă a luptei pentru independență națională*, Bucureşti, Editura Academiei, 1979.
Mehmet Ali Mustafa, *Istoria turcilor*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1976
Meitani G. *Acțiunea diplomatică a Europei față de Principatele române în anii 1821 şi 1834*, Bucureşti, 1903
Mihalache Marin, *Tudor Vladimirescu. Mişcarea de la 1821 şi drama conducătorului ei,* Bucureşti, Editura Militară, 1971

Mihăilescu Gruiu Constantin, *Moldova (1359-1859)*, Bucureşti, Editura Semne, 1998.
Năstase Adrian,Dumitra Popescu
Florian Coman, *Drept Internațional Public*,Casa de editură şi presă Şansa-SRL, Bucureşti,1994.
Neagoe Stelian, *Istoria Guvernelor României (1859-1999),* Bucureşti, Editura Machiavelli, 1999
Neagu Constantin
Marinescu Dumitru
Georgescu Radu*, Fapte din umbră*, vol.III, Bucureşti, Editura Politică, 1977
Oprițescu Mihai*, Partidul Național Democrat condus de Nicolae Iorga,* Bucureşti, 2000
Oțetea Andrei, *Revoluția din 1821*, Bucureşti, Editura Academiei, 1945
Papacostea Şerban, *Geneza statului în Evul Mediu românesc,* Bucureşti, Editura Corint, 1999
Pătroiu Ion (coordonator), *Marele Mircea Voievod*, Bucureşti, Editura Academiei, 1987
Platon Ion, *Istoria dreptului românesc*, Bucureşti, Editura Sylvi, 1998
Philipe Aries, *Timpul istoriei,* Bucureşti, Editura Meridiane, 1998
Ploeşteanu Grigore *Români în Conştiința Europei*, Tg.Mureş, 1994
Platon Gheorghe, *Istoria modernă a României*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1985
idem, *De la constituirea națiunii la marea unire* vol.II, Editura Universității Al.I.Cuza, Iaşi, 1992
idem, *Luptele românilor pentru unitatea națională. Ecouri în presa europeană (1855-1859)*, Iaşi, Editura Junimea, 1974
Pop Z. N. Augustin, *Pe urmele lui Mihail Kogălniceanu,* Bucureşti, Editura Sport Turism, 1979.
Rădulescu Irina-Valasoglu,*Alexandru Ioan Cuza şi politica europeană*, Bucureşti, Editura Academiei,1974.
Reprezentanțele diplomatice ale României, Bucureşti, Editura Politică, 1971
Runciman Steven, *Vecerniile Siciliene*, Bucureşti, Editura Enciclopedică 1991.

Studii privind Unirea Principatelor,Bucureşti,Editura Academiei,1960.
Stat, societate, naţiune. Interpretări istorice, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1982
Sbârnă Gh., Hurezeanu D. *Partide şi curente politice în România. Programe şi orientări doctrinare 150 de surse originale.* Bucureşti, Editura Eficient, 2000
Segain Phillipe, *Ludovic Napoleon cel Mare*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1998
Stan Apostol, *Protectoratul Rusiei asupra Principatelor Române 1774-1856*. Între dominaţie absolută şi anexiune, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 1999
Idem, *Putere politică şi democraţie în România (1859-1918)*, Bucureşti, Editura Albatros, 1995
Stoenescu Mihai Alexandru, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. I, Bucureşti, Editura RAO, 2000
Şuţu Nicolae, *Memoriile principele Nicolae Şuţu, mare logofăt al Moldovei (1798-1871)* Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1997
Şotropa Valeriu, *Proiectele de constituţie, programele de reformă şi petiţiile de drepturi din Ţările Române în secolul al XVIII-lea şi prima jumătate a sec. al. XIX-lea, Bucureşti.* Editura Academiei, 1976
Ştefănescu Ştefan, *Istoria Românilor în secolul al XVIII-lea. Intre tradiţie şi modernitate*. Editura universităţii, Bucureşti, 1993.
idem *Ţara Românească de la Basarab I Intemeietorul la Mihai Viteazul*, Bucureşti, Editura Politică, 1970
Teodor Pompiliu, *Interferenţe iluministe europene*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1984
Teodor Pompiliu, *Evoluţia gândirii istorice româneşti*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1970
Thobie Jacques „*Les interets economiques, financiers et politiques francaise, dans la parties asiatique de l'empire ottoman de 1895 a 1914,* Paris, 1973
Tucă Florian
Ionescu Nicolae, *O flacără străbate veacurile. Revoluţia română de la 1848-1849,*Bucureşti, Editura Sylvi 1998

Urechia A. Vasile, *Memoriu asupra perioadei din istoria românilor de la 1774-1786,* Bucureşti, 1893
Urechia A. Vasile,*Istoria Românilor*,volumul I,Bucureşti,1891
Vărzaru Simona, *Prin Țările Române. Călători străini din secolul al XIX-lea,* Bucureşti, Editura Sport Turism, 1984
Vântu I., Florescu GG, *Unirea Principatelor în lumina actelor fundamentale şi constituționale*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1963
Veniamin Ciobanu, *Statutul juridic al Principatelor Române în viziunea europeană (secolul al XVIII-lea)* – Iaşi, Editura Univ. Alex. I.Cuza, 1999
idem, *La granița a trei imperii*. Iaşi, Editura Junimea, 1995
Villar Pierre, *Istoria Spaniei,* Bucureşti, Editura Corint, 1998
Vitcu Dumitru, *Diplomații Unirii*, Bucureşti, Editura Academiei, 1979
Xenopol AD*, Istoria românilor din Dacia Traiană,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993
idem, *Războaiele dintre ruşi şi turci şi înrâurirea lor asupra Țărilor Române,* Bucureşti, Editura Albatros, 1992
Zallony Marc Filip, *Despre fanarioți*, Bucureşti, 1897
Zeletin Stefan, *Burghezia Română (Neliberalismul),* Bucureşti, Editura Humanitas, 1997
Zollner Eric, *Istoria Austriei*, vol. III şi IV, Editura,
Zub Alexandru, *Mihai Kogălniceanu,* Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1984
Idem, *De la istorie critică la criticism,* Bucureşti, Editura, 1985

IV. STUDII ŞI ARTICOLE

Agavilioarei Gheorghe, *Ionică Tăutu (1795-1830)* în Analele Ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi, Iaşi, XII (1966), numărul 2, pag.223-229

Almaş Dumitru, *Poziţia lui Napoleon I faţă de Ţările Române până la pacea de la Tilsit (1807)* în Analele Universităţii din Bucureşti (Istorie), IX 1960, pag. 65-84

Apostol Stan, *Adunările obşteşti ale Principatelor Române în lupta pentru apărarea autonomiei statale (1831-1848),*în Revista Arhivelor, Bucureşti, XXXIX (1977), numărul 1

Beldiceanu Nădejde Nicolae, *Problema tratatelor Moldovei cu Poarta în lumina cronicei lui Pecev*, în Balcania, Bucureşti, V, 1942.

Berindei Dan, *Dezvoltarea presei bucureştene în perioada formării şi organizării statului naşional unitar român (1856-1864)* în Studii,XV,1962,nr.3,p.671.

Bodea Cornelia, *Actul original al alegerii prealabile a lui Alexandru Ioan Cuza, domn al Principatelor Unite,* Studii XII, 1959, Bucureşti.

Idem, *Din acţiunea de pregătire a Agenţiei diplomatice de la Paris. Înfiinţarea biroului de corespondenţă.(3 ianuarie 1860)* în Studii, nr. 6, XIII, 1960, Bucureşti.

Idem, *Vasile Alecsandri,ctitor de seamă al României moderne* în Studii,XXIV(1971),nr.6,Bucureşti.

Brătianu George, *Politica externă a lui Cuza Vodă şi dezvoltarea ideii de unitate naţională,* Revista Istorică Română, Bucureşti, 1932, II.

Bucur Marin, *Pagini inedite din arhiva lui Dumitru Brătianu,privitoare la unire* în Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie A D Xenopol,XXVI,/1,Iaşi,1989.

Calimah Al. Papadopol, *„Amintiri din vremea unirii"* în Magazin Istoric, seria nouă, nr. 1 (274) ian. 1990 pp.23-26, nr.2 (275), febr. 1990, pp.28-31

Caragea Anton, *Naşterea capitulaţiilor moment de referinţă în istoria modernă a românilor,* în Analele Universităţii Spiru Haret, Seria Istorie, Bucureşti, numărul 3, 2000, p. 79-86

idem, *Fanarioţii: vieţi trăite în primejdie*, în Revista "Magazin Istoric", Bucureşti, serie nouă, numărul 10 (2000), 11(2000), 12 (2000).

idem, *Călători străini despre istoria românilor*, în Analele Universităţii Spiru Haret, Seria Istorie, Bucureşti, nr. 4, 2001

Catalan Sever Mircea,*La situation internationale des Principautes Unies (1864-1866) consideree selon sa relation avec le declin du Second Empire* în Revue Roumaine d'Histoire, 31(1992), nr. 3-4, pp. 235-254.

Columbeanu Sergiu, *Contribuţii privind situaţia internaţională a Ţărilor Române între anii 1806-1812,* Revista de Istorie, Bucureşti, III, (1976), pag. 657-676.

Corivan Nicolae, *Renseignements sur le Conference de Vienne (1855)* în Revue du Sud-Est Europeen,anul XIII, nr.1-3, Bucureşti.

Idem, *Lupta pentru desăvârşirea Unirii şi acţiunea diplomatică europeană, în Studii şi Cercetări* Ştiinţifice, Istorie, Iaşi, X (1959), nr. 2, p.37-80.

Dandu Nicoleta*, Un manuscris olograf al lui N.Bălcescu.Contribuţii la gândirea sa privind organizarea statului român modern* în Studii şi materiale de istorie modernă, vol. XII, Institutul de Istorie N.Iorga, Bucureşti,1998.

Duţu Alexandru, *Mişcarea iluministă moldovenească de la sfârşitul secolului al XVIII-lea,* în Studii, Bucureşti, numărul 5, 1966

Florescu G. George, *Rolul şi activitatea agenţiei Principatelor Unite la Constantinopol (1859-1866),* în Studii şi Articole de Istorie, Bucureşti, V, 1963

Idem*, L'aspect juridique de khatt-i cherifs. Contribution a l'etude des relation de l'Empire Ottoman avec les Principates Roumaines,* Studia et Acta Orientalia, Bucureşti, 1958, I.

Idem, *Ceremonialul diplomatic* în *Unele aspecte ale poziţiei internaţionale a Ţărilor Române în perioada unirii,*Bucureşti,Editura Academiei, Institutul de Cercetări Juridice, anul IV, 1959, pp.171-175.

Idem*, La procedure de l'investiture et le ceremonial de la reception de prince regnant Cuza a Constantinopole* în Studia et Acta Orientalia, II, Bucureşti, 1960, pp. 71-88.

Idem, *Poziția internațională a Țărilor Române în perioada unirii* în Studii şi cercetări juridice, Bucureşti, Editura Academică, Institutul de Cercetări Juridice,1959, nr. 1, pp.135-178.

Idem, *Relațiile internaționale moldo-române în lumina centrelor de putere (secolul XV). Sistem şi perspective.* În Orient, Bucureşti, nr. 1, 1990, pp.48-51.

Idem, *Unele aspecte ale concepției lui Nicolae Bălcescu despre suveranitatea Țărilor Române,* Studii şi cercetări juridice, Bucureşti, Editura Academiei, 1961, anul VI, nr. 4, p. 606.

Idem, *Nicolae Bălcescu et la Porte Ottomane*,Studia et Acta Orientalia, Bucureşti, 1962, IV, p.51.

Idem şi I.Vântu, *Valoarea constituțională a rezoluțiilor Adunărilor ad-hoc din Principatele Române (1857)* în Studii şi cercetări juridice, 8 (1963), nr. 3, pp. 499-517.

Gemil Tashin, *Capitulațiile Transilvaniei de la jumătatea secolului XVII,* în AIIA, XXIII, 12, 1986

Idem, *Considerations sur le rapports politiques roumaine, ottomans au XVII siecle,* în Revue Roumaine d'Histoire, XV, 1976, 4

Georgescu Vlad, *Hugo Grotius în cultura juridică română a secolului al XVIII-lea,* în Revista Română de Istorie, Bucureşti, 1967, nr. 7.

Giurescu C Constantin,*Lupta poporului român pentru independență politică înainte de 1877*,în Analele Universității Bucureşti, Istorie, XVI (1967), pp. 55-64.

Gorovei Ştefan, *Moldova în casa păcii. Considerații pe seama unui secol de relații moldo-otomane,* în AIIA, Bucureşti, 1980, XVII.

Gonța I.Alexandru, *Firmanul pentru convocarea divanurilor ad-hoc şi problema unirii Principatelor Române*,în *Studii privind Unirea Principatelor*, Bucureşti, Editura Academiei, 1960, p. 282

Ilin Stancu, *O dinastie de cărturari şi sacra cenuşă a Unirii*,în Lucrările Secției de Ştiințe Filologice,Literatură şi Arte,seria IV,tom VIII, 1986, pp.145-153.

Iorga Nicolae, *Les avatars diplomatiques de Descorches a Constantinopole,* în Revue Historique du Sud-Est Europeen, Bucureşti IV (1928), pp. 214-230

Isar Nicolae, *Mărturii franceze privind revoluția de la 1848 în Țara Românească,* în Revista de Istorie, t 36, numărul 5, 1983, pp. 464-477

Idem, *Istoria revoluției de la 1848 în lucrările lui Ubicini,* în Analele Universității Spiru Haret, numărul 1, 1998

Marinescu Beatrice, *Atitudinea Guvernului Englez față de revoluția de la 1848 din Țara Românească* în Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescu, Bucureşti, 1971, pag. 235-261

Matei Ion, *Quelques problemes concernant le regime de la domination ottomane,* în Revue des Estudes Sud-Est Europeanes, X, 1972

Maxim Mihai, *Haraciul moldovenesc în opera lui Dimitrie Cantemir*, în Analele Universității din Bucureşti, Secția Istorie, XXIII, 1974

Idem, *Înțelegerile de pace româno-otomane din timpul domniei lui Mircea cel Mare,* în Marele Mircea Voievod, Bucureşti, Editura Academiei, 1987.

Idem, *Din istoria relațiilor româno-otomane* – Capitulațiile în „Anale de istorie" an XXVIII (1982) nr.6, pp.34-68

Mărieş Stela, *Lupta pentru desființarea privilegiilor economice ale supuşilor străini în timpul domniei lui Al.I Cuza* în Acta Moldavis Meridionalis, Anuarul Muzeului Județean de Istorie Vaslui, 1 (1979), pp.181-187.

Nistor Ion, *Ocupația austriacă în Principate (1854-1857).* Bucureşti, Academia Română, Mem. Secția Istorică, S III, t XX, Mem. VII

Oțetea Andrei, *L'accord d'Osborne (9 aout 1857)* în Revue Roumaine d'Histoire, 1964, IV.

Papadima Ovidiu, *Mihail Kogălniceanu şi unirea țărilor române „Steaoa Dunării"*, în Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor,VII (1958), nr. 3-4, pp. 401-429.

Platon Gheorghe, *Le probleme roumain dans la politique europeen dans les annes de la lutte pour l'union (1856-1859*), în Revue Roumaine d'Histoire, XIV (1975), nr.1, pp. 25-29.

Idem,*Reacții şi atitudini în cercurile diplomatice de la Constantinopol față de Unirea Principatelor* în Revista de Istorie, XXVIII (1975), nr.7, pp.1085-1090.

Stan Valeriu, *Inițiative de creare a unei Bănci Naționale în timpul*

domniei lui Alexandru Ioan Cuza în Arhiva Românească, 2 (1966), nr.1, pp. 126-130.

Ştirbu Constantin, *Date noi privind instituirea „Ordinului Unirii" în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza*, în Muzeul Național, I (1974), pp.95-103.

Toma Ion, *Unitatea culturală şi lingvistică a românilor în viziunea generației de la 1848,* în Analele Universității Spiru Haret, Seria Istorie, Bucureşti, numărul 1, 1998, pp. 91-103.

Urechia A. Vasile*, Istoria evenimentelor din Orient cu referință la Principatele Moldova şi Valahia din anii 1769-1774*, în Analele Academiei Române, Mem. Secția Istorică, seria II, tom. 10, pp. 315-479.

Valerian Popovici, *Dezvoltarea mişcării revoluționare din Moldova după evenimentele din martie 1848* în Studii şi Cercetări, Secția Istorie, Iaşi, V, 1954, pp. 1-2.

Idem, *Cu privire la opoziția marii boierimi împotriva lui Ioan Sandu Sturza, domnul cărvunarilor,* în Studii şi Cercetări, Secția Istorie, Iaşi, VIII, 1957, nr. 1.

Vianu Alexandru, *Rusia şi numirea primilor domni regulamentari (1830-1834),* în Analele Universității din Bucureşti (Istorie), XI (1962), pp.53-64.

Idem, *Cu privire la hatişerifurile de privilegii acordate Principatelor Române în anul 1774,* în Româno-Slavica, Bucureşti, V, 1962 .